

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE TÜRKLERİ İLE UYGUR TÜRKLERİNİN
HOTEN-KONYA İLLERİ ÇEVRESİNDE HALK KÜLTÜRÜ
BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Hazırlayan

Amine KRİYE

2501101316

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İSTANBUL - 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Amine KRİYE

Numarası : 2501101316

Anabilim/Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim
Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi: Doç. Dr. Abdülkadir
EMEKSİZ

Tez Savunma Tarihi: 12.02.2014

Tez Savunma Saati :10.00

Tez Başlığı : Türkiye Türkleri ile Uygur Türklerinin Hoten-Konya İlleri Çevresinde Halk
Kültürü Bakımından Karşılaştırılması

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ		Kabul
2- Doç. Dr. Ferhat ASLAN		Kabul
3- Yrd. Doç. Dr. Murat ELMALI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Ersin TERES		
2- Yrd. Doç. Dr. Esra AKBALIK		

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye Türkleri ile Uygur Türklerinin Hoten - Konya İlleri çevreleri, halk kültürü bakımından karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Esas olarak iki farklı bölgenin geçiş dönemleri üzerinde derlemeler ve araştırmalar yapılmıştır.

Çalışmada öncelikle iki bölgenin tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel yapıları kısaca tanıtılmış, bölgeler hakkında yazılı kaynaklardan istifade ederek sağlam bilgiler sunmaya ve bu kültürel hayatın, inanç yapısının halkın günlük hayatındaki önemli katkıları gösterilmeye çalışılmıştır. Geçiş dönemleriyle ilgili olan bölümde ele alınan konularda, yazılı kaynaklardan edinilen bilgilerin ardından, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler verilmiş ve her bölümün sonunda iki ildeki Sosyal normlar (âdet, gelenek, töre vb.) uygulamalar karşılaştırılarak değerlendirilmiş, benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma sonucunda, Hoten ile Konya halk kültüründe pek çok benzerliklerin olduğu, İslamiyet'le birlikte Eski Türk inanç yapısının da farklı bir biçimde varlığını devam ettirmekte olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Hoten İli, Konya İli, Geçiş Dönemleri, Halk Kültürü, Türkler

ABSTRACT

In this study , Folk cultures searched as a comparative prospective between Turkey Turks form Konya province and Uygur Turks form Hoten province. Mainly the transition periods of these two regions has been researched and collected.

Priority, briefly introduced the history , geography , sociality and cultures of the regoins. Utilized the inscriptive resource of the regions for the integrities of the informations and indicated the significant contributes of the belief structures in the daily life of people. Discussed in the section related to the transition period, following the information obtained from inscriptive resource are given the information obtained from oral source. At the end of every section, Compared and evaluated the information about social norms (tradition, custom, groove), praxis between two regions according to the information obtained from oral source. Try to identify the similarities and dissimilarities.

The result of the research shows, there are many similarities in the folk culture between Hotan and Konya province and found the ancient Turkish beliefs with Islam continuing existence in a varied ways.

Key Words : Hoten Province, Konya Province, Transaction Period , Folk Culture, Turks.

ÖNSÖZ

Halk kültürünün çok önemli bir bölümünü oluşturan geçiş dönemleri, bir insanın hayatındaki doğum, evlenme ve ölüm dönemlerini kapsar. Birey, bu dönemleri sağlıklı bir şekilde atlatabilmesi ve yaşama uyum sağlayabilmesi için bu geçişlerin her döneminde pek çok inanç ve uygulamalara başvurur.

Bir toplumun halk kültürünün oluşumunda, toplumun tarihi, yaşamış olduğu coğrafyası, yerleştiği bölgelerin nüfus ve ekonomik yapısı, sosyal ve kültürel yapılarının rolü büyüktür. Bilindiği gibi Türk toplumların yaşamındaki zengin kültürel değerlerin ortaya çıkışında İslamiyet öncesi eski Türk inançları çok önemli bir yere sahiptir. Günümüzde Orta Asya ve Anadolu'da hâlen varlığını sürdürmekte olan çeşitli uygulamalar ve inanmalar, aslında uzun bir tarihî sürecin içinde gelen değişik dinî kültürel izlerin İslamiyet içinde farklı bir boyut kazanmasının bir sonucu olarak görmek mümkündür.

Biz bütün bunları göz önünde bulundurarak, Türk toplumunun en eski yerleşim merkezleri olarak bilinen Tanrıdağ'ın güneyinde yer alan Hoten Uygur Türkleri ile Selçuklu Hanedanlığının 11. Yüzyılın ikinci yarısında fethettiği Anadolu topraklarının merkezi sayılan Konya'daki Türklerin halk kültürünü mukayeseli olarak ele aldık ve çalışma sonucunda hem mesafe hem zaman olarak çok uzaklara gitmesine rağmen, bu iki bölgenin günümüze kadar kültürel bakımdan pek çok benzerlikleri taşımış olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Türkiye'de halk kültürü ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ama günümüz Türk coğrafyasında bulunan Türk boylarının halk kültürü ile ilgili mukayeseli çalışmalar çok az bulunmaktadır. Türkler, aynı soydan gelmiş, aynı dili konuşan ve aynı dini paylaşan bir topluluktur, bundan dolayı pek çok manevi değerde benzerlikler vardır. Bizim bu manevi değerlerimiz halk tarafından sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere ulaşmıştır.

Bugün, halk kültürü ürünlerinin gün geçtikçe kaybolmaya yüz tutması, bu tür çalışmaların daha çok ele alınmasını gerektirmektedir. Sözlü kaynakların yanı sıra yazılı kaynaklardan da istifade ettiğimiz bu çalışma ile yüz yıllardan beri devam etmekte olan kültür öğelerimizin unutulmaması ve böyle bir âcizane çalışmamız ile

Türk Kültürüne bir katkıda bulunmayı amaçladık.

Konya ve Hoten halk kültürü ile ilgili yapılan bu çalışmamızda, halk kültürünün önemli bir bölümünü teşkil eden geçiş dönemleri üzerinde derlemeler ve incemeler de bulduk. Tezimiz, Konya ve Hoten halk kültüründe doğum, evlenme ve ölüm olarak üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle iki bölge ile ilgili genel bilgiler (tarihi, coğrafyası, nüfus ve ekonomisi, sosyo-kültürel yapısı) kısaca verildikten sonra, insan hayatının doğumdan başlayıp ölüme kadar olan kaçınılmaz geçiş dönemlerindeki inanç, âdet ve uygulamalar değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sağlıklı bir şekilde ortaya çıkması için yardımcı olan pek çok kişiye şükran borçluyum. Öncelikle benden bilgileri esirgemeyen tüm kaynak kişilere, ana Yurdum Hoten'deki can kardeşlerim, akraba ve diğer herkese, Konya'da evine "Davetsiz Misafir" olarak gittiğim ama çok iyi ağırlandığım, kaynak kişilere ulaşabilmem için yardım eden Altınekin'deki Poçan ailesine, Karapınar'daki Ünal ailesine, Selçuklu'da kaynak kişilere ulaşmamı sağlayan Sayın Abdulkadir Ahan hocamıza ve Meram'da ikamet eden Selçuklu Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinden Hasibe, Merve, Fatma vd. Kızlara çok teşekkür ederim. İstanbul'da Uygurca yazılı kaynaklara ulaşmamda kitapları ve değerli önerileri ile yardımda bulunan Sayın Abducelil Turan'a ve en son bu çalışmanın hazırlanması için yol gösterici olan Danışman Hocam Doç. Dr. Abdulkadir Emeksiz'e sonsuz teşekkür ederim.

Amine Kriye

İstanbul / 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMA LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1. Konu	1
1.2. Amaç	1
1.3. Kapsam	2
1.4. Yöntem	2
2.1. Araştırma Alanının Kısaca Tarihi	3
2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	4
2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	6
2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı	8
3. Araştırma Alan ile İlgili Genel Bilgiler (Hoten İli)	9
3.1. Araştırma Alanının Tarihi	9
3.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	19
3.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	22
3.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı	23

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Konya ve Hoten Halk Kültüründe Doğum	26
1.1. Doğum Öncesi	27
1.1.1. Kısırlığı Giderme	28
1.1.2. Gebelikten Korunma	33
1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması	36
1.1.4. Aşerme	40
1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme:	43
1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları ve Uygulamaları:	47
1.2. Doğum Sırası	49

1.2.1. Doğum Hazırlığı.....	49
1.2.2. Doğum olayı.....	51
1.2.3. İlk Yıkama.....	55
1.2.4. Çocuğun Eşi/Göbeği	56
1.3. Doğum Sonrası	59
1.3.1. Lohusa Bakımı/Lohusa Ziyareti.....	59
1.3.2. Lohusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme	62
1.3.3. Al Basması	64
1.3.4. Kırk Basması.....	67
1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılanlar.....	69
1.3.6. Ad Koyma	75
1.3.7. İlk Gezme	80
1.3.8. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk	81
1.3.10. Sütten Kesme	84
1.3.11. İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme.....	86
1.3.12. Kız Çocuklarında Kulak Delme	88
1.3.13. Sünnet.....	89

İKİNCİ BÖLÜM

2. Konya ve Hoten Halk Kültüründe Evlenme	94
2.1. Evlendirme Biçimleri.....	94
2.2. Evlilik Çağı / Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme	97
2.3. Evlilik Öncesi	99
2.3.1. Gelin- Damat Seçimi	100
2.3.2. Görücülük/Kız isteme – Söz Kesme:	103
2.3.3. Nişan ve Nişanlılık	108
2.4. Düğün	111
2.4.1. Çeyiz.....	124
2.4.2. Gelin Alma	127
2.4.3. Gelin İndirme.....	131
2.4.4. Nikah/Gerdek	136
2.5. Düğün Sonrası	140
2.5.1. Duvak	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Konya ve Hoten Halk Kültüründe Ölüm	143
3.1. Ölüm Öncesi	144
3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	144
3.2. Ölüm Sırası	150
3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan işlemler ve Ölümün Duyurulması	150
3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan işlemler	153
3.2.3. Ölünün Bekletilmesi	155
3.2.4. Yıkama ve Kefenleme	157
3.2.5. Cenazenin Taşınması	161
3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan işlemler	164
3.3. Ölüm Sonrası	169
3.3.1. Cenaze Evi	169
3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği	177
3.3.3. Ölünün Eşyaları	181
3.3.4. Devir-İskat	183
3.3.5. Yas Tutma	185
3.3.6. Mezar Ziyaretleri	189
Sonuç	193
Kaynaklar:	
Sözlü Kaynaklar	202
Yazılı Kaynaklar	208
Ekler:	
Soru Örneği	216
Fotograflar	241

KISALTMA LİSTESİ

- a.g.e: Adı Geşen Eser
a.g.m: Adı Geçen Makale
Bkz : bakınız
c: Cilt
Doç. : Doçent
Fak: Fakülte
KH: Kaynak Kişi Hoten
KK: Kaynak Kişi Konya
KM: Kaşgarlı Mahmud
Prof. : Profesör
s. Sayfa
S: Sayı
TDK: Türk Dil Kurumu
TTK: Türk Tarih Kurumu
TS: Türkçe sözlük
t.y : (Yayın) tarihi yok
Üni.: Üniversite
Vb : Ve başka
Vd : Ve diğer
Yrd. Doç : Yardımcı Doçent

Uygur Harflerinin Latince Transkripsiyon¹

№	ھەرپ	IPA	ئاددى شەكلى	نامى	№	ھەرپ	IPA	ئاددى شەكلى	نامى
1	A a	a	A a	ئا	17	N n	n	N n	نى
2	B b	b	B b	بې	18	Ñ ñ	ɲ	-ng	ڭى
3	C c	ɟ	C c	جې	19	O o	o	O o	ئو
4	Ç ç	tʃ	Ch ch	چې	20	Ö ö	ø	O' o'	ئۆ
5	D d	d	D d	دې	21	P p	p	P p	پې
6	E e	æ	E e	ئە	22	Q q	q	Q q	قى
7	É é	e	E' e'	ئې	23	R r	r	R r	رې
8	F f	f	F f	فې	24	S s	s	S s	سې
9	G g	g	G g	گې	25	Ş ş	ʃ	Sh sh	شى
10	Ğ ğ	ɣ	Gh gh	غې	26	T t	t	T t	تې
11	H h	h	H h	ھې	27	U u	u	U u	ئۇ
12	I i	i, i	I i	ئى	28	Ü ü	y	U' u'	ئۈ
13	J j	ʒ	J j	ژې	29	V v	v	V v	ۋې
14	K k	k	K k	كې	30	X x	x	X x	خې
15	L l	l	L l	لې	31	Y y	j	Y y	يې
16	M m	m	M m	مې	32	Z z	z	Z z	زې

¹ Tursuncan Sultan, Uygur Harflerinin Latin Harfleri ile Transkripsiyonu Üzerinde İncelemeler, PDF, <http://www.akademiye.org/ug/?p=589>, 2012.

GİRİŞ

1. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler

1.1. Konu

Hoten ili ile Konya ili geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm) tezimizin esas konusunu oluşturmaktadır.

Geçiş dönemi, insan hayatındaki doğum, evlenme ve ölüm süreçlerini kapsar. Halk kültürünün önemli bir bölümünü teşkil eden geçiş dönemleri kendi bünyesinde birçok örf – adet, gelenekler ve görenek, çeşitli halk inançları ile çevrelenmiştir. İnsanın doğumdan başlayıp ölümüne kadar geçen dönemlerinde önemli etkiler yaratan örf – adet, gelenekler ve inançlar, aslında toplumun geçmişte yaşadığı kültürel değerlerin günümüze kadar süregelen kalıntılarıdır. Geçiş dönemleri etrafında oluşan çeşitli uygulamalar ve örf - adetler, çok uzun zamandan beri halk tarafından aynen uygulanmakta, bazıları modern dünyanın etkisiyle değişmekte, hatta kaybolmaya yüz tutmaktadır.

Türklerin geniş coğrafyalara dağılmasına ve aradan çok uzun bir tarihi sürecin geçmiş olmasına rağmen, Türk toplumu aynı kültürel değerleri devam ettirmiş ve aynı zamanda yaşanan tarihi – coğrafi ve ekonomik nedenlerden dolayı bazı farklılıklar da ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple biz iki ayrı coğrafyada bulunan Hoten ve Konya geçiş dönemlerinin, inanışların uygulamalardaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya çıkartarak, bu uygulamaların Eski Türk inançlarıyla ilgili olan bağlantısını ve böylece Türk toplumunun aynı kültürel değerlerinin Anadolu ve Orta Asya'daki yaşayan yönlerini tespit etmeye çalıştık.

1.2. Amaç

Çalışmamızla, Uygur Türkleri'nden oluşan Hoten ili ile Türkiye Türkleri'nin yerleştiği Konya ilinin geçiş dönemleri çerçevesindeki âdet ve geleneklerini, inanç biçimlerini incelemeyi amaçladık. Bu iki farklı ülkede yer alan iki ili karşılaştırmayı seçmemizin nedeni, öncelikle aynı kökten gelmiş, birçok ortak kültüre sahip Türk boylarının, farklı coğrafyalarda yaşamış olmasına rağmen çok benzeri kültürleri devam ettirmesinin karşılaştırılmaya elverişli olmasıdır. Bunların yanı sıra iki ilin

bazı önemli özellikleri de değerlendirildi. Örneğin, Konya'nın 11. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu hanedanlığı tarafından fethedilerek başkent olma sıfatını kazanması ve Türkerin Anadolu topraklarına girmesinde ilk geçiş kapısı olması dikkate alındı. Hoten'in ise Türklerin çok eski yerleşim yerlerinden biri olması ve diğer Uygur bölgeleri gibi Çin'e bağlı olmasına rağmen esas nüfusun %96.4 'ü Uygur Türklerinin oluşturmuş olması, dolayısıyla hiç bozulmamış bir eski Türk geleneklerinin yaşamakta olduğu bir bölge olmasıdır.

Biz çalışmamızda iki il arasındaki kültürel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak Türk dünyası halk kültürüne bir katkıda bulunabilmeyi amaçladık ve böylece kültürel değerlerimizin anlaşılmasını, gelecek nesillerce unutulmamasını istiyoruz. Ayrıca bu çalışmanın Türk dünyası araştırmaları konusundaki benzer çalışmalara da bir katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

1.3.Kapsam

Tezimizin inceleme alanı Doğu Türkistan'ın Hoten İli ve Türkiye'nin Konya İli ile sınırlıdır (Hoten İlinde Keriye, Niye, Lop ve Çiriye İlçelerindeki bazı köyler ile Konya İlindeki Selçuklu, Altnekin, Karapınar ve Meram ilçelerindeki bazı köylerde ikamet etmekte olan kişiler ile görüşme yaparak genel bir bilgi edinmeye çalıştık).

1.4. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili araştırmalarda kullanılan "alan araştırması" yönteminden yararlandık. Araştırma yapacağımız topluluğun yaşadığı yerlere giderek orjinal bilgi elde etmeye çalıştık. Folklor araştırmalarında, derlemelerde en çok kullanılan bu metod sırasında gözlem, görüşme (mülakat), kılavuz ve kaynak kişi tekniklerini uyguladık. Araştırma alanlarında bir süre topluluk içerisinde bizzat bulunarak gözlem ve görüşme yoluyla elde ettiğimiz bilgileri kaydetmek için ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve kamera gibi teknik malzemeler kullanmaya çalıştık.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde, daha sağlıklı, güvenilir bilgilere ulaşabilmek için köyün yerli kimseleri seçtik. Görüşme sırasında, önceden hazırladığımız açık uçlu, yönlendirici malzemeler ve kaynaklar göstererek, halkın anlayabileceği dilde sorular sorarak derlememizi yaptık. Yazılı kaynaklar olarak da

konuyla ilgili süreli yayınlar, makaleler ve kitaplardan, YÖK'in tez araştırma kataloğundan da Folklor çalışması ile ilgili tezleri okuyarak bu türlü çalışmalarla ilgili yeterli bilgi edinmeye çalıştık.

2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler (Konya İli)

Bu bölümde verilen bilgiler: Türk Ansiklopedisi, Konya Ansiklopedisi, Türkiye İller Ansiklopedisi ve diğer Konya konulu yazılı kaynaklardan elde edilmiş bilgilere göre oluşturulmuştur.

2.1. Araştırma Alanının Kısaca Tarihi

Konya, insanlığın ilk yerleşik hayata geçişinin Çumra-Çatalhöyük kazıları ile ortaya çıkarıldığı eski bir medeniyet şehridir. Konya adının etimolojisi farklı kaynaklarda farklı şekillerde gösterilmektedir.

Konya, tarihi İpek Yolu üzerinde kurulmuş, Selçuklu Devletinin başkentliğini yapmış, Osmanlının önemli bir eyaleti olmuştur. Dolayısıyla zamanının ilim ve zenginlik merkezi sıfatını kazanmıştır. Konya, tarihi çok eskiye dayanan bir ildir. Şehir Frigler döneminde "Kawania", Antik çağda "Eikonieon" ve "Iconium", Bizanslılar zamanında "Cogne" veya "Cogna" olarak adlandırılmıştır (Durukan: 2002)

Anadolu'da daha yaygın olarak görülen Neolitik çağa ait eserler Konya'nın Alâeddin Tepesinde, Beyşehir ilçesi Çukurkent köyü höyüğünde ve Konya ili sınırları bulunmuştur. Anadolu'da Neolitik çağı, Kalkolitik çağ izler. Anadolu'da M. Ö. 2600 yıllarına doğru son bulan Kalkolitik çağ'a ait Konya ili sınırları içindeki höyüklerde, meselâ Konya şehrinin güney – batısındaki Bayat köyü ve Sakak höyüklerinde çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Anadolu'da ilk siyasi birlik Hititler ile başlar. Hititler, M. Ö. 1400-1200 yıllar arasında Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Hititler bilindiği gibi, birçok savaşlar yapmış ve üstün bir medeniyet kurmuşlardır (Türk Ansiklopedisi, 1975, c.22, s.199-200).

Anadolu'ya giren Phryg'ler, Hitit egemenliğine son vererek Konya ve çevresini topraklarına kattılar. M.Ö. VII. yüzyılda Kimmerlerin Phryg devletini yıkmasından sonra, Konya Lidyalıların eline geçti. M.Ö. 546'da Son kralları Kroisos,

Persler'e yenilince Anadolu Persler'in eline düştü. M.Ö. 333'te Büyük İskender, Anadolu'yu kendi imparatorluğuna kattı. İskender ölünce, Selevkilerin Bergama Krallığı'nın yönetimine geçti. Daha sonra Bergama, Roma İmparatorluğu'na katıldı (Türk Ansiklopedisi, 1975, c.22, s. 200).

XI. yüzyılın ikinci yarısında büyük Selçuklu imparatorluğu'na Türk beylerinin akınları başladı. 1071. yılında Selçuklu Sultanı Alparslan, Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i Malazgirt'te yenilgeye uğratarak, Türklere Anadolu'nun kapısını açtı. Konya, Anadolu Selçuklu devletinin başkenti oldu. 1097 yılından 1308 yılına kadar Anadolu Selçuklu Devletinin egemenliği altında kalan Konya, Selçuklu Devletinin yıkılışından sonra Karamanoğulları Beyliğinin hakimiyeti altına girmiştir. 1465 yılında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından Karamanoğulları Beyliği ortadan kaldırılmış ve Konya Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınmıştır (Kültür ve Tarih Ansiklopedisi, c.1, s.505).

Karaman Eyeleti'nin ve Mevleviliğin merkezi olan Konya, 16. ve 17. yüzyıllarda çıkan Celali Ayaklanmalarından zarar gördü. Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 1832'de yöreyi ele geçirdiyse de 1833 yılında Kütahya Antlaşması uyarınca geri çekildi. Vilayet merkezinin belediyesi 1875'te kuruldu. 1918'de Mondros Mütarekesi'nden sonra, 22 Ocak 1919'da İngilizler Konya istasyonunu denetim altına aldı. 25 Nisan 1919'da Konya şehri işgal eden İtalyan birlikleri 12 Mart 1920'de çekildi (Türkiye İller Ansiklopedisi, 2005: 197).

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile Konya yeni bir döneme girdi.

2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Konya, 41001 km² ile Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en büyük ilidir. Günümüzde il arazisinin %54'ünden tarla tarımı alanı, %28'inden mera (otlak) olarak yararlanılmaktadır. Böylece ilde tarla ve mera alanı, bütün toprakların %82'sini tutmaktadır. Geri kalan yerlerinde ise, orman (% 7,5), bağ – bahçe alanları (%4 kadar) ile işe yaramayan arazi, göller ve bataklıklar bulunmaktadır.

Anadolu'nun orta kesiminde yer alan Konya toprakları bir plato görünümündedir. Bu platonun kuzey kısmında yer alan ve doğu-batı doğrultusunda uzanan Bozdağlar'ın üzerindeki tepeler farklı yükseklikte olup, bunların en yükseği Karadağ Tepe (1.919 m.)'dir.

Konya ili, doğal açıdan kuzeyinde Haymana platosu, kuzeydoğuda Cihanbeyli Platosu ve Tuz Gölü'ne, batısında Beyşehir Gölü'ne ve Akşehir Gölü'ne, güneyinde Sultan Dağları'ndan başlayan Karaman ilinin güneyine kadar devam eden, Toros yayının iç yamaçları önünde bir fay hattı boyunca oluşmuş volkanik dağlara, doğusunda ise Obruk platosuna kadar uzanmaktadır.

Konya ve Ereğli ovaları ilin en geniş ovalarıdır. Bu ovalar Konya ve Ereğli arasında geniş düzlükler şeklinde uzanırlar. Konya ili bu ovaların batı ucunda kurulmuştur. Çumra, Karapınar ovaları ile Bozdağların kuzeyinde yer alan Altınekin, Sarayönü ve Kadınhanı ovaları ilin başlıca ovalarıdır.

Konya ili sınırları içerisinde daha çok mevsimlik ve sel rejimli akarsular yer alır. Buradaki akarsuların boyları kısadır. Konya ilinin geniş sahaları, kapalı havza olması sebebiyle akarsular ova tabanlarındaki bataklıklarda kaybolur. Bölgedeki akarsular kar ve yağmur suları ile beslenirler. Konya'daki yağış rejimi düzensiz olduğu için bu akarsuların rejimi de düzensizdir. Birçoğu, yaz aylarında kururlar; ancak ilkbahar ve yaz aylarında kısa süreli sağanak yağışlar ile sel baskınlarına sebep olabilmektedir. Konya'da yer alan en büyük ve en önemli akarsu Çarşamba Suyu'dur.

Konya ili sınırları içerisinde birçok tabii göl ve bataklık bulunmaktadır. Bunların bazılarının suları acı ve tuzlu, bazılarının da tatlıdır. Bu göller oluşum yönünden de birbirinden farklı özellikler gösterirler. Kapalı bir havzanın merkezindeki Tuz Gölü Türkiye'nin yüzölçümü olarak ikinci büyük gölüdür. Yaz aylarında buharlaşma nedeniyle küçülen gölün derinliği 12 m. civarında olup, kuruyan kesimlerde oluşan tuz tortulları Türkiye'nin tuz gereksinimini karşılamaktadır.

Konya'nın tektonik oluşumlu göllerinden Suğla Gölü, ilin güneybatısında, kuzeybatısında Ilgın (Çavuşçu) Gölü yer almaktadır. Ayrıca Ereğli ilçesinin batısında, İvriz Deresi'nin suları ile beslenen Akgöl sazlıklarında 200'ün üzerinde kuş türü

yaşamaktadır.

Ayrıca il topraklarında volkanik göller de bulunmaktadır. Bunlar; volkan konilerinin çevresinde volkanizmanın etkisi ile daire şeklinde çanaklar oluşmuştur. Meke Gölü, Kültür Bakanlığı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1.Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir.

Konya ili sınırları içerisinde Türkiye'nin en büyük alüminyum (boksit) ve magnezit yataklarının yanısıra, kömür, kil, çimento hammaddeleri, kurşun-çinko, barit madenleri ile önemli oranda yer altı suyu rezervleri bulunmaktadır. Ayrıca Konya'nın birçok yerinde çimento hammaddelerinden kil, kalsit, jips, tras, kireçtaşı ve dolomit gibi hammaddeler bulunmaktadır.

Konya ilinde karasal iklim hüküm sürmekte olup, yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk, sert ve yağışlı geçer. Konya 326 mm. ile Türkiye'nin en az yağış alan bölümüdür.

Konya ili içerisinde geniş düzlükler olmakla birlikte ovalar ve platolar arasında iklim elemanlarının değerlerinde farklılıklar olmaktadır. Yüksekliğe bağlı olarak sıcaklık düşmekte, yükseltilerde ise tamamen farklı olmaktadır. Konya'da yıllık ortalama sıcaklık 11.5 derecedir. Temmuz ayında ortalama sıcaklık 23 derecedir. Ocak ayında ortalama sıcaklık 0 derece civarındadır. Maksimum sıcaklık 40.0 derece ve minimum sıcaklık 28.2 derecedir. Konya'nın ortalama yükseltisi 1016 m'dir.

2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Konya'nın Nüfusu; Konya'nın gerçek nüfusu ilk defa 1927'deki nüfus sayımıyla öğrenilmiştir. 2012 Türkiye Nüfus İstatistik Kurumunun İstatistiklerine göre Konya İli'nin toplam nüfusu 2.052.281 olarak gösterilmiştir. Konya, nüfus bakımından Türkiye'nin İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'dan sonra 5.büyük ilidir. Merkez İlçelerden biri olan Selçuklu ilçesi 281.256 kişi ile Konya ilinin nüfus itibarıyla en büyük ilçesidir. Diğer Merkez ilçelerden Meram ilçesi 236.531 kişiyle ikinci Karatay ilçesi ise 173.319 kişi ile üçüncü sırayı almaktadır. Diğer bir ifade ile il merkezini oluşturan 3 ilçe nüfus büyüklüğü bakımından ilk 3 ilçeyi teşkil etmektedir.

Konya Ekonomisi; tarım, hayvancılık, sanayii, halıcılık ve turizme dayalıdır. Yetiştirilen başlıca tarımsal ürünler; buğday, arpa, şeker pancarı, nohut, kuru fasulye, patates, soğan, yulaf, çavdar, mercimek, ayçiçeği, fiğdir. Meyve olarak, üzüm, elma, kavun, armut, karpuz, kiraz, vişne yetiştirilir. Sebzeçilikte ise; domates, havuç, lahana, pırasa, sakız kabağı, fasulye, ıspanak ve salatalık yetiştirilmektedir. Hayvancılıkta büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği yapılmakta olup, sığır, Ankara keçisi, kıl keçisi, tiftik keçisi ve koyun yetiştirilir. Tavukçuluk, arıcılık da yapılmaktadır. Akarsu ve göllerde de tatlı su balıkçılığı yapılmaktadır.

Konya gelişmiş sayılabilecek illerden biridir. DİE kaynaklarına göre 2001’de ülke gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) içindeki yüzde 2,4’lük payıyla dokuzuncu olmuştur. Kişi başına düşen 1.882.690.420TL’lik (1.554 ABD Doları) GSYİH’siyle il sıralamasında 43. gelmektedir. Yüzde 23,3 tarım, yüzde 16,8 sanayi, yüzde 18,2 ulaştırma ve haberleşme, yüzde 14,7 ticaret, yüzde 6,8 inşaat. Devlet hizmetlerinin GSYİH’si içindeki payı yüzde 11’dir.

Türkiye’nin “tahıl ambarı” olarak nitelenen Konya ilinde büyük miktarlarda bitkisel ve hayvansal üretim yapılır. Tarımsal etkinliğin en gelişmiş kolu bitkisel üretimdir.

Konya’daki belli başlı sanayii kuruluşları, dokuma, şeker, un, bisküvi, meyve suyu, tuğla, kiremit, tarım makineleri, makarna, bulgur, irmik, rafine tuz, salça, deri ve deri konfeksiyon, yonga levha üreten fabrikalar ve iş yerleri bulunmaktadır. Küçük sanayiinin belli başlı etkinlik kolları arasında; tarım araçları, metal eşya üretimi, dokumacılık, orman ürünleri ve gıda sektörleri bulunmaktadır. Konya, Beyşehir, Ladik’te halı dokumacılığı ön plandadır. Konya’nın Mevlâna’dan ötürü turizmi ekonomisinde ön planda gelmektedir. Ayrıca Konya’daki müzeler, Selçuklu eserleri, orman içi dinlenme yerleri, Meram Bağları, Akşehir’de Çamlıköy, Beyşehir’de Yakamanastır, Kaleçamlığı, Kızılören Çamlığı diğer turistik nitelikli yerleridir.

Konya topraklarında, tuz, linyit, civa, barit, kireçtaşı, bentonit, magnezit, alimünyum, asbest, sepiyolit (lületaşı), kurşun, çinko, çimento hammaddesi, dolomit, jips, tras, kil, kalsit hammaddesi yatakları bulunmaktadır.

2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Konya'nın sosyo ve kültürel yönünü incelerken ona bu boyutları kazandıran derin ve eski kültür tarihine de değinmek gerekir.

Anadolu Selçukluları döneminde Konya, kültür ve sanatta altın çağını yaşamıştır. Devrin ünlü bilginleri, filozofları, şairleri, mutasavvıfları, musikişinasları ve diğer güzel sanatların üstatlarını bir araya getirmiştir. Bahaeddin Veled, Mevlâna Celaleddin başta olmak üzere Kadı Burhaneddin, Kadı Sıraceddin, Sadreddin Konevi, Şahabeddin Sühreverdi gibi bilginler, Muhyiddin Arabî gibi mutasavvıflar Konya'da yerleşmişler, verdikleri eserlerle şehri bir kültür merkezi haline getirmişlerdir. Bilhassa Hz. Mevlâna fikir ve felsefesi ile insanlığı aydınlatmış Mesnevi, Divan-ı Kebir gibi eserleri ile de bu etki halen devam etmektedir.

Nasrettin Hoca da güldüren ve düşündürülen fıkraları ile bütün Türk Dünyasında olduğu gibi Konya'nın kültür ve sosyal hayatının gelişmesinde asırlardır devam eden bir bilge kişidir.

Selçuklular dönemi Konyası'nda Kütüphaneler açılmış, bu dönemde Tarih, Edebiyat, Felsefe, Sanat, Tıp, Kozmoğrafya, Hukuk ve Din alanında büyük tarihi ve kültürel atılımlar yapılmış, buna bağlı olarak Medreseler, Camiler, Kütüphaneler, Türbeler, Çeşmeler, Kalaleler, Hanlar, hamamlar, çarşı ve bedestenler, köprüler, saraylar yapılmıştır.

Karamanoğulları Devrinde (1277) aynı şekilde bilim ve kültür alanındaki gelişmeler devam etmiş, Ulu Arif Çelebi ve oğulları Adil ve Alim Çelebiler ile Ahmet Eflâkî ve Sarı Yakup gibi bilgin ve Mutasavvıflar yetişmiştir.

Osmanlılar döneminde (1467) Konya, Doğu seferlerine çıkan Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman ve II.Murat'ın uğrak yeridir. İlim, kültür ve sanat hareketleri kesintisiz devam eder. Ünlü şairler, bilginler, tarihçi ve filozofların toplandığı merkez halindedir. Bu dönemde camiler, çeşmeler, medreseler gibi günümüzü de ulaşan eserler yapılmıştır. Selimiye Camii, Yusufâğa Kitaplığı, Piri Mehmet Paşa Camii, Hacı Fettah Camii, Nakiboğlu ve Aziziye Camiileri, Şeyh Halili Türbesi ile Mevlâna Külliyesi dönemin mimarî eserlerinden bazılarıdır.

Osmanlının son döneminde Tanzimat hareketiyle Konya’da da yenileşmeler başlamış Medreselerin yanında İlkokullar (İptidai), öğretmen okulu (Darümuallimin) ve Ortaokul (Rüştiye) açılmıştır. İlk Lise (idadi) 1889 yılında, yine aynı yıllarda Konya Sanat Okulu da Vali Ferit Paşa tarafından hizmete açılmıştır. 1900 yılında Konya’daki medrese sayısı ilçeler dahil 530’a ulaşmıştır.

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile eskilere ilave yeni okullar açılarak, yeni gazete ve dergiler yayınlanmaya başlanmıştır. Yurt genelinde olduğu gibi Konya’da da İlk, Orta, Lise ve Yüksek Öğretim parasızdır, okul yapma ve okuma seferberliğine başlanılarak öğretmen yetiştiren okullar ile teknik ve sanat okulları, yüksek okullar memleketin ihtiyacına göre yenilenerek çoğaltılmıştır. Günümüzde Merkezi Konya kentinde olan Selçuk Üniversitesi’ne bağlı Dış Hekimliği, Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Hukuk, İktisadi ve İdari Bilimler, İlahiyat, İletişim, Mesleki Eğitim, Mühendislik, Meram Tıp, Selçuklu Tıp, Teknik Eğitim, Veteriner, Ziraat fakülteleri; 24 yüksek okul, dört enstitü, 13 araştırma ve uygulama merkezi ile bir Devlet Konservatuvarı bulunmaktadır. Bunun dışında 63 halk kütüphanesi ve Konya Arkeoloji Müzesi, Konya Etnografya Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi, Karatay Çin Eserleri Müzesi v.s gibi birçok müzeler mevcuttur.

3. Araştırma Alan ile İlgili Genel Bilgiler (Hoten İli)

Bu bölümde verilen bilgiler, yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre oluşturulmuştur.

3.1. Araştırma Alanının Tarihi

a) Uygur Türkleri Hakkında Genel Bilgi:

Uygur adının etimolojisi üzerine Çince ve diğer dillerdeki başlıca yaklaşımlar;

1. Çin kaynaklarında, farklı tarihi devirlerde kaleme alınmış yazılarda Uygur milletinin adı farklı şekillerde yazıya geçirilmiştir. Wei ve Jin hanedanları devirlerindeki Çince yazılarda Yuan He, U Hu diye yazılmıştır ki bu, Uygurlar adının ilk olarak yazıya geçirilmesi olarak kabul edilir. Sonraki devirlerdeki tarihi yazılarda Wei He, Hui He; TangDeZong (742-805) Jin Yuan’ın dördüncü yılı yani 788 yılında Uygur kağanı Çin sarayına binden fazla kişiden oluşan heyet gönderek

“Hui- he” adının “Hui- gu” diye değiştirilmesini istemiştir. “Hui-gu”nun anlamı “şahin gibi çevik ve uçan, batır” demek idi.” Yuan Ming devirlerinde “Wei Wu r” diye kullanılmış; Qing Hanedanlığı zamanında, Çin topraklarında İslam dini “Hui Jiao” diye adlandırılmıştır. Bu devirde Uygurlar İslam dinini kabul etmiş olduğundan Çince yazıtlarda Hui Bu, Hui Zi ya da Hui Min, Qan Hui (Din adamlarının başına sardığı sarığa göre verilen isimlerdir) diye adlandırılmıştır². Çinliler, yüksek tekerlekli araba kullanmalarından dolayı yüksek araba anlamında bu devleti ve Uygurları “Koa-ch’e” adıyla adlandırmışlardır³.

2. Uygur anlam açısından “katılaşmak, uyuşmak” demektir. Edip Reşidüddin Cami’üt Tevarih adlı eserinde(14.yüzyıl) “uygur” kelimesini “Türk dilinde birleşmek ve yardımlaşmak anlamındadır” demiştir.

3. “Tabi olmak, yapışmak veya birleşmek” demektir. Bu görüş, 17. yüzyılda yaşayan Ebu’l Gazi Bahadır Han’ın Şecere-I Terakime adlı eserinde “Uygur” kelimesi “tabi olmak, yapışmak veya birleşmek ” anlamında kullanıldığından meydana gelmektedir.

4. “Kendi azığını bulup yiyenler” anlamındadır; bu görüş Kaşgarlı Mahmut’un Divan-i Lugat-it Türk adlı eserinde anlatılan bir menkıbeye göre “kendi azığını bulup yiyeneler ” olarak adlandırılmıştır.

5. Uygur’un < Uy + gur > şeklinde geliştiği, “akraba, müteffik” ve On – Uygur adının da “On Müttefik ”ten türemiş olduğu yolunda açıklamalarda bulunmuştur⁴. Uygurlar üzerinde araştırma yapanların çoğu “birleşmiş, uyuşmuş, bir araya gelmiş” olarak izah etmişlerdir.

29 Kasım 1934 yılı itibarıyla Çin Hükümeti daha önce kullanılmış isimleri ortadan kaldırarak “Wei Wu Er” 维吾尔 adını kullanmaya karar vermiş ve günümüze kadar bu isim Uygur kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Orta Asya, en eski zamanlardan beri Uygurların ana yurdu olmakla beraber, aynı zamanda dünya medeniyetinin de altın beşiklerinden biridir. Bu yüzden tarihçi

² Çin Şincang Milletlerinin Öfr-Adetleri (Uygurlar 1), Şincang Sanat Yayınları, 2011, s.10.

³ Umay Türkes-Güney, Türklerin Tarihi – Geçmişten Geleceğe, Akçağ Yayınları, 2006, s. 193.

⁴ Saadettin GÖMEÇ, Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü, 2. Baskı, (Yayın yeri ve Tarihi yok). s. 13.

Morgan “Dünya medeniyetinin anahtarı Tarım havzasına gömülmüştür, bu anahtar bulunduğu zaman dünya medeniyetinin sırrı açılacaktır⁵” demiştir .

Uygur milletinin tarihi M.Ö. 3.yüzyıla kadar uzanır. Doğu’da Baykal gölünden başlayıp batısı İrtiş Nehrine uzanır. Ataları ise bu çerçevede hayvancılık yapan Dingling Kabilesidir. İlk Uygur devleti 4-5. yüzyıllarda Moğolistan ve Cungarya bölgesinde kurulan kabile devletlerinden biridir.

4-5. yüzyıllarda Tabgaç Türk devleti içinde Tölös- genel adıyla anılan Türk boylarıyla birlikte Uygurlar, Dokuz Oğuz- On Uygurlar adlarıyla yer almışlardır. Selenge, Orhun ve Tola kıyılarında yaşayan bu boylar Köktürk devletinin güçlü olduğu dönemlerde onların hâkimiyetini tanımıştı. 7. yüzyılın başında Birinci Köktürk Kağanlığı zayıflayınca Tölös boyları dağılmıştır. 630’lu yıllarda Tölös- Uygur boyları Köktürklerin kuzey sınırlarına akınlar yapmışlardır. Köktürkler bu akınları durduramayınca Uygurlar büyük itibar kazanmıştır. İkinci Köktürk devleti 742- 743 yıllarında zayıflayınca Köktürlere bağlı Karluk ve Basmıllarla beraber Uygur boyları da ayaklanmıştır.

744 yılında Uygur yabğusu, Basmıl kağanını tahttan indirerek yerine geçmiştir. “Kutlug Bilge Kül Kağan” unvanını alarak 1. Uygur Kağanlığı’nı kurmuştur. Doğu Köktürk devletinin topraklarında 744 yılında kurulan Uygur devletinin kağanı Kutluğ Bilge Kül Kağan kısa sürede toprakları genişletmişti. Onun ölümünün ardından yerine oğlu Moyen Çor Kağan olmuştu. Uygur devletini çok güçlü bir hale getiren Moyen Çor Kağan, 759 yılında ölünce yerine oğlu Böğü, kağan olmuştur. “Böğü”nün ünvanı “Tanrıda Kut Bulmuş İl Tutmuş Alp Külüg Bilge”dir. Çin imparatoruna karşı başlatılan yeni bir isyanı Böğü Kağan bastırmıştır. Çin buna karşılık değerli hediyeler göndermenin yanı sıra her yıl Uygurlara vergi ödemeyi kabul etmiştir. Çin’e yaptığı seferlerden birinde Böğü Kağan Maniheizt rahiplerin etkisinde kalarak Maniheizm’i yeni din olarak kabul etmiştir⁶ .

786 yılında Uygur Türklerine tabi olan Şato Türkleri Uygurların vergi artırmalarına kızarak Tibetlilerle işbirliğine girmiştir. Tibetlilerin, Karlukların doğu grubu ve Şato Türklerinin yardımıyla Beş Balık, Kuça, Kaşgar, Hoten ve Karaşar

⁵ Turgun ALMAS, **Uygurlar**, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010, s. 16.

⁶ Umay, *Türke ş - Günay*; **Age**, s. 193- 194.

gibi önemli stratejik şehirleri ele geçirmeleri Orta Asya'nın kaderini değiştirmiştir. 795 yılında "Ay Tengride Ülüg Bulmuş Alp Ulug Bilge" devlet meclisinde kağan seçilmiştir. Yeni kağan önce Karluk isyanını bastırmış, daha sonra Tibetlilere ve kuzeydeki Kırgızlara karşı büyük zafer kazanmıştır. 824 yılında Hazer Tegin, Uygur tahtına kağan olmuştur. Bu dönemde Çin, kağanı değerli hediyelerle oyalarken bir yandan da iç huzuru bozmak için entrikaları hayata geçirmiştir. Bunun sonucunda huzursuzluk baş göstermiş ve düzeni sağlayamayan kağan öldürülmüştür. Yerine geçen kağanlar durumu düzeltmemiş ve bu durum 839 yılına kadar devam etmiştir. 840 yılında Balasagun bütünüyle Kırgızların eline geçmiş ve 1.Uygur Kağanlığı yıkılmıştır⁷ .

Kansu taraflarına göç eden Uygur Türklerine, göç sırasında kağan seçilen Vuhhi Tegin(841-846) başkanlık etmiştir. Kansu'nun merkezi Lan-çu ve civarına yerleşen Uygur Türkleri, büyük siyâsi çatışmalara girişmeden, başta Çin hükümeti olmak üzere, komşuları ile dostluk ve ticarî münasebetlerini devam ettirerek "Lan-çu Uygur Devleti"ni kurmuşlardır . Daha sonra 1226'da Cengiz Han'ın tahakkümü altına düştüler. Kansu uygurları da daha o zamanlardan beri "Sarı Uygurlar" diye bilinen bir Türk boyudur ki, hâlâ Batı Çin'de yaşamaktadırlar⁸ .

840'da etrafa dağılan Uygur boylarından bir kısmı da batıya giderek Beşbalık, Turfan, Hoço ve Kaşgar taraflarına yerleştiler. Bunlar, kaynaklarda değişik tarihlerde Koa-ch'ang, Turfan, Beşbalık Uygurları olarak kaydedilmiştir. Böğü Kağan 866'da Koçu/İdikut Uygur devletini kurmuştur. Böğü Kağan ülkenin batı sınırını Tanrı dağları üzerindeki Urumçi şehrine kadar genişletmiş ve Turfan'ı fethetmiştir. 1209'da bu devlet Karahıtaylara bağlanmıştır. Karahıtay toprakları 1211 yılında Cengiz-Moğol imparatorluğuna dâhil edilmiştir⁹ .

Cengiz Han, ölümünden önce ülkeyi dört oğlu arasında paylaşmış ve Tanrı dağlarının orta kesimleri ve Doğu Türkistan'ın yönetimini oğlu Çağatay'a vermiştir. Çağatay hanedanlığından Darmaşirin'in 1326 yılında İslamiyet'i kabul ederek "Alâaddin" adını almasından sonra Uygurlar arasında da Müslümanlık yayılmaya

⁷ Umay Türkeş - Günay; a.g.e., s. 196-198.

⁸ Erkin Alptekin, **Uygur Türkleri**, Boğaziçi yayınları , İstanbul 1978, s. 22-24.

⁹ Adem Öger, **Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma(İnceleme ve Metinler)**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 20.

başlamıştır. 16. Yüzyılın ikinci yarısında Turfan Uygur hanları arasında kardeş kavgaları başladı ve bu durum onların çökmesine sebep oldu¹⁰ .

1606 yılında Çağatay hanedanından Emir İsmail'in göreve gelmesinden sonra "Hocalar Dönemi" diye anılan huzursuz bir döneme girilmiştir. 1678 yılında Kaşgar, Moğol- Kalmuklar tarafından işgal edilmiştir. 17. yüzyılın sonlarında Doğu Türkistan'ın Kumul/Hami ve Koçu/Turfan bölgeleri Çinlilerin eline geçmiştir¹¹ .

1863-1864 yıllarında Kırgız beylerinden Sadık Aktar, Yenihisar ve Taşmalık bölgelerinden sağladığı ordusuyla Doğu Türkistan Türklerine yardım etmek üzere Kaşgar'a hareket etmiştir. Cihangir Hoca'nın oğlu Buzurg'un yardımıyla 1864 yılında Kaşgar'a girmişler ve Kaşgar Hanlığı kurulmuştur. 1860 yılında başlayan Çin hücumu, önce Şansi'yi, 1873 yılında Kansu bölgesini işgal etmiş, 1877 yılında ise Kaşgar Hanlığı bütünüyle Çinliler tarafından işgal edilmiştir¹².

1911 yılında Çin ihtilalinden sonra Ruslar Urumçi'yi işgal etmişlerdir. 1931 yılında başlayan Uygur-Türk ayaklanması sonucunda Urumçi dışında bütün Doğu Türkistan hürriyetine kavuşmuştur. "Şarki(Doğu) Türkistan Türk-İslam Cumhuriyeti" kurulmuştur. Bu cumhuriyet; Rusya, Çin ve Dunganlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1938 yılında Çin Komünist Partisi'nin Çin'deki azınlık milletlerin de Çinlilerle eşit haklara sahip olduğunu ilan etmesinden sonra 7 Kasım 1944 yılında "Müstakil Şarki Türkistan Cumhuriyeti" kurulmuştur. 1949'da komünistler güçlenince Doğu Türkistan'ı yeniden işgal ederek binlerce Türk'ü öldürmüşler ve sürmüşlerdir. 1949 Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra, Çin anayasasında belirlenen "Ulusal Azınlıkların Bölgesel Özerkliği" prensibine dayanarak, Doğu Türkistan'da önce otonom birimler kurulmaya başlamıştır. 1955 yılında ise "Şinciang Uygur Özerk Bölgesi" kurulmuştur¹³ .

Günümüzde Uygurların yaşadığı bölge Çince Şin Ciang olarak adlandırılmış ve "Yeni sınır, Yeni hudut" manalarına gelmektedir. Bu zemin Çin topraklarının 6/1'ini teşekkül etmektedir. Bu topraklarda dünyanın ikinci yüksek tepesi Çogir

¹⁰ Saadettin GÖMEÇ, **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, Akçağ Yayınları, s. 69-71.

¹¹ Adem Öger, **a.g.m.**, s. 23.

¹² Umay, Türkes- Günay, **Age**, s. 207.

¹³ Adem Öger, **a.g.m.**, s. 23.

(8611m), dünyanın ikinci büyük çölü olan Taklamakan çölü; Çine göre en uzun kara nehri olan Tarim, en düşük oymalık Turfan'daki Aydıncöl oymağı(155m) Uygurların yaşadığı topraklarda bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksek olan bu topraklarda tılsımlı değişik şekiller bulunmuştur. Uygurlar Tanrıdağı'nın kuzey ve güneyinde yaşamakta, bundan dolayı bazı farklı örf adetlerede sahiptirler.

Şincan Uygur Özerk bölgesinde 2004 yılındaki nüfus sayımı (Çin devlet istatistiğinin verileri)'na göre, 19.630000 kişi bulunmaktadır. Milliyetlere göre dağılım şöyledir: Uygurlar %45.73 (8.976.700), Çinliler %39.75 (7.802.500), Kazaklar %7.04 (1.380.160), Tonganlar (Çinli Müslüman) %4.46 (876.300), Kırgızlar %0.87 (170.120), Moğollar %0.86 (169.600), Tacikler 43.500 kişi, Şiveliler 40.800 , Mançular 24.100 , Özbekler 14.200, Ruslar 11.300, Dagurlar 6.700, Tatarlar 4.700, diğer azınlıklar ise 109.900'dur. 2011'deki istatistiklere göre Çinliler nüfusun % 40.1'ini, Uygur ve diğer azınlıklar ise %59.9'unu teşkil etmektedir¹⁴.

Çin'in Kansu eyaletinde 12.000 Sarı Uygur (Budist Uygurlar) yaşamaktadır . Yurt dışında da Uygurlar bulunmaktadır. Kesin sayıları bilinmemekle beraber Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Suudi Arabistan, Türkiye, Almanya, Kanada, ABD, Norveç, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde de Uygurlar yaşamaktadır.

Doğu Türkistan, kuzeybatısından Kazakistan, kuzeyinden Altay Cumhuriyeti, kuzeydoğusundan Moğolistan, doğusundan Çin, güneyinden Çin'e bağlı Tibet Özerk Bölgesi, güneybatısından Keşmir ve Pakistan, batısından Tacikistan ve Kırgızistan ile çevrilidir.

Doğu Türkistan'ın toplam yüzölçümü 1.663.900 Km²'dir. Bu yüzölçümü ile Doğu Türkistan, Türk Dünyası'nın Kazakistan'dan sonra ikinci büyük ülkesidir. Şincan Uygur Özerk bölgesindeki Uygurlar Uygur Türkçesi konuşurlar. Yazısı Arap alfabesindedir. Uygur okullarda dersler Çince ve Uygurca okutulur.

Uygur Özerk bölgesindeki Uygur Müslümanlar Ehli Sünnet'in Hanefi mezhebindedirler¹⁵ .

b) Hoten'in Kısaca Tarihi:

¹⁴ <http://www.xzqh.org/quhao/65xj>

¹⁵ Bumeryem Abdulkerim, **Uygur Türklerinin Dini İnanışları**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara-2006, s.19.

Yazılı kaynaklara göre; Hoten adı üzerindeki görüşler; eski Çin kaynaklarında Hoten, “Yü-t’ien¹⁶” olarak kayda geçmiştir. Yü-t’ien (Hoten), Kü-sa-tan-na (Kutsana) veya Hoan-na yahut K’ü-tan da denilir. Kuzey Ti’leri ona Yü-tun, diğer Hu halklar ise Ho-tan¹⁷ derler . Yü-t’ian, Hoten adının Brahmi metinlerinde görülen ve Hoten dilinde Hvatâna ve Hvamma olarak geçen adın Çinceye çevrilmiş olduğu düşünülmektedir¹⁸. Bu adın Türkçe “etrafı çevrili yer” anlamına gelen Kotan kelimesinden gelmiş olması pek muhtemeldir¹⁹. Ad Orhun Kitabeleri’nde Kordan olarak geçmektedir²⁰. Hoten Çin kaynaklarının eski devirlerinde Yu-tian(-yotkan) adıyla anılmıştır. Şehrin İslamiyetten önceki devre ait harabeleri bugün de Yotkan diye anılmaktadır. Şuan “Yotkan” Hoten’deki bir köyün adı olarak bilinmektedir. Şehrin, daha sonraki kaynaklarda Kiu-tan ve Ho-tan adı altında geçmektedir²¹. Kâşgarlı Mahmud, Türk Dili’nin en eski ve değerli sözlüklerinden Divân-ı Lügati’t-Türk’te de şöyle geçmektedir; "ادون Udun" "Hoten şehrinin adı, Hoten’de oturanlara da udun derler²²."

Hoten’in Niye, Keriye ve Guma İlçe’lerinden bulunmuş eski çağ’a ait taştan yapılmış çiftçilik malzemelerine göre, bundan 6000- 7000 yıl önce Yü-t’ian “Udun” olarak adlandırılan Hoten’in Taş Devri (Çağı)’ne girdiği ispat edilmektedir. Aynı zamanda yeşim taşı bulunarak ve çok değerli maden olarak doğu-batı’ya taşınmış, bu nedenle de “İpek Yolu”ndan önce “Yeşim Taş Yolu” oluşturulmuştur. “KaoGong Hatırası”ndeki kayıtlara göre, Xia, Shang, Zhu Hanedanlığı devirlerinde özel yeşimtaş ustaları vardı hatta Yeşimtaş İdareleri de kurulmuştu²³

Yeşim taşın keşfedilmesinden sonra ülkenin çeşitli yerlerinde ticareti yapılmaya başlanmıştır bile. Çin ve Uygur düşünürlerine göre İpek Yolu’ndan önce

¹⁶ Hoten günümüze kadar kaynaklarda neredeyse hep aynı adla geçer. İlk işaret genelde Çince’deki “yeşim taş” mânâsına gelen işaretten gelmez ve muhtemelen Hoten’in en eski devirlerden beri yeşim taşlara sâhip olmasına bir imadır. Bkz: Kürşat Yıldırım, **Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri**, Ötüken Neşriyatı, 2013, s. 377.

¹⁷ E. Chavannes, **Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri**, Çev. Mustafa Koç, Selenge Yay., İstanbul, 2007, s. 173.

¹⁸ Kürşat Yıldırım, **Türk Tarihi İçin Eski Çince-Türkçe Sözlük**, s. 344.

¹⁹ G. Ahmetcan Asena, **İpek Yolu-1: Çin-Doğu Türkistan**, Pan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 68.

²⁰ G. Clauson, **Eski Türkçede Yabancı Unsurlar**, s. 5.

²¹ Türk Ansiklopedisi, Cilt. 19, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1971, s.355-356.

²² Atalay Besim, **Divanü Lügati't – Türk**, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Cilt I, Ankara, 2006, s. 76.

²³ Gevher Zemin Hoten Yayın Grubu, **Gevher Zemin-Hoten**, Şincang Foto-Resim Yayını, Urumçi, 1995, s. 1.

Yeşim Taşı Yolu ortaya çıkmıştır. Yeşim Taşı Yolu'nun doğu tarafa giden yollarından biri, Hoten'den başlayıp doğuda Çerçen, Lopnur, Dunhuang'dan geçer. Diğer biri ise Hoten'den Kaşgar'a ve sonra doğu yönüne ilerleyerek Kuça, Turfan ve Kumul'u geçer. Bu iki yol Yumin Kapısı'nda birleşerek Lanzhou, Xian, Lo-yang'dan geçerek Enyang'a ulaşmıştır. Batı'ya giden yol ise, Kabul, İsfahan ve Bağdat'tan geçerek orta denize kadar ulaştığı söylenmektedir. Hoten, Yeşim Taş Yolu'nun başlangıç noktası olmakla birlikte İpek Yolu'nun da güney bölgesinde önemli bir geçittir. İpek Yolu'nun güney güzergâhı üzerinde yer alan Hoten, antik çağda önemli bir bölgesel krallık olarak Budizmin doğuya yayılma sürecinde Kuçar ve benzeri Doğu Türkistan şehirleri gibi önemli bir rol oynamıştır. Bugün Doğu Türkistan'ın önemli geleneksel şehirlerinden birisi olan Hoten, Doğu Türkistan'da Çin işgaline karşı yürütülen muhalefet hareketinin önde gelen noktalarından biridir²⁴.

İpek Yolu üzerinde önemli bir şehir olan Hoten'a Büyük Hun Devleti, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Karahıtaylar, Moğollar, Çağatay Hanlığı ve Timurular hakim olmuştu.

Çin kaynaklarına göre Hun devrinde Hoten; milattan önceki devirlerde Yü-ti'en ülkesinin başkenti Hsi-ch'eng ve Cha'ng-an'a uzaklığı 9670 li idi. Hane 3300, nüfus 19300, savaşabilen asker sayısı 2.400'dü. "Tarihi Hatıralar"da, "Yü-t'ian'ın (Udun) batısında, ırmakların batıya akanı Doğu Gölü'ne, doğu yönde akanı ise Yen-tse (Lop Nor)'ya dökülürdü. Yen-tse'yin suyu yerin altından akıyor, bu gizli yer altı akını en son Sarı Irmağına dökülürdü, bu ırmaktan çok yeşim taş çıkıyormuş²⁵" şeklinde yazıya geçirilmiştir. İmparator Ming'in Yung-p'ing saltanat devresinde (58-75) Yü-t'ian (Hoten) Generali Hsiu-mo-pa, Sha-ch'e (Yarkend)'da darbe yaptı ve kendisini Yü-t'ian (Hoten) Beyi ilan etti. Az bir süre sonra Hsiu-mo-pa ölünce ağabeyinin oğlu Kuang-te tahta geçti. O, Sha-ch'e (Yarkend)'yı hükmü altına aldı ve ülkesi büyük güce kavuştu. Ching-chüeh (Niya)'ten kuzeybatıya doğru shu-le (Kaşgar)'a kadar on üç küçük ülkeler Yü-t'ian (Hoten)'e tâbi oldu. Çin'in 73 yılından sonraki istilâsından Yü-t'ian (Hoten) de nasibini almıştı. Çin 108 yılında

²⁴ J.M. De Groot-G.A. Asena, **Hunlar ve Türkistan (2500 Yıllık Çin İmparatorluk Belgelerinde)**, Pan Yay., s. 257

²⁵ **Gevher Zemin Hoten**, A.g., s. 3 ; bkz. G. Ahmetcan Asena, **a.g.e.**, s. 67.

bölgeden çekildikten sonra Yü-t'ian (Hoten) bağımsızlığına kavuşmuştu²⁶ .

Göktürk devrinde; Başkente 9700 li, Kua ilçesine 4000 küsur li uzaklıktadır. Han döneminin beş krallığının yani Jung-lu, Kü-le ve P'i-şan'ın eski topraklarının tamamını sınırlarına ilhak etmiştir. Kralın oturduğu şehrin adı Si-şan “batı dağlarındaki şehir”dir. Krallığın dört bin seçme askeri vardır. İçinden yeşim taşı çıkarılan bir nehir geçer. Halk geceleyin ay ışığının iyi vurduğu yerleri gözetleyerek oralardan yeşim taşı çıkarır. Kral Gök tanrıya tapınır, Buda'nın öğretilerini benimser²⁷ .

Altıncı Çeng-kuan (632) yılında Çin sarayına hediyeler sunmak üzere bir elçi gönderdi. Üç yıl sonra ise (635), imparatorluk muhafız alayına giren oğlunu yolladı. A-şi-na Şo-öl, Kuça'yı fethettiğinde (640), Hoten kralı Fu-tu Sin çok korktu ve oğluyla üç yüz deve gönderdi. Fu-tu Sin'in bir oğlu Şe-hu'nun lakabı yabğu idi. Çang-yüan devri (674-675), (Hoten kralı Fu-tu Hiung, sayıları yetmiş bulan oğulları, kardeşleri ve yüksek rütbeli kişileri yanına alarak bizzat saraya bağlılığını sunmaya geldi. İmparator, T'u-po'yu (Tibetlileri) mağlup etmiş olduğu için onun topraklarını P'i-şa hükümetine dönüştürerek, ülkeyi on vilayete taksimledi ve Fu-tu Hiung'u hükümetin başına getirdi. Fu-to Hiung ölmesi üzerine İmparatoriçe Wu tahta oğlu King'i geçirdi. King ölünce Fu-tu Ta yerine geçti ve aynı zamanda onun hanımı Çe-çe'ye de bir beratla prenses unvanı verildi. Fu-tu Ta'nın ölümünden sonra Wei-ç'i Kui tahta geçti. Kui'den sonra Şeng tahta geçti²⁸ .

670 yılında Tibetliler Hoten'ı aldı²⁹ . 704 yılında Kul Çur Hoten'da K'an şehrini aldı. 739 yılında Hoten Türgiş Kağanlarına bağımlı idi³⁰ . 744 yılında Uygur devleti kurulunca Hoten'da bu devlet sınırlarına dahil oldu ve bu tarih aynı zaman da Hoten halkının tamamen Türkleşmiş olduğu bir tarih olarak kabul edilir. 840'ta bu devlet Kırgızlar tarafından yıkılınca bir kısım Uygur grubu Kaşgar, Hoten, Yedi-su ve Yarkent tarafına yerleşti.

10. yüzyılın sonlarında Karahanlı Devleti kurulduktan bir süre sonra Hoten de

²⁶ G. Ahmetcan Asena, **A. g. e.**, s. 153-154 . J.M. De Groot-G.A. Asena, **a.g.e.**, s. 257.

²⁷ G. Ahmetcan Asena, **A. g. e.**, s. 153-154.

²⁸ E. Chavannes, **a.g.e.**, s. 174-176 . Kürşat Yıldırım, **a.g.e.**, s. 154-155.

²⁹ O. Franke, **Geschichte des chinesischen Reiches**, Berlin, 1925, Cilt II, sayfa 397.

³⁰ E. Chavannes, **Documents sur les Tou-Kiue (Turcs) Occidentaux et Notes additionelles**, Paris 1903, sayfa 185 178, 123.

bu topraklara tabi tutuldu. Hoten, İslâmiyete Yusuf Kadir Han'ın sayesinde kavuştu. 1128 yılında Kara-Hıtaylar Hoten, Kaşgar ve Balasağun taraflarına ilk hücumu yaptılar ama başarılı olamadılar, ancak 1130 yılında ise güçlü bir ordu ile Kaşgar ve Hoten'i işgal ettiler. Kubilay döneminde Hoten, Çağataylılar tarafından yağmalandı. 15. yüzyılın sonları ve 16. yüzyılın başlarında Doğu Türkistan Çağatay Hanları ile Timur oğullarının taht mücadelelerine sahne oldu. Çağatay hanları mağlup olunca, Sultan Ebu Bekir Duğlat Hoten başta olmak üzere altı şehir hükümdarı sıfatıyla kendi bağımsızlığını ilan etti³¹.

Ho-sze-mai-li'nin bölüm 120'deki biyografisinde Karahıtay Hanı öldüğünde K'o-shi-ha-rh (Kaşgar), Ya-rh-k'ien (Yarkend) ve O-duan (Hoten)'in Moğollara teslim olduğu kaydedilmektedir. Ye-lü Ch'u-ts'ai Wu-duan olarak yazdığı adın T'ang devrindeki Yü-t'ien ile aynı olduğunu bildirir. Yüan Shih'da 1274 yılına dâir kayıtlarda, Hoten halkının (imparator için) yeşim taş toplama mesuliyetinden azat olduğu yazılmıştır. 1271'de Hoten W-duan olarak yazılır. Hoten erken İran tarihinde, Şahname'de devamlı geçer. Araplar doğuya doğru genişlemelerinde Hoten'e kadar ilerlemiştir³².

Doğu Türkistan'da 1514 ile 1680 yılları arasında Altışehir (Altishahr) olarak bilinen Hoten, Yarkent, Yengihisar, Kaşgar, Aksu, ve Uçturfan gibi şehirleri içine alan bölgede Yarkand Hanlığı egemenlik sürmüştür. Halkı eski çağlardan beri Budhist olan Hoten'e İslamlık, silâh kuvveti ile sokulmuştur. Hoten'in fâtihisi olarak Kadir Han Yusuf gösterilir. Şehir, daha sonraları İlig-han'ların ve Kara Hıtay'ların hâkimiyeti altında kalmıştır. 19.yy'da Kalmakların, daha sonra Çinlilerin ve 1863-1864'te Yakup Bey'in hâkimiyeti altına girmiştir³³.

Daha sonra Hocalar devri başladı. 1754 yılında Kaşgarlılar Cungarlara karşı isyan etti, Hotenliler de buna iştirak ettiler. Ama başarılı olamadılar, Çinlilerin işgaline düştü. 1826 yılında Cihangir Kaşgar'daki Çinlileri kovdu, Hoten de bu fethetmeye katıldı ve Cihangir'i hükümdar olarak kabul etti. 1828 yılında Cihangir Çinliler tarafından idam edildi, Çin tekrar bu bölgelere hakim oldu. Hokand hanı Muhammed Ali Han 40 bin askerle önce Kaşgar'ı sonra Hoten ve Aksu'yu da fethetmişti, ama

³¹ Ahmet Taşağıl, *Geçmişten Günümüze Hoten*, Doğu Türkistan Sesi Dergisi, Haziran-Eylül, 1992.

³² Kürşat Yıldırım, *a.ge.*, s. 378.

³³ *Türk Ansiklopedisi*, Cilt. 19, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1971, s.355-356.

Buhara Hanlığının tehditi karşısında ordu geri döndü, bölge tekrar Çinlilerin eline düştü. 1861 ayaklanmasından sonra 1864'te Doğu Türkistan topraklarında beş küçük devlet kuruldu, Hoten de bu devletlerden biri idi. 1866 yıllarında Yakup Bey Hoten'i de kendi hakimiyeti altına aldı. 1877'de Yakup Bey ölünce oğlu Beg Kuli Beg, Niyaz Beg'i yenerek Hoten'i ele geçirdi. Aynı yıl Çin bütün Doğu Türkistan'ı işgal etti³⁴.

Bu tarihten sonra Çin idaresine karşı çok sayıda isyan çıktı. Doğu Türkistan Türkleri, Mehmet Emin Buğra liderliğinde 1933'te Doğu Türkistan İslam Cumhuriyetini kurdu. Hoten şehri de aynı yıl bu devlete katıldı. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra tekrar Çin idaresine giren şehir 1955'te yeni kurulan Şincan Uygur Özerk Bölgesine dahil edildi. Bu tarihten sonra da Çin idaresine karşı birkaç isyan meydana geldi. Bu isyanların tamamı kısa süre içinde bastırıldı.

3.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Hoten, Doğu Türkistan'da bir ildir, 247.900 km² lik alanı kaplayan bu vâhâ, Tibet yaylasının kuzey sınırını meydana getiren Altın dağ'ın eteğinde ve Tarım Irmağının sağ kolu olan Hoten derya'nın orta mecrâsındadır. Yüksekliği 1300-1500m arasındadır. Taklamakan Çölü'nü çevreleyen kuzey ve güney güzergâhları Kaşgar'da birleşiyor. Hoten İli Tarım Havzasının kuzay batısında yer alır. Keşmir'in güney batısındadır.

Stein, Hoten'in stratejik önemi hakkında şöyle demektedir:

“Hoten havzası doğal zenginliklerini ve önemini tamamı ile coğrafi konumuna borçludur. Kun-lun zincirinin dış tepelerinin yamaçlarında 40 millik kesintisiz bir hat boyunca uzanan bereketli löslerin muazzam yüksek düzlükleri her daim düzlüklerde derhal kıvrılan Yurunkaş ve Karakaş ırmaklarının bol sularıyla beslenmiştir. Bu iki ırmak Kun-lun zincirinin esas kütesinin drenajını kuzeye doğru Tarım havzasına akıtan en büyük ırmaktır³⁵.”

Hoten İli'nde bir şehir (Hoten Şehri) ve yedi ilçe (Hoten İlçesi, Karakaş

³⁴ Taşağıl, **Geçmişten Günümüze Hoten**, s.

³⁵ M. A. Stein, **Ancient KHoten**, C. 1, Oxford, 1907, s. 123-124 , Ahmetcan Asena, **a.g.e**, s. 68.

İlçesi, Guma İlçesi, Lop İlçesi, Çira İlçesi, Kèriye İlçesi ve Niye İlçesi) vardır.

Hoten'in, mekezi şehir Urumçi'den uzaklığı 1520 kilometredir. Hoten kuzey ve batı tarafı alçak, doğu ve güney tarafı yüksek yer şekline sahiptir. Dağlıklar yer meydanının 33.3%'ü, Çöl 63%'ü, yeşillikler sadece 3.7%'i teşekkül etmektedir. Çöl ve dağın büyük kesimi Büyük küçük olarak toplam 36 nehir, 58 çeşme bulunmaktadır. Yer altı su zenginliği 8 milyar 770 milyon küp metredir.

Bölgede karasal çöl iklimi hâkimdir. Hoten İli'nde çöl iklimi kurak ve yarı kurak özelliktedir. Yıllık ortalama sıcaklık 10.4 – 12.2 derecedir. Ocak ayında en soğuk -28.9 dereceyi gösterir, temmuz ayında en sıcak 42 dereceyi gösterir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuktur. Doğu Türkistan'ın en az yağış alan bölgesidir. Yıllık ortalama yağış 36.5 milimetre'dir, yani bir yıl içinde ancak 17.3 gün yağış olmaktadır. Aynı zamanda rüzgarın en çok estiği, kumların uçuştığı bir bölgedir. Yılın en az 25-30 günü rüzgarlıdır, günümüzde yeşillik azaldığı için kumlar daha çok savrulmaktadır.

Leopar, Tibet sığırı, Argali, yaban deve, Antilop gibi değerli yabancı hayvanlar, kuş ailesinden de nesli tükenmekte olan bazı kuş türleri bulunmaktadır. Hoten aynı zamanda halk hekimliği ile yurt içi ve dışında ün kazanan bir memlekettir. Asıl nedeni ise çok değerli ve farklı yabancı ilaç bitkilerinin bulunmasıdır.

Hoten mineral kaynakları zengin bir memlekettir. Hoten bölgesinde 61 çeşit mineral bulunmuştur. Metal cevherleri 15 çeşit, demir, manganez, bakır, altın, gümüş, antimon, cıva, kurşun, çinko, nikel, magnezyum; Enerji kaynaklarından, kömür, doğal gaz, petrol, bitümlü şist, kaplıcalar, uranyum; Kimyasal hammadde metalik olmayan mineral dokuz çeşit, sülfür, tuz, bor, mirabilite, potasyum kayalar, serpantin, barit, pirit, fosfat kayası. Yapı malzemeleri 18 çeşit, alçı, asbest, grafit, florit, çimento, kireçtaşı, kil, cam kuvarsit yapma, feldspat seramik, tuğla kil, lős, mermer, bazalt, kuvars, kalsit, muskovit, granat, kum ve kaolin; Mineral metalurjik yardımcı madde beş çeşit, manyezit, dolomit, kuvarsit, kil ve kireçtaşı; Mücevher taşlardan altı çeşit, Kunlun yeşim taşı, elmas, akik, granat ve beril. Günümüzde bunlardan 27 maden yatağı, 168 mayın bulunmaktadır.

Hoten sınırları içerisinde Petrol kaynakları, kömür ve altın yatakları, barit

madenleri, demir, kil, çimento hammaddeleri ve Karakaş nehri ile Yurunkaş nehirlerinde bulunan yeşim taşları ile ekonomik açıdan Çin'in ilgisini çeken bir bölgedir.

Hoten'de geniş düzlükler ve zengin yeraltı suları nedeniyle çiftçilik daha geniş kapsamda yapılmaktadır. Günümüzde 157 bin hektar tarım yeri, 357 bin 300 hektar orman, 2 milyon 509 bin 500 hektar otlak bulunmaktadır. Buğday, mısır, pirinç, pamuk gibi ürünler üretilmekte, meyvelerden karpuz, kavun, elma, armut, şeftali, üzüm, nar gibi çeşitli meyveler yetişmektedir. Hayvancılıkta koyun, inek, at, eşek, deve büyükbaş hayvan besleyenler çok sayıdadır. İnce yünlü koyunları ile ün kazanmıştır.

Kâşgarlı Mahmut ise “kaş öküz” maddesinde bu bölgeyi besleyen iki ırmak için şöyle demektedir:

“Hoten şehrinin iki yanından akan iki dere dir. Birine ‘Ürünğ kaş öküz’ denir, temiz beyaz taş burada bulunur. Dere, adını bu taştan almıştır. Birisine ‘Kaş öküz’ derler, temiz siyah taş burada bulunur. Bu taş, bütün dünyada ancak burada bulunmaktadır³⁶.”

“Şehitler Şehri” Hoten, İpek Yolu'nun güney güzergâhı üzerindeki çok eski bir kültür şehri ve önemli bir yerleşim noktasıdır. Tarım Havzası'nın antik şehir devletlerinden ve Budizmin bölgedeki önemli merkezlerinden biridir. Kaşgar'a 450 km mesafededir. Güney güzergâhı burada, Kunlun ve Altun Dağları, Taklamakan Çölü'nü geçerek Korla üzerinden kuzey güzergâhına bağlanırken, diğeri tarihî “yeşim taşı kapısı”nı geçerek Dunhuang (Tunku) ve Kansu karidoru üzerinden Çin'e bağlanıyor. Güneyde Hen Çinlisi oranı (şimdilik) oldukça düşüktür. Bu yüzden olacak, Çin etkileri ülkenin güney kesimlerinde, kuzeye nispeten daha azdır.

Doğu Türkistan'ın bağımsızlık hareketi içinde Kaşgar, Yarkent ve Hoten'in özel bir yeri vardır. Çevresi tarihî harabelerle dolu olan Hoten civarında eskiden ziyaret edilen 2 bin kadar türbenin bulunduğu anlatılıyor³⁷.

³⁶ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lûgat-it Türk**, C. III, Çev. Besim Atalay, Ankara, 1941, s. 152.

³⁷ G. Ahmetcan Asena, **a.g.e.**, s. 424-425.

3.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Nüfus: Hoten İli'nin 2011 yılındaki nüfusu 2.039.600'dür. Toplam 22 milletin bulunduğu ama esas nüfusu Uygur Türklerinin oluşturduğu çok açıktır. Yani Uygurlar esas nüfusun %96.4'ini, Henli'ler ise %3.4'sini, diğer azınlıklar % 0.2'sini oluşturmaktadır. Hoten'in, Uygur bölgesindeki diğer şehirlere göre Hen'lerin yoğun ilgisini çekmemiş olmasının nedenini sosyo-ekonomik ve coğrafi unsurlardan ayrı düşünemiyoruz.

Ekonomisi: Hoten'in ipeği, yeşim taşı ve halısı meşhurdur. Antik dönemlerden beri bölgenin ciddi bir gelir kaynağı olan yeşim taşı, olağanüstü ilginç bir taştır. Soğuktur, serttir, ama köşeli değildir. İnce yeşim taşı ışığı geçirir. Ele alındığında yumuşaklık hissi verir, kaygan ve sanki yağlıdır. Beyazdır, yeşilimsi koyudur. Sihirli bir enerji, gizemli bir güç içerdiğine inanılır. Tang Hanedan yıllarındaki bir rivayete göre, Hoten'da çıkan yeşim taşı, "Kristalleşmiş ay ışığıdır. Yerli halk ay ışığında ırmak yataklarında yeşim taşı aramaya çıkar. En güzel taşlar, ay ışığının en yoğun olduğu yerlerde bulunur³⁸ ." Kaşgarlı Mahmut'un Divan-i Lügatit Türk eserinde, Kaştaş (yeşim taş), "Bu da bir çeşit sihirdir yağmur, rüzgar ve buna benzer tabiat olaylarını gerçekleştirmek için özel taşlar aracılığıyla yapılan sihirdir. Bu sihir halk arasında oldukça yaygındır. Ben bunu yağmalarda gördüm. Orada bir yangın çıktığında yangını söndürmek için böyle yapıldı. Allah'ın emriyle yazın kar yağdı, gözümün önünde yangın söndürüldü." olarak tanımlanmıştır.

İnsanlar bugün de, Kunlun Dağları'ndan çıkan ve Hoten'dan geçtikten sonra Hoten derya adı altında Tarım Irmağı'na dökülmek üzere birleşen Karakaş ve Curungkaş ırmaklarının yataklarında yeşim taşı ararlar. Amatörler için yeşim taşı aramanın mevsimi, suların çekildiği kuraklık dönemleridir. İlkbaharda karların erimesiyle birlikte coşan suların dağlardan sürükleyerek aşağılara getirdiği taşlar, özellikle kış aylarında suların çekilmesinden sonra aranır. Çin kültüründe yeşim taşı takmanın iyi şans getireceğine inanılır. Ayrıca antik çağlarda yeşim taşının böbrek hastalıklarını iyileştirici gücü olduğuna inanılır. Bunun dışında bazı bölgelerde yeşim taşının diş çürüklerine ve ağrularına iyi geldiğine de inanılmıştır.

³⁸ G. Ahmetcan Asena, a.g.e, s. 425.

Bölgenin en eski ve en önemli geçim kaynağı ipekçiliktir. Hoten'da dut ağaçları ve ipekçilik yaygındır. Tang- şu'da, ipeğin Çin'den Hoten'a getirilişiyle ilgili rivayetimsi bilgilere rastlıyoruz: Çin'in ipekçilik sırrını büyük bir kıskançlıkla gizli tuttuğu bir dönemdi. Hoten Kralına gelin giden Çinli prenses, müstakbel eşinin ısrarına dayanamadı ve hayati tehlikeyi göze alarak, bir miktar ipek böceği kozasını ve dut ağacı tohumunu saçlarını örten süslerin arasına yerleştirerek Hoten'a getirdi. O günden sonra Hoten'da ipekçilik gelişti. 552 yılından itibaren Bizans pazarlarında Hoten ipeğinin satıldığı biliniyor. Bizans kaynaklarında, ipek böceği kozasının bir Budist rahibin atasının içine saklanarak Çin dışına çıkarıldığı rivayet edilmektedir. Lakin hangi rivayet doğru olursa olsun, ipek üretiminin Tarım Havzası üzerinden Orta Asya'ya, oradan İran ve Bizans'a kadar geldiği söylenebilir.

Bölgede meyve, üzüm, pamuk, buğday, mısır ve pirinç üretimi yaygındır, hayvancılık da gelişmiştir. Hoten'de pamukçuluk ve bağcılık gelişmiş bir hâldedir. Halk, ayrıca hayvancılık ve ipekçilik de yapar. Topraklar Hoten deryasından açılan kanallar vasıtasıyla sulanır. Çevre steplerinde ince yünlü koyun beslenir. Halı gibi el sanatları ile yün ve ipekli iplik imali ile de ileri bir seviyededir. Şehrin çevrelerinde nefrit ve zümrüt mâdenleri vardır.

İl'de yeşim taşı işlemeciliği ile aynı zamanda metal ve değerli taş işlemeciliği de çok gelişmiştir.

3.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Bir milletin sosyo - kültürel yapısını incelerken ilk olarak toplumun eskiden günümüze dek eğitime verdiği önemden kısaca söz etmek gerekir. Hoten eskiden beri siyasi ve sosyal imkanların elverdiği sürece eğitim için büyük yatırımlarda bulunan bir bölgedir.

Milâddan önceki çağlardan itibaren Hoten, İpek Yolu üzerindeki önemli bir geçit olması ve halkın ilim severliği gibi özellikleri ile Budist ve Tibet kültürlerinin Orta Asya'ya tanıtılması ve gelişmesinde önemli bir vazife üstlenmiştir. T'ang hanedanlığı (M.S. 618-907) zamanında Hoten'den geçen ünlü Budist Hsüan Tsang, "Ta T'ang Hsiyüchi, Büyük T'ang'ın Batı Bölgeleri Hatıraları" adlı eserinde, Hoten ahalisinin temiz ahlak olup ilimle ve sanatla meşgul olduklarını, musikî ve rakstan

hoşlandıklarını, yün, deri ve ipekten kıyafet giydiklerini, yazılarının Hintçeye olduğunu yazmıştır (Taşağıl, 1992).

Hoten, 1890. yıllarda başlayan Uygur metinlerinin keşfi sırasında çok önemli bilgi ve belgeler bulunan bir bölgedir. 1892'de Fransız seyyah Dutruil Rhin, Hoten'de 2.yüzyıla ait bir Hint dili yazma eser bulmuştur. 1897'de Paris'te açılan Müstekrişler Kongresi'nde bu eseri tanıtır, eserin tanıtılması ile Doğu Türkistan, Hint Avrupa dillerinin kökenini aramakta olan Avrupa bilginlerinin dikkatini çeker. Bu şekilde Doğu Türkistan'daki pek çok eski yazma, tablo ve heykelin bulunmasına giden yol oldu. 1900 yılında Hoten'e gelen İngiliz araştırmacı Aurel Stein, Hoten ve Yakent'ten 12 sandıkla dönmüştü (Büyük Türk Klasikleri, s.84). Son zamanlarda ortaya çıkan kazılar da Hoten'in eskiden beri büyük bir kültür ve medeniyetin olduğu bölge olduğunu ispat etmektedir.

Hoten aynı zamanda çok sayıda alimi ile meşhur bir şehirdir, hatta bu alimlerin büyük bir çoğunluğu tahallus olarak Hoteni'yi kullanmışlardır. Örnek vermek gerekirse: Mevlana Elaeddin El Hoteni (1160), Hoten İslam dini yeni kabul ettiği dönemlerde yaşayan dini alim ve tıp bilgini idi. Onun elimize kadar ulaşan "Zebdetü-l Kevanil İlac" (Tedavi Kamuslarının Cevheri), "Elfikisun Tibbiye" (Tıbbî İlim Hakikatları) gibi eserleri vardır. Bugün "Ellame Buzrukkvar Mezarı" olarak tanımlanan mezar, alimimize aittir. Günümüzde de dua edilen bir mekandır.

Molla Arip Hoteni, 14. Yüzyıl Uygur edebiyatının önemli ozanı ve tıp bilginidir. Önemli eseri "Türki-y Desturul İlac" (Türklerin Tedavi Kitabı). Emir Hoteni, 16. Yüzyılda yaşamış olan edip ve beylerden biridir. Sultan Seid Han ile anne taraftan akraba sayılır, Zohureddin Muhammed Babur'un sülalesindedir. "Divan İrfan Emir Ferğane" (Ferğane Emrinin Divan-i) adlı bir divanı vardır. Molla Niyaz Hoteni, 18. Yüzyıl Uygur edebiyatının önemli isimlerinden biridir. "Tezkire-i İmam Zebibulla" adlı tarihi destanı ile birlikte "Arz-nâme" adlı eserleri bize ulaşmıştır. Bundan başka da sadece isimleri zikrettiğimizde, Mehzun Hoteni de divan şairlerden biridir. İbrahim İbni Yusuf Hoteni, Molla Niyaz Muhammed Oşuroğlu Hoteni, Muhammed Sidik Hoteni, Muhammed Yusuf Hoteni, Molla Turdi Hoteni, Mömin İbni Sabit Hoteni, Abdurehi İslam Hoteni, Musa Hoteni, 17. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan ünlü şair Nevneti, 18. Yüzyılın şairi ve Uygur satirik

eserlerinin başlatıcısı Ahmetşah Karakaşı, Uygur Tibabet alimlerinden biri olan Damolla Abdulhemit Yusufi (1924 - 1994), Şair Cabbar Emet (1929 – 1996) gibi pek çok isimleri sayabiliriz. Hoteni olarak tanınan alimlerden biri olan Kadı Cemaleddin el Hoteni, Anadolu Selçuklu sultanı IV. Kılıçarslan zamanında vezirlik yapmıştır.

2012'deki devlet istatistiklerine göre Hoten İli'nde 2 yüksek okul, 12 meslek okulu, 14 lise, 132 orta okul ve 690 ilk okul vardır. Hoten İli'nde meslek okulları dışında dediğimiz gibi esas olarak iki yüksek okul vardır: Biri Uygur Tibabet (Halk Hekimliği) Yüksek Okulu ve diğeri Hoten Pedagogika Yüksek Okulu'dur. Hoten Tibabet Yüksek Okulu 1989 tarihinde kurulmuştur. Bu okul Hoten'in uzak geçmişten beri devam etmekte olan ileri seviyedeki halk hekimliği esasında kurulmuş ve günümüzde gittikçe gelişen bir özelliğe sahiptir. Hoten Pedagogika Yüksek Okulu'nun kuruluşu 1938 tarihindedir. Biyoloji, kimya mühendisliği, güzel-sanat, müzik, coğrafi, edebiyat, tarih, bilgisayar mühendisliği, spor gibi aşağı yukarı 20 bölüm vardır. 5000'ı aşkın Uygur öğrenci ve az sayıda Henli ve diğeri azınlık öğrenciler bu okulda eğitim görmektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Konya ve Hoten Halk Kültüründe Doğum

İnsan hayatında gerek biyolojik, gerekse toplumsal birtakım önemli geçiş dönemleri bulunmaktadır. İlk olarak doğumdan başlayan bu geçiş dönemlerinde pek çok âdet, rit ve tören vardır. Bu rit ve âdetlerin amacı, bireyi dönem geçişlerindeki tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak olarak nitelendirilir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu birtakım zararlardan korumak ve ona istediği nitelikleri kazandırmak için daha gebelik sırasında birçok yasağa, birçok dinsel ve büyüsel işleme uymak zorundadır (Örnek,1971: 105-106).

Doğum; evlenme ve ölüm gibi hayatın üç önemli geçiş döneminden birini oluşturmaktadır. Çünkü doğum, hayattaki ilk başlangıç olup, atılan adımların ilkidir. Bu yüzden doğum anında ve hatta ondan çok daha önce başlamak üzere, doğum sonrasında da devam edebilen, çocuğa gelecek yaşantısında iyi veya kötü etki edebileceğine, ona temel karakter ve davranışlar kazandırabileceğine inandıkları için, bu aşamada çocuğa ve anneye çevreden gelebilecek zararlardan korumak amaçlı yöntemler, birtakım âdet ve inanışlar uygulanmaktadır (Karataş, 1991: 63-69).

Doğum hayatın başlangıcıdır. Soyun, ailenin devamını çocuk sağlar. Bu sebeple, her ailede çocuk sahibi olma isteği görülür (Tan, 2007: 24). Doğum, kan bağı ilişkilerinde yeni bir varisin ortaya çıkması demektir. Bu nedenle anne, baba ve tüm akrabalar doğuma çok önem vermektedir (A. Rahman, t.y.:96). Evlilikten sonra doğum, beklenen bir olgudur. Türk toplumunda çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Gelin, çocuk sahibi olunca evin içindeki konumu yükselir ve saygı görür. (Biçer, 1991: 1-14).

Evlenmeden önce genç kızlar bile çocukları olup olmayacağını öğrenmek için fal baktırarak bu meraklarını gidermeye çalışır. Evlilik öncesi yapılan, yeni gelin yatağında erkek çocuğun yuvarlatılması ve gelin kucağına bir erkek çocuğun verilmesi gibi işlemler, gelinin çocuk sahibi olması hem de erkek çocuk sahibi olması için uygulanan yöntemlerden biridir (Boratav, 1973: 174-175).

Araştırma alanımız olan Konya ve Hoten İllerinde de doğum öncesi, doğum sonrası ve sonrasında uygulanan birtakım pratiklerin, kültürel alanda yaşanan hızlı

değişim ve tıbbi imkanlara rağmen korunduğunu ve bu uygulamaların Eski Türk inançlarının izlerini taşımakta olduğunu görmekteyiz.

Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evredir. Bunlar:

1. Doğum öncesi
2. Doğum sırası
3. Doğum sonrası

Yukarıda dediğimiz gibi geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, doğum öncesi, doğum olayı, doğum sonrası olmak üzere üç ana bölümde toplanmıştır. Çalışmamızda bu bölümler ana başlık olarak alınmış ve alt bölümlere ayrılarak konu açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Doğum Öncesi

Bu dönem; çocuk sahibi olmayı istemekten başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan süreci içine almaktadır.

Yaşamın birinci evresi olan doğum, dünyadaki bütün topluluklarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Evli kadının doğurması ilgiyle ve heyecanla karşılanmaktadır (Güvenç, 1999: 243). Doğum sadece anne ve babayı değil, komşuları ve akrabaları da sevindirmektedir. Doğum yapan her kadın, çevresindeki insanlardan saygı görmüş ve desteklenmiştir (Başçetinçelik, 1998: 27).

Halkımızın doğum evveli inançlarını; çocuklarının olması, doğacak çocuklarının kız veya erkek olmaları, ölmeyip yaşamaları, istenilen bir mesleğe sahip olmaları şeklinde sıralamak mümkündür. Bu münasebetle yatırlardan, su ve toprak alınır. Bazen de yatır yerine camilerden yardım umulur. İslâmiyetteki Veli kültürünün derinliklerinde Türklerin, Türkistan'dan taşıdıkları inançların da izleri vardır (Kalafat, 1996: 6). Bir geçiş dönemi olarak doğum olayında; inançlar, gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım adetlere uymaya, bu adetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır (Örnek: 2000, 132).

1.1.1. Kısırlığı Giderme

Çocuk sahibi olmak isteyenlerin yatırlara gitmek, kutsal yerlerden su içmek veya o su ile yıkanmak gibi çeşitli olağanüstü güçler ile ilgili uyguladığı bazı yöntemler vardır. Çocuk sahibi bir kadının avucundan su içmek, yeni doğum yapmış bir kadının sıcak eşi üstüne oturtulması, doğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmayı yemek gibi büyüler ile çocuk sahibi olma yeteneğinin kısır kadına geçmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra hocaların okuyup üflemesi ve muska yazdırılması da bu tür işlemlerin içinde yer alır (Boratav, 1994: 175-176). Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin duasını dilerler. Yaptığı hayır işleri ve duaları sayesinde dileklerin kabul olacağına inanırlar. Dede Korkut'ta da bu inancın örnekleri vardır. "O zamanda Oğuz beyleri göğe el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı dileklerini geri çevirmezmiş ve çocuğu olmayanların bu şekilde diledikleri yerine gelirmiş". Yine bu boyla çocuk sahibi olmak isteyen anaların saçı olarak, su saldıgını görmekteyiz. Kimi destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır (Kalafat, 1995: 84).

Çocuğu olmayan kadınlar çeşitli yollara başvururlar. Önce çağdaş tıbbın bütün yolları denir. Çağdaş tıp ve bunun dışında başvuru olan diğer yolları üç başlıkta toplayabiliriz:

1. Tıbbi Sağaltma: Hastane, doktor ve ebeye başvurulur.
2. Halk Hekimliği ve Geleneksel Sağaltma: Geleneksel tedavi yöntemleri sadece kadınlara uygulanır.
3. Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar: Bu bölüm başlığı altındaki sağaltmalar çeşitli şekillerde yapılır (Artun, 1998: 4-28).

Türk toplumunda kısırlık, sadece kadına özgüdür. Erkeğin kısır olabileceği hiç düşünülmez. Kadın çocuk doğurmak için birtakım çarelere başvururken erkek bu konuda hiçbir çaba sarf etmez (Ateş, 1996: 187-211).

- a) Konya İli'nde:

Konya/ Ilgın çocuğu olmayan kadına o köyde çocuğu çok olan yedi haneden ip alınır bu iplerden ocuk belemek, salıncak ya da beşiğinde kullanmak üzere örgü yapılır. ocuğu olduğunda bağlı oldukları evin erkeğinin ya da kadınının ismi çocuğa verilir. Buna bağlanma denir. Ayrıca çocuğu olmayan kadının beli çektirilir, beline çömlek vurulur. Böğürtlen kökü kaynatılıp içirilir. Polenli bal her sabah a karına yedirilir (Koçer, 2006: 40).

Konya İlinde gebe kalmak isteyen kadınların yaptıkları uygulamaları ve görüşler Şu Şekilde sıralayabiliriz:

- Beline yakı vurdurur, bir bezle bağlayıp, kendini sıcak tutar (KK1, KK3, KK13, KK17).
- Eskiden, ocaklara giderlermiş. Yatırları ziyaret ederlermiş (KK8, KK21, KK22).
- ocuğu olmayan kadının merhameti olmaz denilir. Meyvesiz ağaç gibi kurur gider (KK26, KK27).
- Kasık sardırılır, sabun ve büyük çarşaf kullanarak yapılan bir uygulamadır (KK20, KK21, KK22).
- ocuğu olmayan aileler ve kadınları Cuma günü öğle ve sela arası dört yolun keşişimde oturtulur ve üzerine bir naylon serilir, üzerine eğlek koyup kabır toprağı ve suyla üzerinden dökülür (KK13, KK20).
- Günümüzde de çocuğu olmayanlar, ocuk sahibi olmak isteyenler Mevlâna türbesine giderler, dua ederler (KK3, KK5, KK6).
- Arpa kaynatılır ve buharına oturtulur (KK1, KK2, KK4).
- ocuğu olmayanlar olması için adak adarlar, dileğin kabul edildiği andan itibaren en kısa süre içinde yerine getirilmesi gerekir. Kesilen eti aile yeleri yemez (KK6, KK7).
- Doktora gidilir, günümüzde daha çok modern tıbbaya başvurmaktadır. (KK1, KK5, KK8, KK10).
- Ebeye gidip karnını, belini ovdurur. Ebe kadının göbeğini baş parmağı

ile kıvrandıra kıvrandıra kaldırır. Göbeği kaldırılan kadın gece yatarken hiç kullanılmayan banyo sabununu göbek üzerine sarar ve öyle uyur. Bu göbek kaldırma işlemi üç gün boyunca devam eder (KK2, KK5, KK8, KK15).

□ Sarıönlü köyünde bir dede vardır, ona giderler, dede kapıdan girdikten sonra bayanın gözlerini bağlar ve sonra elinde bir bez ile okuyarak bezi bayanın her tarafına dokundurur. Oraya her türlü hastalık için gidenler vardır (KK8, KK9, KK11).

□ Hocaya gidip muska yazdırılır, bu muska suya batırılır. Onun suyunu içer ve o dualı su ile yıkanılır. Çocuğu olunca bu muskayı başka bir çocuğu olmayan bayana verir (KK1, KK3, KK8, KK11).

□ Eskiden çocuğu olmayan kadın çocuğu olunca muskayı çocuğu olmayan kadına vererek bu şekilde yedi ev dolaştırmış (KK2, KK3).

□ Bitkilerden yapılan özel ilaçlar kullanılır, yediği içtiğine dikkat eder (KK2, KK15).

Doğum öncesi gebe olduğuna dair belirtiler ise :

□ Rüyasında yumurta görürse hamile kalmış veya yakın zaman içinde hamile kalacaktır (KK30)

□ Bayanın kirpiklerin birleşmiş, birbirine yapışmış olması hamile olduğunun bir işaretidir (KK32).

b) Hoten İli'nde:

Hoten Uygurların hayat tecrübesinden doğup, çocuğun önemine ilişkin felsefi anlam içeren Uygur atasözü şu şekildedir: "Balilik öy bazar, balisiz öy mazar" (Çocuklu ev bazar, çocuksuz ev mezardır).

Uygurlar'ın anlayışına göre ailenin ideali çok çocuk sahibi olmaktır. Dolayısıyla eskiden onların ailesinde çocuk sayısı çoktur. Onlar eskiden beri 6-10 çocuk sahibi olmaya yabancı değildir. Hatta 13-15 çocuklu ailelere eskiden daha çok rastlanmaktadır. Eskiden çocuk sahibi olmak için başvuru alan çarelerden, belki en önemlisi ve en çok uygulama alanı bulan yollardan birinin "sığınma" olduğudur. Yani doğurmamaktan kurtulmanın tedavisinin en keskin sonuç veren "hasiyetli yerlere" (mezarlara) sığınmaktadır. Onlardan medet umma uygulaması oldukça

eskiden beri vardır. Buna göre, çocuğu olmayan kadınlar kutsal yerlere, mezarlara, türbelere sığınır. Buralarda kurban keser, dua edip çocuk sahibi olmak isterlermiş (Beydullah, 2005: 106-107). Uygurlar'da çocuğu olmayan kadınlar fal baktırma, üfürükçülere dua okutma, oruç tutma gibi yöntemler ile Tanrı'dan çocuk isterlerdi.

Doğu Türkistan'daki uygurlar Opal Kasabası'ndaki Kaşgarlı Mahmut'un mezarına gidip, mezarın yanındaki Hay-hay tereg'e (Ağacına) dilek dileyenler vardır. Ağacın dallarına çeşitli kumaş parçalarını ve ipleri bağlayarak dileklerinin yerine gelmesini sağlamaya çalışır. Bu sihirli gücü olduğuna inanılan kutsal olarak bilinen ağaca sığınır. Hatta çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, Kaşgarlı Mahmut'un mezarın yanındaki "Hazreti Mollam" Dağı'na giderek dağın kovuklarına ellerini sokup "Ey Tanrım, senden bir çocuk istiyorum, yardım eyle!" diye dua ederler. O kovuktan eline ne çıkarsa ağzına atıp yutarlar. Dağın toprağını " uğur getirsin" diye yüzlerine sürerler (Rahman, t.y.: 96-97).

Hoten bölgesinde yaşayan Uygur topluluğunda Anadolu'da olduğu gibi, çocuğu olmayan kadına çevresince suçlu gözüyle bakılır ve faydasız olarak görülür. Çocuğu olmayan kadına, Kısır anlamında "Tuğmas" denilir. Bu bayanlara göre çok acılı bir durumdur. Çünkü genel olarak kusur, kadında aranır. Eğer kadın 30 - 35 yaşlarına kadar çocuk sahibi olmamışsa, erkeğin ailesi ya da çevredeki sert tepkilerden dolayı boşanmak zorunda kalır. Sonradan bir daha evlilik yapmaz ya da çocukları olan ama eşi ölmüş ve artık çocuk sahibi olmak istemeyen birisiyle evlenir. Adamı kaybederse tekrar o evden de ayrılır. Hayatı boyunca çocuğu olmayan kadının bir aileye sahip olabilmesi çok zordur. Bu nedenlerle kısırlığın tedavisinde modern tıpla birlikte geleneksel yöntemlere de başvurulmaktadır:

□ Birincisi dua'dır. Huda'ya (Allah'a) yalvarır (KH1, KH3, KH4, KH5, KH7, KH10, KH11, KH13, KH15).

□ Durumu iyi olan aileler bunun için koyun ya da keçi keserler, buna kendi sözleriyle "kan kılmak" derler. "Kan kılar" ve Kur'an okutur, Kur'an okuyan kimseden dua alınır. İmam suya veya başka içeceğe okur, kadın bunu abdestli olmak şartıyla her gün az az içer (KH1, KH2, KH4, KH8, KH11, KH12).

□ Kendini sıcak tutar, soğuk suyla çok temas edilmez (KH1, KH3, KH4,

KH5, KH13).

□ Günümüzde daha çok doktora gidilir, modern tıptan yararlanılır (KH4, KH8, KH11, KH14).

□ Hoca ve büyücülere başvurulup Tuma (muska) yazdırılır (KH1, KH3, KH8, KH12, KH34, KH35, KH36).

□ Yatır, türbe, ziyaret yerlerine gidilir (KH5, KH12, KH13, KH23, KH24).

□ Yeni doğum yapmış kadının çocuğunun eşinin üstüne oturtulur, bu şekilde gebe kalacağına inanılır (KH1, KH2, KH4, KH6).

□ Nan (Ekmek) in kenarına âyet yazılıp yenilir (KH1, KH2, KH3, KH5).

□ Halk hekimliğine başvurularak çeşitli bitkilerden oluşan ilaçlar ile vücut kuvvetini artırmaya çalışılır (KH1, KH4, KH5, KH9, KH12, KH14).

□ Soğuk suya fazla dokunulmaz, çamaşır bulaşıkları hep ılık suyla yıkar ve yıkanır (KH1, KH2, KH5, KH9, KH8).

□ Vücudun hep sıcak tutulması istenilir, aşırı sayıda çok banyo veya duş yapılmaz (KH1, KH2, KH4, KH5, KH11, KH13, KH14).

□ Hoca eve çağırılır, kadının üstü örtülür, hoca okurken bıçak, balta, makas gibi demirden yapılmış malzemelere okur ve üfler. Bu demirler yüksek derece ateşte yakılır, büyük bir tas hazırlanır, içine soğuk su konulur, üst tarafına kadının oturabileceği şekilde iki üç ağaç parçası konulur. Demir parçaları öyle yüksek ısıdayken soğuk suya bırakılır, kadının üzerine bir çarşaf örtülür, çıkan buharda kadın terletilir. Vücuttaki hastalığın iyileşeceğine ve hamile kalabileceğine inanılır (KH1, HK3, HK5, HK6, HK9)

□ Başvurduğu yöntemler işe yaramayınca boşanır ve tekrar evlenir (KH2, KH3, KH4, KH8, KH18).

c) Değerlendirme :

Araştırma alanımız olan Konya ve Hoten İli'nin Köylerinde gebe kalmak isteyen kadınlar, günümüzde daha çok sağlık kuruluşlarından yararlanırken,

geleneksel yöntemlere de başvurduklarıdır. Kısırlığı gidermek için başvurdukları bu uygulamaları: halk hekimliği, sağlık kuruluşları ve dinsel-büyüsel nitelikli olanlar olarak adlandırabiliriz. Burdaki dinsel ve büyüsel işlemlerdeki benzerliklerde ortaya çıkan uygulamalar olarak gördüğümüz, hocalara okutmak, muska yazdırmak ve mezar-yatırlara gitmek gibi işlemler, kadının hamile kalmasını engelleyen kötü varlıkları kadından uzaklaştırmak ve onlardan kurtarmaktır. Böylece eski geleneklerin hâlâ sürdürülmekte olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.2. Gebelikten Korunma

Evli çiftler nasıl ki çocuk sahibi olmak için geleneksel pratiklerden yararlanıyorsa, çocuğu almamak için de bu tür pratiklere başvururur. Tıbbi yöntemlerin yanı sıra istenmeyen gebeliğin önlenmesinde ve var olan gebeliğin sonlandırılmasında bir dizi geleneksel yöntemlere de hâlâ başvurulmaktadır.

İstenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu'nun pek çok yerinde birtakım geleneksel pratiklere başvurulmaktadır. Örneğin: Safranbolu'da rahme sabun, kil, ebegümecei otu, yanmamış kibrit çöpü konulur; şiş rahmin içinde dolandırılarak bebek düşürülür (Akbulut, 2002:4-5).

Her toplumda olduğu gibi istenmeyen bebeği düşürmek için genel olarak, ağırlık kaldırılır, yüksek yerden atlanır.

a) Konya İli'nde:

Bu yörelerde gebelikten korunmak ve istenmeyen gebeliğe son vermek için uygulanan yöntemler şunlardır:

□ Çocuğu düşürmek için ağırlık kaldırılır, damdan ya da bir iki metre yüksekten atlanır (KK1, KK11, KK19).

□ Karnına bir ağırlık bastırılır veya taş konur (KK2, KK10, KK11, KK12).

□ Karnını sert bir zemine bastırır (KK11, KK16, KK17, KK18).

□ Rahme bir parça sabun konulur, acı bebeği düşürür (KK8, KK9, KK11).

□ Sağlık evine giderek doğum kontrol yöntemlerine başvurur. Kordon bağlatır (KK2, KK8, KK9, KK10, KK12).

□ Eskiden ebeler bebek düşürmek için ilaç yaparlardı ama o ilaçlardan ölenler de olmuştur (KK8, KK10, KK19).

□ Rahim soğuk suyla yıkanır, rahim soğuk olunca bebek olmuyor (KK3, KK5, HK13)

□ Çocuklarına verdikleri isimlerle hamile kalmayı engellemeye çalışırlar. Son doğan çocuk kız ise “Yeter, Songül”. Erkek ise “Durdu, Yeter” gibi isimler verilir (KK1, KK2, KK4, KK7)

b) Hoten ili’nde

Bu doğum kontrolü konusunu Hoten söz konusu olunca farklı şekilde yorumlamak zorundayız. Çünkü Uygurlar, Çin’de uygulanmakta olan doğum kontrol politikası nedeniyle bu türlü yöntemlere en çok başvuran topluluktur. Resmi olarak kabul edilen "Bir Aileye Bir Çocuk" siyaseti aslında 10 milyonun üzerinde nüfusa sahip azınlıklar için geçerli olup, 8 milyon nüfuslu Doğu Türkistan (Çinli Yetkililerin iddia ettikleri rakam) bu uygulamanın dışında tutulmalıdır. Bununla birlikte, 1982 yılında Komünist Çin Yönetimi, doğum kontrolü konusunda ulusal bir karar almıştır. Söz konusu kararda şöyle denmektedir: "Uygulanan Doğum Kontrol Siyasetleri mevcut durumun gerektirdiği ölçülere göre zaman zaman hafifletilebilese bile, milli azınlıklar aile planlaması konusunda cesaretlendirilmek zorundadır".

Doğum kontrol politikası, Doğu Türkistan "azınlık" Müslüman Türk kadınların; “şehirde 2 çocuk, kırsal bölgede 3 çocuk” sahibi olmasına izin vermektedir. Müslüman Türk kadınının çocuk doğurabilmesi için resmen evli olması ve 25 ila 35 yaş arasında bulunma zorunluluğu vardır. İkinci bir çocuğa hamile kalmak isteyen Müslüman Uygur kadın, tekrar hamile kalabilmek için en az 4 yıl beklemek zorundadır. Bu şartlara aykırı doğum yapan kadınlar, hem kürtaj ve/veya kısırlaştırma uygulamalarına, hem de ciddi sosyal ve iktisadi kısıtlamalara maruz kalmaktadır.

Böyle bir duruma maruz kalmasaydı, Uygur topluluğu, eskiden beri “rızkını allah verir” inancıyla nüfusu daha yüksek olabilirdi. Müslüman olmak sıfatıyla

Uygurlar çocuk düşürmeyi “katıllık” olarak nitelendirirler ve hatta bazı insanlar o kadar zorluk olmasına rağmen gizlice doğum yapar, hamilelik üç ay olduktan sonra hiç dışarı çıkmaz ve doğurduktan sonra öğrenilirse cezasını öder, arkasından iş hayatındaki tüm sıkıntılara da katlanır.

Geleneksel olarak Uygurların çocukseverliğini kanıtlamak üzere ata sözlerinden örnek verebiliriz: “Çocuklu ev, pazar; Çocuksuz ev, mezardır” anlamındaki “Baliliq öy bazar, balisiz öy mazar”

Dediğimiz gibi çocuk düşürdüğünde kendini Allah önünde suçlu hissederler, kürtaj olup “çocuk katili” olmaktansa uygun yöntemler kullanmaya çalışırlar.

Hotende doğum kontrolü için kullandığı yöntemler şunlardır:

- Gebe kalmamak için çoğu zaman halk hekimlerine başvurulur, yörenin bitkisel ilaçları kullanılır (KH3, KH5, KH9, HK10)
- Ağırlık kaldırılır (KH1, KH2, KH5, KH7)
- Yüksek tepeden atlar, bir iki metre yüksekten (HK1, HK3, HK6, HK8)
- Aşırı derece tez ve yoğun hareket eder, durmadan iş yapar, kendini aşırı yorar (HK1, HK3, HK4, HK9)
- Soğuk suyla çamaşır yıkar (HK1, HK3, HK4, HK10).
- Havuç uruğu kaynatılıp içilirse çocuk düşer (HK2, HK5, HK7, HK8)
- Çılan yenilir ya da kaynatılıp suyu içilir, çocuk düşer (HK3, HK1, HK5, HK9).
- Hamile kalmış ve çocuğu istemeyen kadın belli bir ağırlıkta tuz taşır, böylece çocuğu düşüreceğine inanır. Tuz “ağır” dır, burdaki ağırlık mecâzî anlamdadır, tuzun kutsallığından kaynaklanır (HK1, HK2, HK7, HK9, KH21, KH22, KH23).
- Modern tıbbı baş vurulur, zorla veya isteyerekte kadın kısırlaştırılma (tüplerin bağlatılması) yaptırılır (HK2, HK5, HK7, HK11).

c) Değerlendirme:

İki yöredede de sağlık kurumlarına başvurmakla beraber geleneksel

yöntemlerin de uygulandığı dikkat çekmektedir. Eski önlemler günümüzde de kadar sürmektedir.

1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Çocuğun düşmesini önlemek için alınan tedbirlerin de, ağır şey kaldırmamak, yüksek yerden atlamamak gibi akılcı gerçekçi nitelikleri vardır. Bunun haricinde uygulamaların bazıları dini inançlar ile bağlantılıdır. Bu sonuçların çoğunda, çocuğun düşmesine sebep olabileceğine inanılan olağanüstü kötü varlıkların etkilerinden kaçınma ve bu kötü ruh varlıkları başka yöne çevirme amacı görülür (Boratav, 1973: 177).

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulamıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuk doğduğu gibi kazanın altına saklar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra, ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?”der, pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Satıpdı, Satılmış gibi bir ad verirler. Çocuğa yaşaması için Dursun, Yaşar, Ölmezbey, Taştan, Kurç gibi adlar verildiği gibi kimi zaman kötü adlar da verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar. Kırgızlar’da İtalmas, Çoçkabay (Dumuzbay), Kabanbay (yabani domuz) bu inanca göre verilmiş adlardır (İnan, 1995: 124).

Kırsal kesimde hamile kadın baş bağlamasıyla, yazmasındaki oya motifleriyle çevresine hamile olduğunu duyurur. Hamile kadın aile tarafından korunma altına alınır. Fazla yorulmaz, ağır iş gördürülmez. Gebe kadın, normal durum dışında toplumun değer yargılarına göre yeni statü kazanır. Doğum ve doğum sonrası hayatta lohusalık ve gebelik aynı şartlar altında devam eder. Bu lohusalık sürecinde kadının normal yapıdan ayrılıp, rol alması farklılaşmaktadır (Tan, 2007: 24-44).

a) Konya İli’nde:

Konya’nın Ilgın ilçesinde, yörenin tecrübeli yaşlı anneleri genç anneye bu

süreçte dikkat etmesi gerekenler konusunda uyarılarda bulunur. Hamilelik döneminde çilek, siyah dut, dalak, karaciğer yememesini, eğer yerse çocukta benzer renk ve şeklin oluşacağını söyler. Hamileliğin başlangıcından itibaren kedi, köpeklere bakmamasını, sakatlarla delilerle alay etmemesini, güzel kimselere bakması gerektiğini öğretir. Bunların yanı sıra haram şeylerden kesinlikle uzak olması gerektiği, yoksa çocuğun hırsız, uğursuz biri olacağını tembihler (Koçer, 2006: 26). Konya'nın Beyşehir ilçesinde de benzer durumlar söz konusudur. Farklı olarak, hamile kadın iyi ve güzel ahlâklı kimseler ile arkadaşlık etmelidir, çünkü çocuğun huyunda ona benzeyeceğine inanılır. Hamile kadın kapı eşiğinde oturursa yoksulluğa sebep olur ya da bir kötülük gelir, denilir (Samancı, 2008: 21-22).

Konya ilinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için uygulanan bazı âdet ve inançlar şunlardır:

□ Sık sık düşük yapan kadınlar, çocuğu ölen kadınlardan yedi tane iplik, yedi kumaş parçası toplar. İplik çocuğun boynuna, koluna bağlanır. Kumaştan ise çocuğa giysi dikilir. Böylece çocuğun hayatta kalacağına inanılır (KH26, KH27).

□ Hamile kadın sağlıklı beslenir, yemesine içmesine dikkat eder. İş yapmaz, dinlenir (KK1, KK2, KK5, KK9)

□ Maddi durumu iyi olanlar kurban keser. Kesilen ete dua okunur ve fakir kimselere dağıtılır (KK9, KK13, KK16, KK20, KK21).

□ Yemekli mevlit okutulur (KK16, KK18, KK19, KK20).

□ Hocaya muska yazdırılır, yanında hep bu muskayı taşır. Böylece hem nazardan korunmuş olur (KK1, KK11, KK20, KK21, KH34, KH36).

□ Çocuğa yedi yaşına gelinceye kadar yeni giysiler giydirilmez, başkalarından alınan eski giysiler giydirilirdi, ama günümüzde pek yoktur. Nazardan korunması için dualar okunur, muska da yazdırılır (KK2, KK4, KK5, KK10).

□ Sürekli sırt üstü yatar (KK1, KK2, KK6, KK13, KK19).

□ Sık sık çocuğu ölen kadınlar, çocuğuna yaşasın diye Yaşar, Duran, Dursun gibi isimler koyarlar (KK2, KK6, KK9, KK11)

- Çocuğun yaşaması için günümüzde daha çok doktora gidilir (KK4, KK7, KK9, KK13)
- Çocuğu yaşamayan kadın tekrar çocuk sahibi olduğunda aynı ismi yeni doğana verirse, isim ağır gelir, çocuğun öleceğine inanılır. Yani ölen çocuğun adı tekrar edilirse iyi olmaz, derler (KK3, KK5, KK6, KK7).
- Çocuğu yaşamayan kadın, doğum yaparken ilk kapıdan geçen kimsenin adını koyarsa çocuk ölmez, yaşayacağına inanılır. Çocuk kız ise ilk kapıdan geçen kadının, çocuk erkek ise ilk kapıdan geçen erkeğin adı konulur (KK8, KK18).
- Gebe kadın güzel birine bakarsa çocuk da güzel olacak, çirkin birine bakarsa çocuk da çirkin olacak derler (KK1, KK2, KK3, KK7, KK8, KK32, KK33).
- Özürlü birine bakıp gülerse çocuğunda özürlü olacağına inanılır (KK8, KK27).
- Ekmek yerken çok kırıntı dökenin çok çocuğu olacak, denilir (KK34, KK35).
- Yemek yerken kaşınmaması gerekiyor yoksa kaşındığı yerde yediği şeyin aynısı leke olarak kalacak (KK7, KK8, KK32, KK33).

b) Hoten İli'nde:

Uygurlar'da çocukları yaşatmak için baş vurulan yollardan birisi de ad koyma geleneğinde kendisini göstermektedir. Buna göre daha önceden çocukları ölen aileler, yeni doğan çocukları erkekse adını, Türkçe'de "Dursun" anlamına gelen "Tursun, Tohtahun, Tudahun", kız ise "Tursungul, Tusunhan, Tohtihan" koyarlar (Beydullah, 2005: 109). Böylece, adın insanların kaderini etkilediğine inanan Uygurlar, bu adların anlamındaki yaşatıcı güçlerden faydalanmayı, çocukların yaşamasını, uzun ömürlü olmasını ümit etmektedirler. Bu inanışın ve ad koyma geleneğinin başka toplumlarda ve kültürlerde de benzer şekillerde uygulandığı görülmektedir. (İlbars, 1980: 58 ; 1982: 24)

Hoten ili'nde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için uygulanmakta olan bazı adet ve inançlar şunlardır:

- Nazardan korunması için çocuğa akraba ya da komşuların büyümüş çocuklarının eski giysileri giydirilir, yeni giysi pek alınmaz (KH1, KH2, KH4, KH8).
- Çocuğu yaşamayan kadın tekrar çocuk sahibi olduğunda aynı ismi yeni doğana verirse, isim ağır gelir, çocuğun öleceğine inanılır (KH3, KH5, KH8, KH9).
- Çocuğa, ölen kişinin adını koyarsa uğursuzluk getireceğine inanılır. Ama yine de vefat etmiş anne-babasının ya da nine-dedesinin adını koymaktan çekinmezler, sanki onlar tekrar hayata gelmiş gibi hissedilir ve çocuğun adı verilen kişi gibi olması arzulanır (KH1, KH3, KH6, KH6).
- Hocaya muska yazdırılır. Üçgen şeklindedir. Buna Uygurca “Tumar” da denilir. İçine toz altın ya da âyet yazılmış kağıt konulur. Böylece çocuğun çeşitli kazalardan kurtulacağına inanılır (KH1, KH3, KH6, KH12).
- Çocukları yaşayamayan kadınlar, çocuğuna yaşasın diye erkek çocuklara Turdi/ Tohti (Durdu), Turan (Duran), Tursun (Dursun) gibi isimler koyarlar, kız çocuklara Tursunhan/Tohtihan, Turdihan, Tursunay... gibi adlar konulur (KH1, KH2, KH3, KH6, KH19, KH20, KH23, KH32).
- Ağır işler yaptırılmaz, ağırlık kaldırmaz (KH1, KH2, KH5, KH7).
- Yemeklerde dikkat eder. (KH2, KH4, KH7, KH8).
- Çoğu zaman sırt üstü yatar (KH1, KH3, KH6, KH9).
- Bazı aileler adak adar, kurban keserek ya da tavuk horoz gibi küçük baş hayvan kesilerek dua okunur. Duanın kabul olması için kendileri yemezler aksine fakir kimseye verilir (KH1, KH5, KH9, KH10, KH23, KH24, KH25).
- Dua okutulur, yemekler verilir (KH9, KH10, KH11).
- Yaşı 100’ü geçmiş uzun ömürlü kimselerin kiyafetinden çocuğa kiyafet yapılır, böylece çocuğun uzun ömür görmesini ister (KH2, KH5, KH6, KH11, KH15, KH16, KH18, KH19).

c) Değerlendirme:

Konya İlinde de Hoten İlindeki benzer uygulamaların yanı sıra, farklı adet ve

inançlar bulunmaktadır. Her iki yörede de çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için isimlerin etkisine, yani Durdu, Dursun gibi aynı anlamı taşıyan adların konulmasının çocuğu hayata tutacağına inanılır. Nazardan, kötü büyülerden korumak için eski giysilerin giydirilmesi, dua okunması, muskaların yazdırılması gibi uygulamalarda benzerlik göstermektedir. İki bölgede de çocuğun yaşaması için kurban kesilmesi, eski Türk inançlarından bir kalıntı olarak görülmektedir.

1.1.4. Aşerme

Hamilelik belirtilerinden en çok dikkat çeken, “aşerme” durumudur. Aşerme deyiminin aslı "aş yerme" biçimiyle "yiyecek şeylerden tiksime” demektir. “Yerme” kelimesi anlam olarak, “beğenmemek, kötölemek” anlamına gelir, bundan yola çıkarak bu deyim, “yükli kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” olarak anlaşılır. Anada veya çocukta zararlı etkilerin meydana gelmemesi için, gebeleğin bu aşamasında hamile kadının istediği herşey verilmeye çalışılır (Boratav, 1973: 178). Aşerme, Türk halkları arasında çok yaygın bir inançtır. Fizyolojik bakımdan kadındaki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla, yenilme ya da içilme ile ilgili aşırı bir istektir.

Hamile kadının canı zaman zaman bazı yiyecek şeyler ister, buna aşerme dönemi denmektedir. Kadın, halk deyimiyile aşerme aşamasına gelince bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belirli yiyecekleri yemeye özen gösterir (Örnek, 2000: 134).

Gebe kadının yediği şeylerle doğacak çocuğun cinsiyeti arasında ilişki olduğu düşünülmektedir (Boratav, 1999: 146). Kadının canı ekşi isterse kıza, tatlı isterse oğlana gebe kaldığına inanılmaktadır. Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutumun nedeni –Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi- tekerlemesinde görülmektedir (Erman, 2009: 141).

a) Konya İli’nde

Konya İli’nde aşerme döneminde uygulanan adet ve inanmalar şunlardır:

□ Hamile kadın çocuğun bir yerinin eksik olmaması için aşerirken canı ne isterse onu yer (KK19, KK20, KK21, KK22).

- Çocuk güzel olsun diye hamile olan kişiye ayva yedirilir, gökyüzüne bak da gözleri mavi olsun derler (KK19, KK21, KK22).
- Genellikle ekşi yiyecekler yenir (KK19, KK20, KK21).
- Hamile kadın aşerirken elma ya da ayva yerse, doğacak çocuğun gamzeli ve güzel olacağına inanılır (KK11, KK12, KK22).
- Ekşiye aşerirse kız çocuk, tatlıya aşerirse erkek çocuğu olur denilir (KK6, KK8, KK9, KK11).
- Aşerirken güzel birine bakılırsa doğacak çocuk da güzel olur, çirkin birine bakmaz, bakarsa çocuğun da çirkin olacağına inanılır (KK11, KK20, KK21).
- Hamile kadına bu dönemde canının istediği her şey verilmeye, istekleri görülmeye çalışılır (KK1, KK2, KK5, KK8).
- Aşerme döneminde kelle, ciğer, dut, kiraz gibi yiyecekler yenirse ve hamile bayan kaşınırsa karnındaki çocuğun vücudunun dokunduğu bölgede aynı şey leke halinde kalacağına inanılır. Öğneğin, zeytin yiyen biri, yerken kaşınırsa zeytin şeklindeki bir leke çocukta görülecektir (KK1, KK3, KK6, KK7).
- Hamile kadını, kapı eşiğine oturtmazlar oturursa yoksulluğa sebep olur (KK2, KK3, KK4).
- Eşiğinde oturursa, göbek kordunu bebeğin boğazına dolandır derler (KK8).
- Mezara gidilmez, cenaze evine gidilmez, ölüye bakılmaz. Dolu girersin boş çıkarsın derler (KK8, KK21, KK24).

b) Hoten İli'nde:

Aşermeliğin ortaya çıkması hamile kadınların en önemli işaretlerinden biridir, bazı yiyeceklere çok ilgisi artar, sabırsızlanır. Uygurlarda aşerme dönemine “Sizik olmak” denilir. Genel hamile kadının istediği yemeğe göre çocuğun erkek ya da kız çocuk olduğunu söylerler, mesela ekşi-acı yiyeceklere aşerirse erkek, tatlıya aşerirse kız çocuk olacağını söylerler. Hoten İli'nde de Anadolu'da olduğu gibi gebe kadının aşermesine büyük ilgi ve önem gösterilir. Hoten Uygurları hamile kadınlara, " ığır

ayağ", "iki kat", "boyıda bar ayal" gibi adlar verilmektedir. Bu dönemle ilgili derlediğimiz adet ve inanmalar şunlardır:

- Hamile kadına bu dönemde canının istediği her şey verilmeye, istekleri karşılanmaya çalışılır. Yoksa çocukta bir sakatlığın meydana geleceği düşünülür (KH3, KH5, KH7, KH10).
- Cenaze olan eve gitmesine izin verilmez (KH1, KH2, KH6, KH8).
- Çocuğun sağlam, çevik ve cesur olarak doğması, annesi hangi yemeğe sızık tatmışsa (aşermişse) ona bu yemeğin yedirilmesine bağlıdır. Dolayısıyla bu durumdaki kadının istediği şeyler hiçbir zorluğa bakılmadan bulunur (KH17, KH18, KH19).
- Aşermeye göre çocuğun cinsiyeti hakkında tahminde bulunulur; Tatlı isterse kız, acı-ekşi isterse erkek çocuğunun olacağına inanılır (KH2, KH5, KH9, KH13).
- Aşerme döneminde kelle, paça yenilmez, yenirse doğumun zor olacağına inanılır (KH1, KH3, KH7, KH12).
- Aşerme döneminde, deve eti yenilmez. Yenirse doğumun 12 aya uzayacağı söylenir (KH3, KH9, KH10, KH11).
- Kocasının kadının istediğini vermezse hem ayıp hem de günah olur, isteneni getirip vermesi durumunda büyük sevap kazanacağına inanılır (KH20, KH21, KH23).
- Tavşan eti yenilmez, tavşana bakılmaz. Eğer yenilirse ya da bakılırsa doğacak çocuğunun dudaklarının yarık olacağına inanılır (KH1, KH3, KH5, KH10, KH12, KH14).
- Yemeği yarıda bırakırsa olmaz, yoksa çocukta bir eksiklik olacaktır. Ekmek, meyve...gibi eline yemek için aldığı her şeyi bitirmesi gerekir (KH4, KH5, KH6, KH7, KH23, KH24, KH25).
- Eğer çocuğu doğurduktan sonra, çocuk babasına benziyorsa hamilenin kocasına çok baktığını, anneye benziyorsa hamile döneminde aynadan hep kendine baktığı söylenir (KH25).

□ Çöçüre (Mantı tarzında ama bir çorba çeşididir) güzel kapatmıyorsa doğacak çocuğun kulakları çirkin olur. Çünkü bu çöçürenin şekli kulağa benzer (KH2, KH3, KH16).

□ Kelle filan yenilmez, yenilirse doğum zor olacaktır (KH26).

c) Değerlendirme:

İki yörede de aşırme döneminde gebe kadının isteklerine çok önem verilir. Sağlıklı bir gebelik geçirebilmesi için genellikle istekleri yerine getirilmeye çalışılır. Ama aşırırken bile yiyecekler konusunda dikkatli olması gerekmektedir. Ekşinin kız çocuğu, tatlının erkek çocuğu temsil etmesi gibi benzerlikler iki bölgedeki erkek çocuğu tatlıya bağlayarak, erkek çocuğun aileye verdiği sevinci ifade etmektedir. Aynı hareket ile farklı sonuçların ortaya çıkması da araştırma bölgelerimizin bir özelliğidir. Örneğin, Konya'da kellenin yenilmesi çocukta oluşacak lekeye yorulmuşsa, Hoten'de doğumun zor olacağına yorulmuştur.

1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme:

Gebelik sırasında, doğacak çocuğun cinsiyeti önemli bir noktadır. Kadının hamileliği ile birlikte ana-baba ve çevredeki herkes çocuğun cinsiyetini öğrenmek isterler. Geleneksel kültürümüzde erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Bu nedenle, özellikle doğacak çocuğun erkek olması için birtakım pratikler uygulanır (Başçetinçelik, 1998: 40)

Kız çocuğunun daha hayırlı olduğu söylenmekte ancak yine de erkek çocuk isteği ağır basmaktadır. Gebelik sırasında bebeğin kız mı erkek mi olacağı üzerine gebe kadının fiziki değişiklikleri gözlenir ve bazı pratikler uygulanarak tahmin etmeye çalışılır (Erman, 2009: 142) Anadolu topraklarında cinsiyet tahmini ile ilgili pek çok âdete rastlanılmaktadır. Yaygın kabul gören inançlara örnek vermek gerekirse: Hamile kadının akrabalarından biri, hamile kadının haberi olmadan bir minderin altına bıçak, diğer bir minderin altına makas kor, gebe kadın bıçağın bulunduğu minderin üstüne oturursa erkek, makas bulunan minderin üstüne oturursa kız doğuracağına inanılır. Ana karnının sol tarafında hareket ederse kız, sağ tarafta hareket ederse erkek çocuk doğurur derler. Hamile kadının aşırme döneminde tatlıyı canı isterse erkek, ekşiyi canı isterse kız çocuk doğuracak denilir (Acıpayamlı, 1974:

31-37).

a) Konya İli'nde

Konya İli'nde çocuğun cinsiyetini belirlemek için yapılan adet ve inanmalar şunlardır:

□ Düğünü olan gelinin kucağına erkek çocuğu verilirse oğlu olur, kız çocuğu verilirse kızı olur (KK3, KK9, KK10, KK13).

□ Düğün akşamı bir erkek çocuğu yeni gelin damadın yatağı üstünde yuvarlatılır, bu en kısa zamanda erkek çocuğu olsun anlamına gelmektedir (KK7, KK8, KK22).

□ Koyun kellesi ütülür, çene kemiği ayrılır, etli çıkarsa kız, sadece kemik çıkarsa erkek çocuk olur (KK3).

□ Bebek anne karnında daha çok sağ tarafta yatıyorsa erkek, sol tarafta yatıyorsa kız çocuğu olacağına inanılır. Aşerme döneminde canı ekşi istiyorsa kız, tatlı istiyorsa oğlu olacağı, aşerme süresi kısa olursa kız, uzun sürerse oğlu olacağı söylenir (KK10, KK11, KK20, KK22).

□ Hamile kadının karnının dış görüntüsüne göre, yani anne karnı sivri olursa erkek çocuğu olacağına, sivri değilse kız olacağına inanılır (KK10, KK11, KK20, KK21).

□ Tavuğun lades kemiği diye V çatal şeklinde bir kemiğini hamile kadın iki ayırır, ayrılan kemiğin kalın tarafı erkeği, ince tarafı kız çocuğu temsil eder, sağ elinde kalan parçaya göre çocuğun cinsiyeti belirlenir (KK20).

□ Kıyafet dikileceği zaman bir kumaş parçası hamile kadının başı üzerine konur ve sonra kapıdan girecek kişi erkek olursa çocuğun erkek, kız girerse çocuğun kız olacak derler (KK20, KK21, KK22).

□ Hamile kadının kalçası geniş olursa kız çocuğu olacağına inanılır. Vücudu, elleri, ayaklar çok şişerse kız olur (KK10, KK11, KK17, KK19).

□ Hamile kadın güzelleşiyorsa erkek çocuk, çirkinleşiyorsa kız çocuk doğuracağına inanılır (KK8, KK11, KK18, KK19, KK21).

□ Günümüzde daha çok doğacak çocuğun cinsiyeti doktor muayenesiyle öğrenilir (KK1, KK18, KK19, KK0, KK, KK22).

□ Doğacak çocuğun erkek olması için ocaklara da gidilir. Gebe kadın çocuğun olması için çok dua eder, çünkü erkek çocuk, soyun devamı için istenir (KK10, KK18, KK19, KK20, KK21).

□ Hamilenin karnı çok büyümüş, yerinden kalkması zor olunca erkek çocuk olacağına hükmedilir (KK10, KK16, KK18, KK19, KK22).

□ İki minderden birinin altına makas, diğerinin altına bıçak konur. Hamile kadın bıçak olanın üstüne oturursa oğlan, makas olanın üstüne oturursa kız çocuğu olur derler (KK2, KK3)

□ İlk çocuğu kız olanın, eğer çocuğunun iki kaşının ortasında mavi bir damar belirirse sonraki çocuğunun erkek olacağına inanılır (KK1, KK2, KK13).

□ Günümüzde daha çok doktora gidilmektedir (KK1, KK2, KK3, KK5, KK10).

b) Hoten İli'nde

Uygur Türklerinde de erkek çocuk istenmesi doğal olarak ilk sırada yer alır, en az bir erkek çocuğunun olmasını isterler. – oğul bala öyning tüvrikidir (Erkek çocuk ailenin colonudur) – en yaygın kullanan deyimlerden biridir. Hoten Uygurlarında, erkek çocuğun aile soyunu devam ettirmesi inancı kuvvetlidir. Hep kız çocuğu olanın soyunun kesileceği kaygısı vardır ama o da Allah'ın lütfu olarak sevgiyle karşılanır.

Günümüzde doğacak çocuğun cinsiyeti ultrasonla veya başka tıbbi metotlarla %100'e yakın bir doğrulukta tespit edilebilmektedir. Çin'de doğacak çocuğun cinsiyetinin öğrenilmesine yardım ederek, kürtaj yapılmasına yol açanlara hapis cezası verilmekte ve işten çıkartılmaktadır. Bu karar nüfusun doğal dengesinin bozulmasını ve nüfus yapısının tehlikeye girmesini engellemek üzere alınmıştır.

Çin'deki hastanelerde doktorların çocuğun cinsiyetini söylemesi yasaktır. Anne-babalar yine geçmişte halkın kullandığı metotlar ile doğacak çocuğun cinsiyetini belirleme yoluna devam etmektedirler.

Hoten’de çocuğun cinsiyetini belirlemek için yapılan adet ve inanmalar şunlardır:

□ Bebek anne karnında daha çok sağ tarafta yatıyorsa erkek, sol tarafta yatıyorsa kız çocuğu olacağına inanılır (KH2, KH3, KH8, KH9, KH11).

□ Çocuk anne karnında erken hareket ederse ve çok hareketli ise oğlan çocuk, geç hareket ederse ya da oynarsa kız çocuk olacağına inanılır(KH1, KH3, KH4, KH7, KH9, KH20, KH21, KH34).

□ Hamile kadının karnı sivri olursa erkek çocuğu olacağına inanılır (KH1, KH3, KH5, KH9, KH10, KH20).

□ Hamile anne rüyasında bıçak, kılıç, makas gibi demirden yapılmış malzemeler gördüğü zaman erkek çocuğu olacağına, eğer rüyasında gül veya yüzük görürse kız çocuğunun olacağına inanılır (KH1, KH2, KH6, KH8).

□ Hamile kadın rüyasında altın, kimyon, kurbağa vb görürse kız çocuk doğuracağına inanılır (KH2, KH4, KH7, KH9).

□ Kadın yüzü güzelleşirse erkek çocuk, aksine çirkinleşirse kız çocuk olacağına inanılır (KH23, KH24).

□ Çocuk doğurma zamanı yaklaştığı aylarda gebenin göbek üstündeki çizgisi sağa meyilli ise oğlan, sola meyilli ise kızı olur (KH1, KH2, KH7, KH8, KH9).

□ Hamile kadın çok uyuyorsa kız çocuk doğuracağı söylenir (KH2, KH4, KH5, KH13).

□ Oğlan çocuğu, baba ocağının devamı olması, soyunu devam ettirmesi için çok istenir (KH1, KH2, KH6, KH10)

□ Kız büyüyünce evlenip gideceği için “Kız çocuk, yabancı kızı” olarak algılanır, ama vefalı olması bakımından yine çok sevilir (KH3, KH4, KH7, KH19).

c) Değerlendirme:

İki yörede de doğacak çocuğun erkek olmasına daha çok önem verilmesi açısından, çocuğun cinsiyetini öğrenmek için kullanılan geleneksel uygulamalarda

benzerlikler görülmektedir. Konya’da modern tıbbın dışında diğer yöntemlerle, mesela bebeğin anne karnındaki yeri, hareketi, aşırme döneminde yemek istediği yiyecek türü, karnının şekil/yapısına göre çocuk cinsiyeti öğrenmeye çalışır.

1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları ve Uygulamaları:

Gebe kadının birtakım kaçınmaları vardır. Bu kaçınmalara Anadolu’nun her yerinde rastlanmaktadır. Çocuk anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak çocuğunu olumsuzluklardan kurtarmak için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygulamaya çalışır (Erman, 2009:144).

Kadının gebeliği sırasında baktığı, yediği, içtiği, yaptıklarıyla doğuracağı çocuk arasında bir ilişki olacağı endişesinden dolayı anne karnındaki çocuğun şekillenmeye başladığı dönemde dışardan gelecek herhangi bir etkinin çocuğa zarar vermesine karşılık bir önlem almaya çalışılır (Biçer, 1991: 1-14).

a) Konya İli’nde:

Konya İli’nde gebe kadının çocuğun sağlıklı olması için inandığı adet ve uygulamalar şunlardır:

- Hamileyken çirkin birine bakmaz (KK5, KK10, KK11, KK19, KK21).
- Sigara içmez (KK3, KK8, KK10, KK11, KK21).
- Sağlıklı beslenmesine dikkat eder. Halk arasında geleneksel beslenme biçimleri de yaygındır. Doğuma bir ay kala pek dışarı çıkmaz, dolaşmaz (KK11, KK18, KK20).
- Hamile kadın güzel birine bakarsa doğacak çocuğunun da güzel olacağına inanılır (KK10, KK11, KK12, KK14, KK16, KK18).
- Süt içilir (KK11, KK13, KK14, KK17, KK19).
- Süt ürünleri tüketir. Yumurta, et gibi gıdalar tüketilir ve daha çok canı çektiği yemekler verilmeye çalışılır (KK13, KK17, KK18)
- Hamile kadın çocuğu da sakat olur diye sakat birine bakmaz, bakarsa çocuğun da sakat olacağına inanılır (KK1, KK3, KK8)

- Çocuk çirkin olur diye çirkin çocuğa bakılmaz (KK8, KK16, KK19).
- Günümüzde doktor tavsiyesine uyulur. Kadınlar hamilelikte beslenme konusunda eskiye oranla daha bilinçlidirler. Bebeğin gelişimi için gerekli tedbirler alınır, gerekli besinler alınır (KK2, KK12, KK15, KK18).

Mezara gidilmez, cenaze evine gidilmez, ölüye bakılmaz (KK8, KK19, KK21, KK24).

b) Hoten İli'nde:

Hoten İli'nde de gebe kadının çocuğun sağlıklı olması için inandığı adet ve uygulamalar şunlardır:

Sağlıklı beslenmesine dikkat eder, etli yemekler tüketilir. Ceviz, badem, kuru üzüm gibi gıdalar da çok yenir (KH1, KH4, KH6, KH9).

Ağır şeyler kaldırmaz ve kendini çok yormaz (KH1, KH2, KH3, KH5, KH11, KH12).

Hamile kadın güzel birine bakarsa doğacak çocuğunun da güzel olacağına inanılır (KH2, KH3, KH5, KH7, KH19, KH20).

Hamileyken hayvanlara bakarak gülmez, gülerse çocukta anomali olacağına inanılır (KH1, KH4, KH5, KH7).

Hamileyken özürlü insanları küçümseyici herhangi bir laf söylenmemeli, yoksa çocuğun da aynı duruma maruz kalacağı söylenir (KH1, KH3, KH7, KH9, KH12, KH18).

Çirkin birine bakılmaz, çocuğun da çirkin olacağı söylenir. Bu yüzden hep güzel şeylere bakılması gerektiğini ve böylece çocuğun güzel olacağına inanılır (KH1, KH2, KH3, KH7, KH9)

Az da olsa kırılmış olan bardakta su içmez, yemek yemez. Bu kurala uymazsa çocuğunun dudağı yırık (kesik) olur derler (KH1, KH2, KH3, KH5, KH9, KH11, KH12, KH18).

c) Değerlendirme:

Her iki yörede de geleneksel yöntemlerden de yararlanılmaya devam

edilmekte olup, yöntemlerdeki benzerlikler şaşırtıcıdır.

1.2. Doğum Sırası

Kadının doğum sırasında güçlükleri gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak için de birçok adet ve inanışlar vardır. Anne ile bebeğinin sağlığını korumak, hatta bebeğin gelecek hayatında da etkili olması inancıyla yapılan uygulamalar halk içinde bire bir kendi varlığını göstermektedir.

1.2.1. Doğum Hazırlığı

Gebe kadının doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek ve kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok geleneksel yöntem vardır. Bunlar doğumun kolay olması amacına yöneliktir (Artun, 2009: 145). Gebe kadının sancısıyla birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında ki uygulamalar; doğumun kolay olması doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması içindir. (Başçetinçelik, 1998: 47).

Doğuma az kala hazırlıklar başlanır, kundak takımı düzülür, beşikler hazırlanır. Hamama gidilir. Sancılar başlayınca, gebe odada gezdirilir. Gebe seccade, yorgan, battaniye ve çarşaf...vs.lerin herhangi biri ile sallanır. Hatta Anadolu'nun değişik bölgelerinde gebeyi süpürge, eşik, kadın pisliği, su, gazı bir kiliç üzerinden atlatır. Evde gebe kadının saçı ve kıyafetlerindeki düğümler çözülür, ev eşyalarındaki kilitler açılır. Doğuma yakın gebe kadın üzerinde uygulanan bütün bunlar, doğumu kolaylaştırmak amacıyla yapılmaktadır (Acıpayamlı, 1974: 39-45).

a) Konya İli'nde:

Beşiği alınır yani işlemeli örtüler kullanılarak beşik hazırlanır. Yatak işlemi, kundak sergisi, uzun ve ufak bezler hazırlanır (KK8, KK10, KK21, KK22).

Eskiden çocuk bezleri yapılırdı. Bebeğin kıyafetleri, kesici bir alet (göbek bağı kesmek için), iplik (kesilen göbek bağı bağlamak için), iğne (sancıyı sıkılaştırmak için) gibi lazım olan eşyalar hazırlanırdı (KK14, KK16, KK18).

Giysileri alınır, konulacak isim araştırılır (KK10, KK19, KK20).

- Gebe kadın kendini yormaz, ağır iş yapmaz (KK10, KK18, KK19).
- Doğuma yakın temizliğine dikkat eder (KK10, KK19, KK20).
- Doğuma en geç bir ay kala kadın ve çocuk için doğum çantası hazırlanır (KK10, KK16, KK20).
- Eskiden doğum köyde bulunan ebelerce gerçekleştirilirken günümüzde hastanelerde modern tıptan yararlanılmaktadır (KK1, KK3, KK5, KK13).
- Çocuğun beşiği, yastığı, yorganı, yatağı hazırlanır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5)

b) Hoten İli'nde:

Hoten'in Deryaboyu Köyünde doğumdan önce çocuğa beşik, elbise vb. alınıp hazırlık yapılır. Sağlıklı bir doğum olması için hamile kadın bir iki ay öncesinden kendini hazırlar. Bunun için yedinci aydan sonra uzun yolculuğa çıkmaz, cin şeytan ve kötü ruhların zarar vermemesi, çocuğa ve kendine nazar değmemesi için mezarlıklara gitmemeye çalışır. Doğum yaklaşınca kadın, tırnaklarını keser, yıkanır temizlenir. Tütsü yapar, üzerine Kur'an okur, dua okur (Beydullah, 2005: 112).

Hoten İli'nde doğum öncesi ile ilgili çok dikkate alınan bazı adet ve uygulamalar vardır ki bu adetler, kalıplaşmış bir gelenek haline dönüşmüş durumdadır. Bu gelenek yine de gelin ve damatın anne babalarının üzerine düşen görevlerdendir. Eğer bu görevler ve sorumluluklar yerine getirilmezse boşanma bile söz konusu olacaktır. Bu uygulamalar aşağıdaki gibidir:

□ Hamile kadın annesi tarafından doğumdan en az bir ay önce kayınanneden istenir ve anne evine götürülür. Doğumun annesi yanında yapılması daha hoş görülür. Annesi hayatta olduğu sürece kayınanne evinde doğum yapılmaz, ayıp bilinir (KH1, KH2, KH3, KH4, KH7, KH10, KH11, KH13, KH15).

□ Gelin annesi yanındayken kayınanne gelin veya bebeğe kıyafetler, bunun yanında kebab, etli ekmek (Göşnan), Etli pilav vb. yaparak gelini görmeye gider. Eğer hiç ilgilenmezse iki aile ilişkilerini kötü yönden etkilenir (KH1, KH4, KH5, KH18, KH19).

□ Çocuğun giysileri hazırlanır, bayanların çoğu çocuk kıyafetlerini

kendi elleriyle hazırlar, diker. Hatta çocuk kıyafeti ve yorgan-örtüler, yastıklar üzerine değişik çiçek, manzara gibi şekilleri renkli iplerle işler (KH1, KH4, KH8, KH9, KH10).

□ Hamileliğin üç ya da dördüncü ayından itibaren hazırlıklara başlanır (KH3, KH6, KH7, KH10).

□ Beşik olmazsa olmaz malzemelerden biridir, damat ya da gelin babası tarafında muhakkak hazırlanması veya bulunması gerekir (KH2, KH5, KH8, KH9).

□ Sancılar başlayınca ebeye haber verilir. Yorgan, yastık ve çarşafklar hazırlanır (KH2, KH3, KH4, KH18, KH19).

c) değerlendirme:

İki bölgede de doğum sevinçli olaydır, heyecanlı bir şekilde beklenilir, gebeye saygı ve önem gösterilir. Doğuma az kala doğum hazırlıkları başlar. Çocuğun nine-dedeleri kendi üzerine düşeni yapar. Doğumun kolay olması için gebenin yanındaki herkes elinden geleni yapar.

1.2.2. Doğum olayı

Doğumun kolay geçmesi için eski Türk topluluklarında da birtakım pratikler uygulanmaktadır. Altay Türklerinde ve Kırgızlarda tecrübeli bir kadın, ebe sıfatıyla doğuma yardım eder. Altaylarda doğumun kolay olması için çadırın tam ortasına bir direk yerleştirilir. Direğe bir organ bağlanır. Organın bir diğer ucu da duvara bağlanır. Bu organ lohusanın koltukları arasından geçirilir. Böylece kadına musallat olan kötü ruhlardan arınacağına inanılır (İnan, 1986: 169).

Doğumun kolay geçmesi için Anadolu'nun hemen her yerinde Meryem Ana Eli ve Fadime Ana Eli denen bitki kurutulmuş suyu içilmektedir. Bu gitkinin suyunun döl yatağını açacağı ve doğumun kolay geçmesini sağlayacağına inanılmaktadır. Rumeli Kavala göçmenleri arasında, İstanbul'da, Balıkesir'de, Zile'de, Çorum'da, Maraş'ta, Erzurum'da, Sivas'ta, Sinop'ta Fadime Ana Eli Otu uygulaması yapılmaktadır. Ebe kadın doğum yaptırırken –El benim değil, Fadime Ana'nın eli – der. Böylece Fadime Ana'nın doğum yaptırdığına inanılır (Uçar, 1976: 149-152). Anadolu'daki bu tür inanış yapısının Hoten Uygurlarında da devam

ettiğini söyleyebiliriz, yakın zamanlara kadar devam eden kendi evinde ebe ya da bu işi bilen tecrübeli bir bayan tarafından doğum yaptırılırken de bu cümle sık sık söylenir: “Bu benim elim değil, Fatime Annemizin elidir”(KH1, KH2, KH5, KH9, KH16, KH18).

a) Konya İli’nde:

Konya İli’nde sağlıklı bir doğum için şunlar yapılır:

Doğum eski dönemlerde ebe eşliğinde evlerde yaptırılırken şimdilerde hastanelerde yaptırılıyor. Evde yapılan doğumlarda ebe, ebeye doğumda yardımcı olacak bu işlerde becerikli bir kadın, kızın annesi veya kayınvalidesi bulunur. Ebe doğuma hazırlık için gebe kadının karnını, belini ovalar (KK1, KK2, KK4, KK7, KK8).

Eskiden doğumu zor olan kimi gebeler at arabası ile mezara götürülür, mezar dolaştırılırdı, böylece doğumun kolay olacağına inanılırdı (KK8, KK27).

Camız yiyen hamile kadın 12 ayda doğum yapar (KK26).

Sağlıklı bir doğum yapması için sadaka verilir (KK10, KK18, KK20).

Doğum olayının gerçekleşmesinden hemen sonra bazı pratikler uygulanır, göbek kordonu kesilir ve düğümlenir (KK2, KK3, KK7, KK8, KK12).

Doğum ölüm- kalım meselesi gibi görülür. Eski şartların zor olması, imkanların kısıtlı olması nedeniyle doğum yapan kadın için “kurtuldu” veya “candan can geldi”denirdi. Çocuk müjdecisine hediye verilirdi (KK8, KK9, KK14, K15, KK19).

Çocuk doğduğunda ilk önce annenin kucağına verilir (KK10, KK13, KK14).

Doğumdan gelir gelmez lohusanın içini ısıtmak, çabuk iyileşmesi için yağ ile pekmez yapılıp yedirilir, yumurta da kırılır (KK1, KK3, KK5, KK9, KK10).

Sütü gelsin diye doğumdan iki üç gün sonra banyo yaptırılır (KK2, KK3, KK6, KK7).

Bazı insanlar çocuğun tatlı dilli olması için ağzına şekerli su damlatır,

bazıları ağzı kokmasın diye tuzlu su damlatır, bazı insanlar dindar, imanlı biri olsun diye eliyle Kur'an-ı Kerim'e dokunur ve çocuğun ağzına sürer, bunlar kişi isteğine göre değişir, az da olsa uygulanır (KK11, KK12, KK22, KK24).

□ Eğer ailede hurma ile zezem bulunursa, hurma zezem ile ezilir, çocuğa verilir (KK7, KK8).

□ Loğusaya soğuk su içirilmez, içirilirse göbeği geç düşecek. Bebekte sarılık olmasın diye şekerli su içirilir, altın takılır, gazsız soda az az içirilir (KK8, KK26, KK27).

□ Bazı aileler mevlit okutur, kadınlar kendi aralarında mevlidi okurlar. mevlütte yemek de verilir. Bamyacı çorbacı, pilav, pasta ve çay gibi yemekler yapılır (KK11, KK12, KK13, KK14).

□ Hamile kadının sancısı çok olduğu zaman söylenmez, eğer sancısının olduğu duyulursa kadının doğumunun uzayacağına ve sancının artacağına inanılır (KK24).

b) Hoten İli'nde:

Doğum her zaman kolay olmaz. Bu yüzden gebe kadının evine en yakın en yaşlı ve tecrübeli kadın çağırılır. Doğuma yardımcı olması istenir. Doğum yaptıran bu yaşlı kadınlara "tuğut annesi" derler. Doğumun kolay olması için alınan bütün bu tedbirler sonucu dünyaya gelen çocuk ağlarsa sağlıklı ve uzun ömürlü olacağına işaret sayılır. Doğum yapan kadına, yani lohusa kadına "yenggiptu", "kuzi yuruptu" derler. Doğumu kolaylaştırmak için ve zorlaşmasını önlemek amacıyla yapılan değişik adet ve uygulamalar vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir.

□ Lahusanın sağlıklı bir şekilde doğum yapabilmesi için, sancı başladığı dakikadan itibaren "tuğut annesi" (ebe) ve anne/ kız kardeş hariç kimse bilmemeli hatta şüphe bile uyandırılmamalıdır. Yoksa doğumun çok zor olacağı hatta lahusa ve çocuğun hayatının tehlikeye gireceğine inanılır (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8).

□ Doğum olayının çok zor olduğu ifade diliyle, "bir kere öldü ve tekrar dirildi" olarak ifade edilir. Dolayısıyla doğum müjdesi getirene hediye verilir. Çocuklar daha çok hediye almak peşinde olurlar. Kayınvalide müjde getiren kimseye

çok güzel hediyeler verir (KH2, KH3, KH7, KH9, KH11).

□ Hamile kadını bir yorgana sararak sallarlar. Böylece kolay doğum olacağına inanılır. Doğumu kolay olması için kadın devamlı hareket halinde olmalıdır (KH1, KH3, KH4, KH9, KH18).

□ Çocuk doğduğu an yanında olan kimselerden başka, ilk kez çocuğu ele alacak kimse çok önemlidir. Özel seçilir, karakter ve kişilik açısından çok iyi birinin olması istenir. Çünkü çocuğun büyüyünce ona benzeyeceğine ve o kimse gibi olacağına inanılır. Eğer yanlışlıkla ve tesadüfen kötü huylu bir insan denk gelirse çocuğun da onun gibi olmasından korkma endişelenilir (KH1, KH2, KH4, KH5, KH7, KH9, KH11, KK22, KK23, KK26).

□ Doğumun kolay olması için alınan bütün bu tedbirler sonucu dünyaya gelen çocuk ağlarsa sağlıklı ve uzun ömürlü olacağına işaret sayılır. Yeni doğan çocuğun ağzına "navat, ken veya kempit" (şeker çeşitleri) eritilerek bir iki damla damlatılır. Çocuk büyüdüğünde şeker gibi tatlı sözlü olacağına inanılır (KH3, KH4, KH11, KH23, KH24).

□ Eskiden hediye olarak cep bıçağı verilirdi (KH1, KH3, KH5, KH9, KH11, KH12)

□ Aşırı zorlanan doğumun kolay olabilmesi için Kuran okunur ve sonra koyun veya hiç olmazsa tavuk kesilir (KH2, KH3, KH4, KH7, KH8, KH10).

□ Dua edilir (KH1, KH3, KH7, KH10, KH11)

c) Değerlendirme:

Her iki yörede de doğum olayı, ölüm-kalım meselesi olarak görülmektedir. Bundan dolayı çok önem verilmektedir. Doğumun kolay olması için yapılan uygulamalar da benzerlik göstermektedir. Doğum sırasının gizli tutulması, mezara götürülmesi, dualar okunması...vb. gibi yapılan dinsel-büyüsel işlemler zaman zaman kendini göstermektedir. Büyüyünce tatlı dilli olsun diye ağzına şeker suyu damlatması gibi çocuğun gelecekteki karakterini etkileyecek nitelikteki bazı ortak uygulamalar da vardır.

Eski Türk inançlarını daha çok yaşatmakta olan bir topluluk olma sıfatı ile

Hoten Uygurlarında her zorluğu aşmak amacı ile yapılan kurban kesme (Halkın deyişiyile, kan kılmak) geleneği günümüzde de canlılığını aynen korumaktadır.

1.2.3. İlk Yıkama

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve âdet vardır. Göbek kesme, yıkama ve tuzlama sırasında çeşitli inanç ve pratikler uygulanmaktadır (Artun, 2009: 147) Doğumdan sonra da doğum öncesinde olduğu gibi bir dizi âdet ve uygulama vardır. Çocuk doğduktan sonra göbek bağı kesilerek anne ile çocuğun fizyolojik bağı ayrılacaktır. Göbek bağıının kesilmesinden sonra yıkama veya tuzlama işlemleri yapılacaktır.

Göbeği kesilen çocuk önce tuzlu suda, sonra duru suda yıkanır. Halk geleneğinde tuzlama işlemi deri ve nefesinin kokmaması için yapılır. Ama tuzun, nazar, uğur, bereket inançlarındaki kutsallığını göz önünde bulundurduğumuzda, bu âdetin büyü niteliğindeki bir işlem olduğunu söyleyebiliriz (Boratav, 1974: 186).

a) Konya İli'nde

Konya İli'nde ilk yıkama ile ilgili gelenekler şöyledir:

- Çocuk doğar doğmaz teni kokmasın diye tuzlanır ve yıkanır (KK1, KK3, KK5, KK8).
- Çocuğu ilk ebe ya da kadının annesi yıkar (KK2, KK3, KK5, KK8, KK10).
- İlk yıkama suyuna tuzun haricinde başka herhangi bir şey konulmaz ama yıkanırken bazı dua'lar okunur (KK2, KK3, KK4, KK6).
- Çok eskide kırkı çıkana kadar çocuk yıkattırılmazmış ama günümüzde bebek ve annesi doğumdan sonra banyo yaptırılır. Banyo için ikisine de aynı su hazırlanır. Yedinci gün, yirminci gün ve kırkında anne ve bebek düzenli bir şekilde banyo yaptırılır (KK2, KK3, KK5, KK8, KK9).

b) Hoten İli'nde:

Hoten İli'nde bu türdeki örf adetler şöyledir:

- Anne ve bebek hemen suya girmez, doğum yapınca vücut çok zayıf

olacağı için doğum yapan kadının dinlenmesine özen gösterilir (KH1, KH2, KH3, KH6).

□ Genel olarak bebek de hemen yıkanmaz, pamuğu ılık su ile ıslatarak temizlenir, ilk banyosu kırklama suyu ile olur, kırklamasına kadar bebek hep bu şekilde temizlenir (KK1, KK4, KK9, KK14).

□ Lohusa kendi durumuna göre banyo yapar, ama en erken bir hafta sonra ancak suya girebilir (KH1, KH3, KH8, KH10).

□ Lohusa hemen banyo yapamadığı için annesi ya da ablası lağusa yatarken saçlarını yıkar tarar ve bedenini havluyu ıslatarak temizler (KH1, KH4, KH8, KH12).

□ Lohusa vücudu çok zayıflamışsa, yeni kesilmiş koyun derisine hemen kesildiği an daha sıcakken lohusanın gövdesine, yarım saat kadar deri öyle kalır. Bunun lohusanın iyileşmesi için çok iyi çözüm olacağına inanılır (KH1, KH3, KH5, KH6, KH7, KH11, KH12).

c) Değerlendirme:

Doğumdan sonra yıkama konusunda farklılıklar görülmektedir, Hoten yöresinde doğum daha büyük bir olay olarak algılanır ve lohusanın zarar görmemesi açısından hemen banyo yapmasına izin verilmez. Eskiden hatta az da olsa günümüzde kırk gün dolması beklenirdi.

1.2.4. Çocuğun Eşi/Göbeği

Eskiden Türkler çocuk eşine, “Omay” derler idi, Kaşgarlı Mahmut’un Divanı Lügati’t Türk’te “Omay/Umay, Kadın doğurduktan sonra kadının karnından çıkan sonu” diye yazılmıştır. Umay, eski Türk geleneğindeki bir “ana tanrıça”dır, çocuğu koruyucu bir özelliğe sahiptir. Kaşgarlı Mahmut yine aynı konu üzerinde ekleyerek “umayka tapınsa oğul bulur” yani günümüz Türkiye Türkçesinde “Umay’a tapınırsa, erkek çocuğu olur” demek oluyor. Bu bize Umay Tanrıçasının gücünün, sonda (çocuk eşinde) yer aldığını göstermektedir (Boratav, 1973: 184).

Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukardan makas veya bıçakla

kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır. Göbek düşünce yerine tuz, kahve basılır, sonra dağlanır. Yakılan çıradan alınan kül, tülbetten geçirildikten sonra göbeğin üzerine serpilir, zeytin yağına batırılmış bir bez parçası yara üzerine konur (Santur, 2004: 9)

Göbek kesme ve çocuğun eşi ile ilgili Türk toplumlarında birtakım gizemli işlemler mevcuttur.

a) Konya İli'nde

Hastanede yapılan doğumlarda göbek kordonu hastanede kesilir (KK2, KK3, KK5, KK7).

Çocuğun göbeği kesilir ve düğümlenir. Kuruyunca kendiliğinden düşer, göbeği düşmeden bebek banyo yaptırılmaz (KK1, KK3, KK5, KK7, KK9).

Çocuğun eşi eskiden toprağa gömülürdü, günah diye atılmaz ve üzerine basılmazdı (KK2, KK4, KK5, KK9).

Çocuğun eşi, ayak değmeyen bir yere çukur açılarak gömülür (KK1, KK4, KK5, KK8, KK9).

Dini hoca olsun diye Cami avlusuna gömülür (KK1, KK3, KK5, KK7, KK9).

Öğretmen olması dileğiyle okul bahçesine gömülür (KK2, KK4, KK5, KK9, KK10).

Günümüz tıbbi imkanlarının olmadığı zamanlarda göbek kordonu makasla kesilirdi (KK1, KK3, KK4, KK6, KK9).

Çocuğun göbeği düştükten sonra ayak değmeyen toprağa gömülür (KK2, KK4, KK5, KK6, KK8).

Çocuk doğduktan sonra göbeği kesilir. Göbek bağı koptuğunda erkek çocuklarınci cami bahçesine ya da aile ilerde çocuğun ne meslek sahibi olmasını istiyorsa ona uygun mekâna gömülür. Kız çocuğununki ise evine bağlı olması için evin bahçesine gömülür (KK8, KK26).

b) Hoten İli'nde:

Çocuk doğduktan sonra arkasından gelen parçaya "hemriyi ve ya balining hemriyi" (eş) denmektedir. Eşi düşünce ona, ihtiyatla muamele ederler. 'Eş'i kimsenin basmadığı temiz bir yere, bir tepeye ya da bir ağacın dibine gömerler. Kesinlikle dışarıda bırakılmaz. Çocuğun 'eş'i geldikten sonra " kindik" yani göbeği kesilir. Göbeği doğum yaptıran kadın, bıçakla keser. Maz (paçavra) yakıp külünü göbeğe basar. Göbeğini "tuğut annesi" keser, göbeğini keserken "Bismillahirrahmanirrahim dedikten sonra, yolu açık olsun, mutlu ve rızklı olsun, uzun ömürlü olsun" diye dualar ederler.

Halk arasındaki çocuk eşi ve göbeği ile ilgili inanç, adet ve uygulamalar da aşağıdaki gibidir:

□ Tıbbi imkanların olmadığı dönemlerde doğum evde yapıldığı için, doğumla ilgili bütün işlemler evde yapılırdı. Göbek kordunu da evde kesilirdi (KH1, KH4, KH6, KH9).

□ Çocuğun göbeği kesilir ve düğümlenir. Yedi gün içinde düşer (KH2, KH5, KH6, KH8, KH11).

□ Çocuk eşi ayak basılmayacak kadar yüksek temiz yerlere gömülmeye çalışır (KH1, KH5, KH7, KH14).

□ Kaldığı evin yukarisından kimsenin göremeyeceği bir yere iyice yerleştirilir (KH1, KH3, KH5, KH7, KH10).

□ Eski köylerde bu âdetler daha farklıdır: Erkek çocuğun eşi ocağın sağ tarafına, kız çocuğun eşi ise ocağın sol tarafına derin gömülür (KH1, KH3, KH6, KH8, KH10).

□ Çocuk eşini gömme konusunda dikkatli davranılır, çünkü çocuğun geleceğini etkileyeceğine inanılır. Ne kadar yukarı gömülürse öyle azîz olacağı söylenir, dolayısıyla salon (misafirhanesinin)un çatısında bir yere kimsenin göremeyeceği bir yere yerleştirilir (KH1, KH3, KH6, KH8, KH10).

□ Çocuğun bolluk bereket içinde yaşaması, çoluk çocuk sahibi olması niyetiyle ağacın dibine gömerler. Ya da duvar, çatı üzerine yerleştirir, kuşlar çatıdan götürürse daha uğurlu olarak bilinir. Bazen çocuğun midesi hastalandığında duvar ve

çatı üzerindeki göbek parçasını ezerek ve su ile karıştırılıp çocuğun midesini ovalarlar. Bunun midesi hastalanan çocuğu iyileştireceğine inanılır (KH1, KH2, KH3, KH18, KH19).

b) Değerlendirme:

Türk toplumun inançlar sistemi ve büyü teknikleri, yeni doğan çocuk ile ilgili pratikler içerir. Çocuk eşiyle ilgili bu inanış, örf-adetler genel olarak iki yörede benzerlikler sağlamaktadır. Her iki yörede gömüldüğü yere önem verilmektedir. Konya’da okul, cami ve hastanelerin avlusuna gömerek gelecekte çocuktan beklenenler ifade edilmek istenir. Hoten’de ise çocuğun halk içinde azîz ve mertebeli olması istenir. Bu sonuçlar göbeğin büyüsel rolüne vurgu yapmaktadır. Çocuk eşi ve göbeğin atılmaması, üzerine basılmaması gibi aynı davranış biçimleri, onların Türkistan ve Anadolu’daki kutsal yönünü açık bir şekilde göstermektedir.

1.3. Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlar doğum sonrasına büyük önem verirler. Bu dönemde lohusa ve çocuğu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım önlemler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde; anneye al basmaması, çocuğu kırk basmaması, lohusa bakımı ve ziyaretler ile ilgili çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler söz konusudur (Başçetinçelik, 2009: 80-81).

1.3.1. Lohusa Bakımı/Lohusa Ziyareti

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde yeni doğum yapmış kadına: lohusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, neyse gibi adlar verilmektedir (Örnek, 1995: 143). Doğum, aile kadar yakınlar arasında ve mahallede de kutlanan ve herkesi yakından ilgilendiren bir olaydır. Lohusalık süresince lohusanın sağlığına, temizliğine çok dikkat edilir. Aile büyükleri, akrabaları, komşuları ev işleri ve bebeğin bakımında lohusaya yardımcı olurlar. Doğum yapan kadın kırkı çıkıncaya kadar lohusalı sayılır, bu süre dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kendini ve çocuğunu korur. Lohusalar, aile büyüklerinin yanı sıra, akrabalar, komşular tarafından da ziyaret edilir. Ziyaretler kırk güne kadar devam eder, ziyaretçiler gelirken elleri boş gelmezler. Ziyaretçilere aynı renkteki “lohusa şekeri” inden yapılan “lohusa şerbeti” denilen kırmızı renkte tatlı bir şerbet ikramında bulunulur (Tan, 2007: 24-44).

Doğumdan sonra lohusa sağlık durumuna göre üç gün, bir hafta veya yirmi güne kadar dinlenir. Bu süre içinde lohusa yalnız bırakılmaz. Aile ve çevre tarafından lohusaya büyük bir ilgi ve saygı gösterilir. Sütünün bol olması için özel şerbetler sunulur (Başçetinçelik, 2009: 81).

a) Konya İli'nde:

□ Lohusa korkutulmamalıdır, yalnız bırakılmamalıdır, bir hafta 10 güne kadar yanında annesi veya ablası gibi bir büyüğün kalması iyidir (KK1, KK2, KK4, KK8, KK10).

□ Lohusaya sevgi, şefkat ve ilgi gösterilmelidir (KK1, KK2, KK11, KK12).

□ Eski şartlarda lohusa kadın doğumdan hemen sonra çalışırken, günümüzde ağır iş yaptırılmaz (KK2, KK4, KK11, KK12, KK13).

□ Lohusaya hasta olmasın diye soğuk su içirilmez (KK1, KK2, KK5).

□ Tereyağı eritilir, içine biraz pekmez katılarak kaynatılır, yumurta da kırılır. Doğum yaptıktan sonra yaralar çabuk iyileşsin, ağrılar dinsin diye lohusaya yedirilir (KK1, KK4, KK8, KK10).

□ Süt, yoğurt, yumurta, et gibi gıdalar tüketilir (KK1, KK3, KK9, KK10).

□ Lohusa kadın çocukta sancı olmaması için ekşi yiyecekler ve içecekleri tüketmez (KK1, KK2, KK8).

□ Salatalık, turşu, lahana, kuru fasulye, patlıcan, nohut yemeği gibi gaz ve sancı yapabilecek gıdalar tüketilmez. Kuru yiyeceklerden de kaçınır (KK1, KK8, KK10, KK11).

□ Lohusa için sütü gelsin diye bal, pekmez, ılık su ile şerbet yapıp içirilir. Doğumu hayırlamaya gelenlere de yemek ikramlarında bulunur (KK1, KK3, KK8, KK10, KK11).

□ Yenidoğan çocuğun ailesi, çocuğu görmeye gelenlere lokum, bisküvi, şeker veya şerbet ikram eder. Çocuğu hayırlamaya gelenler çocuk için hediye olarak

para, kıyafet ya da çeyrek altın getirir (KK3, KK4, KK9, KK11).

□ Çocuk görmeye gelen kişiler temiz olmalıdır. Bayan adetli olursa ziyarete gelmesi çocuk için iyi değildir, bebeğin hastalanacağına inanılır, hatta buna kırk basar denilir (KK2, KK5, KK8, KK13).

□ Lohusanın sütü insin diye eline süpürge verilir, ev süpürtülür (KK8, KK26).

□ Lohusanın annesi tarafından kayınpeder ve kayınvalidesine hediyeler verilir, kayınvalideye tülbent, eşarp; kayınpedere havlu, çorap konulur. Bebeğin babasına ise gömlek, havlu ve çorap konulur (KK6, KK8, KK24).

b) Hoten İli'nde:

Hoten İli'nde lahusa bakımı ve ziyaretinde bazı gelenekler uygulanmaktadır:

□ Lohusa yalnız bırakılmamalıdır, genelde yanında hep annesi olur (KH1, KH2, KH5, KH8, KH11).

□ Lohusa korkutulmamalıdır (KH1, KH4, KH8).

□ Lohusaya çok ilgi gösterilmelidir (KH1, KH3, KH5, KH10).

□ Lohusaya hasta olmasın diye soğuk su içirilmez (KH2, KH5, KH8, KH13).

□ Doğumdan hemen sonra misafirler gelmeye başlar (KH1, KH2, KH3, KH4, KH6).

□ Kayınvalide de haberi alır almaz kendi akrabalarını toplar, gelin ve bebek için önceden hazırlamış olduğu kıyafetleri hazırlar. Çeşitli yemekler yapar, bazı yerli özel gıdalar yani navat (bir çeşit sert şeker), ceviz, kuru üzüm vb ayrı ayrı tabağa sarar, böylece zengin bir hediye paketi oluşturmuş olur. Hazırlıkları hemen bitirince, akrabaları da hediyelerini alır ve yola çıkarlar. Genelde kayınvalide gelin doğum yaptığı o gün geldiği ilk toplu ziyaretinde geline bir ya da iki yüzük takar (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8, KH9, KH11, KH13).

□ Gelen misafirler çoğu zaman bebek kıyafetleri, kara çay-şeker ve para getirmektedir (KH1, KH3, KH6, KH9).

□ Doğumun hastanede yapılması nedeniyle bazı gelenekler terkedilmektedir (KH1, KH4, KH6).

□ Lohusa doğumdan hemen sonra hareket ettirilmez, 15-20 gün kadar yatağından kalkmaz. 40 gün süre dolmadıkça hiçbir yere gitmez, bir dakika bile yalnız bırakılmaz (KH1, KH2, KH3, KH15, KH18).

□ Ziyarete gelenler içinde hafız biri varsa Fatıha suresi okunur (KH1, KH3, KH6, KH8, KH9).

□ Ziyaretçiler mübarek olsun, allah ömrünü uzun etsin, sağlıklı büyütmeyi nasip eylesin...gibi cümleler ile tebriklerini sunarlar (KH1, KH3, KH4, KH10).

□ Lohusanın evde yattığı 40 gün boyunca ziyaretine gelenlerin hediye getirme adeti vardır . Eli boş gelenlerin lohusanın göğsünü ağrıatacağı söylenir ve hatta sütü azalır diye bilinir (KH1, KH4, KH8, KH31).

□ Eğer lohusa çok az bir saniye yalnız kalacak ise bile yastık altına bıçak ya da baş tarafına bir Kuran konulur. Eskiden evin bir köşesine süpürge de konulurdu (KH1, KH3, KH5, KH18).

c) Değerlendirme:

Her iki araştırma alanımızda da doğum sonrası, lohusa bakımı önem arz etmektedir. Loğusa koruma altına alınmakta, bir an önce iyileşmesi için gerekli besinleri almasına yardımcı olunmaktadır. Ama lohusaya yedirilen yiyecekler açısından bazı farklılıklar vardır. Mesela Konya’da lohusa şerbeti yapılır. Hoten’de doğumla ilgili olayların hepsi birer tören halindedir.

1.3.2. Lohusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Halk kültüründe lohusa sütü ile ilgili epey uygulamalar ve inanmalar vardır. Sütün kesilmesini önlemek için tedbirler alınır, bol bol süt üretici yemekler verilir. İlk meme bu besinler içinde önde gelendir. İlk giydirme ise bazı yerlerde önemli kimi yerlerde sıradan bir olay olarak görülmektedir (Başçetinçelik, 2009:81).

Anne sütü bebeğin sağlıklı beslenmesi açısından çok önemlidir.

a) Konya İli'nde:

Konya'nın Ilgın ilçesinde çocuk doğduktan iki ezan geçmesinden sonra ilk meme verilir (Koçer, 2006: 48).

İlk süte ağız sütü denilir, ağız sütü emen çocukta sarılık hastalığı olmaz (KK8, KK9, KK11).

Sütünün gelmesi için şeker şerbeti içilir (KK3, KK4, KK11, KK12).

Bulgur pilavı yenir (KK2, KK3, KK9, KK10).

Kan yapsın diye dut, kara üzüm pekmezi içilir (KK1, KK11, KK12, KK13).

Protein değeri yüksek gıdalar alınır (KK7, KK8).

Erkek ve kız giysisi ayırt edilmez (KK1, KK3, KK4).

Çocuğa beslenmesi için anne sütüne ek olarak inek sütü içirilir, mama verilir (KK1, KK3, KK5, KK6, KK7).

Un kavrulup yedirilir ya da helva yedirilir (KK1, KK2, KK3, KK9, KK10).

Tatlı yiyecekler yenir (KK9, KK11, KK12, KK13).

Yeni doğum yapmış kadına sütü gelsin diye şekerli yiyecekler yedirilir

Ayran içirilir (KK2, KK3, KK4, KK5).

Çocuk bir yıl hatta iki yıl anne sütüyle beslenir (KK2, KK3, KK5, KK10).

Ek gıdalar verilir (KK5, KK6, KK8, KK10).

b) Hoten İli'nde:

İlk süte “oğuz sütü” denilir. Oğuz sütü emmeyen çocuğun sağlıklı büyüemeyeceğine, vücudunun çok zayıf kalacağına ve çabuk hastalanacağına inanılır, bu açıdan ilk süt çok önemlidir (KH2, KH3, KH8, KH10, KH11, KH23, KH24).

- Anne göğsü yıkanmadan bebek emzirilmez (KH1, KH2, KH4, KH6, KH8).
- Anne sütünün bol olması için süt, ceviz, yumurta sarısı, et gibi gıdalar tüketilir (KH1, KH3, KH4, KH10, KH11).
- Anne sütü yetersiz olduğunda inek sütü içirilir (KH3, KH4, KH5, KH9, KH13).
- 1,5' tan 2 yaşına kadar emzirilir. 2 yaşından fazla emen çocuğun zekasının iyi olmayacağına inanılır (KH2, KH4, KH5, KH8, KH10).
- Helva yapılıp yedirilir (KH1, KH2, KH5, KH8).
- Yerli ekmek (nan) çocuk için özel yaptırılır, bu nan kurutulduktan sonra parçalanır, üstüne ceviz, navat (sert şeker) konularak ezilir. Mama şekline geldikten sonra kaynatılan sütle beraber çocuğa yedirilir. Dışarıdan pek hazır mama alınmaz, sağlıksız ve güvensiz olarak görünür (KH1, KH3, KH4, KH6, KH8, KH11).
- Lohusanın çabucak iyileşmesi için taze kuzu eti, soğan ve havuçla beraber pişirilir, çorbası içirilir. Etlı yemekler hep ön plandadır (KH1, KH2, KH5, KH7).
- Kuran hatim yapılır, lohusa-çocuğun iyi olması, nazardan korunması için dualar okunur (KH1, KH3, KH7).

c) Değerlendirme:

Her iki araştırma alanımızda benzer uygulamalar yapılmakla birlikte, çocuk emzirilmeden önce dikkat edilmesi gereken hususlar bulunur. Ayrıca yeni doğum yapmış kadının sütünün bol olması için her bölgenin kendine özgü hazırlanan yiyecekleri vardır, her iki köyde de anne sütünün çocuk için önemli bir besin kaynağı olduğu kabul edilmektedir.

1.3.3. Al Basması

Türkiye’de al, albastı, alkarısı, alanası, alkızı olarak bilinen, kırkı çıkmamış lohusa ve çocuklara, az da olsa gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık olduğu söylenir. Cin, peri, şeytan olarak tasavvur edilen bu

ruh; köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli ölü, cadı, kıl ve insan ile hayvan vasıflarını bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde görülmektedir. Alkarısı ahır, samanlık, ıssız yer, nehir kenarı, kaya, çeşme ve su kaynaklarında ikamet eder. Alkarısı lohusa ile çocuğunun ciğerlerini suya çalmak ve yemek suretiyle ölümlerine sebep olur (Acıpayamlı, 1974: 75-84).

a) Konya İli'nde:

Kötü ruhlar, cine, şeytana, nazara karşı öncelikle temizliğe çok dikkat edilir. Albastı'ya karşı hem anne hem bebek yatağında kırmızı renklerden çarşaf ve tülbent bulundurulur. Giysilerde de kırmızı renk tercih edilir. Bir köşede üzerlik (özerlik) otu, kül küreği ile yan yana bulundurulur, şüpheli durumlarda ocaktan alınan kor üzerine ufalanarak içeriye tütsü yapılır, üzerinde biraz da tuz atılır ve nazarın önleneyeğine inanılır. Sıcak su, un, ekmek ufağı, çocuğun temizlendiği su rastgele her yere dökülmez, bu konuda titiz davranılır (Koçer, 2006: 49).

Konya İli'nde al basması ile ilgili inanış ve ona karşı tedbirler şöyledir:

- Lohusayı uyuduğu sırada iri, kıpkırmızı suratlı bir kadın olan al karısının korkutacağına ve öldüreceğine inanılır (KK30).
- Lohusa kadın ve çocuk kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Kırk gün geçene kadar lohusa ile bebeğin mezarının ağzı hep açık kalacağına inanılır (KK22).
- Lohusa kadın ve çocuğu al basmasın diye yorganına iğne takılır, yüzüne kırmızı bir tülbent örtülür (KK10, KK11, KK12, KK13, KK14).
- Lohusanın ve çocuğunun yatağının altına bir demir parçası konur (KK20, KK30).
- Lohusa ve bebeğin yastığının altına soyulmamış kuru soğan, ekmek ufağı ve üzerlik otu konulur (KK30).
- Lohusanın ayakucuna ve çocuğun beşiğinin altına su konur. Kötülüklerin suya yaklaşmayacağına inanılır (KK20).
- Lohusa ve çocuğun başucuna Kuran-ı Kerim konur (KK2, KK3, KK4, KK8, KK10).

□ Kırk çıkana kadar şeytanın türlü kılıklara girerek lohusayı korkuttuğuna inanılır (KK7, KK11, KK12).

□ Al basmasın diye lohusa ve çocuğun üzerine dua okunur (KK1, KK3, KK5, KK7, KK12, KK13).

□ Al basmasın diye yarı kırkına kadar lohusanın ve çocuğun giysisi üzerine iğde ağacının dalından küçük bir parça takarlar ya da üzerlik otu konulur. Üzerlik otu nazardan korunmak için de yapılır (KK17, KK20).

b) Hoten İli'nde:

Uygur halk inançlarında; masal ve destan hikayelerinde eski ruhlardan birçoklarının günümüze kadar yaşadığını görmekteyiz. Bin seneden beri Müslüman olan Uygurlar'da eski geleneksel inanışların izlerine rastlanmakta; bazen de bu geleneklerin pek canlı bir şekilde yaşadığına şahit olmaktayız. Eski Uygur dini üzere devam edegelen, Uygur inanışlarında bugüne kadar yaşayan ve önemli rol oynayan hususlarından beri de "albastı" dır. Uygurlar'da "al bastı", "ala bastı", "cin çaplışvaldı", "cin-şeytanlar çaplışvaldı" denir. Albastı inanışı Şamanizm'in canlı kalıntılarından biridir (İNAN, 1972: 173). "Albastı" Uygur mitolojisine göre, dağınık saçlı bir koca karı halinde tarif edilmektedir. Yeni doğum yapan lohusa kadınlara ve yeni doğan çocuklara zarar verdiğiğine inanılır (Beydullah, 2005: 113-114).

Hoten'deki Uygurlar'ın inanışlarına göre albastının lohusanın ciğerini alıp götürceği söylenir. Bu durumda doğum yapan kadın ölebilir. Yine albastı doğumu zorlaştırır; anne ve bebeğe zarar verir. Dolayısıyla gerek doğum anında gerekse doğum sonrası anne ve çocuğu albastıdan korumak için bazı tedbirler alınır ve bir-takım uygulamalara baş vurulur:

□ Lohusa ile çocuk hiç yalnız bırakılmaz, albastının annenin ciğerini alıp götürceğine ve eğer suya atarsa lohusanın öleceğine inanılır (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8, KH12, KH15).

□ Lohusa ile çocuğun yastıklarının altına Kur'an konulur (KH1, KH2, KH3, KH5, KH7, KH8, KH10).

□ Lohusa ile çocuğun yastığı altına bıçak, makas gibi demir aletler

konulur (KH1, KH3, KH6, KH7).

□ Lohusa ile bebeğin yataklarının etrafında ayet-el kürsi okunur (KH1, KH2, KH3, KH4, KH5, KH9).

□ Gecesi karanlıkta yatmaz, ışıklar yakılı durur, kırk gün oluncaya kadar hatta bundan daha uzun bir süre ışıklar geceleri asla söndürülmez (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8).

□ Hoca çağırılır, hoca bıçağa okur ve Lohusa üzerinde daire çizer (KH1, KH6, KH8, KH10, KH13, KH14).

□ Lohusa zayıflamış veya hastalanmışsa albastığına inanılır ve lohusanın olduğu eve "bürküt" ve karçuğa (kartal) getirilir. Buna "küş kuyap bermek" derler. Nedeni ise Albastı kartaldan korkar. Çünkü kartal, insanların görmediği albastıyı görür. Bu işlem yapılmadan önce lohusa oturtulur, üzerine öncelikle çarşaf sonra kalın halı örtülür ve kuşu halının üzerine kondurur, kuş halı üzerinde yürür ve ara sıra gagasıyla halıyı gagalar. Kartal bakan kimseye "kuşçi" denilir. Bu işlem karşılığında belirli bir ücret ödenir (KH1, KH2, KH3, KH8, KH9, KH10, KH11, KH13, KH18, KH19, KH21).

□ Kırk çıkana kadar şeytanın türlü kılıklara girerek lohusayı korkuttuğuna inanılır (KH3, KH5, KH7, KH9, KH11, KH12).

c) Değerlendirme:

Hayatın ilk aşaması olan doğum olayının ardından, anneyi ve çocuğu dışarıdan gelebilecek tehlikelere ve kötülöklere karşı korumak için birtakım önlemler alınır. Anadolu'nun birçok yöresinde inanıldığı gibi her iki araştırma alanımızda da al karısının varlığına ve yeni doğan çocukları öldürebileceğine inanılır. Al basmasına karşı alınan önlemler her iki yörede de benzer özellikler taşır. Dini uygulamaların yanı sıra, kötü ruhları kovabileceğine inanılan demir, süpürge, su, soğan gibi büyüsel objelerden yararlanılır.

1.3.4. Kırk Basması

Halk kültüründe lohusa ile çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına, kırk bastı denilir. Kırk basmasına karşı lohusa ile çocuk kırk güne kadar dışarı çıkarılmaz,

yalnız bırakılmaz. Nazardan ve kötü ruhların etkisinden korumak için çeşitli önlemler alınır (Başçetinçelik, 2009: 100).

Doğumdan sonraki kırk gün içerisinde kadının ve çocuğun geçirdiği hastalıklara “kırk basması” adı verilir. Kırk gün doluncaya kadar bu konuda ihtiyatlı davranılır. Kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşır veya bir araya getirilirse kırk basması olur. Bu yüzden kırklı iki çocuğun birbiriyle karşılaşmaları önlenir (Şişman, 2002: 443-465).

Kırk basmasına tutulan lohusa veya çocuğu zayıflar, hastalanır, aklından özürlü, huysuz, çapkın olur veya gelişmez (Acıpayamlı, 1974: 85-92). Konya’da, kırkı çıkmamış gelinler bir araya getirilmez, eğer getirilirse gelinin çocuğunun olmayacağına, geçimsizlik, uğursuzluk ve hastalık gibi musibetlerin geleceğine inanılır. Bu yüzden kırkı çıkmamış gelinler karşılaştığı halde birbirlerine iğne verirler, böyle kötü etkileri azaltabileceklerine inanırlar (Aydın, 2006: 99).

a) Konya İli’nde:

□ Kırkları çıkmadan iki lohusa kadın bir arada bulunursa kırklar karışır ve kırk basar şeklinde bilinmektedir. Kırkı karışan çocuğun büyümeyip gelişmeyeceğine, zayıf kalacağına ve hasta olacağına inanılır (KK8, KK26, KK27).

□ Kırk basmasın diye lohusa kadınlar iğnelerini ya da tokalarını değiştirirler (KK2, KK4, KK5, KK9, KK11).

□ Kırk basmasın diye lohusa kadın düğüne, cenazeye gitmez (KK4, KK8, KK21, KK26).

□ Birden çok kırkı çıkmamış, lohusa ve çocuk aynı yerde bulunursa çocukların kırkları karışır. Kırk karışmasını önlemek için lohusa kadınlar aynı yerde birlikte bulunmazlar (KK4, KK5, KK10, KK14).

□ Sarılık olmasın, çok düşmesin diye çocuğun yüzüne sarı bir tülbent örtülür (KK11, KK12, KK15, KK16).

□ Aybaşı gören bir kadın çocuk ve annesini ziyarete gelmemelidir, gelirse çocuğu kırk basar (KK8, KK26, KK27).

□ Kırk basmaması için bebeğin ilk kakası beze sarılır, kapıya bırakılır

(KK27).

□ Yeni doğan çocuğun yanına temizlenmeden girilmez (KK1, KK3, KK10, KK12).

□ Kırkı çıkmamış çocuk, bir cenaze olduğunda cenazenin kırkı basmasını diye cenaze geçtikten sonra arkasından hafifçe havaya kaldırılır (KK2, KK3).

□ Eve et getirilecek ise önce lohusa ile bebek dışarı çıkartılır, et eve alındıktan sonra girerler (KK27, KK30).

□ Uzaktan misafir gelirse, önce çocuk dışarı çıkartılır, misafir içeri girer oturduktan sonra çocuk getirilir (KK8, KK26).

b) Hoten İli'nde:

Bilindiği gibi lohusa ve çocuğuna kırk gün içinde gelen hastalıklara genellikle kırk basması denir. Bölgedeki derleme sonucunda kırk basmasının da al basması olarak nitelendirildiğini görmekteyiz.

1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılanlar

Anadolu'nun farklı yörelerinde çocuğun ilk kırk gün içinde hastalanmasına kırk bastı, kırk düşmesi, kırk karışması, kırk bastı ve lohusa bastı denilir. Araplar aynı hastalığı "erbain" olarak adlandırmışlardır. Kırk basan çocuk ve lohusa hastalanır, zayıflar. Bebeğin ve annesinin doğumdan kırk gün sonra kırk basma tehlikesine karşı yapılan halk pratiğine "kırklama" denilir (Acıpayamlı, 1974: 93-94). Anne ve bebeğin doğumdan sonraki ilk özel banyosu ile 'kırkı' çıkarılır.

Güneşin batması, "yerin mühürlenmesi" olarak bilinir. Güneşin batmasından sonra birçok işlem yapılmaz. Mesela eşikten dışarıya sıcak su dökülmez. Kara iyelerin zarar görebileceği ve onların intikam alabileceklerine inanılır. Dışarıda kalmış giysiyi kara iyeler sahiplenebileceklerinden ve bebeklerin korunmaya daha fazla ihtiyacı olduğundan özellikle onların iç çamaşırları kırkları çıkıncaya kadar dışarıda bırakılmaz (Kalafat, 2000: 275-284).

İki çeşit kırklama pratiği bulunmaktadır: Biri, su yardımıyla yapılanlar: yıkanmadan önce veya sonra, baştan aşağı su dökmek suretiyle olur. Lohusa ile çocuğunun başına dökülecek olan bu suyun temiz olmasına son derece dikkat edilir.

Diğeri ise su kullanılmadan yapılanlar: Bebeğin beşiğı altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğın sağ ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğı kucağına alarak: -“Sallü salavat, sallü Muhammet diyenin akıbeti hayrolsun” der ve çocuğı, beşiğın altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğı derhal beşiğın altından sağdaki kadına iade eder. Çocuk üç kere aynı şekilde yuvarlandıktan sonra, kırklama ameliyesi bitmiş olur (Acıpayamlı, 1974: 96 . Yılmaz, 1948: 55).

a) Konya ili'nde:

□ Eskiden anne ve bebek kırk gün evden çıkamazlar. Kırkları çıktıktan sonra gezmeye gidebilirler (KK6, KK10, KK11, KK12).

□ Kırklama şu şekilde olur: Doğumdan kırk gün sonra kırk tane taş alınır. Bu taşlar iyice yıkanır ve içi su dolu bir leğenin içine atılır. Sonra bu suyla bebek yıkanır. Bu suyu anne de kullanır (KK1, KK2, KK3).

□ Seydişehir Doğanisa köyünde çocuğın çamaşırları kırk gün boyunca yıldız görmesin diye geç vakit dışarıda bırakılmaz (KK22).

□ Eskiden kırk çıkana kadar çocuk görmeye gidilmez, ancak kırkı çıktıktan sonra akrabalarından 10-15 kişi bir tepsi baklava ile giderdi. Hediyeler de giderdi. Ama günümüzde kırkı çıkması beklenmez (KK30).

□ Karapınar'da kırklama Cuma günü öğle ve sala arasında yumurtanın üzeri açılır ve yumurtanın içi boşaltılır. O kabukla kırk tane su sayılır. Sayılan o sular kaba dökülür. Suya kırk tane ufak taş sayılır. Kırkıncı gün bu suyla dua ve sureler okuyarak çocuğa banyo yaptırılır. Genellikle kırk gün dolana kadar çocuk ve anne dışarı çıkmaz. Kırklandıktan sonra çıkmalarına izin verilir (KK13, KK16, KK20).

□ Kırk çakıl taş toplanır, yıkadıktan sonra çocuk için hazırlanmış suya atılır, çocuğı yıkarken tepesinden kırk fincan su dökülür. Kırk gün içinde çocuk yalnız kalacak ise beşiğine demir parçası yaslanır (KK21, KK22).

□ Bebeğin kırkında önce çocuk banyosu için su hazırlanır ve besmeleden sonra salavat getirerek kırk kaşık su ayrı bir tase alınır, çocuk banyosu yapıldıktan sonra özel olarak ayırdığı suyu çocuğın başından aşağı dökülür (KK4,

KK5, KK6, KK8).

□ Kırklamada bir kevgir ya da yazma çocuğun başı üzerine tutulur, besmele çekerek su çocuğun başına doğru dökülür, böylece kırklama işlemi yapılmış olur. İşlem esnasında üç ihlas bir fatiha okunur. Kırklamada kullanılan su ayak değmeyen bir yere ya da ağacın dibine dökülür (KK25, KK26).

□ Çocuğu nazardan ve kötülüklerden koruyacağına inanıldığı için, kırklama suyundan bir tas su ayrılır, evin kenarına dökülür (KK1, KK2, KK3).

□ Kırklama suyundan arta kalanı, şeytan basmasın diye ayak basmadık bir yere dökülür (KK1, KK2, KK3, KK6).

□ Doğumun kırkinci günü çocuk ve anne banyo yaparak kırklanır. Yirminci günü yapılan banyoya ise “yarı kırklama” denilir (KK8, KK26, KK27).

□ İsteyen kimse kırkinci günün akşamı bebek mevlidi okutur. Bebek mevlidi için anne ve çocuk banyo yapar, temiz giysiler giyerek misafirleri karşılarlar. Mevlide gelenler çocuk için birer hediye ile gelirler, buna “kundak götürdük” derler. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra anneannesi çocuk için bir bohça yapar. Mevlüt okutulurken bohçadaki eşyalar evin bir yerine sergilenmek için serilir. Mevlüde gelenler bu sergiye bakar (KK8, KK27).

□ Kırk güne kadar bebeğin gözü tülbent ile örtülür, ışık görmez, eğer ışık görürse şaşı olur (KK27).

□ Evden misafir gittikten sonra, üzerlik otu yakılır, ev tütsülenir, nazar kovulur (KK26, KK27).

Kırk gün içerisinde çocuğu ve anneyi gelebilecek tehlikelerden korumak, bu dönemi ikisinin de olabildiğince sağlıklı atlatmasını sağlamak için bazı adet ve inanışlara başvurulur:

□ Çocuğu, çocuğun anneannesi ya da babaannesi yıkar (KK3, KK4, KK6, KK9).

□ Eskiden kırkı çıkana kadar çocuğun tırnakları kesilmezdi. İlk tırnak kesileceği an çocuğun eli ile babanın cebinden para çekilir, sonra tırnakları kesilirdi (KK20).

□ Mahalleden bir cenaze çıkarsa çocuk hemen kucağa alınır ya da anne ile bebeğin yüzü arkaya doğru çevrilir (KK6, KK7, KK12).

□ Çocuk aynaya baktırılırsa gözleri şaşlı olur (KK1, KK3, KK5, KK6, KK7).

□ Kırkı çıkana kadar lohusa ve çocuğun mezarının ağzının açık kaldığına, kırk çıkınca ölüm tehlikesini atlattığına inanılır (KK20, KK26, KK27).

□ Kırk gün boyunca çocuğun bezi ve çamaşırları, lohusanın çamaşırları akşam vakti çamaşır ipinde serili bırakılmaz. Gün kararmadan toplanır. Kötü varlıkların lohusayı ve çocuğu korkutacağına inanılır (KK1).

Kırk gün içerisinde ve sonraki zamanlarda çocuğa nazar değmesini önlemek için çeşitli uygulamalar yapılır:

□ İğde dalı ve iğde çekirdeği omzuna dikilir (KK1, KK3, KK4, KK5).

□ Göğsüne üzerlik otu takılır ya da üzerlik otu yakılır, tüstü yapılırken “Gitsin çirkinlik, gelsin güzellik” denilir ve üç ihlas bir fatiha okunur (KK8, KK26, KK27, KK28).

□ Beşiğine nazarlık takılır (KK1, KK3, KK4, KK5, KK9).

□ Düğüne giderken çocuk ve annenin alınına yanmış odunun karası sürülür (KK12, KK13, KK15).

□ Anne ve çocuğun üstüne nazar duası okunur (KK1, KK3, KK5, KK6, KK7).

□ Kırmızı renk nazar çeker, ondan anne ve çocuğa kırmızı renk giydirilmez (KK26, KK27).

b) Hoten İli’nde:

“Kirk Süyi” (Kırklama) töreni birkaç geleneğin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. Önce saygın ihtiyar bir berber davet edilip çocuğun saçları kestirilir. Buna “baş çüşürge” denilir. Baş çüşürgede bebeğin saçları atılmaz. Kırmızı bir kumaşla Tumar sarılıp bebeğin baş giyiminin içine dikilir. Bu ilk traşta yeni ustura kullanılır, berbere güzel hediyeler verilir. Ardından kırk suyunu doldurmak için tecrübeli, yaşlı

bir kadın “Kirki Anası” olarak çağırılır. Aynı zamanda yedi yaşından küçük olan çocuklar çağırılır, bu çocuklara Kirki Süyi Tokiçi (Kırk Suyu Ekmeği) ile helva hazırlanır. Bebeğin kırk suyunda yıkamak için yeni leğen kullanılır, ona ılık su ve şeker konularak karıştırılır. Annesinin altın yüzüğü de suyun içine konur. Daha sonra kırk anası bebeği soyarak leğene oturtup “Kırk Süyi” dökmeye başlar (Rahman, t.y.:102-103).

□ Bebeğin doğduğu günden itibaren kırkıncı günü, küçük bir merasim yaparak bebek, özel hazırlanmış suyla yıkanılır. Bu merasimden sonra çocuk temizlenmiş olur ve beşik kullanılabilir (KH2, KH4, KH16, KH17, KH18)

□ Kırklama suyunu hazırlamak ve çocuğu kırklama suyunda yıkamak için mahallenin en yaşlı, tecrübeli, kadınları davet edilir. Bu kişiler lohusanın annesi/ kayınvalidesi/ anneannesi-babaannesi vb. de olabilir (KH2, KH3, KH4, KH8, KH11, KH23, KH26).

□ Kırklama suyun topraktan yapılmış eski duvarın sırt yüzünden bir parça alıp suy atılır ve bu su biraz ılıtılır, ılık suya birazcık tuz atılır ve bebek bu suyla yıkanılır. Sonra temiz ılık su hazırlanıp içine lohusanın altın yüzük ya da küpe gibi mücevherleri çaykılır ve çocuk bu suyla kırklanır (KH1, KH3, KH5, KH7).

□ Kırklama suyu caminin duvarına serpilirse çocuğun aziz olacağına inanılır (KH2, KH4, KH5, KH6, KH17, KH18)

□ Beşiğe kırklamadan sonra belendir (KH7, KH8, KH10).

□ Yıkarken genel olarak tecrübeli yaşlı kadınlar tercih edilir (KH1, KH3, KH5, KH6, KH8).

□ Kırklama suyundan arta kalanı, şeytan basmasın diye ayak basmadık bir yere dökülür (KH1, KH3, KH5, KH8, KH10).

□ Kırklamaya kadar bebeğin giymiş olduğu kıyafetler yıkanır ve düzenli bir şekilde dolaba yerleştirilir, atılmaz (KH1, KH3, KH5, KH8).

□ Çocuğun kırk saçını annesi keserse çocuğun talihsiz olacağına inanılır, bundan dolayı anne çocuğun saçını kesmekten sakınır. Berber çağırılır ya da babası keser. Yeni ustura kullanılır (KH2, KH3, KH15, KH17).

Kırk gün içerisinde çocuğu ve anneyi gelebilecek tehlikelerden korumak, bu dönemi ikisinin de olabildiğince sağlıklı atlatmasını sağlamak için bazı adet ve inanışlara başvurulur:

□ Lohusa ile bebek kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Ev ara sıra tütsülenir, tütsüt yapmak için avlu kapısının eşiğinin iki tarafından yani ön tarafından yedi çimdik, içeri taraftan yedi çimdik toprak alınır, sandal parçası ile beraber yakılır. Tütsütü yapılan evde kötü ruhlar olmaz (KH1, KH2, KH4, KH9, KH10, KH11, KH12, KH36).

□ Lohusa ile çocuğun yattığı odanın ışıkları kırk gün boyunca söndürülmez (KH2, KH3, KH5, KH16, KH17).

□ Kırk gün boyunca çocuğun bezi ve çamaşırları, lohusanın çamaşırları akşam vakti dışarıda bırakılmaz. Gün kararmadan toplanır. Al basacağından endişelenilir (KH1, KH2, KH4, KH5, KH9, KH10, KH12).

□ Lohusa ve çocuğun baş tarafına Kur'an konulur, yastığın altına bıçak konulur, böylece kötü ruhların lohusa ve çocuğa zarar veremeyeceğine inanılır (KH2, KH3, KH4, KH8, KH11, KH22, KH23).

Kırk gün içerisinde ve sonraki zamanlarda çocuğa nazar değmesini önlemek için çeşitli uygulamalar yapılır:

□ Çocuğa çok güzel kıyafetler giydirilmez. Hatta bazı insanlar nazardan korunmak için çocuğun yüzünü çok az yıkarlar (KH1, KH2, KH4, KH9, KH11, KH12).

□ Mavi gözlü insanların çocuğa bakmasına izin verilmez, nazar değecektir (KH6, KH7, KH8, KH11, KH19).

□ Felak ve Nas sureleri okunur (KH19, KH20, KH26).

c) Değerlendirme:

Kırklama esnasında yapılanların her ikisinde de daha çok çocuğu ve anneyi kötülüklerden korumak adına benzerlikler görmekteyiz. Kırklama suyuyla yıkanan anne ve çocukla birlikte, hatta artan su şeytan basacağı düşüncesiyle ayak değmeyen bir yere dökülmektedir. Daha önemli olarak kırk sayısının Eski Türk kültüründe

karşımıza çıkan uğurlu bir sayı olması dolayısıyla bugün de bu izlere rastlanması halk kültürü açısından çok önemlidir.

Kırk gün içerisinde çocuğu ve anneyi gelebilecek tehlikelerden korumak, bu dönemi ikisinin de olabildiğince sağlıklı atlatması için dinsel-büyüsel âdetlerin ve inanışların çok açık bir şekilde varlığını sürdürmekte olduğunu görmekteyiz.

1.3.6. Ad Koyma

Türkçe’de “ad verme, ad koyma, ad takma” şeklinde adlandırılan “folklor olayı” aslında tüm insanlığın ortak malıdır. Bu ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte yaşantısını sürdürmüş, tarih boyunca evrimleşerek basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek-görenek ve uygulamalardan oluşan büyük bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür (Acıpayamli, 1992: 1-14).

Ad verilirken adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir. Yani adın anlamının, o adı taşıyan bireye geçeceğine inanılmaktadır. Örneğin bir çocuğa “demir” adı verilirken bu ismin onu demir gibi sağlam ve dayanıklı yapacağına inanılır (Örnek, 1975: 101-111).

İslamdan önceki dönemlerde her Türk boyunda ad verme ile ilgili değişik uygulamalar oluyordu. Eski Türklerde oğlan çocuklara geçici bir ad verilirdi. Ancak önemli bir başarı elde ettiği zaman bu önemli işi hatırlatan ya da gelecek için dilek anlamını taşıyan bir isim verilirdi. Buna er-at, yani erkek adı derlerdi (Boratav, 1973: 107). Türk destanlarının en eskisi Oğuzname’de Oğuz Han’ın kendi adını bizzat aldığı yazılıdır. Oğuz Han daha beşikte iken konuşmaya başlamış ve Benim adım Oğuz’dur- diyerek herkesi şaşırtmıştır. Manas Destanı’nda da Manas doğunca babası Yakup Han ziyafet veriyor ve bu ziyafet sırasında çocuğa ad veriliyor. Eski Türklerde çocuklara doğduğu sırada, çevrelerinde gördükleri eşyalardan, beğendikleri insanlardan veya o sıralarda olan olaylardan birinin adı verilirdi. Örneğin: güneşin doğduğu sırada dünyaya gelenlere Gündoğmuş, Güngördü,

Akkoyaş, Akgün gibi isimler verilirken; kurtların köyleri bastığı sırada doğan çocuklara Kurt, Kurtgeldi, Kurtbağ, Börübeg, Börübay gibi isimler verilirdi (İvgin, 2000:143).

a) Konya İli'nde:

Bebeğin adını erkek olursa baba koyar (KK1, KK3, KK5, KK7, KK10).

Bebeğe en çok erkeğin anne ve babasının adları konur. Yörede erkekler egemen olduğu için çocuklara hep erkeğin anne-babasının veya dedesinin adları konur (KK1, KK9, KK10, KK11, KK13, KK17).

İsmi evin büyükleri koyar, sağ kulağına ezan, sol kulağına ismi söylenir (KK26, KK27, KK28).

Bebeklere konan isimler genellikle ailenin ismidir. Anne ve baba isimleri konur. Kazada veya başka bir şekilde ölmüş bacının veya kardeşin adı da konabilir (KK1, KK3, KK5, KK8, KK11, KK13).

Dinî isimler daha çok tercih edilir. Mesela, Muhammed, Ali, Osman, Bekir, Hasan, Hüseyin... Kız çocuklarına, Meryem, Hatice, Elif, Ayşe, Fatma, Emine gibi (KK2, KK5, KK10, KK12, KK14).

Bebeğin ismini imam veya abdestli bir kişi koyar. Önce ezan okur sonra bebeğin adını söyler, bunu "ismi çağırıldı" yani adı kondu olarak tanımlarlar. Bebeğin kulağına adını üç kere söyler (KK3, KK8, KK9, KK12).

Bebeğin ismini anne-baba ya da kayınanne kayınbabası da belirler. Sonra hocayı çağırırlar ve bebeğin ismini kulağına okuturlar. (KK1, KK3, KK9, KK10, KK11).

Bebeğe genelde büyüklerin adı verilir (KK1, KK2, KK4, KK8).

Bebeğin adını erkeğin anne ve babası koyar. Bebeğe genelde erkek tarafının adı verilir (KK2, KK3, KK5, KK9, KK11, KK13).

Ad verilirken bebeğin sağ kulağına üç kere ezan okunup adı söylenir ve kıbleye dönülür, "Allahu Ekber" denir. Dualar okunur. Bu işi dinî

vecibelerini yerine getiren ve yüreği temiz olan herkes yapabilir (KK1, KK3, KK4, KK9, KK13).

□ Doğumdan en geç üç gün içinde isim verilir, ölürse isimsiz gitmesin diye erken davranılır (KK1, KK2, KK5, KK9).

□ İsim verilirken aile fertleri bir arada bulunur (KK3, KK5, KK6, KK7).

□ Hoca çocuğu kucağına alır, yönünü kibleye döner dua okur ve çocuğun kulağına üç defa ezan okuyup üç defa da ismini çağırır. Hocaya bir miktar para, çorap, havlu gibi küçük bir hediye verilir (KK2, KK3, KK7, KK9).

□ Çocuklarına verdikleri isimlerle hamile kalmayı engellemeye çalışırlar. Son doğan çocuk kız ise Yeter, Songül; erkek ise Durdu isimleri verilir (KK1, KK2, KK4, KK8).

□ Uzun ömür görsün diye, uzun yaşamış kimselerin adı konulur (KK29, KK30, KK32).

□ Çocuğu yaşamayan kadın tekrar çocuk sahibi olduğunda aynı ismi yeni doğana verirse, isim ağır gelir, çocuğun öleceğine inanılır. Yani ölen çocuğun adı tekrar edilirse iyi olmaz derler (KK3, KK5, KK6, KK7)

□ Çocuğu yaşamayan kadın, doğum yaparken ilk kapıdan geçen kimsenin adını koyarsa çocuk ölmez, yaşayacağına inanılır (KK8, KK18).

□ Çocuğu yaşamayan kadınlar, çocuğuna yaşasın diye Yaşar, Duran, Dursun gibi isimler koyarlar (KK2, KK6, KK9, KK11)

b) Hoten İli'nde:

Uygurlarda değişik bölgelerde olsa bile bebeğe ad koyma çocuk doğduktan üç gün sonra gerçekleştirilir. Bazı bölgelerde yedi gün sonra isim verilir. Ad koymak için genellikle mahallenin büyükleri ve imamı davet edilir. Onlar baba ve annenin onayını aldıktan sonra, ezan okuyup ad koyar. Bu törene yakın akrabalar da davet edilmektedir. Bunların dışında imam çağırılmadan büyükbaba veya baba tarafından da ad koyma töreni yapılmaktadır. Hangi ad koyma şekli olursa olsun ad koyma törenine şahit olarak birkaç kişi davet edilir. Ad koyacak kişi abdest alıp kibleye yüzünü döndürüp bebeği iki eliyle tutar. Ayet okuyup kulağına “Ezan okuyarak

adınız olsun”deyip çocuğu yavaşça seccade üzerinde yuvarlatır. Daha sonra çocuğu yerden alıp babasına verir. Ad koyan hoca veya büyüklere uygun hediyeler verilir (Rahman, t.y.: 98-99).

Hoten İli’nde geleneğe göre ad koyma, doğum yaptıktan 40 gün sonra kadın ve erkek tarafın tüm akraba ve komşularının katıldığı törenle yapılır. Bu ad koyma törenine, "at koydi" ya da “At koydi merikesi” denilir. Hoten İli’nde ad koyma ve bu “At koydi” merasimi ile ilgili adet ve uygulamalar aşağıdaki gibidir:

□ Baba ilk çocuğu kucığına aldığında, yönünü kıbleye döner dua okur ve çocuğun kulağına üç defa ezan okuyup üç defa da ismini çağırır (KH1, KH5, KH7, KH12).

□ Çocuğa baba tarafın anne-babası isim koyar (KH1, KH2, KH4, KH6).

□ Çocuğun ismini çocuğun anne babası seçer, genelde İslami isimleri koyarlar. Mesela: Mehemmet, Memmetcan (Muhammed), Meryemhan (Meryem), Abdulla, Abdurahman, Eli, Muhemmeteli (Muhammed Eli)... vb. (KH1, KH3, KH5, KH6, KH10).

□ Çocuğa erkek ise dedesinin, kız ise annesinin adı verilir. Yakın akrabalarından rahmetli olmuş sevilen insanların adı verilerek çocuğun da büyüünce adı verilmiş kimseler gibi insan olması istenilir (KH2, KH4, KH5, KH8, KH9).

□ Ölen kimsenin adı verilmez, aksine çocuğa uğursuzluk getireceğine inanılır. Hatta çocuğun erken ölümüne neden olacağı söylenir (KH1, KH3, KH7, K23).

□ Adı verildikten sonra eğer çocuk hastalanırsa, çocuğun adı taşıyamadığına, ağır geldiğine inanılarak adı değiştirilir (KH1, KH7, KH11, KH23).

□ Eskiden kırklama olduktan hemen sonra ad koyma merasimi yapılırdı, merasime iki ailenin akrabaları, komşuları ve tanıdık bütün kimseler gelirdi (KH7, KH10, KH11).

□ Bu tören için düğün gibi davetiye gönderilir, önemli törenlerden biridir (KH1, KH3, KH5, KH9, KH10, KH12, KH13, KH18, KH19).

□ Resmi ad koyma merasımı sırasında imam iki rekat namaz kıldıktan sonra çocuğun kulağına ezan okur ve ismini üç kez kulağına söyler. İsmi söylerken bebeğin babasının adı da söylenir, örneğin: “Mehmet ahunun kızının adı Tursunhan bolsun ve mübarek bolsun” (Mehmet Bey’in kızının adı Tursunhan olsun ve kutlu olsun). Çocuğun babası imama gönlünden koparılan hediye eder. Çoğu zaman para verilir (KH1, KH2, KH4, KH5).

□ Çocuğa “Batur (Bahadır), Polat, Cüret vb.” isimler verilerek çocuktan beklentiler ifade edilmiş olur (KH3, KH5, KH7).

□ Çocuğu yaşamayan aileler çocuğuna erkek ise : Tursun, Mettursun, Tohti; kız ise: Tursunhan, Tohtihan, Tursunay...vs gibi adlar vererek çocuğun yaşamasını ister (KH1, KH2, KH3, KH5, KH6, KH9, KH11, KH15).

□ Hep kız çocuk doğuran, erkek çocuk isteyen anne kızına Oğulhan adını da verebilir (KH11, KH12, KH23).

□ Çocuğun doğduğu zamanı hatırlatan adlar da konur. Buna göre Ramazan aylarında doğan çocuklara, Ruzi, eğer kız ise Ruzihan. Kurban bayramında doğan çocuğa Kurban, kız ise Kurbannisa, Cuma günü doğarsa erkeğe Cume Ahun, kıza Cumagül gibi adlar konur (KH2, KH3, KH5, KH19, KH21).

□ Günümüzde artık ad çocuk doğduktan sonraki yedi gün içinde verilir, merasim de bu sırada yapılır (KH2, KH4, KH5, KH11, KH12, KH16).

□ Sık sık çocuğu ölen kadınlar, çocuğuna yaşasın diye erkek çocuklara Turdi/ Tohti (Durdu), Turan (Duran), Tursun (Dursun) gibi isimler koyarlar, kız çocuklara Tursunhan/Tohtihan, Turdihan, Tursunay...gibi adlar konulur (KH1, KH2, KH23, KH26).

□ Çocuğu yaşamayan kadın tekrar çocuk sahibi olduğunda aynı ismi yeni doğana verirse, isim ağır gelir, çocuğun öleceğine inanılır (KH3, KH5, KH8, KH9).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de ad verme geleneği ile ilgili benzer âdet ve inanmalar görülmektedir. Köy imamının çocuğun kulağına ezan okuyarak ismini en geç

çağırması ve en kısa zaman içinde verilmesidir. Her iki araştırma alanımızda da dini isim verme inançlar sebebiyle bir kutlama şeklinde olmaktadır. Bu geleneksel uygulamalara bakıldığında ad verme olayının sıradan bir olay olmadığı, çocuğa verilen din büyüklerinin isimlerinin seçilmesi çocuğa yüklenen vasıfların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha önceki konularda çocuğu yaşamayan kadınların çocuğu yaşatmak için veya artık çocuk istemeyen ailelerin önlem olarak ad koymaya başvurduğunu görmüştük. Demek ki, çocuğun yaşayıp yaşamamasında da adın çok büyük önemi vardır. Ecdadlarımız çok eskilerden beri adın anlamının dinamik gücüne inanmışlar ve yaygın bir şekilde kullanmışlardır.

1.3.7. İlk Gezme

Kırkı çıktıktan sonra kırklama suyu ile kırklanan anne ve çocuk “kırkı uçurmak” olarak da adlandırılan ilk gezmesine çıkar. Ziyaret edilen kişi çocuğa hediye verir. “saçı sakalı ağarıncaya kadar yaşasın” anlamında bebek yüzüne un sürer. Bundan başka bebeğin koynuna yumurta bırakır (Aydın, 2006: 99).

Çocuğun ilk kez toplum içine çıktığı bu gezmede birtakım âdet ve inanmalar vardır.

a) Konya İli'nde:

□ Kırk gün dışarı çıkmayan anne ve çocuk, ilk olarak anne babaları ve yakın akrabalarına gider, gittiği yerde hediyeler verilir. Hatta altın da takarlar (KK8, KK26, KK27).

□ Aybaşı olan kadın çocuğa bakarsa çocuk hastalanır (KK2, KK3, KK5, KK14).

□ Önceleri çocuğu görmeye gelenler bez, belek gibi hediyeler getirirken günümüzde altın da takılır, çocuk giysileri getirilir (KK1, KK3, KK5, KK10).

□ Çocuk ve lohusa kırkıncı gün kırklanır, temiz giysiler giyilir, güzel kokular sürülür ve ilk olarak çocuğun anneannesinin evine gidilir (KK1, KK4, KK5, KK10, KK12).

□ Çocuk ilk önce yakın akrabalara götürülür. Çocuk ilk kime

götürülüyse ev sahibi çocuğa hediye verir (KK1, KK3, KK4, KK6).

□ Günümüzde artık kırkı beklemeden gezmeye gidenler de çok, çünkü doğum hastanelerde yapıldığı için birçok yöresel uygulama, âdetler artık uygulanmaz oldu (KK3, KK5, KK10, KK15, KK20).

b) Hoten İli'nde:

Hoten İli'nde, ilk gezme gibi bir ayrı adet yoktur ama kırklamadan hemen sonra çocuğun ad verme merasimi bitince gelin ve çocuk kayınvalidesi tarafından evine götürülür. Kayınvalide sanki evine yeni gelin alıyor gibi akraba ve yakın komşularla birlikte gelinin annesinin evine gelir, hediyeler ve ikramlarla gelinin annesinden gelini eve götürmek için izin ister, anne kabul ederse kızını güzelce giydirir ve yolcu eder (KH1, KH4, KH5, KH8, KH10).

c) Değerlendirme:

İlk Gezme olayı iki yörede de kırklamadan sonra olur. Konya'da ilk gezme olarak tanılan bu olay Hoten'de kayınannenin gelin ve torununu kendi evine götürmesi olarak bilinir. Bu açıdan farklılık göstermektedir.

1.3.8. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk

Normal süre içinde yürümeyen, yürümesi geciken çocuk için kayınvalidenin yürümeyi teşvik ve taklit eden oyunlarla ve bazen kişilerin yardımına başvurularak “özür” ünden kurtarılmak istenir. Çocukların yürümesi için “köstek kesme” uygulaması yapılır. Köstek kesme, ayağını basamayan çocukların basmasının kolaylaştırılması için daha ziyade Cuma günleri yapılan, bir bağ kesme uygulamasıdır (Kalafat, 2002: 590-597).

Anadolu topraklarında yürümeyen ve konuşmayan çocuklar için çeşitli âdet ve uygulamalar vardır. Balıkesir'de konuşmayan çocuk için ismi Mehmet olan yedi kişinin kurbanının dili toplanıp pişirilir ve o konuşamayan çocuğa yedirirler. K. Maraş'da sahibinin ismi Mehmet olan kırk evden para toplanır, bu toplanan para ile bal alınır. Edirne'de kekeme çocuğun dilinin açılmasının için Cuma gün Cuma Selâsı ile ezan arası kapalı bir kilit açılır, kilidin açılması çocuğun konuşmasını sağlayacağı düşünülmüştür. Konya'da zayıf çocuklar cami ve mezarlık etrafında dolaştırılır

(Kalafat, 1996: 10).

a) Konya İli'nde:

Konya'nın Ilgın ilçesinde, yürümeyen çocuklar için köylerde çocukları ve gençlerinden pratik birkaç tanesi çocuğun kösteğini kesmek için çağırılır. Çocuk iki ayağına ip bağlanarak biri tarafından tutulur, çocuktan biraz uzakta köstek kesecekler çocuğa doğru koşarak gelirler. Birinci gelen hemen çocuğun yanında bulunan makas ya da çakı ile iki ayağına bağlanmış ipi ortasından keser, çocuğun yakınından ödülünü alır. Çocuğun ayağındaki ip üç beş güne kadar çözülmez. Bu işe “köstek kesme” denir. Kösteği kesilen çocuğun düşmeden yürüyeceğine inanılır (Koçer, 2006: 51).

Bunun gibi Konya'nın başka ilçeleri ve köylerinde de yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklarla ilgili bazı uygulamalar vardır:

- Geç yürüten ya da yürüyemeyen çocukları musalla taşı üzerinde yıkarlar, sonra musalla taşı üzerinden ve altından geçirirler (KK20, KK30).
- Yürümesi geciken çocuk için fakirlere sadaka verilir, bol bol dualar okunur (KK1, KK2, KK4, KK10, KK11).
- Konuşması geciken çocuğun dilinin alt tarafından bir perde çok az kesilir. Bu perde çocuğun konuşmasını engellemiş olabilir (KK2, KK3, KK5, KK10).
- Yürümesi veya konuşması geciken çocuğu ocağa veya doktora götürürler (KK2, KK4, KK5, KK9).
- Yürümesi veya konuşması geciken çocuğu hocaya götürür, okuttururlar (KK2, KK4, KK5, KK10).
- Çocuğun birşeyi canı çektiği an pipisi şişme yapar, ona “Memet” adlı 7 kişiden yiyecek ekmek parçası toplanır, ondan papara yapılıp çocuğa yedirilir ve o şiş iner (KK27).
- Vaktinde yürüyemeyen çocuk için yapılan uygulamalara köstek kesme denir. Köstek kesmede, çocuğun ayakları ip ile bağlanır. Genç kızlar toplanır, çocuk elden ele gezdirilir (KK6, KK7, KK22, KK24).

Çocuğun eline oklava verilir, yufka açılan tahta üzerinden yürütülür (KK20, KK30).

b) Hoten İli'nde:

Hocaya götürülür, ya da hoca çağrılır. Hoca çocuğun bütün vücudunu ovalayarak okur (KH1, KH4, KH6, KH10, KH14).

Hoca temiz suya okur. Anne abdestli bir şekilde besmele çekerek çocuğa her gün az az bu sudan içirir (KH2, KH4, KH7, KH12, KH13).

Hatim indirilir ve kurban kesilir, buna “Kan kılmak” denilir. İmkani olmayan tavuk/horoz keserek kan akıtır. Cemaat eve davet edilir ve kesilen koyun ya da horoz ile etli pilav yapılır. Cemaata yemek verilir, ev sahipleri bu yemeği yemezler yoksa dua kabul olmayacak denilir (KH1, KH4, KH15, KH18).

Eskide uluğların mezarına giderek duada bulunulurdu (KH2, KH5).

Doktora başvurulur (KH1, KH3, KH5).

Yöresel hekimlerden doğal bitkilerden oluşmuş ilaçlar alınır (KH10, KH11, KH13).

c) Değerlendirme:

Köylerde vaktinde yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk için yapılan uygulamalarda, yine dinsel ve büyüsel işlemlere başvurulduğu görülür. Ocak ve hocalara gidilmesi, dualı suların içirilmesi, sadaka verilmesi, hatta mezarlara götürülmesi gibi... Fark olarak ise Konya'nın bazı ilçe ve köylerinde uygulanmakta olan köstek kesme uygulaması ve Hoten'de eskiden beri hiç değişmemekte olan kurban kesme uygulamasını sayabiliriz.

1.3.9. Huy Kesme

Sürekli ağlayan ve huysuzlanan çocukları bu huylarından vazgeçirmek için birtakım uygulamalara başvurulur. Buna “huy kesme” denir.

a) Konya İli'nde:

Çok ağlıyorsa ve huysuzluk yapıyorsa çocuğun üzerine dua okunur (KH1, KH4, KH10, KH13).

□ Çocuğu huysuz olanlar, hocaya giderek muska yazdırır, dua okutur (KH2, KH4, KH5, KH16).

□ Cuma günü selâ ile ezan arası çocuk dört yolun ağzına oturtulur, ağzına babanın terliğı ile vurulur (KK20, KK22, KK30, KK32).

□ Nazardan olmuş denilse nazarı gidermek için, eşikten yontuk bıçakla kesilir ya da ayakkabı esteri ya da elbisesinin herhangi bir yerinden parça kesilir. Sıvı yağa parmağı batırılır ve ateş üzerinde yakılır, çocuğa tütsü yakılır (KK26, KK27, KK28).

□ Yakın mahallede bir içi boş ağaç bulunur, çocuk kökünden geçirilir, buna “çocuğu pişittirmeye” götürdük derler idi (KK22).

b) Hoten İli’nde:

□ Çocuk durmadan ağlarsa, çocuğun eşi gömülen yere gidilir, eşi gömülen yerin üstüne el ile bir iki kere vurulur (KH10, KH11, KH13, KH15).

□ Çocuğun üzerine dua okunur, ev tütsülenir (KH1, KH10, KH12).

□ Tumar (muska) yazdırılır (KH1, KH10, KH12).

c) Değerlendirme:

Her iki yörede de çocuğun huysuzluğunu gidermek için yapılan uygulamalarda yine İslamiyet öncesi inançların etkisi görülmektedir. İslamiyet sonrasında farklı bir kimliğe bürünen muska yazdırmak, tütsü yapılması şamanların büyüsel işlevleriyle paralellik göstermektedir. Farklı olarak Hoten’de yapılanlar çocuğun eşi ile ilgili yapılan işlem, Konya’da Cuma günü çocuğun ağzına babasının terliğı ile vurulmasıdır. Konya’nın Seydişehir köylerinde yapılan çocuğun içi boş ağaç kökünden geçirilmesi eski Türklerin ağaç kültü ile ilgili önemli uygulamalardan biri olarak görülmektedir.

1.3.10. Sütten Kesme

Anadolunun farklı bölgelerinde, çocuk sütten kesileceği zaman uygulanan yöntemler vardır. Sivas’ta çocuk ilkbaharda memeden kesilmez. Antalya’da çocuk üç aylarda memeden kesilmez. Manisa’da salı günü memeden kesilen çocuğun

sabırlı olacağına inanılır. İçel’de çocuk memeden kesildikten sonra sütün de kesilmesi için meme tarak ile yukarıya doğru taranır (Akçiçek, 1997: 17-34).

a) Konya İli’nde:

Memenin başına yanmış odunun külü sürülür. Bu işlem çocuğun tiksinimesini sağlar (KK1, KK3, KK8, KK10).

Gece vakti emzirilir, gündüz emzirilmez, böyle bir iki hafta sonra çocuk kendiliğinden unuttur (KK20, KK34).

Acı biber sürerler, çocuk acıyı alınca bir daha istemez diye (KK2, KK3, KK5).

Çocuğun tiksineceği şeyler meme ucuna sürülür (KK1, KK3, KK4, KK6).

Eskiden anneler çocuğu kendi annesine ya da kayınvalidesine bırakır, birkaç gün görmezdi, böylece meme çocuğa unutturulurdu (KK2, KK4, KK5, KK9).

Meme ucuna kan izlenimi verecek kırmızı boya sürülür, hatta daha çok salça sürerler (KK3, KK10, KK13).

Memeye tuz sürenler de vardır (KK1, KK3, KK5, KK10).

Bunun yanında bazı çocuklar emziği de uzun süreli kullanmaktadırlar (KK3, KK4, KK9, KK10).

Sütten kesme normalde bir buçuk - iki yaşında olur (KK2, KK3, KK10, KK14).

b) Hoten İli’nde:

Hoten İli’nde bu tür adetler biraz farklıdır, sütten keserken genel olarak lohusanın annesi veya kayınvalidesi yardımcı olur. Sütten keserken çocuk lohusa yanında kalmaz, bir iki hafta ikisi ayrı kalırlar. Anne çocuğu görmeye bile gelmez. Böylece çocuk unuttur. Nineleri torununa ekmek, şeker, ceviz ve başka kuvvetli yiyeceklerden mama yapar yedirir, eşit yaştaki çocuklarla bile oynatır, eğlendirir.

Eğer lohusanın anne, kayınvalidesi hayatta değil ise ya da bakamayacak durumdaysa, tiksindirmek için farklı usul ve yöntemler uygular (KH1,

KH3, KH4, KH11, KH13).

□ Çocuğu tiksindirmek için acı ve aşırı tatlılar meme ucuna sürülür (KH2, KH4, KH10, KH14).

□ Çocuğun neyi sevmediğini keşfederek, aynı şeyi süttten keserken uygulamaya çalışır (KH1, KH4, KH11, KH15).

c) Değerlendirme:

Köylerde çocuğu süttten kesmek için bazı ilkel yöntemlere başvurulur, bu anlamda yapılan uygulamalarda benzerlikler görölmektedir. Kullanılan bütün yöntemlerde amaç, çocuğu tiksindirmek, çocuğa unutturmaktır.

1.3.11. İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme

Çocuğun ilk yaşında çok önemli iki görenek vardır. Biri, ilk diş. Diğeri ise ilk tırnak ile ilgilidir. İlk tırnak kesildikten sonra eli içine altın para konulan bir keseye sokulur. O para, eğer erkek ise büyüyünce yapacağı iş için ilk sermaye, kız ise çeyiz için ayrılacaktır. İlk diş ile ilgili yapılan önemli âdetlerden biri ise Anadolu'nun farklı yörelerinde "diş bulguru" ve yahut "diş hediği" olarak bilinen uygulamalardır (Boratav, 1974: 189).

İlk diş, bebeğin gelişmesinin ve büyümesinin işaretidir. Bu sebeple aileler tarafından sevinçle karşılanır. Buğday kaynatılır, yani "hedik" haline getirilir. "Diş buğdayı, diş bulguru" töreniyle Türkiye'nin pek çok yerinde kutlanır. Akrabalar, komşular çağırılır, eğlence düzenlenir. Gelenler çocuğa birer hediye getirirler. Giyim eşyası, oyuncak, en çok getirilen hediyeler arasındadır (Tan, 2007: 24).

Konya'da kesilen saç ve tırnak ile ilgili inanışlarda, âhret günü kesilen saç ve tırnağın insan vücuduna geri döneceği için atılmaz. Çoğu zaman gömölür. Atılan saç, eğer bir örümceğin ayağına takılırsa saç sahibinin baş ağrısı çekeceği ve hiç geçmeyeceği söylenilir (Aydın, 2006: 108-109).

a) Konya İli'nde:

□ Çocuk ilk diş çıktığı an bulgur kaynatılır ve komşulara dağıtılır, isteyen kimseler çocuk için bazı ufak hediyeler verir (KK8, KK17, KK18, KK20).

- Bebeğin ilk dişini gören, bebeğe hediye alır (KK2, KK4, KK10).
 - İlk diş çıktığında darı ile buğday kaynatılır (KK3, KK5, KK10, KK13).
 - Çocuğun dişleri çıkmaya başladığı zaman kolaylıkla çıksın diye, bulgur kaynatılıp dağıtılır (KK6, KK10, KK12, KK18).
 - Çocuğun ilk dişini gören çocuk için kıyafet dikecektir (KK27).
 - Çocuğun ilk tırnağı kesilmeden önce çocuğa babasının cebinden para aldırılır (KK26, KK27).
 - Eskiden çocuğun saçları, ömrü biçilir inancıyla yaşına girmeden önce kestirilmezdi ama şu an böyle bir inanç yoktur (KK8, KK27, KK28).
 - İlk saç kesilirken saç ağırlığı kadar altının fakirlere verilmesi gerekir, daha çok da parası fakirlere ya da camiye verilir. Eskiden ilk kırk gün içinde çocuğun tırnakları da kesilmezdi, ancak günümüzde böyle bir uygulama yoktur (KK20, KK22, KK23).
 - Diş bulguru pişirilir, komşular çağrılır, beraber yenilir. Sonra çocuk sofraya bezi veya çarşaf üzerine oturtulur, çocuğun önüne bir tepsi konulur, tepsi üzerinde birer makas, bilezik, kitap/Kuran, kalem ve tarak konulur. Burdaki makas, terziyi; bilezik, sarrafı. Kuran, hocayı; kalem, öğretmeni; tarak, berberi temsil eder. Çocuk bunun içinden ilk olarak hangisini seçerse büyüünce o meslek sahibi olur diye inanılır (KK21, KK22).
- b) Hoten İli'nde:
- Bebeğin ilk dişini gören, bebeğe hediye alır (KH3, KH4, KH16).
 - Kırkı olmadan tırnakları kesilmez, saçları kesilmez. Kırklama yapılacağı gün kırklama suyuna girmeden önce kesilir (KH11, KH31, KH32, KH34).
 - Kesilen tırnak kapı eşiğinin altına gömülür, böylece eve cadıların giremeyeceğine inanılır (KH1, KH3, KH8, KH10, KH16).
 - Kırklamadan önce saç kesilmez. Kırklama yapıldığı gün kırk suyuna girmeden önce bebeğin saçları kesilir. Buna "Kırk saç" denilir. Usta berber çağrılır, kesilen saç atılmaz, annesi tarafından saklanır ya da bir ağacın yanına gömülür.

Saklanan saç da çocuğun sağlığı için saklanır, eğer ileride çocuk hastalanırsa saç ateşle yakılarak çocuğa tütsü yapılır (KH3, KH5, KH10, KH18)

□ Saç atılmaz, saç gömülmeden açıkta bırakılırsa onu da kaplumbağa yerse, saçın çok döküleceğine inanılır. Çoğu zaman ağacın altına gömülür (KH2, KH4, KH5, KH9, KH11).

c) Değerlendirme:

Her iki yörede de ilk diş, ilk saç ve ilk tırnak ile ilgili yapılan işlemlerde zaman zaman farklılıklar görülmekle birlikte çoğu uygulama benzerdir. Kısaca şunu söylemek gerekir, Türk toplumlarında günümüz uygulamalarında bazı farklar ortaya çıkmışsa da bu uygulamaların temelinde benzerlikler olması bir tesadüf değildir.

1.3.12. Kız Çocuklarında Kulak Delme

Kız çocuklar doğduktan sonra belli bir yaşına kadar kulakları delinir. Eski toplumlardan günümüze kadar, kadınlar hep süslenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu amaçla, burunlarına, kulaklarına, boyunlarına, el ve ayaklarının parmaklarına çeşitli süs eşyalar, takılar takmışlardır. İlkel insan, taktığı bu takılar ve uğurların kendisini tehlikelerden koruyacağına inanmıştır. Kimi zaman süs eşyası kimi zaman da dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı takılan bu nesnelere, günümüz toplumlarında da görülmektedir (Karakaş, 2005: 36).

a) Konya İli'nde:

□ Kulak delmenin belli bir zamanı yok ama altı ay önce delinmez. Eskide mahallede eli becerekli yaşlı kadınlar kulak memesini bir süre ovduktan sonra iğne ile delerlerdi (KK20, KK27).

□ Kulak delme isteğe göre yapılır, zorunlu değildir, özel bir kutlaması yoktur. Günümüzde daha çok eczanelerde delinir (KK3, KK5, KK10, KK11).

□ Kulak açmasını diye sarmısakla ovularak uyuşturulur, iğne ucuda sarmısağa batırılarak mikrobu kırılır sonra da delinir. (KK2, KK4, KK13, KK14).

b) Hoten İli'nde:

Hoten İli'nde kulak delme, erkek çocuklarının sünneti gibi önemli bir

olaydır, kız çocuğun kulağı delindikten hemen sonraki birkaç gün içinde merasim düzenlenir, bu merasime “Kulak Teşme’si” (kulak delmesi) denilir. Bu işlemle ilgili bölgede uygulanan âdetler şöyledir:

□ Kız çocuklarının 5 - 6 yaşında kulağı delinir. Yedi yaşına kadar delinmiş olmalıdır (KH1, KH3, KH5, KH8, KH10).

□ İğnenin batırıldığı sırada çocuğun ağzına soyulmuş yumurta verilir ki acıyı hissetmesin, bağırmasın (KH2, KH3, KH7, KH8, KH11).

□ Kulağı delindikten hemen sonraki birkaç gün içinde merasim düzenlenir, bu merasime “Kulak Teşme” denilir. Bütün akraba, komşu ve tanıdık herkes davet edilir. Kız çocuğun anne babası çocuğu için altın küpe alır, gelen misafirler de güzel hediyeler getirir (KH2, KH3, KH10, KH11, KH13, KH18).

□ Kulak delme ustaları olur, onlara götürülür. Bu ustalar genelde köy pazarlarında bulunur (KH1, KH3, KH5, KH10).

□ Kulak delmeden önce, kulağın delinecek yerindeki sertlik buğdayla ovularak giderilir. Kız çocuklarının kulağı delinirken kanamasın diye önce delinecek yere yanmış odun karası sürülür. Delindikten sonra Kara Çay’ın küçük ağaç parçası batırılır (KH1, KH2, KH3, KH7, KH8).

c) Değerlendirme:

Kız çocuklarının kulaklarının delinmesi için ilkel yöntemlere başvurulmaktadır. Konya’da uyuşturmak için sarımsak veya elle ovularak yapılırken, Hoten’de buğday ile ovularak uyuşturulur. Kanamayı durdurmak için kömürden yararlanılır. Bu işlemleri halk hekimliğinin küçük bir parçası olarak görebiliriz.

Bir önemli farkı, Hoten İli’nde özel tören düzenlenmesidir. Kız çocuğun kulak delmesi, erkek çocuğun Sünnet Töreni kadar önemli merasimdir. Böylece kız ve erkek çocuklar arasında bir eşitlik söz konusudur.

1.3.13. Sünnet

Hız Muhammed Peygamber’in sünnetli doğduğuna dair inanışlar da vardır. Bu inanış, sünnet göreneğini bu olguya bağlamak istiyor. Gerçekte ise çocukları “sünnet etmek” islâmdan önce Araplarda da uygulanan bir töre idi. İslâm dininde

Peygamberin yaptığı, ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” adı verildiği için, bu işlem halk dilinde “sünnet” olarak adlandırılmıştır (Boratav, 1973: 193-194). Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, doğumdan sonra erkek çocuklarda uygulanan bir işlemdir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katı ve yaygın olan sünnet geleneğidir. Müslüman kimliğini taşıyan her anne baba bu geleneğe veya kurala uymak zorundadır.

a) Konya İlinde sünnet ile ilgili âdet ve uygulamalar şunlardır:

□ Önce sünneti yapılacak çocuğun sünnet elbisesi alınır. Beyaz ya da açık mavi renk olur. Etek boyu uzundur, diz kapağının altına kadardır. Göğsüne Maşallah işlemeli bir kuşak asılır. Başına şehzadelerin giydikleri gibi sünnet şapkası giydirilir. Evin bir odası sünnet odası olarak renkli kağıtlar, balonlar ile süslenir. Çocuğun yatacağı yatak hazırlanır. Sonra satraç ustrası ile işlemi yapar, pamukla kanı durdurur. Yara üzerine penisilin tozu dökülür (KK8, KK19, KK25).

□ Sünnetten bir gün önce askerlik kınası gibi çocuğun da kınası yapılır. sünnet olacak gün çocuğun sünnet kiyafetleri giyilir, önce gezdirilir, eğlendirilir. Çocuğa sünnet sevinci yaşatılır, korkusu giderilmeye çalışılır (KK6, KK8, KK9).

□ Sünnet yapıldıktan bir gün ya da daha sonra mevlit okutulur. Sünnet şerbeti sunulur, bu şerbet karanfilli ve koyu pembe renklidir. Sünnet olan çocuğun acısını dindirmek için şeker ipe bağlanır, yukarı bir yere asılır, sonra sallatılır, iki tarafta oturan çocuk ağzı ile yakalamaya çalışır. Ağzı ile kapışılır, kapan şekeri kazanır. Kına yakılır, sonra sünnet düğünü yapılır, pilav dökülürdü. Şimdi sünnet yapıldıktan bir hafta, hatta bir iki ay sonra sünnet düğünü yapılır. Sünnetten önce yatak hazırlanır, dantelli çarşaflardan kullanılır (KK32, KK33).

□ Sünnet hastanede yapılmış ise, sünnet düğünü 2 – 3 gün sonra yapılır. Yemek olarak bamya çorbası, zerde pilavı ya da bulgur pilavı vb. yemekler verilir (KK3, KK4, KK5, KK7).

□ 2-8 yaşları arası yapılır, eskiden sünnet düğünü geleneği yoktu (KK22).

□ Sünnet, 1-7 yaş arası olur. Sünneti köyün satraçı, sağlık dokтору yapar. Sünnetin yapıldığı odaya çocuğun babası ve erkek kardeşi girer (KK10, KK13,

KK14).

□ Sünnet, çocuk küçükken yapılır. Sünnetin yapılması için en çok tercih edilen mevsim sonbahara doğru veya sonbahardır. Okulların tatil olduğu süre olur. Gücü kuvveti yeten, çocuğuna sünnet düğünü yapar (KK10, KK11).

□ Sünnet olacak çocuk, sünnet olayı için hazırlanır. Hoca gelir, Yasin ve dualar okur. Sünnet yapılır. Sünnete akrabalar gelir. Yemek yenilir (KK1, KK2, KK3).

□ Sünnette koyun kesme aileye bağlıdır. Ailenin maddi durumu müsaitse koyun da keser, düğün de yapar (KK2, KK4, KK15, KK16, KK18).

□ Sünnet için iki mevsim tercih edilir. Bunlardan biri güz (sonbahar), diğeri ilkbahar mevsimleridir (KK2, KK3, KK5, KK10).

□ Fakir ve yetim çocukların sünnetini durumu iyi olanlar karşılar. Davul çalınır (KK3, KK5, KK10, KK13).

□ Önceleri erkek çocukları okul çağına yakın sünnet ettirilirken, günümüzde daha erken yaşlarda daha sağlıklı bir şekilde hastane ortamında modern tıbbın olanakları ile sünnet ettirilmektedir (KK2, KK10, KK11, KK12, KK13).

□ Sünnet dini emirlerden ötürü yapılır (KK1, KK3, KK4, KK10).

□ Sünnetli çocuk kanama olmasın diye hareket ettirilmez. Bir iki gün dinlenmesi sağlanır (KK2, KK3, KK9, KK10).

□ Yakınları sünnet çocuğuna altın, para, giysi gibi çeşitli hediyeler getirirler (KK3, KK5, KK10, KK13, KK14).

b) Hoten İli'nde:

Sünnet, Hoten Uygurlarında genelde yedi yaşında yapılır. Sünnet geleneği Uygurlar'da "Hetme kiliş" olarak bilir, sünnet için yapılan merasime ise "Hetme Toy" denilir. Hetme Toy da önemli bazı adetleri gerektiren merasimlerden biridir.

Sünnet ile ilgili adet ve uygulamalar şöyledir:

□ Sünnet genelde kış ayları tercih edilir ve okul tatilinin olmasına dikkat edilir. Aslında kışın tarımsal faaliyetler olmadığı için çocukla daha fazla ilgilenmek

mümkün olmaktadır. (KH6, KH7, KH10, KH11, KH13).

□ Sünnet olurken çocuğun yastığının altına bıçak konur ve yatağına tütsü yapılır. Bunlar çocuğun sünnetinin kolay olması ve sünnet yerinin tez iyileşmesi içindir (KH2, KH4, KH18, KH19, KH21).

□ Çocuk sünnet olurken anne babası da yanında olur. Çocuk fazla ağlamasın diye anne ya da babası sünnet esnasında çocuğun ağızına yumurta hap eder. Bazen, çocuğun gözleri örtü ile bağlanır. Babası tutar. Kesilen yere paçavra yakıp külü basılır (KH17, KH19, KH21, KH22).

□ Sünnet çocuk 6-7 yaşlarında yapılır. Çok küçük veya büyük yaşlarda yapılmaz. Anne- baba yedi yaşına kadar çocuğu sünnet ettirmediyse halk tarafından kınanırlar (KH2, KH4, KH10, KH11, KH13).

□ Sünneti sünnetçi yapar, iş bittikten sonra belirli ücret verilir (KH1, KH3, KH4, KH10, KH11, KH12, KH25).

□ Çocuğun çabuçak iyileşmesi için haşlanmış yumurta yedirilir (KH1, KH3, KH4, KH10, KH11).

□ Birkaç gün yürütülmez, üşütmemesi için dışarı çıkarılmaz, dinlenir. Bu süreç içinde çocuk ne isterse o alınır (KH1, KH3, KH10, KH11, KH12).

□ Sünnet yapıldıktan 3-4 gün sonra tören düzenlenir. Akraba, komşu ve tanıdık kimseler davet edilir. Koyun kesilir, tören yemeği olan etli pilav yapılır. Misafirler hediyeler getirirler. Hediye olarak daha çok para ve çocuk kıyafetleri getirilir (KH1, KH2, KH4, KH7, KH19, KH20).

□ Çocuklar için özel sünnet kıyafeti yoktur, istediği gibi giyinir ama yeni kıyafetler giyer (KH2, KH4, KH11, KH12, KH14, KH15).

c) Değerlendirme:

Sünnetin köklü bir gelenek olarak benimsenmesinin bir nedeni de Hz. Muhammed'in sünnetli olarak doğduğu inancıdır. Her Müslüman erkek çocuğu islami emirler gereği sünnet olmalıdır. İki yörede çeşitli âdet ve inanşlarla yerine getirilen sünnet, coşku içerisinde kutlanır. Sünnet çocuğu için hazırlıklar yapılır, özel giysi alınır ve yatağı süslenir. Erkek çocuğun hayatında önemli bir dönem sayılan

sünnet olayı, iki yörede de yöresel geleneklere bağı kalmıştır ve dayanışmayı sağlamakta, geçmişten günümüze dek uzanan bu geleneğin sürdürülmesine kaynaklık etmektedir. Bu işlem ile çocuk, müslümanlığın gereğini yerine getirmiş olur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Konya ve Hoten Halk Kültüründe Evlenme

Evlenme, kadınla erkeğin bir aile kurmak maksadıyla toplumun yasa ve geleneklerine uygun bir biçimde birleşmesi demektir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşaması olarak bilinir. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi sağlamlaştırır ve düzenler. Evlenme törenleri bağlı olduğu toplumun kültürüne uymak zorunda kalır. Evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek ve çeşitli inanmalar açısından çok zengin bir tablo ortaya koyar (Örnek, 1985: 185).

Evlenme törenleri bir dizi toplumsal olayı da içine alır. Evlenme törenleri köy ortamında bir bayram şenliği olarak bilinir. Tarihten beri ulusal yapının oluşmasında, birçok değer ve davranışın kazanılmasında evlenme törenleri önemli etken olmuştur. Evlenme biçimlerini, toplumun tarihi, ekonomik yapısı, coğrafi yapısı ve gelenekleri belirlemektedir (Balaman, 1973: 135).

Evlenme, iki gencin hayatını birleştirmesidir. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile aile olabilmenin ilk adımı atılmış olur. Evlilikle gelin ve damat artık eş ve karı koca sıfatını kazanmış olacaktır. Düğün vasıtası ile gelin ve damat, daha sonraki dönemlerde anne ve baba olabilmek için toplumsal bir şartı yerine getirmişlerdir. Evlilik ile yeni akrabalık bağları da kurulacak, akrabalık çevresi genişleyecektir (Altun, 2004: 89).

Evlilik, insan hayatındaki çok önemli geçiş dönemlerinden biridir. Türk kültürüne göre, ailenin kuruluş aşamaları çok önemlidir. Geçiş dönemlerinin önemli aşamalarını oluşturan doğum ve ölüm bireyin iradesi dışındadır, birey bu iki geçiş döneminde çaresiz olarak görülür ama evlilik döneminde ise bunlara karşılık bireyin bizzat katıldığı ve onaylama yetkisine sahip olduğu bir uygulamadır (Bahşişoğlu, 1998: 202-216).

2.1. Evlendirme Biçimleri

Evlilik insan hayatında önemli geçiş dönemlerinden biridir. İnsanlar evlenerek yeni bir hayata adım atacaktırlar. Bu dönemde de eski Türk inanışları

kendini göstermektedir. Bu dönemde evlilik öncesi, evlilik sırası ve evlilik sonrası uygulanan çeşitli inanmalar ve ritlerden başka daha evvelki âdetlere de dikkat çekeceğiz (Kalafat, 1996: 13). Evlilikteki diğer konular kadar halk kültürünü yakından ilgilendiren evlilik biçimleri, toplumun sosyal yönü ve aile bağlarını gösterecektir. Toplumumuzda eskiden var olan bazı evlenme törenleri canlılığını korumuş bazıları kültürel değişimlerin etkisinde değişmiş ve varlığını sürdürememiştir.

Evlilik, ailenin temelini oluşturur. Evlilik, insan hayatında iki genç insanın hayatını birleştirmesiyle oluşan çok önemli geçiş dönemlerinden biridir. Eski kültürümüzde evlilik, gençlerin anne ve babalarının verdiği kararlarla kurulurdu, bu karara karşı gelindiğinde gençler kaçarak evlenirdi. Günümüzde gençlerin kararlarına anne ve baba onay vermektedir. Bundan dolayı kaçarak evlenme eskiye göre azalmıştır. Her ne kadar anne ve baba çocuklarının evlilik kararlarına destek verse de yaşadığı toplumun gelenek, görenek, töre ve yasalarına uymak zorundadır (Artun, 2004: 226).

Akraba evliliği Türkiye’de yaygın olarak tercih edilmektedir. Bu evlilik türü Türkiye halkına özgü değildir, Kuzey Afrika, Yakın Doğu (Batı Asya) ülkelerinde ve Orta Doğu ülkelerinde de görülmektedir (Tezcan 1999: 205). Anadolu’daki evlenme biçimlerinden diğer biri de kız kaçırma yolu ile evlenmedir (Deliömeroğlu, 1997: 47).

a) Konya İli’nde:

□ Dışarıdan alıp vermeyelim diye daha çok akrabalar içinde evlilik çağındaki gençler birbirine uygun görülür (KK1, KK3, KK7, KK20).

□ Eski evliliklerin çoğu görücü usulü evliliklerdir. Günümüzde de görücü usulü ile evlenenler vardır ama gençler daha çok kendi tercihlerini yaparlar, severek evlenirler (KK1, KK2, KK5, KK8, KK10).

□ Bazı evlilikler anne ve babanın isteği ve kararı ile olur. Onlara karşı gelinmez, ne derlerse kabul edilir (KK7, KK8, KK11, K19, K21).

□ Kız arama daha çok düğünlerde yapılır (KK7, KK8, KK9, KK13, KK15, KK18).

□ Oğlan evi, kız evine her iki tarafı da tanıyan, sözü dinlenip sevilip sayılan orta veya ileri yaşlardaki bir aracıyı gönderir (KK2, KK3, KK5, KK10, KK12, KK13, KK15, KK16).

□ Kız tarafın ailesi kızını vermiyorsa ama kızın gönlü varsa erkek tarafı kızını kaçıırır. Yani kız evi razı olmazsa kız ve oğlan anlaşarak kaçarlar. Kız kaçalım der, oğlan kaçırmış olur (KK4, KK6, KK8, KK10, KK15, KK22).

□ Kız kaçırmak hoş karşılanmaz. Ama zamanla sözü dinlenen saygı duyulan büyükler araya girerek çiftleri aileleri ile barıştırır. Sonra isteme, nişan ve düğünleri de geleneklere göre yapılır (KK2, KK3, KK18, KK20).

□ Kız kaçırsa, ailesi kızıyla belli bir süre konuşmaz. Barışmalarını için yaşadığı köyün büyükleri araya girer (KK1, KK3, KK10, KK13).

□ Kaçan kızını hiç affetmeyen konuşmayan aileler de vardır, bu köyde kolay kabul edilmez bir durumdur (KK19, KK20).

□ Eskiden nadiren de olsa beşik kertmesi geleneği vardı ama günümüzde yoktur (KK17, KK18, KK19).

□ Günümüzde kızla erkek tanışıp, aşık olup evlenmektedir (KK2, KK3, KK5, KK9).

b) Hoten İli'nde:

Günümüze kadar devam edegelen Uygurlar'ın düğün geleneklerine baktığımız zaman evlilik seçiminde kendi toplumunu tercih ettiğini görüyoruz. Başka milletlerle evlenme yok denecek kadar nadir bir durumdur. Erkek ve kadından birinin ölümü halinde hayatta kalana evlenmek için izin verilir ama en az 100 gün yas tutarak beklemesi gerekir (Rahman, t.y.:105).

Hoten İli'nde evlendirme biçimlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

□ Eskiden beri daha çok görücü usulü ile evlenilir (KH1, KH3, KH4, KH10, KH11, KH13, KH16, KH23, KH24).

□ Akriba arası evlenmeyi tercih ederler, akrabalık bağının daha sağlamlaşacağına inanırlar (KH2, KH3, KH5, KH20).

- Akraba evliliğinden sakınanlar da vardır, eğer çiftler iyi geçinemez ise ailelerin akrabalık bağının kopacağından endişe ederler (KH1, KH4, KH9, KH10).
- Akraba, komşu ve tanıdıkların aracılığıyla kız tanışırılır (KH1, KH3, KH10, KH11, KH13).
- Kız erkek çoğu zaman düğünlerde tanışır (KH3, KH4, KH10, KH11, KH13).
- Kız kaçırma olayı yoktur, çok ayıp bilinir (KH1, KH3, KH10, KH11, KH13, KH14).
- Dul gençlerde kaçırma olayı vardır, sonradan erkek tarafının anne babası akrabaları ile birlikte kaçırılmış kızın evine hediyeler ile gider, tekrar kız istemiş olurlar. Onlar için söz kesimi ve nişan gibi törenler yapılmaz. Ancak anlaşıldıktan sonra düğün için bir gün belirlenir ve düğün yapılır (KH2, KH10, KH11, KH12, KH18).

c) Değerlendirme:

Araştığımız her iki bölgede de görücü usulü yaygındır. Akrabalar arası evlilik yapmayı tercih ederler, böylece akrabalığın daha iyi olacağına ve soylarının temiz kalacağına inanırlar. Kaçırma olayı, Hoten'de evlenmeyen çiftler için geçerli değildir, ancak dul gençlerde görülen bir durumdur.

2.2. Evlilik Çağı / Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Kızlar ev işlerine katılarak, aile içerisinde genç kızların yapması gereken işler ile meşgul olurken, erkek çocuklar da evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, iş bulması, evlenmesi için geçerli şartlardır. Bu şartlar yerine getirildikten sonra evlilik için hazırlık tamamlanmış olur. Evlenme işinde, abilerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır (Örnek, 2000: 189-190).

Ergenlik dönemine gelmiş kızlar davranışlarına dikkat etmesi gerekir. Kızın herkese itaat etmesi, az konuşması, utangaç olması beklenir. Kız bu dönemde

dışarıya pek gönderilmez. Çarşıya veya pazara annesine yardımcı olmak amacıyla gönderilir. Gençlerin ahlakının bozulmaması için erkenden evlendirilmeye özen gösterilir (Tezcan, 1998: 64-65).

Kızlar 17-18, erkekler 22-23 yaşlarında evlenme çağına gelmiş kabul edilir. Evlenme yaşına gelen gençler, isteklerini söyleyemezler, ama babanın ayakkabısını ters çevirme, devamlı of çekme vb. gibi yollar ile belli etmeye çalışırlar (Artun, 1998: 4-28).

a) Konya İli'nde:

□ Genel olarak aynı yaştaki gençlere göre kızlar erkeklerden önce evlenir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK6, KK7).

□ Kızlarda evlenme 20-30 yaş arasındadır. Erkekler genel olarak askerliğini yaptıktan sonra evlenir. Askerlikten önce evlenenler de olur ama halk sözüyle “askerliği yapmamış erkek, yarı erkek” tir (KK1, KK5, KK11, KK12, K21).

□ Erkekler, askerliğini bitirdikten sonra 21-28 yaşlarında evlendirilir (KK1, KK4, KK5, KK19).

□ Evlenmek isteyen genç ailesine bildirmek için babasının ayakkabısına çivi çakar (KK27).

□ Evlenme isteğini gençler ailelerine yakın arkadaş veya akraba aracılığı ile bildirirler (KK3, KK6, KK17, KK18, KK19).

□ Gençler evlenme isteğini annesine veya ablasına söyler (KK1, KK7, KK9, K11).

□ Bazı erkekler evlenmek istediğini belirtmek için yemek yerken pilavın ortasına kaşık saplar, bunu gören anne baba oğlunun niyetini anlar (KK3, KK7, KK8, KK9, K16).

□ Eskiden erkekler, kızları köy çeşmelerine su doldurmaya giderken görürler ve tanışma fırsatı bulurlar idi (KK5, KK10, KK11, KK12).

b) Hoten İli'nde:

Eskiden Uygurlar'da genellikle erkekler 16-17 yaşlarında, kızlar ise 15-16

yaş civarında evlendirilirlermiş. Uygurlar İslam dinini kabul ettikten sonra Arapların çok küçük yaşta evlenme geleneği Uygurlar üzerinde de etkisini göstermiş, daha küçük yaşlarda evlilik yapılmaya başlanmıştır. 1949'dan sonra, yeni nikah kanununda evlenme yaşı 18'e çıkarılmıştır (Rahman, t.y.:105).

□ 90. Yıllara kadar 14-15 yaşındaki küçük kızlar da evlendirilirdi (KH7, KH9, KH10, KH11, KH24).

□ Devlet Evlilik Kanununa göre kadının evlenme yaşı 20, erkeğin 22'dir. Bundan dolayı birçok aile kız erkek çocuklarının kimliklerini 2-3 yaş erken olarak kayda geçirilmiştir. Yüksek okula gitmeyen kız çocukların 17-20 yaş arası evlenmesi istenilir. 20'yi geçtiği zaman evde kalmış denir ya da küçümsenir (KH2, KH4, KH5, KH6, KH20).

□ Erkeklerin bıyığın çıkması evlenme yaşına yaklaştığını gösterir (KH1, KH10, KH13, KH18, KH19).

□ Kızların evlilik yaşına ulaştığı "İğde koklamış" diye ifade edilir (KH1, KH3, KH9, KH10, KH21).

□ Yüksek okula gitmeyen gençlerin erken yaşta evlenmesi daha hoşgörü ile karşılanır (KH1, KH7, KH9, KH11, KH17).

□ Erkek beğendiği kızı yakın akrabası ya da dostu vasıtasıyla ailesine iletir (KH3, KH7, KH12, KH16).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de evlenme yaşının küçük olmasına özen gösterilir. Gençlerin erken yaşta kendi ailelerini kurması istenir. Hoten bölgesinde askerlik yapmak gibi bir zorunluluk olmadığı için evlilik yaşına gelen gençler kendilerinin veya ailelerinin isteğiyle evlenirler.

2.3. Evlilik Öncesi

Görücü usulü ile evlenmek, Türkiye 'de çok yaygındır. Bu tür evliliklerde uygulanması gereken pek çok âdet ve uygulama vardır. İlk başta gelin ve güvey seçimi gelir, gelin ve güvey seçimi gerçekleştikten sonra kız isteme, söz kesimi ve nişan gibi törenler gerçekleşir (Artun, 2009: 161).

Bu gelenekler ana başlıklarıyla şunlardır: Evlilik öncesinde kız isteme, söz kesimi- şerbet, nişan vardır, bundan sonraki aşama düğün ve düğün sonrasıdır. Bunların icrası sırasında aile ve çevredekiler çeşitli uygulamalara başvurur (Kaya, 1995: 148-157).

2.3.1. Gelin- Damat Seçimi

Evlenecek kız ve erkekte aranan özellikler genel olarak bellidir. Erkeğin içki içmemesi, kumar oynamaması, meslek sahibi olması, askerliği yapmış olması, iyi bir mevkiye sahip olması, aile kökeninin iyi olması gibi özellikleri olmalıdır. Evlenecek kızda ise, güzel olması, ev işlerine yatkın ve becerikli olması, aile kökeninin iyi olması, dinine bağlı olması ve çeyizinin bol olması gibi özellikler aranmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 124).

Erkek tarafı kız seçiminde en çok şu iki yolu izler, ya anne babasının araştırdığı bir kız ya da kendisinin göz koyduğu bir kız olabilir. Kızda aranacak en önemli özellikler; güzel ve iffetli olmasıdır. Bununla birlikte aile ekonomik durumda göz önünde bulundurulur. Ama erkek tarafının durumu daha çok önemlidir. Çünkü fakir oğlanın zengin kızla evlenmesi zorluklara yol açar. Gelin ve güvey seçiminde akrabalık bağı da önemli unsurlardan biridir (Boratav, 1973: 206).

a) Konya İli'nde:

Gelin adayında aranacak özellikler:

□ Beğenilen kızın aslı asaleti araştırılır, soyuna yakışır bir ailenin kızı olmasına dikkat edilir. “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” derler, bu yüzden aile çok önemlidir (KK1, KK5, KK7, KK10, KK13).

□ Ahlakına, becerikli olup olmamasına, güzelliğine, aile bağlarının iyi oluşuna göre belirlenir (KK2, KK3, KK8, KK12, KK17).

□ Güzel huylu, ev işlerine yatkın, akl-ı selim, oturmasını kalkmasını bilmesi, elinin çabuk olması gerekir (KK2, KK3, KK7, KK10, KK11, KK16).

□ Soyuna yakışır bir ailenin kızı olması (KK8, KK9, KK12, KK15, KK17).

□ Başkaları ile adının çıkmamış olması, ahlaklı ve iffetli bir kız

olmasına dikkat edilir (KK3, KK5, KK7, KK10, K15).

Damat adayında da bazı özellikler aranır:

- Soyuna yakışır bir ailenin çocuğu olması önemlidir (KK3, KK4, KK9, KK10).
- Alkol ve kumar gibi kötü alışkanlıklarının olmaması (KK10, KK11, KK18, K19, KK20).
- Kızı rahat ettirecek bir ekonomiye sahip olması gerekir (KK2, KK3, KK6).
- Büyüklere saygı gösteren, davranışları uyumlu ve cana yakın biri olması, akl-ı selim, işine gücüne sahip olması (KK2, KK8, KK10, KK13, KK18).
- Namazını kılan, haramdan korkan ve uzak duran biri olması (KK1, KK5, KK10, KK11).
- Kötü huylu olmaması (KK2, KK3, KK9, KK10).

b) Hoten İli'nde:

Gelin adayında aranacak özellikler:

- Soyuna yakışır bir ailenin kızı olması, yöre halkının deyimine göre “tigi bar” aile aranır (KH1, KH3, KH10, KH11, KH12).
- Gelin olacak kimsenin annesinin iyi ahlaklı insan olması gerekir, çünkü kız çocuğun tamamen annesine benzeyeceğine inanırlar (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8).
- Geleneklere bağlı olması, örf ve âdetine uygun olması (KH2, KH3, KH10, KH11, KH12).
- Mütevazı, saygılı, ailevi bağları güçlü olması (KH2, KH3, KH5, KH8).
- Ev işlerine yatkın, giyim kuşamda uygunluk, oturmasını kalkmasını bilmesi gerekir (KH1, KH3, KH4, KH6, KH11).
- Güzel huylu, ahlaklı olması gerekir (KH2, KH3, KH10, KH11).
- Becerikli, çalışkan ve güzel olması (KH1, KH5, KH8, KH13, KH15).

- Dindar olması, en azından namaz kılan bir kız olması (KH3, KH5, KH7, KH13).
- Başörtülü olması (KH2, KH3, KH5, KH7, KH9, KH10, KH11).
- Büyüklere saygı gösteren olması (KH2, KH3, KH5, KH9, KH12).
- Ailesinin misafirseven olması. Halkın deyimiyle “Dastihni keng, dastihini mol” (Sofrası bol) olan bir ailesinin olması, böylece sonra nişan ve düğünde mahcup olmamak için (KH1, KH3, KH4, KH9, KH10).

Damat adayında aranacak özellikler:

- İyi soylu bir ailenin çocuğu olmasına dikkat edilir, sadece anne babası değil akrabaları da araştırılır (KH1, KH5, KH8, KH11, KH14).
- Meslek sahibi olması, aileyi geçindirebilecek maddi durumunun olması (KH3, KH4, KH11, KH12, KH14).
- Alkol ve kumar gibi kötü alışkanlıklarının olmaması (KH2, KH3, KH5, KH18, KH20).
- Temiz bir geçmişi olması (KH3, KH8, KH9, KH11),
- Kızı rahat ettirecek bir ekonomiye sahip olması (KH1, KH3, KH4, KH9, KH10).
- Dine bağlı olması, ahlaklı olarak yetişmiş olması (KH1, KH2, KH6, KH8, KH11).
- Büyüklere saygı gösteren, yardımseven biri olması (KH1, KH5, KH10, KH11, KH13).

c) Değerlendirme:

Her iki araştırma alanımızda da evlenecek kız ve erkekte aranan özelliklerin en önemlisi aile soyunun temiz olmasıdır.

Kızın iyi huylu ve becerikli olması, erkeğin de iş sahibi ve eşini rahat ettirecek bir maddiyatı olması istenmektedir. Kıza ve erkeğe yüklenen bu roller, toplumsal ve kültürel yapının da benzerliğini ortaya koymaktadır. Gelin ve damat seçiminde müslüman toplum olması sıfatıyla dini bilgilerin olması ve uygulanmasına

dikkat edilmesi de önemli noktalardan biridir, bu iki bölgede dini inançlar kuvvetlidir ve örf ve adetlerini gelecek kuşaklarda da korumak istedikleri açıktır.

2.3.2. Görücülük/Kız isteme ve Söz Kesme

Erkek tarafı gelin adayı hakkında bir karara vardıldıktan sonra, aile büyükleri ve yakınları ile birlikte kız istemeye giderler. Genelde oğlan babası birkaç yakın erkek akraba, imam ya da sözü dinlenen saygı değer bir büyüğü yanına alarak kız babası ile görüşmeye gider. Hiçbir zaman oturulmaz oturulmaz kız istenmez. Hoşbeş etmek âdettendir. Kızı isterken aralarında beraber gelen yaşlı kişi veya imam vb. kimse ister. Mutlaka “Allah’ın emri Peygamberin kavli ile” diyerek söze başlanmaktadır. Kızın ailesi kabul ettikten bir süre sonra, söz kesimi olur. Söz kesmede başlık, takı, eşya, çeyiz, nişan günü üzerine konuşulup karar verilir. Bu konuşulan konular yörelere göre değişir. Ancak ne şekilde olursa olsun evlenme aşamalarında erkek tarafı, kız tarafına göre adetleri yerine getirmede daha aktif olmak zorundadır (Nahya, 1987: 258-260).

Türkiye’de evlenecek gence kız bakmak, kız görmek için başvuru bu âdete, ağız arama/yoklama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız isteme, söz taşlama gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise, arabulucu, aracı , saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcübaşı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz gibi adlar verilir (Karakaş, 2005: 42).

Kız istemeden, dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir topluluk huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir (Artun, 1996: 25).

a) Konya İli’nde:

□ Çocuğu nu evlendiren anne -baba aile büyüklerinden izni alınır. Sonra kızın çevresi araştırılır, yakın komşularından sorulur, bilgi alınır, bir süre gözleme tabi tutulur (KK8, KK9, KK10, KK11, KK14).

□ Kız arama yakın çevreye, tanıdıkları ve akrabalarına haber verilerek yapılır (KK1, KK3, KK7, KK9, KK10, KK19).

□ Eskiden kız isterken üç aşama vardı. Kahve içme, el öptürme ve hamam sefası. Gelin olacak aday kahve yapma becerisi, titizliğine bakılırdı. Kız kahveyi servis ederken tepsiye dökmemelidir. Dönürücü ya da erkeğin annesi el öptürürken kızı koklardı, böylece kızın temiz olup olmadığına bakarlar. En son bir bahaneyle kızla birlikte hamama gider, kızın vücudunda herhangi bir hastalık veya özür olup olmadığına bakardı. Artık bu gelenek kalktı (KK9, KK13, KK19).

□ Kız istemeye gidildiğinde damadın kahvesine tuz atılır, damat bu kahveyi içerse geçim ehli olduğu kabul edilir, kız istemeye gidilirken kız evinde su içilmez, içilirse araya soğukluk gireceğine inanılır. Kahve içerken dönürücü kahveyi tabağa dökmüş ise kızı beğenmediği anlamına gelmektedir (KK8, KK19, KK21, KK27).

□ Dönürücünün ayakkabıları çevrilmişse bu işin olacağına, çevrilmeyip dışarı konulmuşsa olmayacağı düşünülür (KK17, KK18, KK19).

□ Kız alınacağı, beğenileceği zaman bahçe ve tuvaletinin temizliğine dikkat edilir (KK2, KK3, KK11, KK12).

□ Erkek tarafı önceden haber gönderir “hayırlı bir iş için size misafir olmak isteriz” diye, ya da bayanları gönderirler kız evine, orda kız evi bu işe razı mı değil mi onu öğrenirler, sonra kız evinin vereceği cevap olumluysa kız istemeye gidilir. Erkek tarafı aile büyükleri ile birlikte kız evine misafir olur, Allahın emriyle kız istenir, aile büyükleri uygun görürse gençler başka bir odada görüşür tanışırlar, önceden kız ile erkek anlaşmışsa zaten karar bellidir, ama öyle değilse kız evi erkek tarafına net cevap vermez. Sonra kız evi kendi aralarında istişare ederler uygun görülürse erkek tarafı tekrar misafir olur, kahveler içilir ve o akşam kız verilir. Erkek tarafı istemeye gelirken ne getirdiyse örneğin lokum ya da tatlı, kız verildikten sonra herkese ikram edilir. Aileler kendi aralarında ne kadar altın takılacağını, söz ve nişan tarihlerini belirlerler (KK16, KK18, KK19, KK21).

□ Kız istenirken kızın annesi vermeye karar vermiş ise “Allah emretmişse ne diyeyim, bir kere akrabalara danışayım veya biz düşünelim ” cevabını verir. Bu kere kız taraf erkek tarafı araştırır. Eğer istemiyorsa “kızımız daha küçük, henüz zamanı değildir veya nişanlısı var, nasibinizi başka yerden arayın” gibi

cevaplar verir. (KK1, KK2, KK4, KK5, KK9, KK11).

Söz kesilmiş ise “elbise görüldü” denilir (KK35).

Kız evine bir aracı gönderilerek dünürcü gelineceği bildirilir. Aracı tarafından kızın ağzı yoklanır, gönlünün olup olmadığı sorulur (KK2, KK3, KK5, KK8).

Kız evi “Naz evi” dir. Hemen karar vermez, “bir dünürde sıcak ekmek mi vereceğiz” derler. Kız taraf erkek tarafın isteği üzerine düşünüp karar almak için zaman ister. Kız evi olumlu bir yanıt verirse tekrar ziyarete gidilir ve kız Allah’ın emriyle istenir (KK2, KK3, KK5, KK8, KK10).

Kız evi olumlu bir yanıt verirse tekrar ziyarete gidilir ve kız Allah’ın emriyle istenir. Kız evi Allah’ın emrini kabul ediyorum derse iki tarafa da düğün düşer, etmezse düşmez. Allah hayırlı eylesin diyerek kız verilir ve kahveler içilir (KK1, KK3, KK4, KK10, KK13, KK14).

Söz kesme, kız verildikten sonra belirlenen tarihte aile yakınları, yakın akrabalar ve komşular davet edilir, kız evinde söz yüzükleri takılır, dua edilir, gelin ve damat misafirlerin ellerini öper. Sonra davetlilere isteğe göre pasta, kuruyemiş, lokum, bisküvi, meyve suyu ikram edilir (KK2, KK4, KK8, KK10).

Eskiden günümüzde olduğu gibi kız istemeye giderken çiçek ve çikolata getirilmezdi (KK19, KK24, KK25).

Konya/Beyşehir’de kız tarafından olumlu bir cevap gelirse kız evine söz kesmeye gidilir, kahveler içilir. Daha sonraki dönemde geniş davetli katılımıyla ikinci bir söz daha yapılır. Söze gidilirken lokum, bisküvi, çikolata, şeker, kolonya, kahve vs. şeyler götürülür (KK24).

Söz kesme “küçük dua”, nişan “büyük dua” denilir. Söz kesmede küçük dürü, nişanda büyük dürü gider (KK27).

b) Hoten İli’nde:

Kızın çevresi araştırılır, yakın komşularından sorulur, bilgi alınır, bir süre gözleme tabi tutulur (KH1, KH4, KH5, KH7, KH9, KH11, KH13).

□ Kız ararken önce akraba içinden olmasına özen gösterilir, sonra yakın kimselerin kızı olması istenir (KH3, KH4, KH6, KH10, KH11, KH15).

□ Kız istemeye gitmeden önce, kız ailesinin ağzı yoklanır. Olumlu bir yanıt alacağından emin olduktan sonra gitmek için hazırlık yapılır (KH2, KH3, KH4, KH8, KH9).

□ Kız istemeye giderken imam gibi saygı duyulan bir yaşlı da olmalıdır. Bu kimselerin sayısı azdır ve onlara “Ak Sakal” (Bu kavram kişinin sakalının beyaz olduğunu ifade etmez, belki de mecâzi olarak bu yaşlı kimsenin yöredeki halkın saygı gösterdiği ve en çok güvendiği kimse olduğunu gösterir) denilir (KH2, KH3, KH5, KH10, KH21, KH22).

□ Kız istemeye giderken, oğlanın anne babasıyla birlikte Ak Sakallar ve onların eşleri olmak üzere 5-6 kişi gider. Oğlanın annesi kız için eşarp gibi hediyelikler alır, kız evine ise ekmek arası kebab, kurabiye, şeker vs gibi yiyecekler götürülür (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8, KH11, KH12, KH13, KH26).

□ Kız evi misafiri içeri alır almaz çay sofrası hazırlar, güzel bir iki çeşit yemek yapar. Bu arada iki taraf havadan sudan güzel sohbetlerde bulunurlar. Yemekler yendikten sonra esas konu Ak Sakal'a bırakılır. Önce oğlan ailesinin iyiliğinden, oğlanının ahlakından bahseder ve bununla birlikte kız ailesinin de mevkili olduğu ve böyle ailede yetişmiş bir kızın oğlan tarafının istediği bir kız olduğu gibi tatlı sözlerle kız ailesini ısıtmaya başlar. Kız ailesi vermek istese de hemen kararını vermez, naz yapar. Bir süre düşüneceğini ve sonradan kararlarını ileticeğini söyler (KH3, KH5, KH10, KH11, KH14, KH18).

□ Aradan bir süre geçtikten sonra oğlan tarafı bir iki kişiyi tekrar kız tarafına gönderir, kızın ailesinin kararını öğrenmek ister. Yanıtı olumlu ise nişan için hazırlık etmesini ister (KH3, KH5, KH10, H11, KH24, KH25).

□ Eğer gelen misafirler kızı görmek ve tanımak istediğinde, kızın annesi yemekten önce veya sonra misafirlerin el yıkaması için su vermeye kızı çıkartır. Kız eline havlu, ibrik ve tas alarak misafirlerin önüne geçerek teker teker su verir. Kızın eğilerek, yavaşça, sıçratmadan adapla su vermesi önemlidir. Misafirler de buna göre saygı gösterir ve teşekkür eder (KH1, KH2, KH4, KH6, KH8, KH11, KH14, KH18,

KH21).

□ Nişan tarihi belirlenir. Nişan kız evinde yapılır. Kız ailesi sofraya hazırlığıyla, erkek tarafı hediyelerle meşgul olur (KH1, KH3, KH9, KH10, KH11, KH12).

□ Kız istemeye gelirken kız ortalıkta görünmez, merak edenler kızın gizlice görmeye çalışır (KH2, KH4, KH10, KH11).

□ 1980 - 2000 arasında, kız istendikten sonra kız evi isteklerini içinde (ne kadar başlık parası ya da altın istendiğini) bildiren bir liste hazırlar ve damadın babasına verir. Listede altından başka kız için çeşitli kıyafetler (ceket, gömlek, etek, eşarp vb.), elbiselik kumaşlar, düğün yazın olsa bile kış mevsiminde giyeceği mantolar da olurdu. Oğlan evi bu istekleri kabul ederse kız ve oğlan arasında söz kesilir. Damat tarafı bunların yanı sıra kız evinden olan yakın akrabalara da hediye almakla yükümlüydü (KH3, KH4, KH5, KH8, KH13).

Kız istemeden hemen sonra söz kesimi ile ilgili Hoten'de gerçekleşmekte olan bir önemli merasimi de "barikalla"dır. Barikalla kelimesi bildiğimiz gibi "Bârekâllah"dan gelir, Allah mübarek etsin anlamını taşımaktadır. Kız ve oğlanın evlenmesi kesinlik kazandıktan sonra "barikallisi" yapılıyor. Kız isteme aşamasından sonra gelen "barikallisi", önce elçilik sonra kız ve erkeğin anne-babası yoluyla anlaşan ailelerin bu anlaşmalarını daha geniş bir davetli huzurunda meşrulaştırmak ve iyice pekiştirmelerine verilen addır. Barikallisi kızın evinde yapılır. Damat adayı bulunmaz. Bu gelenek ile ilgili adet ve uygulamalar şunlardır:

□ Kız istendikten sonra, kız tarafı kabul ettiğini ifade ettikten sonra iki aile elçi vasıtasıyla bir gün kararlaştırır. Erkek taraf kız için hediyeler alır. Kız evine keçi ya da birkaç kilo kuzu eti, 10-15 nan (ekmek-pide), iki üç kilo navat (şeker), çeşitli meyvelerden birkaç kilo, bir iki kilo piçine-pirenik (Kurabiye)...vs gibi çeşitli yiyecekler ayrı ayrı sofraya bezlerine sarılarak götürülür. Aileler durumuna göre hediyeleri çoğaltabilir. Söz kız evinde yapılır. Erkek tarafı kendi yakın akraba ve komşularını yanına alır, toplam 30-40 kişi civarında olur, bundan fazla getirilmez. Kız evi de elinden geldiği kadarıyla güzel sofralarla, tatlı sözlerle ağırlar. Erkek tarafı hediyeleri ikram eder, ve teşekkürlerini iletir. Herkes haryırlı olması için dua

eder. Söz kesimi böylece gerçekleşmiş olur (KH2, KH3, KH5, KH8, KH9, KH10, KH11, KH12, KH13, KH19, KH20, KH23, KH24).

c) Değerlendirme.

İki bölgedeki kız isteme olayında, Allah'ın emrinin aranması ve peygamberin adının zikredilmesi evliliğin dini kurallar çerçevesinde de onaylandığını ve kutsandığını ortaya koymaktadır. Bölgedeki büyüklerin önemi, kız ailesinin değerli olması ve kararına saygı gösterilmesi bakımından toplumlarda benzerlikler gösterilmektedir. Terimler farklı olsa bile aynı geleneği yansıtmakta, bölgelerdeki halkın Türk gelenek ve göreneklerine olan sahipliği ve koruma altına almış olmasını görmekteyiz.

2.3.3. Nişan ve Nişanlılık

Söz kesmeden hemen sonraki aşama ise nişan merasimidir. Nişanda kız veya erkek tarafının misafirleri karşılaması yöreden yöreye değişmektedir. Günümüzde nişan evde aile arasında ya da salon tutularak geniş bir tanıdık grubuyla yapılmaktadır. Salon nişanlarında saz ekibi olmaktadır. Köy meydanlarında, harmanlarda yapılan nişan eğlencelerinde ise kız tarafı tüm davetlilere yemek vermektedir (Örnek, 2000: 194).

Söz kesiminden sonra nişan aşaması başlar. Daha çok kız tarafı nişan yapar. Nişanda kıza “taki” denilen ziynet eşyaları takılır. (Tezcan, 1997: 219-229). Nişan törenleri mevlitli ya da çalgılı olabilmektedir. Yörüklerde nişan, “toy” denilen büyük bir yemek ve eğlence ile yapılır (Artun, 1996: 25-62).

Nişanlılık dönemi Kurban bayramı ve Ramazan bayramı gibi dinsel bayramlara rastlarsa kız ve oğlan ailesi üzerine düşen bazı âdetleri yerine getirirler. Kurban bayramında oğlan evi, kız evine kurbanlık gönderir. Ramazan bayramında ise iki aile karşılıklı olarak birbirini iftara davet ederler (Örnek, 2000: 194).

Konya İli'nde:

Konya/Ilgın ilçesinde nişan bozma pek hoş karşılanmaz. Kız tarafın nişan bozmasına “bohça gönderme” denir. Erkek tarafının nişan bozmasına da “yüzük atma” denilir (Koçer, 2006: 68-69). Konya'nın Bayındır kasabasında kız

nişanlanınca kız evinden çivi sökerler ve oğlan evine çakarlar. Yine aynı Kasaba'da evlilikte gelinin uysal olması için koyun derisinin üzerinden atlatılır, gelinin kayın validesine bağlı olması için damadın eski ceketi giydirilir (Samancı, 2008: 12).

□ Kız istendikten sonra çok gecikmeden oğlan tarafının aile büyükleri ve yakınları kız evine giderler. Kız tarafını da evine davet eder, böylece iki aile bir birini daha yakından tanımış olur, çay-kahve içilir, yemek yenilir. Sonra kızın nişanı için hazırlıklar görülür (KK14, KK15, KK21, KK22).

□ Nişan töreni kız evinde ya da onların belirlediği yerde yapılır. Aile yakınları, akrabalar, eş, dost davet edilir. Gelin ve damadın anne babaları davetlileri karşılar. Davetlilere şeker ve kolonya dağıtılır. Nişan merasimine geçilir, yüzükler takılır. Yüzüğü aile büyüklerinden birisi ya da köyün imamı takar. Yüzük takıldıktan sonra dua yapılır. Sonra gelin ve damat büyüklerin ellerini öper. Takı töreni yapılır. Sona erer (KK1, KK2, KK8, KK20, KK21, KK24).

□ Nişandan sonra yaklaşık beş altı ay içinde düğün yapılır (KK10, KK15, KK19, KK20).

□ Takılar nişanda takılırdı. Nişan ile düğün arasında bir iki sene geçerse düğünde de takı takılır. Kızın anne baba, kardeşlerine ve yakın akrabalarına da hediyeler verilirdi (KK5, KK11, KK12, KK13).

□ Nişanda düğün tarihi belirlenir. Nişandan sonra düğün hazırlığı başlar (KK8, KK12, KK14, KK20, KK21).

□ Nişan bozma “geçmişini attı”, “nişan attı” denilir. Nişan bozma pek hoş karşılanan bir durum değildir (KK17, KK20, KK21).

□ Kız tarafı, nişan takılana kadar, kız ile oğlanın görüşmesine genellikle izin vermez, hoş karşılamaz. Nişan takıldıktan sonra nişanlıların birbirine alışması ve ısınması için çiftin yanında küçüklerden birinin bulunması şartıyla konuşmaları sağlanabilir (KH8, KH11, KH12, KH15).

□ Nişandan sonra erkek evine baklavalı bohça gider. Damadın ailesine hediyeler verirler (KK16, KK20, KK30).

□ Nişan merasiminden sonra, oğlan evi, gelin evini ziyaret ederek,

“gelin görme ve el öptürme”ye gider. Gelin evini ziyaret genellikle toplu olarak yapılır. Gelin ziyarete gelenlerin elini öper. Yine damat tarafı çeşitli hediyeler takdim eder (KH1, KH7, KH8, KH9, KH10, KH13).

□ Nişan sırasında el işi, örgü vs. işlerin yapılmasına izin verilmez. “El işi yapılırsa gelinin ayağına dolanır” derler. Düğün atılırsa gençlerin bahtlarının bağlanacağına inanılır. Nişandan sonra kız evi ağız tadı olarak erkek evine baklava götürür (KK8, KK26, KK27, KK28).

b) Hoten İli’nde:

Hoten’de “Gültoy ya da Gülçay” adıyla gerçekleşmekte olan nişan töreninde yapılan adetler şunlardır:

□ Eskiden beri gültoy kız evinde yapılır (KH1, KH3, KH10, KH19, KH20).

□ Nişanın “Gültoy ya da Gülçay” olarak adlandırılması nedeniyle nişanı yapılan kıza “gülü konuldu” veya “gülü var” denilir (KH1, KH2, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12, KH21).

□ Erkek taraf kız evinde bir koyun keser, eğer kız tarafının misafirleri çoksa kız taraf da bir koyun keser. Uygur yemeklerinin geleneksel töre yemeklerinden biri olan etli pilav yapılır. Nişan yemeği düğün yemeğinden zengin olur, arka arkaya lezzetli yemekler ikram edilir. Yemeklerin çeşiti ne kadar çok ise o kadar misafirperver oldukları anlamına gelir (KH3, KH4, KH5, KH9, KH11, KH12).

□ Erkek tarafı gelin kızını baştan aşağı yeniler, yani eşarptan ayakkabıya kadar alır. Yanında bir ya da iki yüzük getirir (KH2, KH3, KH5, KH10, KH21, KH22).

□ Nişan düğün kadar kalabalık olmaz, sadece iki tarafın akraba ve yakın komşularından oluşur (KH1, KH3, KH5, KH6, KH8).

□ Sabah 10 gibi başlar, öğleden sonra 4-5'e kadar devam eder. Yemekler ikram edilir, muhabbet edilir. Hoten’de nişan töreninde yapılan yemeklerin çeşitleri dikkat çekicidir. Kız ailesi misafirperverliği ve elinin bol olduğunu göstermek çabası içindedir (KH2, KH4, KH8, KH10, KH11).

- Nişanda eğlence olmaz (KH9, KH10, KH11, KH17, KH19).
- Nişan günü kız ayrı bir odada yakın birkaç arkadaşıyla beraber oturur, ortalıkta görünmez. Erkek gültöy’da bulunmaz (KH1, KH2, KH9, KH10, KH11).
- Kayınvalidesi olacak bayan hediyeleri gelin kızın yanına getirir ve üst kıyafetlerini giydirir. Giydirirken hayırlı olması için dua eder (KH2, KH3, KH10, KH11, KH12).
- Nişan töreninde düğün tarihi de belirlenir. Genelde nişandan birkaç ay geçmeden düğün yapılması istenilir. Damat tarafı – Tömürni qiziqida soqqan yaxşı – (“Demir tavında dövülür/Geciken işe sinek konur”) gibi ata sözleri kullanarak düğünün erkenden yapılmasının daha hayırlı ve güzel olacağını söyler, düğün tarihini erken almaya kız tarafını ikna etmeye çalışırlar. Kız evi “naz evidir”. (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8, KH9, KH11, KH13, KH14, KH15).
- Geleneğe bağlı ailelerde, nişandan düğüne kadar olan süreç içinde kız ile erkek çok görüşmez, ancak evlilik cüzdanı almaya ve düğün için alışveriş yaparken görüşürler. Bu görüşmede de yanında birkaç yakın kimse bulunur. Yalnız görüşmeleri ahlak dışı olarak bilinir (KH1, KH3, KH4, KH8, KH9, KH11, KH13, KH19, KH20, KH21).

c) Değerlendirme:

Araştırma alanımız olan Konya ve Hoten illerinde bazı benzerlikler görülmektedir. Gelin kız için nişan hazırlığı ve takı âdeti benzer bir uygulamadır. Nişana önem verilir. Kadın ve erkek aynı sofrada bulunmaz, ayrı ayrı odalarda ağırlanır. Nişan, düğün için bir başlangıç olur. Çok geçmeden uygun bir tarihte düğün yapılır. Nişan töreninde Konya’da eğlence yapılabilirken Hoten’de eğlence yapılmaz.

2.4. Düğün

Evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliği ise düğündür. Düğünün geleneklere en uygun biçimde uygulanmasına özen gösterilir. Düğün yasa, din ve bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayılır. Düğünden amaç kadın ve erkeğin evliliğini bulunduğu topluma ilan etmek, toplumun gözünde geçerli

kılmak kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 1995: 93).

Düğün tarihi, iki tarafın ailelerinin anlaşması ile karşılaştırılır. Bu süre hem çok kısa bir sürede gerçekleşebilir hem yıllarca da uzayabilir. Düğün, oğlanın askerliği, oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çizgiyi tamamlayamaması gibi nedenlerle gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbahar da olur. Sonbahar, harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984: 176).

Düğün, Türk kültüründe insanların mutluluklarını ifade eden törenlerden biridir. Hangi tür yerleşim biriminde olursa olsun, hepsinde de standart kalıplar içinde gerçekleşir. Düğünün amacı kuşkusuz, evlenen çiftleri çevreye ilan etmek ve duyurmaktır. Demek ki çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik, sadece bireysel bir olay olmayıp, çevreyi ilgilendiren ve çevrenin de devreye girdiği bir olgudur (Tezcan, 1997: 219-229).

a) Konya İli'nde:

Konya köy-kasabalarında düğün üç gün sürer. Cuma günü başlayıp Pazar günü sona erer. Düğün tarihine kız ve oğlan aileleri karar verirler. Düğünden önce kız, düğün alış-verişine götürülür. Eksik eşyaların tamamlanması, gelinliğin alınması için pazara gidilir. Bu alış-verişte her iki taraf birbirine hediyeler alır.

Konya/Ilgın ilçesinde, erkek tarafından gönderilen davetiyeye “okuntu”, kız tarafından gönderilen davetiyeye “yol” adı verilir. Aileler düğün gününü belirledikten sonra, akraba, eş-dostu “okuntu ya da yol” göndererek davet ederler. Okuntu; şeker, kuru üzüm, iğde ve leblebi karışımı çerezden oluşur ve dağıtılır. Yol; giyim kuşam ve içerisinde çay, şeker bulunan mendil veya kumaş parçasından ibarettir (Koçer, 2008: 70). Konya/Beyşehir İlçesinde düğüne gelecek olan kimselerin müsait olabilmesi için düğünden bir hafta önce davetiyeler dağıtılır. Doğanbey Kasabası'nda düğün üç gün sürer. İlk gün “veleci” adı verilen ve sarı bürgü örtünen genç kızlar gruplara ayrılarak kasabayı düğüne sözlü olarak davet ederler. Kasaba dışından gelecekler için kart bastırılır. Bu günün akşamı hayırlı olsun, mübarek olsun diye düğün evine “mübareğe” gidilir (Samancı, 2008: 12).

□ Yemek tenceresinin sonunu yiyen kişi bekâr ise düğününün kış ya da güz vaktinde olacağına inanılır (KK6, KK7, KK20, KK21).

□ Tabağını iyice temizleyen nişanlısının yakışıklı veya güzel olacağına inanılır (KK1, KK2, KK6, KK7, KK21).

□ Eskiden düğün olacak evde yemekleri düğün sahibi hazırlar, yemekler evde yenilirdi. Günümüzde aşçı gelir, bahçelere çadırlar kurulur, masalar dizilir. (KK4, KK5, KK6).

□ Düğüne yakın elbise görme işi başlar. Köyde oturuyorlarsa ilçe merkezine ya da Konya şehir içine gelir, düğün alışverişleri yaparlar. “Mehir kesimi”nde kararlaştırılan ve alınması gereken eşyalar alınır. Kız tarafı da güveyin giyeceği kıyafetleri alır (KK6, KK8, KK13, KK17).

□ Bayrak Cuma dünü dikilir, Pazar günü kızı almaya giderken indirilir. Bayrağı saklarlar, bağışıklık isterler. Eskide düz kırmızı bayrak asılırdı, bayrak kubrunun tepesine bir soğan konulurdu (KK27).

□ Damat evinde düğün hazırlıkları bir hafta önce başlar. Pazartesiden Çarşambaya kadar bamya, kişniş, pirinç ayıklanır. Perşembe günü koyun veya inek kesilir, Cuma günü akrabalar ve komşular çağırılır. Et doğranır, öğleden sonra herkes yemek yer ve dağılır. Cumartesi yaprak sarılır, akraba ve komşular gelir. Öğlen yemek yenir. Öğleden sonra çorba için topalak dökülür. Sonra bamya hazırlanır. Kebabın eti de biraz pişirilir. Kişniş hoşafı hazırlanır. Akşama da oğlan evinde mevlit okunur, oğlana kına yakılır, gençler eğlenir. Pazar günü gece saat üçte yemek hazırlığına başlanır. Bamya pişirilir, kebabı da yeniden iyice pişirilir. Sekizde yemek yenilmeye başlanır, öğlen saat bire kadar bu yemek yeme işi devam eder. Saat birden sonra da gelin almaya gidilir. Gelin alınır, eve veya salona götürülür. Eğlenceler yapılır. Akşam üzeri erkek evinde pilav dökme olur. Gelin evinde Perşembe günü öğleden sonra komşular gelir, erkek evinden misafirler gelir. Kızın başına kına yakılır, bu kına yakan kişilere yemeğini verirler, kadınlar arasında biraz eğlence olur ve dağılır. Akşam kızın yakın akrabasından bayanlar akşam yemeği hazırlar. Erkek evinden gelenler de yemeğe kalır. Yemek yenir, çay kahve içilir, sonra dağılır. Buna “saç yıkanması” denilir. Cuma günü aynı işlem yapılır, buna da

“saç kurutması” denilir. Pazar günü yakın akrabalar toplanır, erkek evi misafirlerin gelmesini bekler. Kızın babası kızının beline kuşağını bağlar. Kuşak bağlanmadan önce kuşağa altın bilezik veya çeyrek altın takılır, kuşak üç kere kızın beline dolandıktan sonra bağlanır. Sonra kız evde bulunanların ellerini öper, dua eder. Gelin kızın özel eşyaları olan sandık üzerine birileri oturur, erkek tarafından bağış ister, buna “sandık kurtarma” denilir. Gelin alınır, çarşıdan, sonra mezardan dolaşarak erkek evine götürülür (KK13, KK20).

□ Daha önce düğün yemeği olarak etli pilav yapılır, pirinç, bulgur, nohut, kişniş ve et ile hazırlanırdı. Kemikli et önce haşlanır sonra tereyağında kızartılır, pilavın üzerine kapama yapılırdı. Günümüzde daha çok kuşbaşı et kullanılır. Tatlı yerine kayısı kurusu, incir kurusu pişirilir, üzerine tereyağı kızartılır dökülürdü. Kıyma ile soğan birlikte kızartılır, kızartılmış patates üzerine dökülür, bu da ayrı bir çeşit yemek olurdu (KK27, KK28).

□ Düğün üç gün olur. İlk gün erkek evinin çatısına yazmalarla süslenmiş bayrak dikilir. Bu bayrak o evde düğün olduğunu gösterir. İkinci gün ikindi namazı kılındıktan sonra cemaatle birlikte erkek evindeki bayrak kız evine getirilir. Bu gelen cemaate çikolata, kolonya ikram edilir ve dua yapılır. Aynı günün akşamı kına gecesi yapılır. Kına gecesinde kız erkek ayrı eğlenir. Çalgılar eşliğinde oyunlar oynanır, kına yakılır, takılar takılır ve dağılır. O gece gelinin arkadaşları ve yakın akrabalarından genç kızlar birlikte aynı evde kalırlar, eğlenirler. Üçüncü gün öğle saatlerin de erkek tarafı düğün yemeği verir. Sonra konvoylarla kız evine gelini almaya giderler. Kız evinde ise gelinin babası kızının kuşağını bağlar. Gelin ailesiyle vedalaşır. Gelin babasının koluna girer ve birlikte evden çıkarlar. Gelin arabaya bindirildikten sonra dua edilir ve tekrar konvoyla birlikte gezilir. Sonra erkek evine ya da gelin ve damadın yaşayacağı eve gelinir. Gelin arabadan inerken damat misafirlerin üzerine şeker atar. Gelin ve kayınvalidesi kaşık oyunu oynarlar tef çalınır. Misafirler gelinin evini gezerler, serilen çeyizlere bakarlar. Sonra misafirler dağılır. Düğün bitmiş olur (KK21, KK22).

□ Genel olarak düğün Perşembe ya da Cuma başlar ve Pazar günü akşama kadar devam eder. Düğünden birkaç gün önce yemek hazırlıkları yapılır, gelinin oğlan evine getirileceği günün sabahı (genelde Pazar günü), oğlan evinde

pilav verilir. Oğlan tarafının eş, dost, akrabaları çoksa davetiye (okuntu) dağıtılır. Pilav dökme işi devam ederken, gelin hamama gider. Geline yakın arkadaşları da eşlik eder (KK1, KK3, KK5, KK10, KK11).

□ Karapınar’da erkek evinde düğün hazırlıkları bir hafta önce başlar, herkes durumuna göre koyun keser. Kız evinde Perşembe kına gecesi ile birlikte başlar, kına sadece ele değil, saa da yakılır. Kına ile ilgili “Askere kına yakılır, vatanına kurban ol” gelin kıza kına yakarlar, “kocana kurban ol” diye derler. Cuma hamamı olur ve kurutması olur. Pazar günü oğlan evinden gelen misafirler gelini götürür (KK13, KK17, KK18).

□ Eskiden düğün evinde kazanlar kurulup yemekler yapılır, gelen misafirlere sofraya açılır, düğün boyunca kazanlarla yemek yapmaya devam edilirdi. Hazırlanacak yemekler için, düğün evinde koyun kesilir, kurbanın eti ile çeşitli yemekler yapılarak düğün evine gelen misafirlere düğün boyunca sürekli yemek verilirdi. Artık düğün ilçe merkezlerinde bulunan düğün salonlarında yapılmakta, bir kere düğün yemeği verilmektedir (KK1, KK2, KK9, KK10, KK11).

□ Düğün evinin misafirleri çok olduğunda, uzak yerden gelen misafirleri köylüler yardımlaşmak, düğün evine destek olmak amacıyla evlerinde misafir ederler (KK2, KK3, KK5, KK10, KK11).

□ Düğünde içecek olarak genellikle ayran, şerbet, hoşaf içilirdi (KK3, KK5, KK6).

□ Düğün sırasında birtakım eğlenceler düzenlenir. Çeyiz sandığı üzerine oturulur para verilmeyince kalkılmaz. Gelin almaya gelenler hediye vermezler ise kapı açılmaz. Gelin oğlan evine getirilirken hediye almayınca arabadan inmez...vs. kaşık gibi oyunlar da oynanır (KK2, KK3, KK9, KK10).

□ Düğün yemeğinin yapılabilmesi için kurban kesilir ve aşçı tutulur. Kurban, düğün evine bayrak dikilirken kesilir. Kurban kesildikten sonra derisi yüzölür ve etleri ayrılır. Düğün yemeği bu kurban etiyle yapılır. Kurban etiyle, etli pirinç pilavı yapılır. Yanı sıra düğünlerde yoğurt orbası, irmik helvası, bamya orbası ve hoşaf verilir (KK3, KK5, KK6, KK7, KK12, KK13).

Kına gecelerinde söylenen türküler aşağıdaki gibidir:

Önce kızın başına kırmızı örtü örterler ve “kız anam kınan kutlu olsun” denilir ve sonra şunlar söylenir:

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney (KK35).

Hakladı çıktı eşi

Sufrada kaldı kaşı

Kız evlerin yakışı

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağzı tatlı olsun

Küçük gibi karıncalı

Yanı çifte görümceli

Her işleri yerinceli

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağzı tatlı olsun

Güveyi çarşır kestirir

Gan ile gafil yutturur

Anam evi unutturur

Gardaş evi unutturur

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağzı tatlı olsun

Suva çaldığın duvarlar

Elin yuduğun buharlar

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağzı tatlı olsun (KK34).

Def ile hatta tabaklar kullanarak türküler söylenir, kadınlar kendi aralarında eğlenir:

Gidiyom gidemiyom Naciyem

Az doldur içemiyom Naciyem

Az doldur içemiyom Naciyem

Sen benden geçtin amma Naciyem

Ben senden geçemiyom Naciyem

Kiremitle buz musun Naciyem

Gelin misin kız mısın Naciyem

Gelin mısın kız mısın Naciyem

Akşam size varacağım Naciyem

Evde yalınız mısın Naciyem

Evde yalınız mısın Naciyem

.....sına oturdum sırasına

Çavuş kıyamadın mı ayın parasına

Öpmiye yazık, sıkmaya nazik

Sıktın mı kollarımı altın bilezik

Çek deveci devam yüksek

Atamadım uyanı yar yar ursanı yar
Üşüdükçe çek başına yorganı amman amman
Amman develi yarım havalı yarım
Sen kimin yarisin her yanın oynar (KK8).

Çek deveci develerin sulansın
Akan çaylar birbirine dolansın
Devem yüksek atamadım urganı
Üşüdükçe çek başına yorganı

Çek deveci develerin engine
Şimdi bağdat güzelinen zengine

Nakarat

Develi daylak severlek aylak
Sen kimin yarisin her yerin oynak
Nerden gelin sarı kızım tarladan
Sarı altın ak gerdanı parlatan (KK29).

Kiremitte buz musun
Gelin misin kız mısın
Akşam size varacağım
Evde yalınız mısın

Entarisi alınmış
Yar sevmesi zor umuş

Havas ettim sevdiydim

Karışanı çok umuş

Sevdiğim kız gelin olmuş

Benimki değil ilin olmuş

Beyaz gelinlik giyince

Sanki benim değilmiş

Leblebi koydum tasa

Doldurdum basa basa

Yeni yar sevdim

Azıcık boyun kısa (KK8).

b) Hoten İli'nde:

Gültoy(Nişan)'da düğün günü belirlendikten sonra, büyük bir hızla düğün hazırlığına başlanır. Evlenme aşamaları içerisinde, oğlan evini en çok uğraştıran bölüm olarak görülür. Düğün Uygur topluluğunda "Toy" olarak adlandırılır. Düğünden bir gün önce kız evine, oğul evi yaklaşık 20 kg pirinç, 4-5 kg yağ, 1 koyun veya keçi, nan şeker gibi gerekli şeyler götürülür. Bu törene "paça toy" adı verilir. Düğünden önce yasal olarak "toy testik hıtı" veya "teslikni", yani resmi nikah kağıdı alınması gereklidir. Köy muhtarlığı ve belediye doğum kontrol dairesinden belge ve ilçe sağlık dairesinden çiftin evlenmek için sağlam olduğunu kanıtlayan belge alındıktan sonra, ilçedeki ilgili kurumlardan resmi nikah kağıdı alınır.

□ Yemek tenceresinin sonunu yiyen kişi bekâr ise düğün günü kar yağacağına inanılır. Tabağını iyice temizleyen evleneceği kişinin yakışıklı veya güzel olacağına inanılır (KH1, KH3, KH4, KH8, KH11, KH12).

□ Erkekler düğünden bir gün önce büyük bir kazanı avlunun bir köşesine koyar, bayanlar ise havuçları temizleyip keserler. Pilav sabah namazından

önce yapılmaya başlandığı için hazırlık yapılacaktır. Düğün yemeğinin yapılması için evin avlusuna büyük kazanlar kurulur. Düğün boyunca Cuma gününden Pazar gününe kadar düğün evinde kazanlar kaynar, düğün evine gelenlere yemek verilir (KH1, KH7, KH8, KH10, KH14, KH25).

□ Düğünden bir gün önce koyun kesilir, davet edilmiş misafir sayısına göre keserler, en az iki koyun kesilir, dana eti pek tercih edilmez (KH11, KH12, KH13, KH16).

□ Hoten’de düğün bir gün olur, eğer memur olarak çalışan pek yok ise düğünün hangi tarihte yapılması önemli değildir. Ama ramazan ayında düğün yapılmaz ya önce ya da sonra yapılır (KH2, KH5, KH10, KH11, KH13, KH16).

□ Cemaat sabah namazından çıkınca hep beraber düğün olan eve gelir, o saatte etli pilav ve çaylar da hazır olmuş olur, imamın okuduğu duadan sonra ellere su verilir, hemen sonra çaylar ve pilav sofralara konulur. Erkek tarafının akraba ve komşuları sonradan gelecek olan misafirleri karşılamak üzere kalırlar. Bu durum kız ve erkek evi için aynıdır. Çok geçmeden kadınlar gelmeye başlar, cemaat ile beraber gelemeyen ya da uzaktan gelmiş beyler de ayrı odalarda misafir edilir. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı odalarda karşılanır (KH2, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12, KH13, KH18).

□ Yemek yenilince ortaya bir tepsi konulur, herkes getirdiği para veya kumaş gibi hediyeleri tepsiye bırakır. Tekrar yeni misafirler gelir, aynı durum tekrar eder. En son akraba ve komşular kalır. Kız evinde erkek tarafından geleceklere hazırlık yapılmaya başlanır, öyle vakti erkek taraf akraba ve komşuları ile gelir. Bu sefer sofrada daha zengindir. Etli pilavın yanında mantı, sebzeli hamurlu çorba, kavurma vb. gibi başka yemekler de olur (KH1, KH2, KH3, KH5, KH7, KH10, KH12, KH17, KH19, KH24).

□ Yakın zamana kadar gelin ailesi erkeğe takım elbise, gömlek, ayakkabı, şapka vb. alırdı ve kızın annesi, erkeğin annesine düğün günü herkesin önünde hediye ederdi. Kayınvaldeler de birbirine hatta yakın akrabalarına kadar hediyelikler alırdı. Erkek tarafı ise geline dört mevsim giyeceği kıyafet, altın alırdı (KH1, KH3, KH5, KH6, KH9, KH10, KH11, KH19, KH20, KH21).

□ Değişen şartlar, eski geleneklerin bir bölümünü ortadan kaldırmaya başladı, örneğin: para gibi hediyelikler sofranın ortasına konulmuş büyük tabağa konulurdu, artık akraba ya da dostlardan biri görev olarak paraları alır, kağıda kayıt eder. Böylece ev sahibi kimin ne getirdiğini öğrenir. Eskiden gelin kız için çeşitli kıyafetler alınırdı, şimdi yerine belirli miktarda para verilir. Kız tarafı altınları, kıyafet ve düğün masraflarını karşılamakta kullanır (KH3, KH5, KH10, KH11, KH12, KH25).

□ Hoten'in dağlık köylerinde (Aççan dağ, Sayvağ dağ) eskiden günümüze kadar devam eden oyun türlerinden biri at yarışıdır. Damat ve arkadaşları atlarına binerler, bir kuzu derisini tartışırlar, kim deriyi alıp son noktaya atarsa yenmiş olacak ve oğlan tarafından hediyeler kazanacaktır (KH21, KH22, KH23).

□ Çok dindar ailelerin dışında düğünler çalgılı eğlenceli olur (KH1, KH2, KH5, KH10, KH11, KH12, KH14, KH19).

□ Toy gününün akşamı oğul evine, halk müzisyenleri çalgı alet takımlarını, yani dap, dutar ve tembur (tambur), ravaplarını alarak gelir. Düğün günü sabahtan başlayıp yöreye özgü Uygur müzik ürünlerinden derledikleri parçaları çalmaya başlar.

Düğünde söylenen türkülerden birkaç örnek:

Bağ içide eçiliptu

Bir cüp qizil gül

Etrapida sayrişiptu

Mestana bulbul

Alte kepter yette bolup

Qondi tirekke

Yuğrüp yuğrüp yetivalay

Etles könglekke

Havaliqqa havaliq

Bizning bağlar havalıq
Köyginimni bilmigen
Laysu içken sehralıq
Keldim derya keçkili
Oltadim su içkili
Kelse yarimdin hever
Qanatim yoqken üçqili (KH18).

Başingdiki doppangning
Güli qançe sanap baq
Yar oti yaman iken
Çirayimğa qarap baq

Ormini tola orup
Bileking taldimu yarim
Az kün oynap ayrıldıq
Yüreking qandimu yarim (KH20).

Alla allah
Keç boldi
Saqlap qaldi yaş balla

Alla alla
Bergenlirige heşqalla
Her ikkisi yaş balla

Emdi boldi qoş kalla

Alla alla

Toy oynidi yaş balla

Herran qaldi çokanla

Çömçeymengler qiz balla

Melimizge toy tartip

Şirin keldi, yar yar

Qoşaq bilen saz bilen

Kelin keldi, yar yar

Kelinçekning sözliri

Xuddi mēğiz, yar yar

Ot piraqi tutaşqan

Vapaliq qiz, yar yar

Körpikingning ciyeki

Çimen iken, yar yar

Kelinçekning teliyi

Külgen iken, yar yar

Köygen yigit aşqi

Çivermidi, yar yar

Merd bolmisa aşu qiz

Tēgermidi, yar yar

Çong tügmenning avazi

Kökke yetken, yar yar

Aşiq meşuq xoşliqi
Yurtqa ketken, yar yar
Kèlinçekning öyliri
Bexitke tolsun, yar yar
Körelmigen düşmenler
Hesret yutsun, yar yar (KH29).

c) Değerlendirme:

Bu iki bölgedeki düğünler, düğün gelenek ve görenekleri bir çok bakımdan benzerlikler gösterir. Coğrafi-tarihi nedenlerden dolayı bazı farklılıklar da mevcuttur. Düğün yemeğinin yapılabilmesi için kurban kesilmesi, eski Türk inançlarının âdet ve göreneklerde hâlâ yaşamakta olduğunun göstergesidir. Düğün sırasında düzenlenmekte olan eğlenceler, yarışmalar köy düğünlerinin önemli bir parçasıdır.

Konya’da düğünün başlaması bayrak dikimiyle birlikte Cuma namazından çıkan cemaatin oğlan evinde öğle yemeği yemesiyle olmaktadır. Oğlan evine dikilen bayrak düğünü nişan etmek, düğünü etrafa duyurmak içindir. Hoten’de böyle bir durum yoktur. Düğün yukarıda dediğimiz gibi hangi gün olursa olsun, sabah namazından çıkan cemaatla başlar. Konya’da düğün üç gün yapılırken, Hoten’de bir gün olmaktadır.

Köy düğünlerinin önemli bir parçası olan davul-zurna eşliğinde oynanan yöresel halk oyunları geçmişten bugüne az da olsa varlığını sürdürmektedir. Bu tip oyunlar, eğlenceler ve kutlamalar Türk topluluğunun hayatında çok önemli bir yere sahip olan düğün merasimlerinde olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Hoten İli’nin dağ köylerinde hayvancılıkla geçinmekte olan halkın günümüze kadar devam etmekte olan at yarışları, atalarımızın hep at sırtında geçmiş tarihini bir kez daha hatırlatmaktadır.

2.4.1. Çeyiz

Arapça “cihaz” sözcüğünden gelen çeyiz, gelin için hazırlanan her tür eşya, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel Türk kültüründe kız

çocuklar daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıkları başlar. Kızın ailesinin ekonomik gücü ve günümüzün yaşam koşulları kızın çeyizini de etkilemektedir. Çeyiz olarak ilk önce yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalar hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çeyizi tamamlayıcı öğeler olarak, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar vb. hazırlanır. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler, kilim, halı, bakır kap kakak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır. Çeyizin oğlan evine götürülmesi bölgeden bölgeye değişir. Çeyizin kız evinden oğlan evine götürülmesi kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce, kimi bölgelerde gelinin götürülmesiyle birlikte olur. Çeyiz asma, çeyizi sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde çeyizler iplere asarak sergilenir. Komşular, genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra sergilenir (Başçetinçelik, 1998: 168-173).

a) Konya ili'nde:

Konya'da nişan sandığı tâbir olunan sandık kız evinden oğlan tarafından gelen 20-30 erkek cemaatiyle erkek evine götürülür. Burada erkek evinde yemek yenir ve kızın evine gidilirken şerbetler içilir, dualar edilir. İki gün sonra oğlan tarafından terzi ile beraber nişan biçki merasimi olur, sonra düğüne kadar kız daveti tâbir olunan davet gelinin kız arkadaşları ve akrabaları ile yapılır (H.Z.Koşay, 1944: 88).

□ “kız kucakta, çeyiz bucakta” derler. Eskiden kızlar ondört, onbeş yaşına gelince çeyiz hazırlığına başlatılırdı. Anası, önceleri kızın eline iğne, tığ ve iplik parça vererek dikmesini veya örmesini öğretirdi. Düğününe kadar çorap örmek, yatak örtüsü ve seccade işlemek gibi sandık içi denilen çeyizleri hazırlanırdı. Artık meraklı olan kimseler yapar, çoğu zaman hazır almayı tercih ederler (KK8, KK11, KK12, KK15, KK17, KK18).

□ Geline çeyiz olarak halı, kilim, dokuma, ütü, fırın gibi ev eşyaları ve sandık çeyizi verilir. Günümüzde kız evinin ekonomik durumu varsa ortaklaşa, yoksa oğlan taraf düğün için gerekli bütün hazırlıkları yapar. Kız evine göre oğlan evi çok

masraf ödemek zorundadır (KK9, KK10, KK11, KK13, KK18).

□ Gelin ailesi zenginse kızı için çeyiz olarak ocak, mutfak gereçleri, ütü, yazma sandığı, yatak ve perdeler verilir (KK6, KK8, KK12).

□ Perşembe günü gelin ve damadın yeni döşenen evine kızın yakın arkadaşları ve akrabaları toplanır ve gelinin çeyizini sererler. Eskiden duvara çakılırdı. Serildikten sonra yemek yenir çay kahve içilir ve dağılır (KK4, KK5, KK7, KK10, KK11, KK21).

□ Çeyiz gitmeden gelinin bir akrabası ya da kız kardeşi çeyiz sandığının üzerine oturur, sandığı vermez. Gelinin kayınvalidesinden bahşiş ister, bahşiş olarak para verilir (KK1, KK3, KK10, KK11, KK13).

□ Dürü giderken erkek evindeki herkese hediyeler gider, ilk olarak damat olacak oğlanın damatlığı, ayakkabı, çorabı, pijaması, iç çamaşırları...gibi, kayınvalide ve kayınpedere de özel hediyeler götürülür. Kısacası kızın ailesi maddi durumuna göre elinden geldiği kadarıyla güzel hediyeler götürmeye çalışır. Dürüyü götüren kimseler de “bohça açılmadı” diyerek bahşiş ister (KK27, KK28).

b) Hoten İli’nde:

Hoten’de çeyize “Toylak” veya “kız mılı” denilir. Çeyiz serme ise “Toylak açma” denilir.

□ Geleneksel düğünlerde çeyiz sandığı yapılır, Kız malı olan sandık gelin kızın yeni giyecekleriyle doldurulur. Kızın annesi kızın çeyizi olarak, iki yorgan, el işleme olan iki nevresim takımı, iki yastık öncelik olarak hazırlar. Bunların yanı sıra kız evi kızı için ev eşyaları da hazırlar, mesela: dolap, mutfak eşyaları ve bazı elektronik eşyalar gibi...(KH1, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12, KH14, KH15).

□ Çeyiz sandığı üzerinde biri oturur, bahşiş ister (KH11, KH12, KH13).

□ Çeyiz, düğünün olduğu gün ya da ertesi günü damat tarafına teslim edilir, kız tarafından kızın annesi ile beraber akraba ve komşudan oluşan 7-8 bayan güzelce hazırlanır, yemekler yapar, sofralara sarar ve kızı görmeye gider. Bu gelenek, “kız yoklaş (kız ziyareti)” olarak adlandırılır. Bu gelenekle birlikte bir başka gelenek

de uygulanabilir. Kız tarafı giderken kız için hazırlamış çeyizleri yanına alır. Hatta buna “Bileklik” de denilir, yani kızın yeni evine gerekli olan bazı dolap, çamaşır makinesi, halı gibi eşyaları da götürürler. Yakın akrabalar da düğün dışında bu merasim için ayrı hediyeler verirler. Daha çok ev eşyaları hediye ederler. Bu adet bazen düğünden hemen sonra, bazen bir kaç yıl sonra yapılır (KH1, KH3, KH5, KH10, KH11, KH13).

□ Günümüzde erkek tarafı, çiftler için ev hazırlarken, ev eşyalarının çoğunu kız tarafı alır. Düğüne kadar kız ev eşyalarını almış ve yerleştirmiş olur (KH1, KH3, KH10, KH20, KH21).

c) Değerlendirme:

İki bölgede gelin kıza ailesi tarafından verilen çeyiz benzer özellikler gösterirken, bazı farklılıklar da vardır. Konya ve Hoten’in çeyiz serme geleneği ve çeyiz yazma âdeti eskiden beri varlığını sürdürmekte, günümüzde de korunmaktadır. Bu uygulamalar çeyizin önemini ortaya koymakta, kadın için bir güvence olmaktadır. Hoten’in köylerinde yeni evlenen çiftler genel olarak damadın anne babası yanında bir iki sene, hatta daha uzun bir süre beraber yaşarlar. Bundan dolayı kızın çeyizinin bir kısmı ancak kendi evlerine geçtikten sonra tekrar bir merasim düzenlenerek verilir. Buna “bileklik” denilir. Akraba, komşu, eş-dost herkes gönlünden ne koparsa yeni ev tutan çiftler için hediyeler alır. Kızın ailesi maddi durumuna göre halılar, dolap, elektronik eşyalar alır.

2.4.2. Gelin Alma

Gelin alma, gelinin baba ocağından alınıp oğlan evine götürülmesi sırasındaki uygulamaları içerir.

Tarihi kaynaklara göre, eski Türklerde düğüne hazırlanan gelinin güzel görünmesi için büyük çabalar harcadığını, giyim-kuşam ve çeşitli takılarla süslediğini biliyoruz. Bu gelenek Hunlar’dan başlayarak, Göktürkler ve Uygurlardan, Asya Türk Devletleri olan Karahanlılardan, Gaznelilere, Anadolu Selçuklularına sürüp gitmiş, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılardan günümüze kadar gelmiştir. Gelin başı süslemelerine önce saçlardan başlanmıştır. Saçlar uzun örgülüdür. Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ü Lugat’üt-Türk adlı eserinde Türk

kadınlarının saç tuvaletine özel bir titizlik gösterdikleri “örkücü” dedikleri örgülü saçlarını omuzlarından aşağı sarkıttıkları, hatta bu saçlara altın ve gümüş paralar iliştirdikleri yazılıdır. Aynı gelenek bugün Anadolu’nun birçok bölgesinde de yaşamaktadır (Önder, 1995: 191-193).

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü genelde Pazar günü olur. Pazar günü kız evinde gelin çıkartma, erkek evinde gelin almak için hazırlıklar yapılır. Kız evi, kızını uğurlarken çok hüzünlü, erkek evi gelin alacağı için çok sevinçli olur. Bundan dolayı kız evinde sessizlik ve hüzün, erkek evinde eğlence ve neşe hakim olacaktır. Erkek evinden kız almak için konvoy olarak davul zurna eşliğinde kız evine gelirler. Kız ailesi kızını hazırlar ve dualar ile uğurlar (Başçetinçelik, 1998:199). Konya/Bozkır’da gelin alayı köyün camisinin etrafında üç kez dolaşır. Bu sırada komşular gelinin üzerine buğday, üzüm, leblebi ve para serperler (Tipi, 1960: 2090-2091).

a) Konya İli’nde:

Beyşehir ilçesinin Bayavşar Köyü’nde gelin evden çıkarken bir daha baba evine dönmek için yedi baca sayar ve arkasına dönüp bakmaz. Beyşehir ilçesinde düğün merasimlerinin çoğunda sıkça karşılaştığımız “davul çalma” eylemi şeytanı uzaklaştırmak içindir. Gölkaşı Köyü’ndeki âdetlerden biri de gelin arabasını uğur getirir inancıyla camî etrafında dolaştırmaktır. Buradaki amaç gelinin dinine düşkün bir insan olmasını sağlamaktır. Bazı yerlerde ise gelin mezarlığın etrafında dolaştırılır. Amacı ise burada yatanlar gelin ve damat oldular kefen de beyazdır diyerek hatırlatma yapılır (Samancı, 2008: 17).

□ Pazar günü oğlan evinde yemek yenir, buna düğün yemeği de denir. Yemeğin bitiminden sonra, gelin alma zamanı gelir. Eskiden eğerli at ile kız almaya gidilmiş, “gelin atta, kısmeti yatta” deyişi ordan gelir. Günümüzde köylerde de artık araba ile gelin evine gidilir. Gelin almaya gelenler gelinin bulunduğu eve geldiğinde gelin odası arkasından kapanır. Kız tarafı kayınbabadan bahşiş almadıkça kapıyı açmazlar. Sonra babası kızını dışarı çıkarır, gelinin beline kırmızı kurdele bağlar ve dua’lar ile yolcu eder, kapıda uğurlarken salavat ta getirilir, sonra hep beraber Allah’a ısmarladık denilir (KK1, KK6, KK8, KK15, KK16, KK23).

□ Gelini almak için oğlan evinden büyükler, yakın akrabalar gider. Gelin alındıktan sonra arabalar konvoy hâlinde ilçe merkezinde ve mezar çevresinden gezdirilerek kayın babasının evine götürülür (KK3, KK7, KK15, KK16).

□ Damat; pantolon, gömlekten oluşan bir takım giyer. Gelin de beyaz gelinlik giyer (KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Gelin almaya gitmeden önce damat traşı yapılır. Damat traş olurken berber “ustura kesmiyor” diyerek damattan bahşiş ister (KK5, KK8, KK11, KK13).

□ Oğlan evi gelin almaya davul zurna eşliğinde gider. Damat gitmez, kapının önünde sağdıçla birlikte bekler. Kız evinde de oyunlar oynanır. Gelin yüzüne kırmızı “allık” örtülerek dışarı çıkarılır (KK3, KK5, KK6, KK9, KK11, KK12).

□ Düğünlerle ilgili pek eğlenceli türküler vardır, mesala;

1. Eski gelinin yeni geline söylediği türkü:

Sağır gelin sağır gelin / Aşın daştı savur gelin

Geline bak geline / Attan inmeden diline

Gönderiverin babasının evine.

2. Gelinin kendi ailesi ve eşinden şikayet ederek söylediği türkü:

Beni verdiler şaşkın kocaya / Ayağı dolaşır kaba kacağı

Odun değil ki soksam yaksam ocağa

3. Gelinin kayınvalidesi için söylediği türkü:

Kayınanayı ne yapmalı / kaynar kazana atmalı

Yandım anam dedikçe / Altına odun atmalı (KK8, KK25, KK26).

□ Gelin baba evinden çıkmadan kardeşleri tarafından içeriye kapatılır. Gelini vermek istemezler. Karşılığında damadın babasından bahşiş istenir. Bahşiş verildikten sonra gelin oğlan evine teslim edilir (KK9, KK11, KK12, KK13, KK16).

□ Gelin evden alındıktan sonra topluca “Allahaismarladık” denildikten sonra gelin alayı yola düzülür. Köylerde bahşiş alabilmek için yollar engellenir. Gelin oğlan evine gelinceye kadar birçok zorluklara karşılaşır. Ama bunlar eğlence

maksadıyla yapılır (KK1, KK4, KK5, KK9, KK24).

b) Hoten İli'nde:

□ Hoten'de gelin alma, düğün olduğu gün öğle vaktidir. Gelin ve damadın olduğu iki aile de kendi evlerinde, sabah namazından çıkan cemaatla beraber düğüne başlar. Yemekler verilir. Bütün akraba, komşu, tanıdık kimseler ailece gelirler, yemeğini yer hediyelerini verdikten sonra giderler. Öğle vakti tekrar yeni gelecekler kalmayınca, damat tarafı 50-60 misafirle birlikte gelin evine kız almaya yürürler (KH1, KH2, KH3, KH4, KH6, KH8, KH9, KH11, KH15, KH19, KH20).

□ Kız almaya gelirken damat da arkadaşları ile ayrı arabaya biner. Eskiden, damat mahallesinden çıktuktan gelin evine varıncaya kadar birkaç yerde yolun iki tarafındaki ağaca kalın ip bağlayan çocuklarla karşılaşırdı. Çocuklar para veya hediye almadan yoldan çekilmezdi ya da gelin ile damadın dans etmesini isterlerdi artık günümüzde bunlar yoktur (KH1, KH3, KH5, KH10, KH12, KH13).

□ Kayınvalidesi gelin kızın baş-yüzüne örtülmüş duvağı açmak istediğinde kızlar açtırmaz, açmadan önce dans etmesi istenilir (KH2, KH3, KH4, KH6, KH7, KH8, KH11, KH12, KH15, KH16).

□ Gelin evden alınmadan önce kayınvalidesi geline getirilmiş altın takıları geline takar (KH1, KH2, KH3, KH5, KH9, KH11, KH14, KH19, KH21).

□ Damat kızı almaya girmeden önce dini nikah yapılır, imam girmeden kızın yüzü örtülür. Damat ve arkadaşları kapıda bekler, imam nikah işlemlerini bitirince küçük bir ekmek parçasının iki tarafını da tuzlu suya batırır, önce damata bir tarafı yedirilir, küçük parça kıza yedirilir. Ekmeğin tuza batırılarak yedirilmesi sadece mutlu günlerde değil, zor günlerde de birlikte olma dileğini ifade etmektedir (KH1, KH3, KH4, KH5, KH6, KH10, KH11, KH15).

□ İki tarafın birbirine vermesi gereken hediyeler verildikten ve yemekler yenildikten sonra, damat arkadaşları ile birlikte kızı almaya gelir. Kapı ağzında gelin kızın kız başı durur ve damatın yiğit başından para ister. Kız başı memnun olduktan sonra damat ve damatın yiğit başının takım elbisesinin yakasına gül takar, ön cebine mendil koyar. Bu işlemler yapıldıktan sonra gelin kızı almaya

içeri girer (KH2, KH3, KH10, KH11, KH12, KH14, KH16).

□ Kız alındığı gün yenge de kızla beraber erkek evine gider, geline gerdek gecesi hakkında bilgiler verir. Gelinin sorularını cevaplandırarak endişelerini gidermeye çalışır. Herhangi bir sorun olduğunda müdahale etmek için geceyi damat evinde geçirir (KH1, KH3, KH10, KH11, KH12, KH14, KH18).

□ Kayınvalidenin getirdiği hediyeler halk önünde teker teker tepsilere serilir. Eşarp, takım kıyafet, pardesü kıza giydirilir. Ancak kız ayakkabı ile çorabı hemen giymez. Kayınvalidesinden içine para koymasını bekler. Para konulduktan ve gelin kız memnun olduktan sonra giyer. Gelin baba evinden çıkarken gelinin ayakkabısının içine para konulur (KH1, KH2, KH4, KH10, KH11, KH12, KH13, KH14, KH18).

□ Damat ile gelin, gelin evinden çıkarken üzerine şekerler atılır. Bu çocukların çok hoşuna gider. Eskiden gelin alınırken üzerine buğday ya da pirinç serpilirdi (KH2, KH3, KH5, KH8, KH11, KH13, KH15, KH19, KH21).

c) Değerlendirme:

Bu iki bölgenin köylerinde de düğün aşamalarında sıkça karşılaştığımız Yenge/Sağdıç, Anadolu'nun hemen her yöresinde önemli bir işleve sahiptir. Yenge, kına gecesinde gelinin yakınında bulunur, gecenin sonunda gelinle birlikte bir odaya çekilerek, ona gerdek gecesi hakkında bilgiler verir. Gelin götürülürken ona eşlik eder ve erkek evine gider. Dini nikah sonrasında gelin ve damada yiyecek-içecekleri hazırlar.

Her iki araştırma alanımızda da gelin alma sırasında kız evinin damat tarafından bahşiş koparmak için uyguladığı âdetler bulunmaktadır. Mesela ayakkabısının içine para konulması, kız almaya giderken yolun kapatılarak para istenmesi, gelin kızın eve kapatılması gibi âdetler benzerlik göstermektedir. Bu âdetler düğün heyecanını daha da artırmakta ve düğünü daha eğlenceli bir hale dönüştürmektedir.

2.4.3. Gelin İndirme

Türk folklorundaki evlenme âdetleri içerisinde küçük bir yer alan gelin

indirme, aslında kısa süre içinde birçok pratiğin uygulandığı bir bölümdür. Türkiye'nin farklı topraklarında farklı isimler ile karşımıza çıkmaktadır. Örneğin: gelin göçürme günü, gelin çıkartma günü, gelin savması, döğüşü günü, hak alma günü gibi. Düğünün son günü, gelen olarak Pazar günü gelini sabahtan hazırlamaya başlanılır. Erkek evine getirilen gelin geldiği araçtan inmez, hediye ister. Türkiye'nin farklı bölgelerinde gelin indirirken dinsel ve büyüsel âdetler vardır. Uygulanan pratik ve gelenekler, kullanılan objelerin yapısıyla paralellik gösterir. Gelin üzerine saçılan arpa, buğday, kuruyemiş şeker, para, ekmek gibi objeler bereket, bolluk ve zenginlik sembolüdür. Kur'an ise mutlu olmak için bir dinsel objedir. Yağ, bal tatlılık ve kolay geçimi sembolize eder. Testi kırarak, havaya mermi sıkarak, kapıya bıçak saplayarak kötü güçleri uzaklaştırmak, evliliğin bozulmasını engellemek isterler (Nahya, 1976: 77-85).

Halk kültüründe, saçı şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde değişik pratikler halinde karşımıza çıkmaktadır. Saçı, topluluğun her devirde ürettiği en önemli ürünlerden biridir; Avcılık devrinde süt, kımız ve hayvanın yağından; çiftçilik devrinde darı, buğday, pirinç ve çeşitli meyvelerden meydana gelmektedir (İnan, 1954: 167).

a) Konya İli'nde:

Konya'da gelini almaya gelen cemaat kız evine gelirler, gelini alırlar, memleketin mühim aksamını dolaştırıp oğlan evine getirirler, bir kilim tutarak gelini arabadan indirirler. Güveyi ile sağdıç pencereden gelinin başına şeker, leblebi, para atarlar. Gelini yukarıya çıkarırlar, güveyinin evindeki gelin odasının kapı rezesini üç defa açıp kapatırlar, bir iki lokma yağlı ekmek doğrarlar. Bu doğrama âdeti gelinin bahtlı ve bereketli hayırlı olması içindir (H.Z.Koşay, 1944: 245).

Konya/Beyşehir ilçesinde gelin eve girerken içi su dolu testi kırar. Eski Türklerde kırılmak suretiyle çıkarılan sesin kara iyeleri yeni yuva kuracak çiftlerden uzaklaştıracağına inanılır. Gelin üzerine buğday, şeker, leblebi, para vb. şeyler atılır. Bu çiftin bolluk bereket içinde yaşaması için yapılır. Bir de döllü döşlü olsun diye eve doğru buğday atılır. Gelin eve girerken dili tatlı olsun diye ağzına bal, lokum gibi tatlı verilir. İnançlı bir yuva kurmaları için Kuran-ı Kerim verilir. Ebedî olarak

birbirlerini aynı görmeleri için ayna verilir (Samancı, 2008: 18).

□ Gelinin oğlan evine getirilmesine “gelin indirme” denir. Eski gelenekte gelin at, at arabası, traktörle, son olarak günümüzde araba ile getirilir (KK1, KK3, KK6, KK11, KK12, KK15).

□ Gelin eve girerken içi su dolu testi kırar, eve bereket getireceğine inanılır. Hatta bazen su dolu testi içine bozuk paralar da konulur, çocuklar toplarlar (KK20, KK21, KK24).

□ Erkek evi gelin aldıktan sonra kız evine teselli ziyaretine gider (KK10, KK11, KK14).

□ Resmi nikâh kıyılması sırasında damat, gelinin veya gelin damadın ayağına basar. Hangisi önce basarsa diğerinin ona itaat edeceğine, sözünden çıkmayacağına inanılır (KK20, KK21, KK22).

□ Bazı ailelerde, gelin damat odasının penceresinden damatın arkadaşları bir kediyi atar, damat kediyi iki bacağından ikiye ayırır, bu gelini korkutmak, kendine saygılı olması için yapılmış (KK27, KK28).

□ Üzerlik otu ateşli bir küreğin içine atılır, üzerlik otu, yanarken kokar, biraz tuz da atılır. Gelin ile damat yanan küreğin altından geçer, böylece nazardan korunacağına inanılır (KK3, KK21, KK22).

□ Saç üzerinde üzerlik otu yakılır, gelin eve girmeden önce üç defa atlatılır (KK20).

□ Evlenen çiftin çocuğunun erkek olması için yatağında erkek çocuk yuvarlanır veya gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur (KK3, KK7, KK8, KK9, KK13).

□ Damadın ayakkabısını çalmaya çalışır, ayakkabıyı saklar, karşılığında damattan para ister (KK9, KK10, KK11, KK14).

□ Gelin kız evinden alınıp oğlan evine getirilirken geline yengeleri, damada sağdıç eşlik eder, odayı hazırlar, kız evinden getirilmiş yemek ve çetneviri hazırlar ve akşam üzeri evlerine döner (KK1, KK2, KK3, KK9, KK22).

□ Gelin bindiği araçtan inmez. Kaynanası veya kayınbabası çağrılıp “gelin arabadan inmiyor” denir ve gelin için bir bağıшта bulunması istenir (KK3, KK9, KK14, KK18).

□ Su dolu testi kırılır, su bereketi temsil eder (KK1, KK3, KK10, KK21, KK22).

□ Gelin eve girerken önüne içine nohut, buğday, mercimek ve bulğur doldurulmuş testi atılır, testi kırılır. Bu gelini korkutarak kayınvadesine saygılı olsun diye yapılır(KK3, KK4, KK5, KK6, KK8).

□ Gelin oğlan evine girerken başına, buğday, şeker, üzüm, bozuk para gibi şeyler atılır. Şeker, ağzı tatlı olsun; buğday ya da çerez, kısmeti bol olsun; para da bolluk içinde yaşasın diyedir (KK3, KK4, KK21, KK22).

□ Düğüne davet edilenler gelin ve damada altın veya para takarlar. Takılan altınlar ödünç gibidir, karşılığı o kişinin düğününde verilir (KK2, KK3, KK5, KK10, KK17).

□ Gelin ve damadın odasına kız ailesinden gönderilmiş yemek, çerez ve çeşitli meyvelerden, kuru yemişlerden oluşan sofrta hazırlanır. Yanına kahve fincanı da konulur (KK1, KK3, KK10, KK21, KK22).

□ Gelin ile damadın odasına bir kadın oturur, bahşış almadan çıkmaz (KK25).

□ Gelin indirildikten sonra, eve girmeden kapıya tereyağ sürülür. Bu adet, yağın kapıya bulaştığı gibi gelin eve sargın olsun, evine sahip çıksın diyedir (KK22).

Hoten İli’nde:

Hoten’de bu gelenek, “Kelin köçürüş” (Gelin göçürme = Gelin indirme) olarak bilinir.

□ Aşağı yukarı 10 yıl öncesine kadar gelin indirilirken, yere bastırılmazdı. Gelinin kendi ayakları üzerinde yürüyerek kayınvalide evine gelmesi, gelin için uğursuzluk olacağına inanılırdı. Dört ya da altı erkek gelini arabadan direk halı üzerine alırdı. Gelini halı üzerine oturtarak eve götürürdü. Eve girmeden önce

yakılmış ateş üstünden “Ya Allah! Bergenlirige haşkallah” (Ya Allah, verdiklerin için teşekkürler) diyerek halı ile geçirilirdi, bu uygulanması gereken önemli geleneklerden biriydi. (KH1,KH3, KH4, KH6, KH10, KH11, KH13, KH15, KH18, KH19, KH21).

□ Kız eve girerken eşikten sağ bacağıyla atlar ya da kapıdan girerken ilk adımı sağ olması gerekir. Eğer sol bacağıyla girerse işlerin ters gideceği, gelinin bu aileye uğursuzluk getireceğine inanılır (KH2, KH3, KH5, KH7, KH10, KH14, KH16).

□ Eşikten besmele çekerek sağ bacağıyla atlar (KH1, KH2, KH5, KH9, KH10, KH11, KH13, KH18, KH21).

□ Gelin ev bahçesine girerken üzerine kuru üzüm, buğday, şeker, pirinç ve arpa gibi şeyler atılır. Bolluk ve bereket gelsin denilir. Düğünün kutlu olsun, ayakların kendi bereketi ile gelsin, anlamında şeyler söylenir. Eve girdikten sonra gelin ile damatın oturduğu halı altına süpürge ve taş konulur. Günümüzde bunu yapanlar pek azdır (KH1, KH2, KH18, KH21).

□ Gelin kız evinden alınıp oğlan evine getirilirken geline yengeleri eşlik eder. Yenge gelinin yakın akrabalarından orta yaşlı evli kadınlar arasından seçilir. İki veya dört yenge olur. Yengeler geceyi damat evinde geçirir. Sabah müjdeyi alırken damadın annesinin kendilerine ikramda bulunduğu hediyeleri alarak kız annesinin evine dönerler (KH2, KH3, KH5, KH8, KH11, KH15, KH19).

b) Değerlendirme:

Bu iki bölgede gelin indirme sırasında uygulanan âdetler, hem benzer özellikler hem bazı farklılıklar göstermektedir.

İki bölgede de büyüsel güce sahip olduğuna inanılan objelere temas ederek objeler kullanarak eve bolluk ve bereket istenmektedir. Bunun en belirgin özelliklerinden biri de Saçı Saçma’dır. Konya’da olduğu gibi Hoten köylerinde de yakın zamana kadar devam etmiş bir gelenektir. Gelin üzerine saçılan bu objeler gelinin yeni eve getireceği bolluk, bereketi temsil etmektedir. İki bölgenin farklı köylerinde uygulanmış veya uygulanmakta olan ateş üzerinden atlanması, üzerine tuz atılmış üzerlik otu ile tütsü yapılması/üzerinden üç kere atılması gibi işlemler

çok açık bir şekilde şamanizm inançlarının izlerini taşımaktadır.

Konya’da testi kırılması, gelin kızın kucağına erkek çocuk verilmesi, Hoten’de gelin kızın altına taş ve süpürge konulması gibi farklı dilekler için kullanılan objeler, büyüsel güce sahip olduğuna inanılan objelerdir.

2.4.4. Nikah/Gerdeğ

Medeni veya dinsel nikahtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile gerçekleşmiş olur. Bölgelerde dini nikah çok önemlidir. Sadece medeni nikahın olması yeterli değildir. Aileler medeni nikahın yanı sıra, sonradan bir de dini nikah yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta bazı durumlarda sadece dini nikahın yaptırılması yeterli olacaktır (Örnek, 2000: 197).

Çoğunlukla kızla birlikte kız evinden gelen yenge, birleşmenin işaretini bekledikten sonra geri dönmektedir. Yengenin bir görevi de kız annesine müjde vermektir. Kız evine haber çoğunlukla gece gitmektedir. Türk toplumunda gelinin masum ve temiz olmasına önem verilir. Kızın evlenmeden önce başkaları ile tanışmamış olması üstünde titizlikle durulur. Törelere etkinliğini sürdürdüğü yerlerde, yengeler gerdek sonucunu beklerler. Kimi yerlerde kızın temiz çıktığı belli olunca, sonuç evin damına bayrak asmak ya da silah atmakla ilan edilir. Gelinin kız çıkmadığı anlaşılırsa baba evine yollanması da bilinen olaylardandır (Örnek, 2000: 198).

Gelinin yanında bir yenge bulunmaktadır. Yenge gelin ile güveyi el ele tutuşturup, gelini güveye teslim ettikten sonra dışarı çıkar. Bu arada gelin hiç konuşmaz. Gelini konuşturmanın tek yolu “yüz görümlüğü” denilen hediye geline verilmesidir. Bu arada güvey iki rekat namaz kılar. Gelin ayakta bekler (Santur, 2004: 1-15). Anadolu’da damadın gelinin yüzünü açmak için aldığı hediyeye “yüz görümlüğü” denilmektedir. Anadolu’da zifaktan evvel kılınan namazdan sonra dilenen dileklerin yerine geleceğine inanılır (Kalafat, 1996: 153-174).

Gelin gerdek gecesinden sonra kayınpederiyle konuşmaz. Bu tarz suskunluk bir saygı ifadesidir. Ne kadar az konuşursa o kadar çok saygı göstermiş olur. Buna gelinlik yapma denir. Gelinin sabahları herkesten önce kalkması, akşamları da herkes

yattıktan sonra yatması zorunludur. Ayrıca çok uzun bir süre büyüklerinin yanında beyi ile konuşamaz, bunların yapılması büyüklere duyulan saygı ve ahlaki ölçülerden ötürüdür (Çelik, 1995: 104-117).

a) Konya İli'nde:

Damat yumruklarla gelinin bulunduğu odaya itilir. Damat iki rekat namaz kıldıktan sonra baklava tepsisinden bir dilim alıp ısırır ve ısırıldığı dilimi geline de verir. Tepsi yenge tarafından kaldırılır. Sonra o baklava tepsi hısımlara ve ihvana dağıtılır. Sabahleyin sabah namazından evvel gelin kalkar. Kaynana ve kaynatasının yatağını kaldırıp ellerine abdest suyu döker (H.Z.Koşay, 1944: 298).

□ Pazar günü akşam damadın arkadaşı ve akrabasının evinde “güvey kondurma” olur. Önce yemek yenir, etli pilav pişirilir. Erkekler bir odada toplanır, damatın boynunda örülmüş beyaz atkı vardır, yanında da sağdıçları. Damat atkısını kapmak isteyenlere elindeki jopla vurur. Atkıyı kaptırırsa sağdıçlar bahşiş vermek zorunda kalır. Bu böyle devam eder. Yatsı ezanı ile birlikte güvey kurtarılır, Kuran okunup dua edilir, yatsı namazına gidilir, yatsı namazından sonra tekrar akrabalar bir araya gelir, kibleye karşı imamla birlikte dualar edilir (KK20).

□ Dini nikahın kıyılması belirli bir gün olacak diye bir kural yoktur. Dini nikah bazen düğünden bir hafta önce, bazen nişandan hemen sonra yapılır. Ama gerdeğe girmeden önce yenilenir buna nikah tazeleme denilir (KK20, K22).

□ Gerdeğe girmeden önce dini nikah kıyılmış olur. Gelin oğlan evine indirildikten sonra, yatsı namazına giden damat ile sağdıç namazdan sonra imamla birlikte eve gelir. Dualar okunur, sofraya açılır, hocaya kahve, çay ikram edilir (KK2, KK6, KK8, KK19, K20).

□ Nikahtan önce damat abdest alır. Eğer damat ile gelin bir yerde bulunmuyorsa gelin için bir vekil bulunur. Gelinin vekili orta yaşlı geçmiş veya yaşlı bir kimse olmalıdır. Vekil gelinin yanına gidip “aldın kabul ettin mi?” diye üç kez sorar. Gelin üç kez “aldım kabul ettim” diye yanıt verir. Vekil imamın yanına gelerek gelinin söylediğini tekrarlar. Aynı soruyu imam damada da sorar. İmam sonrasında dua okur. Allah hayırlı uğurlu etsin der ve bitirir. Günümüzde imam nikahı kıyılırken gelin ve damat yan yana bulundurulur. Ön tarafında imam oturur.

Hocanın huzurunda biri gelinin babası, diğeri de damadın babası olmak üzere iki de şahit bulunur. Babası yoksa erkek abı ya da amcaları olur. Gelinin başına bir başörtüsü örtülür. Hoca önce evlilik üzerine öğütler verir. Damada ve geline üç kere “aldın kabul ettin mi?” diye sorar. Onlar da üç kere “aldım kabul ettim” diye cevap verir (KK2, KK3, KK4, KK6, KK8, KK19, KK20).

□ Dini nikah imam nikahı şu şekilde kıyılır: Cenab-ı Allah Zülcelali Hazretlerinin emri, Peygamber Efendimizin sünneti İmam – Azam’ın istihadi ile burada bulunan müslüman kardeşlerimizin şahitleri huzurunda sizoğlu/kızı’i eş olarak aldınız kabul ettiniz mi diye üç kere sorar. Bunların sonunda Kuran-kerim okur dua eder, dini nikah tamamlanmış olur (KK37).

□ İmama isteğe göre hediye olarak havlu, gömlek ya da para verilir. Bazı hocalar kabul etmez (KK8, KK10, KK15, KK19, KK22).

□ Resmi nikah düğünden önce yapılır, bazen düğünün son günü yani Pazar günü de yapılır. Gençlerin ya da ailelerin isteğine bağlıdır. Resmi nikahtan son takılar takılır (KK5, KK8, KK14, KK15).

□ Delikanlılar damat gerdeğe girmeden hemen önce damadı överler, Allah hayırlı, uğurlu eylesin diyerek sırtını yumruklarlar veya kendine gelmesi için arkadaşları tarafından yumruklanır (KK15, KK19, KK20, KK21).

□ Önceleri damat duvak açmadan önce geline “yüz görümlüğü” olarak altın takardı. Gelin ve damat güveye kapanmadan önce, gelin duvağını açmaz. Damat bunun için geline yüz görümlüğü verir. Yüz görümlüğü olarak geline altın takar ve duvağı açar (KK1, KK3, KK8, KK20).

□ Genel olarak sağdıç evli karı koca olur, yanı kız tarafa karısı, erkek tarafa kocası sağdıçlık eder (KK21, KK22).

□ Damatın iki sağdıcı olur, biri akrabasından, diğeri arkadaşlarından olur. Sağdıcın görevi, damadın ayakkabısını, atkısını korumaktır. Kaptırırsa bahşiş vermek zorunda kalır (KK20).

b) Hoten İli’nde:

□ Dini nikah düğünün olduğu gün öğleden sonra, damat taraf kızı

almaya gelirken yapılır. Önce yemekler yenilir sonra hediyeleri ikram edilir. Nikah bu işlemlerden sonra olur (KH1, KH2, KH3, KH5, KH6, KH9, KH11, KH14, KH18).

□ Yakınlardan beri dini nikah, eğer evlenecek iki çiftin evleri yakın ise sabah namazından hemen sonra kıyılmaya başlandı (KH2, KH3, KH5, KH8, KH12, KH15).

□ Nikah kıyılırken damat imamla beraber gelin kızın arkadaşları ile oturduğu eve girer. Gelin kızın yüzü örtülür. Nikahta babası, eğer babası rahmetli ise erkek kardeşleri şahitlik eder. Nikah yapılmadan önce gelin ve damat abdest alır, abdestsiz nikahın oturmayacağına inanılır. İmam öncelikle kızın kabul edip etmediğini sorar, soru en çok üç defa tekrarlanır. İmamın “Kabul ettiniz mi?” şeklindeki sorusuna “Kabul ettim” diyerek kabul ettiğini söylemesi ve yanındakilerin özellikle de imamın duyması gerekir. Geline ikinci veya üçüncü kere sorduğunda kabul ettiğini söyler, gelin naz yapar, hemen kabul ettiğini söylerse ayıp gibi görülür. Gelin sesini imamın duyması gerekir. Sonradan damada sorar, damat hemen cevaplar (KH2, KH3, KH4, KH5, KH9, KH10, KH11, KH12, KH17, KH18, KH19).

□ Dini nikah yapıldıktan hemen sonra tuza batırılmış bir parça ekmek öncelikle oğlan tarafından ısırılır, sonra kıza ısırtılır. Tuzun damat ve gelinin ömür boyu iyi günde kötü günde birlikte olmasını temsil eder (KH1, KH2, KH3, KH7, KH9, KH10, KH11, KH18, KH19).

□ İmam nikahı kıyılırken gelin ve damat bir araya getirilmez. Gelin arkadaşları ile odasında, damat imamın yanında bulunur. Gelin için bir vekil bulunur. Gelinin vekili akrabalarından orta yaşlı geçmiş veya yaşlı bir kimse olmalıdır. Vekil iki odanın ortasında ayakta durur ve kızın söylediğini imama aktarır (KH3, KH5, KH6, KH9, KH12, KH13, KH15).

□ Nikah kıyıldıktan sonra gelin ağlar, ağlamazsa ayıp sayılır (KH1, KH3, KH4, KH5, KH9, KH10, KH11, KH15, KH18, KH20).

□ Gerdekten sonra eğer kız temiz çıkmadığı anlaşılırsa baba evine yollanılır. Kayınvalide yenge vasıtasıyla kızın annesine sofraya sarılmış ortası delikli bir ekmek gönderir (KH9, KH13, KH16, KH19).

c) Değerlendirme:

Araştırma alanımız olan Hoten ve Konya İllerinde dini nikah çok önemlidir ve kutsal sayılmaktadır. Yasaların gereği yapıldıktan sonra dini nikahın şahitler huzurunda kıyılması, evliliğin İslamiyet kuralları içerisindeki kutsallığını ortaya koymaktadır. Genellikle benzer bir uygulama olan dini nikah işlemi, her iki araştırma alanımızda önem verilen ortak bir uygulamadır. Gerdek öncesinde gelinle damada çeşitli ikramlarda bulunulur. Çok önemli bir yere sahip olan Yenge, her iki ilde de ortak özellikler taşıyarak karşımıza çıkmaktadır. Gerdek öncesi hazırlıkları yapması için gelinin yanında bulunan yenge, çiftlere yol gösterir, gerdek sonrası bekareti müjdelere ve karşılığında bahşiş alır.

Her iki yörede de ortak bir uygulama olan “yüz görümlüğü” geleneği, gelinin duvağını açmaması olarak tanımlanmaktadır. Konya’da damadın geline bir altın takmasıyla gelin duvağını açmaktadır ama Hoten’de kayınvalide söylediği türkü veya kızların söylediği türkü eşliğinde dans ederek gelinin duvağını açmaktadır. Düğünün neredeyse her aşamasında varolan bahşiş geleneği gerdek öncesi ve sonrasında da görülmektedir.

2.5. Düğün Sonrası

Türkiye’de kız isteme, söz kesme, nişan, düğün gibi törenlerden sonra kurulan evliliğin, her aşamasında farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Toplumsal hafızada korunup yaşatılan evlilik geleneklerinde görülen uygulamalar evliliğin kalıcılığının sağlanması kötülüklerden korunması ve çiftlerin daha mutlu bir yaşam sürmelerinin sağlanması amaçlarına hizmet etmektedir (Akman, 2002: 1-15).

2.5.1. Duvak

Düğünün ertesi gün sabahına “duvak” denilmektedir (Altun, 2004: 305). Bazı bölgelerde, duvak gününde çeşitli büyüsel pratikler de uygulanır. Yapılan pratikler, gelinin yeni geldiği bu evde ağzının tatlı olması, geçiminin iyi olması ve gelecek çocuklarının sağlıklı olması için yapılır. Örneğin, gelin kibleye doğru dönerek, yastığa diz çöküp dua eder. Ortaya konan yastığın üzerinden atlatılır ve dilekte bulunur. Burda yastığın bir obje olarak kullanılması, “bir yastıkta kocama” sözünün bir yansımasıdır. Bu pratikle yeni evlenen çiftlerin hayatın sonuna kadar beraber yaşaması istenmektedir (Başçetinçelik, 1998: 140).

Anadolu'nun bazı yerlerinde duvak günü, "baş bağlama" olarak bilinir. Baş bağlama bir kızın bir erkekle evlendirilmiş olmasıyla, o erkeğe ve o eve bağlanması, gözünün dışarda bir başkasında olmaması demektir. Baş bağlama töreni düğünün son âdetidir. Bu âdet, düğünün ertesi gün sabah ile öğlen arası yapılır. Gerdek sabahı sağdıç hanımı geline bir şey sormadan çarşafına bakar. Eğer durum olumlu ise, çarşafı toplar damadın annesine götürür. Müjde verir, gözaydın eder. Damadın annesi sağdıç hanımına hediye verir. Baş bağlama çiftlerin karı-koca olmalarının nişanesi olarak yapılan bir törendir. Aynı zamanda kızın şeref, haysiyet ve namusunu koruyup gelin olmasının onuruna yapılan bir âdettir (Kara, 1995: 140-147).

a) Konya İli'nde:

Konya/Beyşehir ilçesinin Selki Kasabası'nda, gerdek sabahı gelin kayınbabanın abdest suyunu döker. O gün gelin için "gelin sabahı" diye bir kutlama yapılır. Akraba ve komşular toplanır, oynar, eğlenirler. Doğanbey Kasabası'nda da bu "gelin sabahı"nda, gelinin saçları desenli bir şekilde alınına sabun ile yapıştırılır. Saçların kalan kısmı kesilerek sandığın altına konulur, bu âdet bereket versin anlamına gelmektedir (Samancı, 2008: 20). Konya/Ilgın ilçesinde, genç çiftler sabah erkenden kalkarlar. Gelin geceyi geçirdiği çarşafını durer, bükür ve odanın içerisinde görünür bir yere koyar. "Yüz açımı" olarak da bilinen bu gelenekle amaç oğlan evine ve misafirlerine gelinin bekâretini kanıtlamasıdır (Koçer, 2006: 71).

□ Düğünün ertesi günü "yatak kaldırma" olur, gelinin yengesi veya sağdıç gelip gelinin iyi olup olmadığını öğrenir. Çerez, çay, kahve içer gider. Sonra da damadın sağdıçları gelir, gelin onlara hediyeler koyar. Bir ay boyunca her gün akşam akrabalarından misafir olarak gelirler, gelin çerezi yenilir (KK13, KK20).

□ Gelin sabahın erken saatlerinde gelir, kayınpederin abdest alması için su döker ve kayınpedere havlu hediye eder. kayınpederine namaz tülbenti hediye eder (KK27, KK28).

□ Düğünün ertesi gününe "Erte" denilir. Eskiden düğün yemekleri evde yapıldığı için tabaklar mahalledeki komşulardan toplanırdı, komşular da düğünün ertesi gün tabaklarını almaya ve gelin kızı görmeye gelirler idi, buna "Erte" denilirdi (KK22).

□ Ertesi günü, gelin “yüz açımı” yapılır. Gelinin getirdiği pişmiş tavuk ve helva, çerez, meyve yenilir. Sonra damat ve gelin hısım akrabalara el öpmeye çıkarlar, gittiği yerde hediyeler alır (KK8, KK27, KK28).

□ Gelin kız kendi bekâretini kanıtlayan çarşafı ve çarşafı birlikte para ya da başka bir hediyeyi, akrabalarından birine verir. Bu akraba kadın hediyeyi kendisi alır, çarşafı kayınvalideye “Gözünüz aydın” diye götürür (KK6, KK7, KK8).

b) Hoten İli’nde:

□ Duvak Açmak geleneği, Hoten İli’nde “Yüz Açması/Yüz Açımı” olarak adlandırılır. Eskiden beri duvak olarak kız başına uçları olan sarı bir örtü örtülür. Eskiden damat taraf kızı almaya gelirken gelinin duvağını ilk olarak kayınvalide açardı. Ama açmadan önce kızların söylediği türkü eşliğinde dans etmek zorundaydı yoksa Kızbaşı (Sağdıç) kayınvalide gelinin duvağını açmasına izin vermezdi. Günümüzde bu gelenek bazı köylerde hâlâ vardır ama dindar aileler eğlencesiz düğün yaptığı için kayınvalide böyle bir durumla karşılaşmaz, rahat açabilir. Duvağı açtıktan sonra gelin kızı alınından öper. Bazen gelin kıza hediye verilir. Kız evden çıkarıldığında halı üzerine alınmadan önce duvak tekrar kapatılır. En son duvağı eşi açar (KH6, KH7, KH8, KH10, KH11, KH21).

□ Ertesi gün sabah kız ailesinden kahvaltılık getirilir. Annesi ile akrabalarından birkaç bayan birlikte gelir. Damat evinde güzelce karşılanır, birbirlerine düğün yorgunluğunun geçip geçmediğini, düğünde bir eksiklik olup olmadığını sorarlar. Getirdikleri yemekleri ikram ettikten sonra kızı ile vedalaşır. Gelin ile birlikte gelen yenge de artık kızın annesi ile birlikte döner, çünkü yenge görevini tamamlamış olur (KH1, KH2, KH3, KH18, KH19, KH21).

□ Gerdekten sonra eğer kız temiz çıkmadığı anlaşılırsa baba evine yollanılır. Kayınvalide yenge vasıtasıyla kızın annesine sofraya sarılmış ortası delik bir ekmek gönderir (KH9, KH13, KH16, KH19).

c) Değerlendirme:

Araştırma alanımız olan iki bölgede düğün sonrası uygulamalar ve âdetler benzerlik göstermektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, geline saygı gösterilmekle birlikte ahlakî yönden temiz olmasına dikkat edilmektedir.

3. BÖLÜM

Konya ve Hoten Halk Kültüründe Ölüm

Doğuştan olmasa da en azından aklın ölümü kavradığı andan itibaren ölüm insani varlığa egemen olmaya başlamıştır. Böylece büyük bir kaygı ya da arzuya dönüşmüş, kimi zaman engellenmesi için alınan önlemler, kimi zamansa ölümü sağlama olarak görülmüştür. Yas, cenaze ve anma törenleriyle uzayıp giden bu ölüm olayı, yaşayan insanlar ile ölen insanlar arasındaki birtakım ilişkileri içermiştir. Ölüm, yaşamın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da bir teselli de taşımaktadır. Savaş ve barış, Tanrı'yı, putları, bu dünyaya ait ruhları, onu kaçınılmaz kılan doğumu ve bir dine mensup olmayı, onu ifade eden doğuşu, kozmogonileri ve kıyameti, avlanma şekillerini, hemen tüm inançları ve ayinleri kapsadığı göz önünde bulundurulursa, ölümün, insanlık tarihinin tümünü olmazsa da en azından bir bölümünü oluşturduğunu söylenebiliriz (Roux, 1999: 11-16).

Eski Türkçede, öldü demek için şu deyim çok sık kullanılır: “Kergek buldi, gerekenler buluştu”. Moğolların gizli tarihi, Maymanların Tayang Han'ına, Haenisch'in şöyle anladığı aşağıdaki seslenişi yaptırır: “Ölmesi gereken hayat, acı çekmesi gereken beden, bütün insanlar için aynı. Demek ki savaşmak gerek.” Kaşgarlı'nın sözlüğünde topladığı eski Türkçe atasözleri aynı doğrultudadır: “İnsanoğlunun yaşamı ebedi değildir. Zaman, insan farkına varmadan akıp gider, insanoğlu ebediyen yaşamaz.” (Roux, 1999: 65-66).

Ölüm hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Tıbbi açıdan ölüm hayati fonksiyonların durarak, yaşamın sona ermesidir. “Ölüm insana acı ve keder veren bir bitiş olmaktan çok, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erilmesi güç olan bir olaydır.” (Örnek, 1966: 90)

Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum ve onu takip eden evlilik gibi safhalardan sonra, halk inançları itibarıyla önemli bir dönemdir. İnsan hayatının beşikten mezara kadar olan zaman dilimi içerisinde, doğum, sünnet, okula başlama, düğün, gurbete çıkma, askere ve hacca gitme ile ölüm gibi birtakım geçiş törenleri yapılmaktadır. Ölüm hadisesinin geçiş töreni olarak kabul edilmesi, yaşayanların ölen şahısla ilişkilerini devam ettirmesindedir (Görkem, 1991: 489-491). Türklerin,

eski ve halen mensubu buldukları dinler itibariyle inançlarında; ölümle her şeyin bitmediğine, ölümün sadece bir alem değişimi olduğuna, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Kalafat, 1998: 239-266).

Ölüm, hayatın tabii sonucudur. Her canlı gibi insanlar da doğar, büyür ve ölürlür. Bütün milletlerin kültüründe, hayatın son geçiş safhası olan ölümle ilgili gelenekler oluşmuştur. Türk kültüründe de halkın benimsediği davranış kalıplarıyla İslam kurallarının birleşmesi sonucunda zengin bir ölüm geleneği ortaya çıkmıştır (Tan, 2007: 93-98).

Araştırmamızı ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası uygulanan çeşitli işlem ve âdetler içerisinde değerlendirmeye çalıştık.

3.1. Ölüm Öncesi:

Halk kültüründe geçiş dönemi olarak içinde değerlendirdiğimiz ölüm olayı, insan yaşamının kaçınılmaz bir son noktasıdır. İnsanlar ölümden kurtulmanın mümkün olmadığını bildiği için ölümle ilgili bazı ön belirtiler üretmişlerdir. Bunun için de ölümü haber verdiğine inanılan çeşitli hayvan türleri, tabiat olayları ve rüyalarla ilgili inanmalar ve uygulamalar söz konusudur.

3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Altay dünyasının ölümle ilgili mutlak bir kuralı, ölüm karşısında derin bir korku duymaktır. Hastalık, hasta, ölüm, cesedi çevreleyen her şey derin bir korku salmaktadır. 1633 yılında, Gezgin Adam Olearius Çeremisleri ziyaret ettiğinde, Orta Asya'da soğukkanlıkla şunların söylendiğini duymuştur: “Ölenler öldü ve geri dönmeye niyetleri yok.” Unus testis! Ancak Olerius bu konuda kendisine mutlak şekilde inanılacak bir otorite değildir (Roux, 1999:99 . Olearius, 1766: 283).

Eski Türkler, hastalığın biteceğine inanmışlar, ancak bunun yanında ölüme karşı direnme ve ölmeme arzusu ile hayata bağlanmışlardır. Şöyle ki, hayattan daha fazla öteki dünyaya değer verip sürekli ölümden bahseden değişik dinlere bağlı Türkler, yine de hayata olan bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Bu düşünce çerçevesinde, hastalık zamanlarında hastaya bir tür karantina sistemi uygulamışlar, hastayı tedavi çadırına almışlar, ona görevlilerin dışında hiç kimseyi, hatta çocukları

bile yaklaştırmamışlardır (Ersoy, 2002: 86-101).

a) Konya İli'nde:

Halk arasından bazı kuşların ötmesi, bazı hayvanların uluması kimilerine göre uğursuzluk kimilerine göre uğur olarak kabul edilmekte, bunun yanı sıra ölüm işareti olabileceği inancı da yaygındır. Konya'da bu tür inançlara yer verilmiştir. Örneğin: “Akşam ve yatsı ezanları okunurken köpeğin uluması, o civarda birinin öleceğine inanılır. Tavşan, tilki ve kara kedi yolu keserse, uğursuzluk getireceğine inanılır. Kara karga kimin evinde öterse, o haneden cenaze çıkacağına inanılır. Baykuş kimin evinde öterse, o haneden cenaze çıkacağına veya o haneye belâ geleceğine inanılır”. Bunların yanı sıra, “Akşam ezanı vakti uyunursa rızkın azalacağına ve kısmetin kesileceğine inanılır. Evliliğin ilk günü erkek veya kadın hangisi önce uyursa, onun daha evvel öleceğine inanılır. Gece vakti açmanın, kendi mezarını açmak olduğuna yani ölümü çağırarak olduğuna inanılır.” (Aydın, 2006: 109-112).

□ Ölümü önceden haber verdiğine inanılan belli hayvanlar vardır: Baykuş ötmesi, köpek uluması ölümün habercisi olarak bilinir. Bunun haricinde karakarga ve karakedi de uğursuzluk getirir denilir (KK8, KK20, KK26, KK27, KK28, KK30).

□ Geceleyin beklenmedik bir vakit komşu ya da akrabanın kapıyı çalması bir ölüm haberi getirmiş olabileceği endişesi yaratır (KK8, KK9, KK10).

□ Rüzgarın sürekli esmesi, fırtına, gök gürlemesi ve şimşek çakması gibi tabiat olayları hep ölümü çağırır (KK26).

□ Rüyasında ölüyü görmek “diriye görmek” olarak ifade edilir, eve misafir geleceğinin işaretidir (KK27).

□ Evli bir bayan rüyasında başörtüsünü kaybederse eşini kaybedecek anlamına gelir. Bir başka rüyada, evin duvarı içeri doğru düşerse evden biri ölecek, aksine duvar dışarı doğru yıkılırsa dışından biri ölecek anlamına gelir. Bunun gibi kötü rüyalar gördüğü zaman “Dam'a (balkon) bulgur serp, kuşlar yesin” derler (KK22).

- Rüyasında dişlerin dökülmesi ölümün belirtisidir (KK8).
- Hasta yatağındaiken rüyasında ölmüş bir yakını, sevdiği bir insanı görmüş olması, düşü göreni yanına çağırması ve elinden tutup bir yere götürmesi, hastanın ölüm anının yaklaştığını ifade eder (KK8, KK27).
- Hasta ayağa kalkmayı deneyip “gitmem gerek” derse, çok sevdiği birini görmek isterse, hep ölümden söz ederse, bir dini hocayı yanına çağırarak, borçlarının verilmesini isterse, vasiyetini yapmak isterse, helallaşırsa, uzaktaki akrabaları görmek isterse, evine ya da doğduğu memlekete gitmek isterse ölüm vakti çok yaklaşmış demektir (KK8, KK20, KK27, KK30, KK36).
- Sekarât halindeki bir kişi sorulara cevap veremez, konuşamaz, bedeni ayaklarından başlayarak soğumaya başlar, elleri, ayakları ve tırnakları beyazlaşır, güçlkle nefes alıp verir, burun deliklerinde örümcek ağı gibi ağ oluşur (KK8, KK27).
- Ölüme yakın ayakları şişer (KK8).
- Ağır hasta birisinin kısa bir süre iştahının açılması iyileşeceğine işaret etmez, çok geçmeden dünyadan göçüp gider (KK8, KK27).
- Ölümü düşündüren belirtiler, öncelikle yaşın çok ilerlemesi yani yaşlılıktır (KK3, KK10, KK13, KK15, KK18).
- Önemli bir hastalık ölüm belirtisidir. Ölecek kişi konuşamaz, yemeden içmeden kesilir (KK6, KK8, KK9, KK12, KK13, KK18).
- Hasta yatalaksa, yataktan kalkamıyorsa ümit kesilir (KK4, KK6, KK13, KK18).
- Baykuş ötüşü iyi sayılmaz, uğursuzluk getirir. Hangi eve tünerse o evin tüneği dağılır diye inanılır (KK3, KK4, KK7, KK8, KK9, KK20, KK21, KK22).
- Karga ve baykuşun bir yere tünemesi uğursuzluk getirir (KK1, KK2, KK3, KK5, KK10, KK11, KK13, KK17).
- Horoz erken öterse, gece öterse iyi sayılmaz, erken öten horoz kesilir (KK2, KK3, KK5, KK8, KK10, KK11, KK12, KK15, KK19).

- Kara kedi görünce uğursuzluk sayılır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK13, KK14).
- Öleceğine yakın canı alışık olmadığı bir şey ister (KK2, KK3, KK5, KK10, KK11).
- Ezan okunurken köpeğin uluması uğursuzluk getirir (KK2, KK3, KK5, KK12, KK13).
- Ölecek insanın yüzünde bazı değişiklikler olur, sararır, çok halsiz görünür (KK2, KK3, KK4).
- Yıldız kayarsa bir kişinin öldüğüne, her yıldızın bir insanı temsil ettiğine inanılır (KK27).
- Düğmeyi giysi üzerindeyken dikmeye çalışanın ömrünün kılalacağına inanılır, iyi sayılmaz (KK3, KK4).
- Nefesi daralır, zorlanır (KK3, KK5, KK8, K9).
- Yakın dostlarını, akrabalarını görmek ister. Borçlarını ödemek, helallaşmak ister (KK4, KK10, KK11, KK12, KK19, KK20).
- Ölümü uzaklaştırmak için sadaka verilir, dualar okunur (KK10, KK11, KK13, KK14, KK17).
- Kalp krizi geçiren kimsenin vücudu morarır, yüzü mosmor olur (KK27).
- Gözünden yaş akıyorsa “gözün nuru aktı” denilir, gözleri söntükleşirse “gözün ferri gitti” denilir (KK27, KK28).
- Ölüm zamanının yaklaştığını hisseden kimse “bir daha görüşürüz veya görüşemeyiz ”diyerek tanıdık bildik eş dost, akrabalarla helallaşır. Küs olduğu kimselerle barışmayı ister (KK1, KK2, KK3, KK8, KK10, KK12, KK13).

b) Hoten İli’nde:

Hayatın en tabii neticesi olan ölüm ve yok olmanın vermiş olduğu endişe ve korku, Uygurlar'ın atalar kültürüne bağlılıkları nedeniyle, yuğ merasimleri ve defin adetlerinin sosyal yaşantıda derin izler bırakmasına sebep olmuştur. Ölüm

korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışa gelmişin dışındaki birtakım davranışlar, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalandaki görüntülere, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti saymaktadır (Örnek, 1995: 208)

Ölümlle ilgili farklı inanış ve uygulamaları bünyesinde bulunduran toplumlardan birisi de Uygurlar'dır. "Bala-kaza kaş-kırpikning arisida" (Kaza/ölüm kaş göz arasında) (EMET: 59) "Can bar yerde kaza bar" (Canın olduğu yerde ölüm vardır), (EMET: 37) ve "Kazağa riza, balağa sevir" (Ölüme razı olmak, belaya sabır etmek gerekir), (EMET: 236) ata sözlerinden de anlaşıldığı gibi Uygurlar'da ölüm genelde doğum gibi tabii bir olgu kabul edilmekle birlikte, bazen de geçmişten gelen anlayışla kötü ruhların zararlı sonuçlarına bağlamaktadır (Beydulla, 2005: 122).

□ Yaşının büyümesi, halsizlik, eskisi kadar kuvvetinin olmamasından ölüme yaklaştığını hisseder (KH1, KH2, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12).

□ Hem yaşlı hem hastalanınca, "bir bacağı artık kabire indi" deyimini ifade eder (KH1, KH2, KH3, KH5, KH7, KH9, KH10, KH13, KH14, KH15, KH16, KH21).

□ Karga öterse ölüm haberi getirir derler. Karga ötüşü duyan kimse kendi ailesi veya yakın akrabalarından birinin ölüm haberini alacağını düşünür. O yüzden karga ötmesin diye taş gibi şeyler atılırken "ağızına taş" diye de beddua edilir (KH1, KH2, KH4, KH5, KH6, KH10, KH11, KH19, KH20).

□ Rüyasında pişmiş erik meyvesi ve inek gören kişinin ağır hastalanacağına inanılır. Eğer bir evli bayan rüyasında ayakkabısını kaybederse, eşinin bir kaza geçireceğine, hatta öleceğine inanılır (KH2, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12, KH14, KH19, KH20).

□ Hasta kişi, rahmetli olmuş akraba, dost veya komşusunu rüyasında gördüğü an ölümün çok yaklaştığına inanır. Çünkü o ölen kimse hasta kişiyi yanına çağırılmış olur. Eğer aynı rüyayı sağlam biri görürse, ölen kimsenin onun dua'sına ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8, KH9, KH11).

□ Çoğu zaman insanlar ölümüne yakın bir türlü yalnızlık ve gurbet duygularına kapılır. İster istemez hep ölümü düşünür. Hep bir üzüntü içerisinde kalır.

Yalnız kalmaktan korkar (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8, KH9, KH10, KH13).

□ Düğmeyi giysi üzerindeyken dikmeye çalışanın ömrünün kısılacığına inanılır. Eğer giysiyi çıkartma imkanı yoksa iğne tutan kimse dişi ile iğneden biraz büyük birşeyi (çubuk, kürdan veya ağaç parçası vs.) dikme işini bitirene kadar dişleyip durur, çoğu zaman ağaç parçası olur. Bununla ilgili başka bir görüş te ise, giysi üzerindeyken dikmeye çalışan kimse anne babasını erken kaybeder (KH2, KH3, KH5, KH9, KH10, KH11, KH13, KH17, KH19).

□ Hastalığı ağır kimse ölüme yaklaşınca biraz iyileşmiş gibi olur, konuşur, canı yiyecek birşeyler çektiğini söyler ama bu çok kısa sürecektir (KH2, KH3, KH5, KH9, KH11, KH13, KH18, KH19, KH20).

□ Gece, akşam vakti tırnak kesmenin de uğursuzluk getireceğine inanılır (KH1, KH2, KH3, KH5, KH7, KH9).

□ Hasta kimsenin, yastığına basmanın hastanın hastalığını daha ağırlaştıracağına inanılır. Bu sebepten dolayı hasta ziyaretine gidildiğinde hasta yastığından uzakta oturulur (KH2, KH3, KH4, KH5, KH7, KH8, KH9, KH11, KH13, KH17, KH19).

□ Akşam namazına yakın ve namaz vakti hasta kimse de yatmaz, yatağında oturtulur, o vakit yatarsa hem günah olacağına hem hastalığının daha da ağırlaşacağına inanılır (KH1, KH3, KH5, KH8, KH9).

□ Horoz erken veya gece öterse iyi sayılmaz, horoz kesilir (KH2, KH3, KH5, KH9, KH10, KH11).

□ Hasta kimsenin burun üstü sararmışsa ölüm saatının yaklaştığı düşünülür (KH1, KH2, KH3, KH4, KH6, KH7, KH9, KH15, KH17, KH19).

□ Nefes kesilmesine yakın dudakların rengi değişir, beyaz hatta mavi renge girer, ölmek üzere olan kişinin dudakları kurur, önce ayakları, sonra bütün vücudu soğumaya başlar, tırnağı, yüzü ve dili morarmaya başlar (KH2, KH3, KH5, KH9, KH11, KH13).

c) Değerlendirme:

Hastadaki birtakım değişiklikler, hayvanların davranışları, tabiat olaylarına

anlam verme iki bölgede de halk arasında ölümün ön belirtileri olarak değerlendirilen benzerliklerdir. Eski Türk inançlarının izlerinin görüldüğü bu uygulamalarda doğayla iç içe yaşayan insanoğlu, yeryüzü ile gökyüzü arasında bir ilişki kurmuş, bazı tabiat olaylarının felaket getireceğine, bazı hayvanların da uğursuzluk getireceğine inanmıştır. Korkuyla algılanan birtakım olaylardan kötülük geleceği inancıyla kaçınılmıştır.

3.2. Ölüm Sırası

Ölüm olayının duyurulmasından sonra defne, mezarın hazırlanmasından mezarlıktan ölü evine dönülmesine, taziyeye gidilmesine, ölü aşı, yas kıyafetlerine, Yasin okunmasına, ağıt yakılmasına, ölünün ruhu için yapılacak diğer hayır ve hasenata kadar bir dizi uygulama vardır (Kalafat, 1998: 239-266).

Ölümden hemen sonra yapılan işlemler doğrudan doğruya cesetle ilgilidir. Ölünün öte dünyaya uğurlanması için önhazırlık niteliğindeki bu işlemlerde korku ile birlikte dinsel gelenekler icra edilmektedir. Ölünün gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, başının kibleye doğru çevrilmesi, ölü üzerindeki çıkartılması, “rahat döşegi”ne alınması, ölünün karnına bıçak, demir konulması, pencerelerin açılması vs. işlemler yapılır. Yapılan bu tür işlemler farklı bölgelerde farklı inanışlar göstermektedir. Ama hepsi bünyesinde dinselden de daha çok büyüsel inançlar da uygulamaya geçirmişlerdir (Örnek, 1979: 44-47).

3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler ve Ölümün

Duyurulması

Ölüm anındaki olaylarla ilgili pek çok inançlar da vardır. Kişi can verirken takındığı tavır veya geride kalanların birtakım tutumları, yeni ölümlerin habercisi ve önlemleri alma konusundaki bazı uygulamalar da yer alır. Gözleri bir türlü kapanmayan ölünün hasret çekerek öldüğüne inanılır (Kalafat, 1998: 239-266).

a) Konya İli'nde:

□ Bir kişi ölürken ağzı kurumasin, susuz ölmesin diye ağızına su damlatılır, bazı evlerde özellikle zezem bulundurulur. Sekarat hâlindeki kimseye şeytan “ben sana su vereyim, sen bana işlediğin amelleri ver” dermiş (KK1, KK5,

KK6, KK7, KK9, KK13, KK14).

□ Ölümün kolay olması için yasin okunur, bol bol şehadet getirilir. Susuz kalmaması için sekâretteki kimsenin ağzına zezem damlatılır (KK21, KK22).

□ Sekaret hâlindeyken ameli iyi olan kişiye melekler ölürken gül gösterir. Ölü eğer onu almaya çalışırken gülümserse ameli iyi bir kişi olduğuna inanılır (KK2, KK3, KK9, KK11, KK12, KK16).

□ Ölünün gözleri açık kalırsa sevdiği birini görememiş, dünyaya hasret kalmış denilir (KK8, KK27).

□ Bir kimsenin öleceğine kanaat getirildiğinde ilk önce gözleri kapatılır ve çenesi düşmesin diye bağlanır, ayaklarının baş parmakları bağlanır. Bu işlemler vücudun düzgün bir şekilde kalmasını sağlamak amacıyla yapılır. Ardından mezar kazma hazırlıklarına da hemen başlanır. Aile içinden birisi hastanın ölçülerini alıp kefeni hazırlar (KK3, KK6, KK8, KK10, KK14, KK17, KK21).

□ Ölüm döşeğindeki kişiye dua ve Kuran okunur, yanındaki kimseler şehadet getirir, ağzına zezem damlatılır (KK1, KK5, KK6, KK8, KK13, KK14, KK16, KK19).

□ Can teslim edilmişse, kefen ölçüsü alınır ve biçilir, mezar yeri belirlenir (KK4, KK8, KK20, KK22, KK23).

□ Hemen o sırada yakın akrabalara haber verilir, komşular dostlar yardımcı olurlar (KK1, KK2, KK3, KK8, KK10, KK12).

b) Hoten İli'nde:

Genel bir uygulama olarak, ölmek üzere olan kişinin, halkın ifadesi ile "sekratka çuşken" (ölüm döşeğinde yatan) bir insanın yanına dini hocalar çağırılır, Kur'an okutulur ve dua edilir. Esas olarak Yâsin suresi okunur. Hasta konuşabilecek durumda ise vasiyetlerini söyler. Yakınları ile vedalaşır, razılık alma ve razılık verme işleri yapılır.

□ Yanında oturanlar da ayetler okur, nefesi gidene kadar ellerini bacıklarını ovar (KH1, KH3, KH9, KH11, KH12, KH15, KH16).

□ Bir kişi ölüm döşeginde yatarken imanlı gitsin diye ağzına yasin süresi okunmuş su damlatılır (KH1, KH3, KH4, KH8, KH9, KH10, KH11, KH13, KH14, KH17, KH19).

□ Eskide kan kusarak ölmenin daha iyi olduğuna inanılırdı, böyle ölen kişinin şehit olacağı söylenirdi (KH4, KH8, KH11, KH12, KH25).

□ Ölümünden önce çok zorlanan kimse için dua edilerek kolaylık dilenir. (KH1, KH3, KH4, KH8, KH10, KH11, KH13).

□ Nefes kesilince hemen çenesi bağlanır, yoksa çene düşer. Çene bağlandıktan sonra bacaklarının iki baş parmağı da bağlanır (KH1, KH3, KH4, KH5, KH6, KH7, KH8, KH10, KH11, KH12, KH13, KH15, KH28, KH29).

□ Azrail insanların canını alırken iyi insanların ölümü kolay, kötü insanların ölümü zor olur. Buna göre, eğer insan iyilik ve sevap işlerini çok yapmış, cömertce yaşamışsa Azrail o insanın canını kolay alır. Kötü niyetli ve menfaatçi insanların ölümü zor olur derler (KH3, KH4, KH6, KH18, KH19).

□ Hemen o sırada yakın akrabalara haber verilir, komşular dostlar yardımcı olurlar. Ölünün yakın eş-dost, akrabalarına direk “öldü” denilmez, “hastalandı veya ağır hasta, sizi görmek ister” denilir (KK1, KK2, KK3, KK8, KK10, KK22).

□ Kişi son nefesini verince, kefen ölçüsü alınır ve biçilir, mezar yeri belirlenir (KH1, KH2, KH3, KH4, KH5, KH10, KH11, KH22).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de ölüm yaklaştığında kişi için bazı uygulamalar yapılır. Kişinin öleceğine kanaat getirildiğinde, başında Kur'an okunur, kefen biçilir, mezar yeri belirlenir. Ölmek üzere olan kişinin su isteyeceğine inanıldığından son suyu verilir. Ruhunu teslim ettikten hemen sonra gözleri kapatılır, iki bölgede de gözleri açık kalan kimse için “dünyada çok sevdiği birini göremeden gitti” diye yorumlanır. Daha sonra çenesi ve ayak uçlarının baş parmakları bağlanır. Başı kibleye doğru çevrilir.

3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Anadolu sahasında ölümden hemen sonra yapılan birtakım inanç ve uygulamalar vardır. Ölünün gözlerinin kapatılması: Bu eylemin yapılma gerekçeleri bölgelere göre farklılıklar arz etmektedir. Bunlardan birkaç tane sayacak olursak; bu dünyada gözü kalmasın diye, mezara gözü açık girmesin diye, ardından birini götürmesin diye vb. yorumlar vardır. Ölünün çenesinin bağlanması: Ruhunu yarılmasın diye, içine şeytan girmesin diye, ağzı toprak dolmasın diye yapıldığına dair söylemler vardır. Ölünün bulunduğu odanın penceresi açılır: Ruhunu çıksın diye, Azrail çıksın diye, melekler içeri girsin diye yapılmış (Örnek, 1979: 44-47).

Türkler ruhun ölümden sonra kuş gibi göğe yükseldiğine inanırlar. Göğe yükselmek için ruhun kanatlı bir nesne olması gerektiği inancı hakimdir. Dolayısıyla Türkler herhangi bir kişinin ölüm olayı kapalı bir mekanda gerçekleşmişse ölünün ruhunun rahat uçuşması için kapı, pencere vb. açılır (Roux, 1999:159-160).

Ölümden sonra, hoca veya imam gelerek ölü üzerine Kuran'dan sureler özellikle Yasin Suresini okur. Cenaze yakınları ise, ölüm olayını camilerde sela okutarak mahalle sakinlerine duyururlar ve defin için gerekli hazırlıkları yaparlar. Anadolu Türklerinde, mevta, canını teslim ettiği yerde tutulmaz, yatağının yeri değiştirilir. Cenaze gece yalnız bırakılmaz, ışıklar yakılı kalır. Ağzı bağlanır ve vücudundaki delikler, pamuk veya bezle kapatılır (Kalafat, 1998: 239-266).

a) Konya İli'nde:

□ Ölüp ölmediğini anlamak için ağzına ayna tutulur, buhar olup olmadığına bakılır (KK1, KK2, KK3, KK11, KK12).

□ Ölünün gözleri açık kalırsa, gözü açık gitmesin diye sağ eliyle "Besmele" çekerek kapatılmaya çalışılır. Ölünün gözleri açık giderse, bir şeyi arzu edip de yapamadığına ya da birine hasret gittiğine inanılır (KK2, KK5, KK9, KK11, KK13, KK18, KK20).

□ Ölünün üzerine bir örtü örtülür. Çenesi bağlanıp, gözleri kapatılır. Üzerindeki elbiseler keserek çıkartılır. Avdet yeri kapatılır, vücuttaki sıvının dışa akmasını engellemek için pamukla tıkanır (KK4, KK16, KK17, KK18, KK20,

KK21).

□ Ölünün üzerine karnı şişmesin diye demir ya da bıçak konur (KK3, KK5, KK8, KK18, KK20, KK21).

□ Ruhu çıktıktan sonra Kuran okunmaz, çünkü önce abdest alınması gerekir (KK5, KK7, KK11, KK12, KK14, KK15, KK16).

□ Kefen hazırlığı yapılır. Ölünün ölçüsü alındıktan sonra kefen biçilir (KK13, KK15, KK17, KK19, KK22).

□ Bu hazırlıklar yapılır iken, kadınlar oturur, tesbih ile 70 bin kere Kelime-i Tevhid çekilir (KK22).

b) Hoten İli'nde:

□ Ölünün gözleri açık kalırsa bir şeye hasret kaldığına, dünyaya doymadığına inanılır ve gözleri kapatılır. Halk deyimi ile <gözü arkada kaldı> denilir (KH3, KH4, KH6, KH8, KH11, KH15, KH17, KH20).

□ Ölünün üzerine bir çarşaf örtülür. Çenesi ve ayakları bağlanır (KH3, KH5, KH7, KH8, KH13, KH14, KH16).

□ Ölünün üzerine bir örtü örtülür. Çenesi bağlanıp, gözleri kapatılır. Üzerindeki elbiseler çıkartılır. Avdet yeri kapatılır, elleri kadınsa göğsünde, erkeğe göbeğinde birleştirilir (KH1, KH3, KH5, KH10, KH11, KH12).

□ Ölüyü son defa görmeleri için uzak yakın akrabalara haber verilir. Haberi alan herkes eve toplanır. Ölünün yakınlarına baş sağlığı diler, sabır için tesellide bulunurlar (KH2, KH3, KH8, KH9, KH10, KH11, KH19, KH20, KH21).

□ Genel olarak sesli bir şekilde ağlarlar, günah olacağını bile bile ağıt yakılır. Mesela babası ölen biri: ah babacağım, canım kardeşim, bizi yalnız bıraktın gittin... sensiz biz ne yapalım şeklindedir. Ağlamadığında “hiç üzülmemiş” şeklinde dedikodu ederler (KH12, KH13, KH16, KH18, KH19).

□ Ölünün bulunduğu odada veya yan odada kadınlar oturur, 1100 tane taş ile Kelime-i Tevhit çekerler (KH1, KH2, KH3, KH5, KH11, KH12).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de ölüm olayından sonra bazı uygulamalar yapılmaktadır. Ölünün çenesi ve ayakları bağlanır ve ölçüsü alınarak kefen hazırlığı yapılır. Mezar kazılır, bu işlemler yapılırken yardımlaşma ön plandadır. Konya’da kadınlar 70.000 kere, Hoten’de 1100 kere Kelime-i Tevhit çekerek ölü ruhuna bağışlamaktadır. Hoten’de okunmuş bu küçük taşlar mezar üzerine dökülmektedir.

3.2.3. Ölünün Bekletilmesi

Türk halkının inançlarına göre, ölüyü gömmekte acele edilmesi, misafirlere yemek yetiştirmekte ve alınan borcu ödemekte acele edilmesi gerektiği vurgulanır. Ama özel bir durum yoksa, güneş battıktan sonra ölü gömülmez, ertesi sabaha bırakılır (Artun, 2009: 190). İslam dinine göre ölünün bekletilmemesi, hemen gömülmesi için acele edilmesi gerekir.

Ölümün geçiş dönemi olarak değerlendirilmesinin bir önemli nedeni ise, ilkel insandan günümüze dek insanın ölmesi, diğer bir hayat için bir “geçiş” olarak görülmesidir. Ölü erken gömülmeye çalışılır. Ancak ikindiden sonra ölenler ertesi güne kadar bekletilir. Ölünün gömülme işlemine acele etmekte “akılcı” açıklamalar vardır: acı, biran önce bitsin diye. Biran önce toprağına kavuşsun diye. Çilesi fazla sürmesin diye. Beyni soğuması, sorgucu meleklerin sorusuna iyi cevap verir diye...vs. (Boratav, 1973: 237-240).

a) Konya İli’nde:

□ Hadis-i Şerif’e göre cenazenin erken gömülmesi gerektiğinden çok geciktirilmez (KK16, KK17, KK18, KK20, KK22).

□ Sabahleyin öldüyse öğle namazından sonra gömülür. İkinci vakti veya sonra öldüyse güneş battıktan sonra gömülmez, ancak sıcak aylarda trafik kazası gibindenlerle hayatını kaybetmişse kokmaması için gömülür. Yoksa akşam vakti öldüyse bir gün sonra sabah ya da öğle namazından sonra gömülür. Bir gün bekletilecekse, evin soğuk bir bölümünde ya da caminin gasilhânesinde bekletilir (KK1, KK3, KK6, KK7, KK10, KK13, KK15, KK19, KK21).

□ Ölüyü bekletmeden gömmek gerekir. Cenazenin acele ettiğine, yerini istediğine inanılır (KK3, KK5, KK8, KK9, KK11, KK13, KK14).

□ Kıyametin ikindi ile akşam namazı arasında kopacağına inanılır, bundan dolayı cenaze akşam namazı vakti gömülmez, ikindiye kadar gömülür (KK6, KK22).

□ Cenaze bekletilirse evin soğuk bir odasında ortaya yatırılıp üzerine çarşaf örtülür. Karnına şişmesin diye bir demir parçası ya da bıçak konur (KK3, KK5, KK8, KK9, KK20).

□ Kişi sabahleyin öldüyse, hazırlık yapılmışsa hemen gömülür. Yakınları, çocukları uzakta olanlar hemen gömülmez, bekletilirler (KK2, KK3, KK4, KK9, KK10, KK14, KK15).

□ Kaza sonucu bir ölüm olduysa ve gün geçmişse, cenaze kokmasın diye gece vakti de gömüldüğü olur (KK20)

b) Honten İli'nde:

□ Cenaze namazı genel olarak sabah namazından sonra kılınır. Çünkü camilerde sadece sabah namazı için ezan okunulabilir, cemaatin da en çok olduğu namazdır (KH1, KH2, KH4, KH5, KH9, KH10, KH11, KH17, KH19, KH21).

□ Çok bekletilmesi iyi olmaz denilir ama çoğu zaman bir gece bekletilir. Cenaze yalnız bırakılmaz, akraba ve komşular uyumadan başında otururlar, ağlarlar, ölen kimsenin hayatında yaptığı hayır işleri, çektiği dertleri...gibi şeyleri konuşarak göz yaşlar dökerler (KH1, KH3, KH5, KH6, KH11, KH12, KH20).

□ Özellikle akraba ya da çocukları uzakta olanlar bekletilir, onların gelip son defa görmeli için (KH1, KH3, KH4, KH5, KH8, KH10, KH12).

□ Eskiden çok acele edilmezdi, ağıtlar söylenirdi (KH1, KH3, KH4, KH8, KH9, KH10).

□ Akrabası olan kimsenin ağlamaması birçok dedikoduya sebep olur. Sevinmiş, acımamış...vs. (KH1, KH4, KH11, KH15, KH16).

c) Değerlendirme:

İki araştırma alanımızda cenazenin bekletilmesi bazı sebeplerden ötürüdür. Cenaze uzakta olan yakınlarının gelmesi için soğuk bir odada, üzerine çarşaf

örtülerek bekletilir. İslamiyet inancına göre ölüyü bekletmeden gömmek gerekir. Ama iki bölgede de akşam vakti cenaze gömülmez. Konya’da kıyametin akşam vakti olacağına inanıldığına dair söylemler vardır. Hoten’de genel olarak bir gece bekletmelerinin nedeni ise aile üyelerinin ölen kişiyle uzun uzun vedalaşmayı arzu etmesidir. Ölünün cesedinin evden çıkmadan ruhunun da yanında bulunduğu inancı vardır.

3.2.4. Yıkama ve Kefenleme

Ölünün defni İslâm geleneklerine uygun bir şekilde gasli, kefenlenmesi, tabuta konması ve cenaze namazından sonra mezara konması şeklinde gerçekleşir. Yıkama ve kefenleme sırasında çeşitli uygulamalar da görülür. Örneğin, Cennet kokusu vereceğine inanılan kokuların kefene sürülmesi veya bu kokular yıkama suyuna konulması gibi işlemler vardır (Ersoy, 2002:86-101).

Ölümün gerçekleşmesinden, cenazeye gelecek kişilerin toplanmasından sonra ölüyü gömmek için hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar: yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması, cenaze namazı işlemleriyle gerçekleştirilir. Ölüyü gömmek için önce dinsel ve geleneksel kurallar içinde yıkamak gerekir. Yıkama işini ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları, bu işi bilen insanlar yapar. Ölü yıkama işi evin içinde, bahçesinde veya hastanede yapılabilir. Ölünün yıkandığı su, temiz olduktan sonra her yerden alınabilir (Artun, 2009: 190-191).

Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lilâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himâr), göğüse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lilâfeden oluşur (Örnek, 1979: 52-54).

a) Konya İli’nde:

□ Teneşir tahtası üzerinde, ayakları kibleye doğru yatırılır. Önce gusül abdest aldırılır. Bol sabunla yıkanır. Su başından ayaklarına doğru dökülür, akıtılır. Yıkarken eldiven giyilir, eskiden beyaz bezden torba dikilir, ip ile bağlanırdı. Sabun sürmek için yün veya liç kullanılırdı. Yıkama işlemi bittikten sonra, kürek üzerine ateş alınır, ateş üzerine üzerlik otu konulur ve ölü üzerinden gezdirilir. Bu işlem

cesedin güzel koku alması için yapılır. Kefenlendikten sonra kefene de gül suyu veya güzel kokular sürülür. Kefenin içine ve dışına çörek otu ve ihacdene denilen hoş kokulu bir çeşit otun yaprakları atılır. Erkek kefenin iki kat, bayan kefeni üç kat olur. Aşağı yukarı erkek için 6m, bayan için 8m patiska kumaşı kullanılır. Dikilen yakasız gömlek erkeğin dizine kadar, bayanın ayak uçlarına kadar uzunlukta olur, kefende herhangi bir dikiş atılmaz (KK29).

- Yıkarken aşağıda biriken su gömülür (KK8, KK29).
- İmam yıkar, önce gusül aldırır. Üç defa yıkanması sünnettir. Yıkarken daha temiz olması için sabun kullanılır. Erkek için üç kat kefen kullanılır. Biri yakasız gömlek, iki tanesi normal sargıdır. Kadın için beş kat, bunun biri başörtüsü de diğeri göğüs bölgesini kapatmak içindir (KK37).
- Yıkama esnasında takma dişleri varsa çıkartılır (KK36).
- Ölüyü yıkarken sudan atlamak, üzerine basmak günahdır (KK35, KK36).
- Kefen içinde çörek otu ve kına konulur (KK34, KK35).
- Cenaze yıkama suyu ısıtırken tezek kullanılmaz, odun kullanılır (KK8, KK22).
- Artan su ile taze bebekler yıkanır, kırklanır, bu bebeğin ileride hastalanması için yapılır (KK22).
- Bazı kırsal köylerde eskisi gibi cenazeyi yıkamak için kazan vardır ve ölüm olduğu evde kazan kurulur (KK1, KK2, KK11, KK12).
- Ölen kadınsa kadınlar tarafından yıkanır. Erkekse erkek yıkar. Yıkamayı cenaze yakını yapar ya da yıkayıcılar tutulur. Yıkama işlemini yapan kişiye para verilir. Yıkayıcıya, mezar kazana parası hemen verilir, bekletilirse günah olacağına inanılır (KK6, KK8, KK10, KK11, KK14, KK16, KK19, KK21).
- Cenazeyi yıkayan kadın aybaşıdan kesilmiş olmalıdır. Yoksa günah olur, abdestli olması gerekir (KK6, KK9, KK13, KK16, KK18, KK20).
- Cenaze yıkanmadan önce, yıkayıcı abdest alır, eldiven giyer.

Yıkandıktan sonra cenazeye gusül abdest aldırır. Eğer evde zemzem varsa belden yukarısına zemzem suyu döker. Günah olacağı için belden aşağıya dökülmez. Kefenlerken güzel koksun diye çörek otu, üzerlik otu da konulabilir (KK1, KK3, KK8, KK10, KK18).

□ Ölünün yıkama suyu ılıktır. Yıkama suyuna el sürülmez, tas ile alınır ve dökülür (KK2, KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Cenazeyi yıkarken en az üç kez su dökülmelidir, baş ucundan ayaklarına doğru dökülür (KK1, KK2, KK5, KK9, KK10, KK21).

□ Cenazenin yıkandığı su arttırılmaz. Ölünün nasibi olduğuna inanılır (KK6, KK9, KK13, KK16, KK19).

□ Ölüyü yıkamak için kullanılan kazan ters çevrilir. Kazan ocak üzerinde bırakılmaz (KK1, KK15, KK18, KK21).

□ Yabancı kadın erkek cenazenin yüzüne bakmaz, ruhu teslim ettikten sonra artık nikahtan düşer. Bu yüzden kendi eşleri de artık dokunamaz, namehrem olur (KK2, KK3, KK4, KK5).

□ Cenazeyi yıkarken dua okunur (KK9, KK11, KK13, KK15).

□ Cenazeyi yıkarken artan su mezara kadar götürülür, gömülme işlemi yapıldıktan sonra üzerine dökülür (KK27, KK31).

□ Cenazenin yıkandığı yere su serpilir. Susuz öldüyse gelip kana kana su içtiğine ya da abdest aldığına inanılır (KK2, KK3, KK5, KK10, KK12).

□ Kadın kefeni beş parçadan oluşur: yakasız bütün gömlek, göğsünden dizine kadar bir parça, başörtü, göbeğinden başlayan avret kapatmak için kullanılan bir parça, en son önce sol tarafı sonra sağ tarafı kapatılan büyük kefen bezi. Büyük kefen bezinin bir baş bir ayak ucu bağlanır, mezara koyulurken bütün bağlar çözülür (KK6, KK8, KK27).

□ Cenazeyi yıkayan kişi aynı zamanda kefenleme işlemini de yapar. Erkek kefeni üç parçadan oluşur: iç gömlek, dış gömlek ve örtü. Kefen dikişsiz olur. Beyaz patiska kumaşından yapılır (KK9, KK10, KK13, KK14).

b) Hoten İli'nde:

Hoten'de tabuta "Cinaze", Cenaze'ye ise Miyt, Cenaze namazına ise Miyt Namizi denilir.

□ İlk önce cenazeyi yıkamak için kazan kurulur, temiz su dökülür, su içine güzel koku olsun diye "Reyhan" adlı çiçek atılır, çiçeğin atıldığı su ılık olur (KH1, KH10, KH11, KH13, KH18).

□ Ölen kadınsa kadınlar tarafından yıkanır. Erkekse erkek yıkar (KH27, KH28, KH29).

□ Cenazeyi yıkayan kimseler abdestli olmalıdır, yıkamanın ilk adımında cenazeye de gusül abdest aldırılır (KH1, KH3, KH5, KH6, KH7).

□ Ölünün yıkama suyu ılıktır. Yıkama suyuna el sürülmez, tas ile alınır ve dökülür. Yıkayan kimseler burun ve ağızını kapatacak şekilde maske kullanırlar, ellerine eldiven giyerler (KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Yıkama 2-3 saat sürer, çok temiz olmasına özen gösterilir. 2-3 sabun kullanılır. Reyhan adlı çiçek/bitki kaynatılır, sabunlandıktan sonra ılık hale gelmiş sıcak su bir kaç kez ölü üzerine dökülür. Böylece ölen kişinin güzel hoş kokmasını sağlamış olur (KH1, KH9, KH11, KH28, KH29).

□ Âdetlere göre yıkayan kimse ile mezar kazan kimseyi razı etmek gerekir, çoğu zaman bu işlemleri yapan kimseler akrabalar ya da aynı mahalleden kimseler olduğundan hiçbir şey kabul etmezler (KH1, KH2, KH3, KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Su temiz olmalıdır, eskiden kuyudan çıkartılmış ya da nehirden akan su getirilirdi. Bol suyla yıkanılır (KH12, KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Mahallede ölü yıkamak için özel olarak yapılmış tahtadan yatak gibi bir mobilya bulunur, buna "Çaçap" denilir. Cenaze çıkan eve getirilir, başka bir evde cenaze olunca götürülür (KH2, KH3, KH8, KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Ölü kadınsa saçları çok güzel ve temiz şekilde yıkanılır, kurutulur, saç örülmez ve asla kesilmez (KH2, KH3, KH5, KH7, KH18, KH19, KH20).

□ Cenazeyi yıkarken dua okunur. Yıkarken yerli sabun kullanılır (KH19, KH20, KH21, KH22).

□ Aynı şekilde cenazeyi yıkayan kişi aynı zamanda kefenleme işlemini de yapar. Kadının mahrem yerini kapatmak için yedi kat sıtır bezi konur. Kefenden bir başörtüsü yapılıp kollarının altından çapraz bağlanır. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Çenesi bağlanır (KH1, KH3, KH4, KH20, KH21).

□ Yıkama suyu temiz bir yere dökülür (KH18, KH19, KH20).

□ Erkekler üç parça, kadınlar beş parça yerli dokuma ile kefenlenir. Ölü ile ilgili tüm işlemlerde imkan oldukça kimyasallardan uzak yerli ürünler (sabun, kefen vs.) kullanılmaya özen gösterilir. Kefen demir iğne ile dikilmez. Kefenlik kumaştan ağaç parçası ile iplik çekerek onunla bir birine ulanır. Yıkayıp kefenlendikten sonra ölü bir tabuta konur. Tabutun her tarafı ağaçtan yapılıp (KH2, KH7, KH8, KH11, KH17, KH18, KK27).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de ölünün yıkama ve kefenleme işlemi İslami usullere göre yapılmaktadır. Her iki araştırma alanımızda dini uygulamaların yanı sıra çeşitli inanışlara rastlamaktayız. Mesela Konya'nın bazı bölgelerinde kazanın ters çevrilmesi, cennete gitmesi için kimi bölgelerinde ellerine kına yakılması ve kimi bölgelerinde kefenine kına konulması gibi işlemler İslamiyet içerisinde barınan eski Türk inançlarının izleridir. Hoten'de yıkama suyunun artırılmaması ve yıkama suyunun açılan bir çukura gömülmesi, Konya'da yıkama suyuyla el, yüz yıkanması, abdest alınması, yıkama suyunun temiz bir yere dökülmesi, ortak özellik olarak bu sudan atlamanın sakıncalı olarak görülmesi gibi uygulamalarda suyun büyüsel özelliği gözlenmektedir.

3.2.5. Cenazenin Taşınması

Cenaze tabut ile taşınır. Tabut yapımında kullanılan malzeme tahtadır. Camilerde hazır tabut bulunur ve ölen herkes için bu tabut kullanılır. Cenaze namazına ölü yakınları ve katılmak isteyen herkes katılabilir. Cenaze namazını erkekler kılar ve kadınlar uzaktan izler (Altun, 2004: 331-332).

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa “tabut” denir. Kimi köylerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine örtülen örtü ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye “tabut örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur (Örnek, 2000: 218-219). Genel olarak, tabutun üzerine ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerine belirtmek amacıyla çeşitli giyim eşyaları konur. Örneğin, genç bir kız ölmüş ise tabut süslenir, üzerine gelin teli, duvak...gibi şeyler konulur (Boratav, 1973: 239).

Anadolu’da cenaze namazında bulunmak, cenazeyi taşımak, gömme işine katılmak, milletimizin çok takdir ettiği davranışlardır. Dinen bu davranışların çok sevabı olduğu belirtilmiştir. Namazdan sonra, tabut omuzlara alınarak küçük yerlerde mezarlığa, büyük şehirlerde cenaze arabasına kadar taşınır. Cenaze taşımanın da usulü vardır. Önce tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınarak birkaç adım yürünür, sonra ayak tarafındaki sol kola geçilir, on adım daha taşınır. Sonra ön sağ kol, sol omuza alınarak yürünür, son olarak arka sağ kola geçilir (Tan, 2007: 93-98).

a) Konya İli’nde:

□ Kefenlenen cenaze tabuta konulur. Cami bahçesine götürülerek musalla taşına konulur. Cenaze yakını tabutun başında bekler (KK8, KK26, KK27).

□ Eskiden beri sal tahtası kullanılır, ilçemizde tabut yoktur. Çamdan yapılır, camilerde birer tane bulunur. Cenaze sal tahtasına konulmadan önce battaniye ile iyice sarılır. Üzerine yeşil ve ayetler olan seccade örtülür. Cenazeye sadece erkekler katılır, kadınlar katılmaz. Cenaze omuzdan omuza öne doğru sürülür (KK20, KK37).

□ Ölenler için ayrıca tabut yapılmaz. Tabut camiden alınır, gömme işlemi gerçekleşikten sonra camiye teslim edilir (KK2, KK3, KK5, KK7, KK13, KK17, KK18, KK20).

□ Tabuta örtülen örtü üzerinde “Her canlı ölümü tadacaktır, sonunda bize döndürüleceksiniz” mealindeki ayet yazılı yeşil namazlık örtülür. Ölen kişi

kadın ise örtü üzerinden tabutun baş tarafına tülbent örtülür (KK1, KK3, KK7, KK18, KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Yeni gelin öldüyse gelinliği tabut üzerine konulur. Daha evlenmemiş kız ise çeyizinden çarşaf, battaniye veya örtülerden herhangi bir şey konulur, cenaze arabasına alındığında geri verilir (KK6, KK8).

□ Cenaze yıkandıktan sonra musalla taşına konup, cenaze namazı kılınır. Erkekse er kişi niyetine cenaze namazına durulur. Cemaattan ölen kişiye haklarını helal etmeleri istenerek imam tarafından üç kere sorulur (KK9, KK10, KK11, KK20).

□ Tekbir getirilerek erkekler tabutu omzuna alır. Tabut taşıyanlar önden tutularak yavaş yavaş arkaya doğru çekilirler, böylece mezara gidene kadar birçok kişi tabutu taşımış olur (KK6, KK8, KK16, KK18, KK20).

□ Genel olarak dört saplı, iki metre boyunda tabut ile taşınır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK9, KK11, KK13).

b) Hoten İli'nde:

□ Her cami'de bir tabut bulunur. Özel yaptırılmaz. Tabut ağaç tahtadan yapılmış olur, demir katılmaz. Tabut üstüne seccade veya temiz battaniye örtülür. Tabut erkekler tarafından öncelikle yakında bulunan bir Mescite götürülür. Kadınlar gitmez (KH1, KH2, KH13, KH14, KH17).

□ Tabutun üzerine Kabe resimli olan namazlıklar örtmeyi daha çok tercih edilir (KH1, KH3, KH5, KH9, KH11, KH30).

□ Cenaze yıkandıktan sonra ailesinden alınır, cemaat eşliğinde camiye götürülür. Cenaze namazı camide kılınır, kadınlar cenaze namazına katılmaz (KH1, KH3, KH4, KH6, KH10, KH11, KH33, KH35).

□ Cenaze namazından sonra aynı şekilde Tekbir getirilerek erkekler tabutu omzuna alır ve mezara doğru yürürler. Genelde her köyde mezarlar bulunduğu için yürüyerek gidilir (KH2, KH3, KH4, KH8, KH19, KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Tabutun boyutları kadın-erkek ve çocuk için deağişmez. Eğer ölen bir yaşından kefenledikten sonra seccadeye sarılarak götürülür (KH3, KH5, KH10, KH11, KH20).

□ Tabutun taşınmasında taşırken çoğu zaman cenazenin kendi evlatları, akrabaları ve komşuları içinden genç ve orta yaşlı kimseler tercih edilir (KH20, KH21, KH22).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de İslami usüllerden ötürü cenazenin tabuta yerleştirilmesi, cenaze namazının kılınması benzerlik taşımaktadır. Ama Konya’da kadın ve erkek olduğunu belli etmek için tabutun üzerine bazı örtüler de konulmaktadır ama Hoten’de böyle bir uygulama yoktur. İki bölgede de halk dayanışma ve yardımlaşma içindedir. Tabut üzerine örtülen örtülerde özellikle âyetler veya Kabe resimi olanların tercih edilmesi, İslâmi bir topluluk olduğundan dolayı cenazeyi uğurlarken de dinsel bir nitelik kazandırmaya çalışılmaktadır.

3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan işlemler

Çin kaynaklarında Hunların defin törenine dair bilgiler, İsa’dan önce III. yüzyıla aittir. Buna göre, Hunlar iki katlı iç ve dış tabut içine konurdu. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülenler yüz, hattâ yüzden daha fazla olurdu (İnan, 1986: 177).

Ölünün defni için yapılan inanç ve uygulamaların Anadolu coğrafyasına yansması da yine coğrafi mekanla birlikte, inanç coğrafyasının da değişmesiyle İslami unsurlar bakımından ağırlık göstermekle birlikte, yine bu eski inanç ve uygulamaların devam ettiğini görmek mümkündür (Kalafat, 90-102).

Eski ve Orta Asya Türklerinde ilk örnekler yine hükümdarların ölümlerinde karşımıza çıkıyor. Zira kaynaklara geçirilmiş olması bize bu törenlerin yapıldığı kişinin belli bir statüsü olduğunu gösteriyor. Türkler cenaze törenlerine önem verdikleri için ölümden sonraki yedi gün cenaze işlemlerinin hazırlığı için ölüyü bekletirlerdi (Roux, 1999: 61). Çin kaynaklarına göre, Türk uluslarında cenazeyi toprağa gömmekten başka bazı farklı gömme âdetleri vardır: yakma, ağaca asma. Kök Türkler’in defin törenleri hakkında verilen malûmata göre, onlar ölüleri yakardı. Orta Asya’da, Hunlar’ın ve Kök Türkler’in egemenliği devirlerinde, bazı boylarda ölülerin tabutlara koyulduktan sonra ağaçlara asılmıştır. Bu âdet Yakutlar’da XVIII.

yüzyıla kadar devam etmiştir (İnan, 1986: 180).

Gök Türkler'in defin töreni ile ilgili Tan sülâlesi tarihi IV. yüzyıl bilgilerine göre, onlar ölüyü çadıra koyarlardı, ölünün oğulları, torunları, akrabaları koyun ve atları keser, çadırın önüne sererlerdi. Çadırın etrafında atla yedi defa dolaşırlardı. Kapının önünde yüzlerini bıçakla keserek kesip ağlar, gözyaşları kanla akardı. Bu tören yedi defa tekrarlanırdı. Daha sonra ölünün hayattayken bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlardı. Külü mezara gömülür, ancak ilkbaharda ölenler sonbaharda, kışın ve güzün ölenler ilkbaharda gömülürdü. Defin gününde ölünün akrabaları yine at üzerinde gezer, yüzlerini bıçakla keserek ağlardı. Ölen kişi hayattayken kaç kişi öldürmüştü ise mezarına o kadar taş konulurdu (İnan, 1986: 177-178).

Türklerde ölümden sonra tekrar doğum ve hayatın devam edeceğine olan inanç yer yer onların ölüyü mezara koyuş şeklinde de kendini göstermiştir. Mesela; ölüyü ana rahminin bir sembolü olan mağaraya gömerlerdi. Baş ve ayaklar içe bükey cenin gibi yerleştirerek yeniden doğuşun ön hazırlığını yaparlardı. Eski Türkler, mezarların ev gibi temiz ve bakımlı tutulmasına, buralara hayvanların girmesine, mezar ziyaretleri yapılırken kabirler üzerinden geçilmemesine, buralarda yetişen meyvelere dokunulmamasına dikkat ederlerdi. Eski Türkler ölümden sonraki hayata yine bu dünyadaki gibi devam edileceği inancına sahip oldukları için en kıymetli eşyalarını, savaş aletlerini ve atlarını da ölü ile birlikte gömerlerdi (Ersoy, 2002: 86-101).

a) Konya İli'nde:

□ Cenazenin mezarı yardımlaşarak kazılır, ayrıca köylerde mezarcılar da bulunur. Ölüm gerçekleşince hükümet tabibine bilgi verilir. Doktor ev yakının normal şartlarda eceli ile öldüğüne dair rapor yazar. Rapor muhtara götürülür, muhtar mezarlık bahçesine haber verir, mezarcı gömüleceği yeri kazar (KK24).

□ Mezara varıldığında musalla taşı üzerine konulur. Öncelikle ölenin niyetine, sonra Tekbir alınır. Sübhaneke ile vecelle senaük beraber okunur. 2. Tekbirde selli bârik okunur, bilenler cenaze duasını beraber okur. 3. Tekbirde sağa ve sola selam verilir. Cenaze namazına katılanlar buralarda çoktur, bir iki bin kişi

beraber namazı kılar. Mezar kazıldıktan sonra kibleye doğru 25-30cm kazılır, buna sapma denilir. Mezar gömüldükten sonra imamla birlikte 3-4 kişi kalır, talkına dururlar (KK37).

□ Aynı aileden ölenler, aile kabristanlığı varsa yan yana, yoksa aynı mezarlık içerisinde ayrı ayrı yerlere gömülür (KK2, KK4, KK11, KK12).

□ Mezar eskiden balta ve kürek ile kazılırken günümüzde kepçe ile kazılır (KK6, KK8).

□ Mezar kazıldıktan sonra kible tarafın doğru bir sapma kazılır, buna “laht” derler. Ölünün yüzü sağ taraf yani kibleye doğru hafif çevrilir, çene ve ayak uçlarındaki tüm bağlar çözülür. Sonra tahtalar ile kapatılır ve topraklarla gömülür. Mezar başındaki herkes döner, hoca ile birkaç yakın akrabaları kalır ve “Telkin”e dururlar (KK22).

□ Cenaze defnedildikten sonra imam Yasin-i şerif okur, halkla beraber dua okunur (KK3, KK5, KK6, KK10).

□ Gömülme işlemi bittikten sonra mezar üzerine bir bardak su dökülür. Mezarlık kaybolmasın diye mezarın iki tarafına ağaç parçası konur (KK4, KK6, KK15, KK16, KK20, KK21).

□ Yağmuru çeksin, üzerine Allah’ın rahmeti yağsın diye mezarın yanına oyuklar açılır. Mezar taşlarındaki oyuklara su dolup kuşlar oradan su içince ölünün ruhu için sevap olacağına inanılır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK18, KK20, KK23).

□ Mezarın üzerine bol yağmur yağsın, üzerine rahmet yağsın diye su dökülür. Güller içinde yatsın diye mezar üzerine gül suyu dökenler de vardır (KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Mezar taşına “ruhuna Fatiha” yazılmasının çok sevap olduğuna, gelip geçenlerin dua okumasından nasipleneceğine inanılır (KK5, KK11, KK12, KK15, KK17).

□ Mezarlık çıkışında veya cenaze evinde ölü yakınlarına baş sağlığı dilenir (KK2, KK9, KK11, KK12, KK15, KK16, KK17, KK18).

b) Hoten İli’nde:

Miladi 518 yılında Çinli Gezgin Huy SİNG ile Sun YONG, Luo YANG'dan yola çıkıp 519 yılında Odun'a (Hoten) gelmişler. Orada gördükleri hakkında yazmış oldukları "Luo Yang İbadethane Hatıraları" adlı kitabın beşinci bölümünde Odun (Hoten)'daki cenaze törenlerinden şöyle bahsetmektedirler: "Ölen adamın cesedi ateşte yakılır, cesedin külü yere gömülür. Sık sık anmak için yanına put dikilir. Ağıt yakanlar saçını kesip, yüzünü boyarlar. Kağanın cesedi ateşe verilmez, tabuta konularak uzak ıssız yerlere gömülürdü. Sık sık anmak için yanına puthane yapılır." son yapılan arkeolojik çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir.

1959 yılında Doğu Türkistan'ın eski Niye Şehri harabesinde yapılan kazıda Han dönemine ait bir çift karı-koca cesedi bulunmuştu.

Eylül 1964'te Hoten'in Buzak köyündeki İmam Musa Kazım mezarının damda buta konarak gömülmüş budistlerin cesedi bulunmuştur. Ceset konulan tabut söğüt ağacından yapılmıştır. Tabutun sırtına arslan başı çizilmiştir. Budist geleneğine göre tabutun dışına ejderha, kaplan; baş ve ayak kısmına ise kırmızı kuş, kaplumbağa gibi hayvan resimleri çizilir. Bu tür tabutlara Hoten bölgesinde yapılan kazılarda oldukça sık rastlanmaktadır (Rahman, 1987: 307-311).

Mezarın yapımı ve gömme işlemlerinde coğrafi özellikler göz önünde bulundurulur. Taklimakan Çölü'nün içerisinde veya daha yakın bölgelerde büyük ağacın veya Toğrak'ın gövdesi oyularak içine ceset konup üzeri tahta ve ağaçlarla kapatılmaktadır. Yeşil bostanlıklarda toprak daha iyi olduğundan iki üç metre kazılarak gömülmektedir. Mezar yapımı hakkında sözlü derlediğimiz bilgiler şöyledir:

Hoten'de gömme ve mezar ile ilgili âdet ve işlemler şunlardır:

□ Ölen kişinin mezarı, bulunduğu köydeki insanlar tarafından yardımlaşarak kazılır (KH2, KH3, KH9, KH11, KH15, KH16).

□ Mezar kazanlar gönüllü olarak yaparlar, birşey istemezler, verildiği takdirde de kabul etmezler. Hem sevap kazanmak için hem cenaze evine yardım ederek acısını dindirmek amacıyla yaparlar (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8, KH10, KH11, KH14, KH20).

□ Mezar yapımı: iç mezarın yapımı geleneksel Hoten evlerine benzer.

Önce dış mezar kazılır, aslında bu iç mezarı kazmak için yapılan bir çukurdur, 3-4 metre kazılır, yan taraftan bir insan sığacak kadar boşluk kazılmaya başlanır, onun içi kazılır. İçi boşaltılarak genişletilir, sonra İç mezarın giriş bölümü alçak olur, cenazenin yatırılacağı yer ise yüksekte olur, yatak ve yastık şekli çıkartılır. Ancak bir kişi girebilir. Mezarı kazın kişilerden biri önce kendisi yatıp görürür, cenaze için yeterli olup olmadığına bakar. Otururken baş tarafı yukarı değmeyecek yükseklikte olur, cenazenin başı kible yönüne çevrili bırakılır. Sonra iç mezarın girişi kapatılır, dış mezar tamamen gömülür (KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Cenaze mezar içine yatırılırken baş-ayağı kuzey-güney yönüne doğru yatırılır. Yüzü kibleye doğru çevrilir. Çene ve ayak parmaklarındaki ipler çözülür. Ölü iç mezara konulduktan sonra, cenazeye katılan bütün herkes bir avuçtan toprağa Kelime-i Şahadet okur ve üfler, üflenen toprak bir küreğe dağıtmadan toplanır ve biri bu toprağı iç mezara girerek ölünün üzerine serper. İç mezarın girişi kapatıldıktan sonra, ölen kimsenin evladı veya kan bağı olarak en yakın akrabasından biri yedi kürek toprağı mezara atar. İmam Kur'an okur, ardından topluca duaya el kaldırılır. Herkes dağıldıktan sonra imam ile birlikte birkaç hafız mezar başında kalır, Kur'an okur, daha sonra dış mezar da gömülür (KH27, KH28, KH29, KH30).

□ Cenazeyi gömdükten hemen sonra mezar başına ağaç dikilir, bu cenazenin baş tarafını ifade eder, ağaca su vermesi için yanına oyuk açılır, ziyarete gelen kimse su döker. Ağaç köküyle kopartılmaz, kesilmiş iki üç tane ağaç dikilir, kökü olmadığından çok çabuk kurur (KH1, KH3, KH4, KH5, KH7, KH11, KH32, KH35).

□ Mezarın üzerine okunmuş bin yüz tane ufak taş dökülür, bu taşlara "Tele Taşı" denilir. Tele taşı temiz alanlardan toplanır, taşların daha çok dağ, nehirlerden toplanması tercih edilir. Taşları cenazenin yakın akrabalarından birkaç genç toplayıp getirir, güzelce temizlenir. Sonra kurutulur, cenazenin yıkama ve kefenleme işlemleri yapılırken, 40-50 kadın bir odaya toplanır, ortaya büyük sofraya bezi yada büyük seccade serilir, üzerine taşlar dökülür. Dua okuyan kadınlardan en az birisi hoca olmalıdır. Hoca, kadınlara ayet, sure, zikirleri kaç kere okuyacaklarını söyler. Genel olarak Kelime-i Tevhid okunur. Kadınlar hocanın dediğı gibi okur, taşlar elden ele dolaşır. En son hoca ile birlikte dualar okunur, ölen kişi için

Allah'tan rahmet dilenir (KH10, KH11, KH13, KH15, KH17).

□ Cenaze gömüldükten sonra herkes dağılır, cemaat erkeklerden oluştuğu için çoğu evlerine döner. Aile yakınları akraba ve komşuları cenaze evine gider ve yardımda bulunur. Mezar başında imam başta olmak üzere birkaç hafız kalır ve Kuran hatimi indirmeye başlar, bir günden üç güne kadar mezar başında Kuran okunur. Bu sürede Kuran en az bir kere ve çoğu zaman birkaç kez Kuran hatimi inmiş olacaktır. Hafızlar bir karşılık beklemez ama aileler durumuna göre ikramda bulunur. Çoğu zaman ölen kişinin kendi biriktirdiği malından verilmesinin daha hayırlı olacağına, sevapların ruhuna ulaşacağına inanılır (KH1, KH3, KH5, KH10, KH13, KH29).

c) Değerlendirme:

Araştırma alanlarımızda ölünün mezarlıkta gömülmesi sırasında yapılan işlemler inanç gereği benzer özelliktedir. Şamanizmin kalıntılarından olan mezarın baş ve ayakucuna ağaç parçası yerleştirme, her iki yörede farklı adlar almak suretiyle ortak bir uygulamadır. Cenaze defnedildikten sonra, cenaze sahiplerine başsağlığı dilenmekte ve kalabalık dağıldıktan sonra imam mezar başında kalmaktadır.

İki bölgede de ölen kişinin yüzü mezar içinde kibleye dönük yatırılır.

Önceden mezar toprağının üzerine su dökülmesi ve su dolacağı düşüncesiyle mezarlığın iki tarafına oyuklar açılması, ölünün bundan nasipleneceği düşüncesi eski Türk kültüründen gelen suya ilişkin inançları kuvvetlendirmektedir.

3.3. Ölüm Sonrası

Ölümden sonra ölü yakınları bir dizi uygulamalar yerine getirir. Bunlar yas süresince belirli günlerde yapılan ölü yemeği, mezarlık ziyaretleri, ölünün eşyalarını değerlendirme ve İskatin (devir) verme gibi âdetlerdir.

3.3.1. Cenaze Evi

Ölünün arkasından cenaze evinde Kur'an-ı Kerim okutmak en yaygın geleneklerden biridir. Ölünün her cuma akşamı evine gelip kendisi için Kur'an-ı Kerim okunup okunmadığına baktığına inanılır (Altun, 2004: 341).

Ölüm olayını takip eden çeşitli inanç ve uygulamalar vardır. Bunlar, ölünün gittiği yerde rahat edebilmesi, cennete gidebilmesi, geride kalanlardan memnun olabilmesine yönelik birtakım inançlardan kaynaklanan uygulamalardır. Eski topluluklar, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruh olduğuna inanmaktaydılar. Bu inanca göre ruhun bedene bağlı olduğuna inanılır. Ruh, bedeni bırakırsa beden ölür. Ölen kişinin ruhu, yine de cesedine bağlı kalır. Ölümler yaşamaya devam ederler, saygı isterler. Yiyip içmek isterler. Bu nedenle ölenlerin mezarlarına sevdikleri yiyecekler, yaşarken beğendikleri eşyalar, araçlar konur (Tezcan, 1996: 115).

Aş dökmek, büyük aş, küçük aş, Türk inanç sisteminin ürünleridirler. Anadolu Türklüğünde de yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Anadolu'da ölü evinde ocak yakılmazken, Karaçaylarda yakılan ocakta pişirilen yemek, saçi olarak fakirlere verilmektedir (Kalafat, 1998: 239-266).

a) Konya İli'nde:

□ Cenaze defnedildikten sonra, başsağlığına gelenler cenaze evine yedi gün boyunca yemek getirir (KK1, KK2, KK3, KK6, KK9, KK10, KK13, KK15).

□ Cenazenin gömüldüğü akşam ya da cenaze gömüldükten sonraki bir hafta içerisinde ölenin sevabına hoca çağrılır, hatim duası okutulur, şeker ile gül suyu dağıtılır, bazen yemek de verilir (KK9, KK10, KK11, KK12).

□ Cenaze çıktığı günden itibaren 3-5 gün ev süpürülmez. Misafirlerin ayakkabıları düzeltilmez (KK20, KK30, KK35).

□ Hasta kimse öldüyse başsağlığı için gelenler “allah onu çok severmiş, hasta çilesinden kurtardı, üzülmeysin” derler (KK8).

□ Cenaze evden alındığında ev süpürülür, cenazenin arkasından dökülür, bazen su da dökülür (KK23).

□ Sesli ağlarlar, ağıt ta yakarlar, ağlanılmaması dedikoduya sebep olur (KK34, KK35, KK36).

□ Cenaze evi yalnız bırakılmaz, acıları paylaşılır, rahmetliyi konuşur ağlar otururlar. Ama ölenin arkasından çok ağlamak günahdır (KK1, KK4, KK10,

KK14, KK6).

- Başsağılığı için gelenler bişi getirir (KK21, KK22).
- Su veya yemek ikramında bulunduğunda, içen veya yiyen kimse “geçmişlerin canına değsin ya da geçmişlerin ruhuna değsin” der. Bu ifade her yapılan hayır işi ve her yemek yendikten sonra da kullanılır (KK1, KK2, KK7, K19, KK20).
- Başsağılığına gelenler, aileye katkıda bulunmak ve ziyarete gelenlere ikram edilmesi için lokum, şerbet, çay, şeker gibi malzemeler getirirler. Gelenlerin ellerine önce gül suyu dökülür sonra şerbet ikram ederler (KK13, KK14, KK16, KK20, KK22).
- Yemek olarak çoğu zaman etli ekmek getirilir. Yörelere, ailenin durumuna göre yemek çeşitleri de değişir (KK19, KK20, KK21, KK22).
- Cenazeden sonra taziyeye gelen erkekler çadır denilen yerde oturur, Kuran okur, kadınlar evde otururlar, tesbih ekerler. Üç gün hem hatim hem yemek olur (KK7).

Cenaze evi yakınlarının yaktığu ağıtlardan birkaç örnek vermek isteriz:

Cevizin yaprağı narındır narın
İerim yanar, dışarım serin
Bu evde de var idi hem gız hem gelin

Yeşil kurbağa dalmış çöllere
Kanadı kırılmış kalmış göllerde
Yavrum gitti gelmez yollarda

Bahar gelir derelerde ot dolar
Sivri sinek ağzı dolu kurdu olur

Bu ıssız evler bize dert olur

Daracık köprüden sallandım geçtim
Ecel şerbetini bayram gün içtim
Kınamayın komşular ben candan geçtim

Oturduğumda kalkamadım yerimden
Ayaz aldı ayağımdan elimden
Çok korkarım ayrılıktan ölümden
Felek aldı seni benim elimden

Yitirdiğimde bulamadım izini
Duman sandım ben feleğin tozunu
Uçurdum yuvamı bulamam gayrı
Gittiğim yerlerde duramam gayrı
Bozuldu bu yuvam kuramam gayrı
Duvardan baktım kimse görünmez
Bu dert üç dörde bölünmez
Bu gönülü bundan sonra kimse eylemez
Akşam olur gölge basar
Soğuk soğuk rüzgar eser
Kimsesizlik umudumu keser

Bir çit durna gördüm yolda yorulmuş
Felek vurmuş kanatları kırılmış

Bu Őevleri beklemek pek bir zor umuş

Giye giye eskitmedim alları

BaŐıma getirdi felek tűrlű halları

Gelir diye bekledim çok yolları

Dűnmemeye yemin mi ettim ey kari (KK8).

Ne űtersin bűlbűl çukur ovada

EŐin gelmez senin gűzler yuvada

Kendin gurbet elde gűnlűn sılada

Sılanın ieĐi gűl oldu bugűn

Gűndűzűm de gecem de zor oldu bugűn

KaracaoĐlan derki kondum gűemem

Ecelin Şerbeti zehir iemem

Ŭ derdim var birbirinden Őeemem

Biri ayrılık, biri yoksulluk diĐeri űlűm

Ŭűnde uĐradı Őu benim yolum (KK38).

Kapımın űnű incir aĐacı

Doktor bulamamıŐ buna ilacı

Baş tabip geliyor zehirden acı

Gűrip kaldım ierime dert oldu

İllerin vatanı bana yurt oldu

Mezarımı kazın sılaya doğru
Yönümü çevirin sıladan yüce
Kader böyleymiş ne dersem boş
Ne dersem boş

Yeşil kurbağa yattı göllerde
Kamyonu kırılmışta Menderes'im çöllerde
Annesiz babasız gurbet ellerde
Yolu adım adım uzağa düştü

Kapımın önünde karlı boran
Ciğerimi sarmıştı dert ile verem

Hoyuk ardında lalesi Menderes'im
Çayırlarında yurnası Menderes'im
Mekke'nin Medine'nde firması Menderes'im
Aslan yavrularım (KK31).

b) Hoten İli'nde:

□ Cenazenin çıktığı ilk gün başsağlığı için gelenlere bir ikramda bulunulmaz. Aksine gelen misafirler evlerinden yemekler yapar getirirler. Ölen kimsenin evlat akrabalarına yemek ikramında bulunurlar.Ölen kişinin üzüntüden yemek yememesini önlemek için, yemek yedirilir (KH1, KH2, KH3, KH7, KH8, KH9, KH11, KH12, KH14, KH18, KH21).

□ İkinci gün sabah namazından çıkan cemaat ilk olarak mezar başına gider dua okur ve sonra cenaze evine başsağlığı için gelir. İmam surelerden Yasin'i okur ve topluca rahmetli için dua okur. Ardından hazırlanmış etli pilav herkese ikram

edilir. Etli pilav bütün topluca yemeklerin olmazsa olmazıdır (KH2, KH3, KH5, KH8, KH10, KH11, KH13, KH18, KH20).

□ Cenazenin çıktığı günden itibaren yirmi hatta kırk güne kadar cenaze evine tanıdık herkes tarafından yemekler getirilir (KH1, KH2, KH3, KH5, KH8, KH9, KH11, KH12, KH21).

□ Cenaze evine giren kimseler arasından bir kişi oturur oturmaz bir fatiha ya da diğer surelerden birkaç tane okur ve dua eder. Sonra başsağlığı dilenir ve sabretmesi hakkında tessellilerde bulunulur (KH2, KH3, KH17, KH18, KH19, KH21).

Hoten bölgesinde ölünün ardından sesli ağlamakla birlikte yakılan ağıtlar dikkat çekicidir, örnek olarak şunları verebiliriz:

1. Annesi için yakılan ağıt:

Uluğ uluğ kelgen su

Aqıdu taram taram

Köz yeşim derya boldi

Nege kettingiz anam

Hesel idi sözingiz anam

Quyaş idi mihriniz anam

Emdi bizni kimlerge anam

Taşlap kettingiz anam

Selip ayvan sarayni

Aldığa peş ettingiz

Yaman çağda can anam

Bizni taşlap kettingiz

Seherdeki çolpanni anam
Közingizge oxşattim anam
Süzük kök asmanni anam
Könglingizge oxşattim anam (KK1).

2. Çocuğunu erken kayıp eden annenin yaktığı ağıt:

Yürükimning parisi balam
Hayatimning panusi balam
Eçilmastin toziding ğunçem
Anang qandaq qilğusi balam

Kökrikimde tumarim balam
Yürükimning xuştari balam
Bu dünyada ne bolur emdi
Hicraningda ehvalim balam

Nege ketting bulbulum
Çeçi qara sumbulum
Selip mini elemge
Özüng qayda duldulum

Yenip öçken çirağdek
Ğayip boldung közümdin
Ketmes emdi seriqliq

Yaş sirğiğan yüzümdin

Balam sendin ayrılıp

Öyde qaldim yigane

Anang emdi hicringde

Bolar sarang, divane

Teşna boldum körüşke

Gül mengzingge söyüşke

Hayat qalsang sen üçün

Razi idim ölüşke (KH36).

c) Değerlendirme:

Eski Türk inanç sisteminin ürünü olan ölü ardından “aş dökme” iki bölgede de varlığını İslamiyet içerisinde sürdürmüştür. Yani ölünün hayrına etli pilav, bişi, etli pide ve helva dağıtılması şamanist bir inanç olan “saçı” olma özelliği göstermektedir. Saçıdan nasibini alanlar, ölünün ruhuna dua ederek, hayır işlemiş olurlar.

İki bölgede de cenaze evine başsağlığı ziyaretlerinde bulunulur, yemek yapılıp, dayanışma içinde olunulur ve cenaze evinin acıları paylaşılır. Özellikle cenaze evinin yalnız bırakılmaması ve sürekli getirilen yemek çeşitleri ya da çay, şeker gibi ikramlar, köylerdeki dayanışmanın açık kanıtıdır.

İki bölgenin de köylerinde ağıtlar söylenmektedir. Bu “ölüye ağlama” törenlerini sadece kadınlar düzenlemekte ve yürütmektedirler.

3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Eski Türklerde, ölünün defin töreninden sonra üç, yedi, yirmi, kırkıncı ölüm günü münasebetiyle ve yıl onlarında anma törenleri yapılmaktaydı. Ölüm münasebetiyle “ölü aşı” dökülür, bu münasebetle hayvanlar kesilir, kan akıtılır. Katılanlara ve çevreye yemek verilerek hayır işlenirdi. Bu merasimlerin 3, 7, 9 ya da

40 gün sürdüğü olur ve senesinde tekrar merasim yapılarak ölünün ruhu tazim edilmek istenirdi.

Ölülerin ruhları için hayır işlemek, fakir doyurmak, müslümanlıkta da vardır. Ancak bu uygulamanın 3., 7., 9, 40., ve 52. geceler ile sene-i devriyesi gibi takvime bağlanılmış olması, Gök Tanrı/Ulu Tanrı inancının uzantılarıdır. Sene-i devriyelerde mezar onartılması, Hunlar döneminden günümüze kadar gelen eski bir Türk inancıdır. Aş dökmek, helva kavurarak koku yaymak eski bir Türk inancı iken, bu tür günlerde yemek verip fakir sevindirmek türünden hayırlara mevlüt, hatim gibi ilaveler bu inançları müslümanlaştırmıştır (Kalafat, 1998: 239-266). Türk Toplumunda yedinci, kırkıncı, elli ikinci günler ve birinci ölüm yıl dönümü anması yaygındır. Yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerde ve ölüm yıl dönümünde ölenin ruhu için mevlit ve Yasin okutulur, hatim indirilir, dua edilir, yemek verilir, lokma, helva, şeker dağıtılır (Çakır, 1992: 1-13). Anadolu'da ölüyü anma günleri değişik adlar altında, İslâmi geleneklere uygun bir şekilde gerçekleşmektedir. Ölünün hayrına sadaka verilmesi, yemekler verilmesi veya komşuların cenaze sahibinin yiyeceklerini sağlaması gibi konular İslâma ters işlemler değildir (Altun, 2004: 342).

a) Konya İli'nde:

Konya merkezine yakın ilçe ve köylerde, ölümün yedinci, kırkıncı ve elliikinci günlerinde yemekli hatim veya yemekli mevlit gerçekleşmektedir (Aydın, 2006: 98).

□ Anma günleri olarak ilk gün hariç 3., 7., 40., 52. günleri vardır. Üçü ve yedisinde hatim indirilerek yemek verilir. 40'ında yatsı namazından sonra cami de mevlit okunur. mevlüt şekeri dağıtılır (KK3, KK8, KK10, KK13, KK14, KK15).

□ Yıl dönümünde isteyen kimseler ölen kimsenin ruhuna bağışlamak üzere hâtim indirir, yemek de verir (KK8, KK22).

□ 52. Gece hatim indirilir, mevlit okutulur. Çünkü bu gece et kemikten ayrılır (KK8, KK22, KK27).

□ Ölenin ruhunun Perşembe gecesini veya cuma günü evini ziyaret ettiğine inanılır. Evlerin bacasından kendi ruhu hayrına varsa eşi ve çocuklarının neler yaptığına dair dinlediğine inanılır. Bugünlerde ölen kimsenin adına bazı küçük

hayır işler yapılabilir, bişi yapıp dağıtılır böylece koku yapmış olunur (KK1, KK3, KK4, KK9, KK15, KK18).

□ İsteyenler cuma günleri mevlit okutur. mevlüt yemeğinde etli ekmek, şeker ve çay verilir (KK1, KK2, KK5, KK9, KK19, KK21).

□ Kırkında ve elli ikisinde yemek verilir. Cenazenin kırk günü dolunca kırk yemeği verilir. Cenaze yemeğinde etli pide yapılır. Yanında yoğurt veya bamyaya çorbası gibi yiyecekler hazırlanır (KK4, KK9).

□ Yemek verme, cenaze evinin maddi durumuna göre değişir. Bazen Bişi (pideye benzer ama yağda pişirilir) dağıtılır (KK1, KK3, KK5, KK9).

□ Cenazenin ruhunun teslim ettiği yerde yatmak iyi sayılmaz (KK21, KK22, KK23).

b) Hoten İli'nde:

Genelde üçüncü günü akşamı, vefat eden kişinin ailesi ve akrabaları toplanıp poşkal (yağda kızartılmış hamur), bişi, pide ve yemek hazırlarlar. Cami imamı ve bölgenin ileri gelenleri ve cenazeyi yıkayan kişiler bu yemeğe davet edilir. Uygurlar bu yemeğe "Üç Nezir" demektedir. Yemekler yendikten sonra Kur'an okunur. Cenazeyi yıkayan kimseye ölen kişinin kıyafetleri verilir ve tören son bulur. Yedi gün sonra ölen kişinin ailesi büyük bir hazırlık yapar. Akraba, komşu ve tüm tanıdıklar yemeğe davet edilir. Buna "Yedi Nezir" denmektedir. Yedisi bittikten sonra, erkeklerin belindeki beyaz belbağı ile kadınların başındaki beyaz örtü çıkartılır. Vefatın 40. Günü, kırkı verilir. Kırkında, ölen kişinin çocukları ve akrabaları bir birine beyaz başörtü hediye ederek yasın bitmesini diler. Erkek akrabalar saç sakal traş olurlar. Vefatın birinci yılı dolduğunda "Yıllık Neziresi" verilir. Buna tüm tanıdıklar davet edilir. Hoten Uygurların da yukarıda bahsettiğimiz nezirlerden başka "Yiğirme Neziri" yapma geleneği de vardır (Rahman, t.y.: 115-116).

Uygurlar'da ölen insanın ardından verilen yemeğe, "aş, işi, neziri, nerzi, parisi, aş parısı" denir. Hoten/Deryabuyi'deki Uygurlar, bir kişi öldüğünde, cenaze namazına gelenlere, keçi veya koyun keserler. Genelde cenazeye gelenlere definden sonra da yemek (etli pilav) ikram edilir. Buna "iş" veya "parisi" denir. Köyde

varlıklı olanlar, örf-adet ve dini pratiklerini rahatlıkla yerine getirdiklerini, ama fakirlerin ise âdetleri yerine getirme karşısında zor bir duruma düştükleri görülmektedir. Çünkü ölü aşında birkaç keçi veya koyun kesilmektedir. Hoten/Keriye'de ölü aşı, ölümden üç gün sonra verilir. Üç güne kadar ölü evinden hiç kimse yemek yapmaz, onlara komşuları, akraba ve dostları yemek getirir (Beydullah, 2005: 86).

Yukarıda bahsedildiği gibi Hoten Uygurlar'ında 3., 7., 20., 40. Neziri ve Yıl nezirleri vardır ve hiçbir değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmektedir. Hoten bölgesinde yapılmakta olan bu nezirlerdeki âdetler şunlardır:

□ Cenaze namazı okunan ilk gün, namaz günü olarak adlandırılır. Normal hayatta namaza gittik demek, erkekler için cenazenin namazına katıldığını, bayanlar için ise cenaze evine gittiğini ifade eder. İlk gün, Namaz Günü'dür. Cenaze namazı okunduğu günden itibaren üçüncü günü (Para'sı), yedinci günü (Yetti'si), yirminci günü (Yigirmi'si), kırkıncı günü (Kırk'ı) ve yılı olarak nezir, sadaka dua ve anma günüdür. Bu anma günleri cenaze günü (Namaz'ı) hariç diğer günlerin hepsinde birkaç camiye haber verilir. Anma günü sabah namazından sonra cemaat toplu cenaze evine gelir, yemek yenilir, dua edilir. Sonra akraba, komşu ve tanıdık bütün insanlar gelir. Aynı şekilde yemekler yenilir ve dua edilir. Toplumun çoğu kadındır. Ancak sabah namazına gidemeyen kimi erkekler bu saatte gelir ama ayrı odalarda misafir edilir (KH1, KH2, KH3, KH8, KH9, KH10, KH11, KH15, KH17, KH19, KH20, KH21).

□ Uzak akrabalar üçüncü günü evlerine döner, ancak dönmesi için de o kimsenin komşuları gelir, cenaze evi sahibine götürmesi için ricada bulunur. Öyle kafasına göre gidilmez. Yakın akrabaları da aynı usulle evine döner ama ancak yedinci günü gider. Diğer ölen kimsenin evlatları yirmisi hatta kırkı doluncaya kadar cenaze evinden ayrılmaz. Uzak ve yakın akrabalardan kadınlar götürülmeden önce cenaze evi sahibi tarafından başındaki beyaz başörtüsü yenisi ile değiştirilir. Bu yasın sonu olduğuna işarettir. Başörtüsü değiştirilirken iki taraf da ağlar, başörtüsü değiştirilen kimse yas tutacağına da ısrarlı olur ama ev sahibi zorla değiştirir (KH1, KH2, KH4, KH5, KH6, KH8, KH11, KH15, KH17, KH20, KH22).

□ Cenazenin çıktığı evde düzenli olarak Perşembe günleri Kuymak (Bişi) yapılır, buna halkın diliyle “Yağ puratmak” (Yağ koklatmak) denilir. Başsağlığı için gelenler de Bişi yapıp gelirler ya da Bişi ile birlikte içine kıyma konulmuş kömeç de getirirler. Perşembe günleri yağ koklatmak, mezar ziyaretine gitmek çok hayırlı olarak bilinir (KH1, KH3, KH5, KH11, KH12, KH14, KH18, KH30).

c) Değerlendirme:

Eski Türklerde, ölünün defin töreninden sonra üç, yedi, yirmi, kırkinci ölüm günü münasebetiyle ve yıl dönümünde anma törenleri yapılmaktaydı. Hoten Uygurları bu eski gelenekleri hiç değişikliğe uğratmadan günümüze dek yaşatmaktadır. Konya’da çok yoğun olmasa da köylerde 3., 7., 40., 52. Günleri vardır ve mevlit, dualar okunmakta, isteyen yemek de vermektedir. İki araştırma alanımızda ortak bir uygulama olarak görülen ölünün defininden sonraki yedinci ve kırkinci günleri yemek verme, bişi yaparak koku yaymak âdeti eski Türk inançlarının izlerini taşımaktadır. Ölüm münasebetiyle “ölü aşı” dökülür, bu münasebetle hayvanlar kesilir, kan akıtılır. Aş dökmek, helva kavurarak veya bişi yaparak koku yaymak eski Türk inancıdır.

Ölülerin ruhları için hayır işleme, mevlit okutma, bu eski Türk inançları ile birleşerek İslamiyet’ten sonra, farklı boyut kazanarak varlığını sürdürmekte olduğunu görmekteyiz. Halk memnun edilmemiş ruhların kendilerine zarar verebileceklerine, bu zararlardan korunmak için ölüler adına hayır işlemek gerektiğine inanır ve bunu kendi sorumluluğu olarak kabul etmişlerdir. Araştırma alanımız olan iki ilin köylerinde İslamiyet’te kutsal sayılan Perşembe geceleri ve Cuma günleri ölenin ruhu için hayır işlenir, bişiler yapıp dağıtılır, Kur’an okutularak ölenin ruhuna bağışlanır.

3.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyalarıyla ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olan ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Ölünün eşyaları dağıtılmadan önce, bütün giysileri, çamaşırları, yatak çarşafı gibi eşyaları arınma işleminden geçirilir (Boratav, 1984: 200). Ölü eşyalarının yıkanması, İslâmiyet ile ilgili değildir.

Bu ,suya özel kutsiyet atfeden eski Türk inançlarının bir devamı niteliğindedir. Su, insanoğlundan daha aziz olarak görülmüştür (Kalafat, 1996: 37-38).

Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde, ölenin geri geleceği korkusu ile ölünün anısını yaşatma isteği görülür. Ölünün giysileri yıkanarak veya su serpererek veya ayazlandırılarak arınma işleminden geçirildikten sonra evden uzaklaştırılır, başkalarına verilir (Örnek, 1971: 75).

a) Konya İli'nde:

□ Yıkama suyunun bir kısmı ile ölünün üzerinden çıkan giysiler, yatağı ve çarşafın yıkanması için ayrılır. Yıkaması için yoksul bir kadına para verilir (KK1, KK3, KK12, KK13, KK19, KK21).

□ Ölünün giysilerinden yeni olanlar yıkandıktan sonra ihtiyacı olanlara hayırına dağıtılır (KK2, KK3, KK18, KK19, KK20).

□ Giyilmeyecek kıyafetleri yakılır, yenileri fakir kimselere sevabı için verilir (KK22).

□ Ölünün giysilerinin evde kalması iyi olmaz, ruhu gelir dolaşır denilir, o yüzden ölünün tüm eşyaları dağıtılır (KK4, KK7, KK8, KK19, KK20, KK21).

b) Hoten İli'nde:

□ Ölen kimsenin kıyafetlerinden yeni ve sağlam olanlar seçilir, yıkandıktan sonra fakir kimselere verilir (KH1, KH3, KH5, KH7, KH8, KH21, KH22).

□ Bazı insanlar vermez, kıyafetleri yıkar, hatıra olarak sandıkta saklar veya kendileri giyer. Başkalarının temiz tutmamasından veya giymeden atacağından endişe eder. Çünkü insanların çoğu ölülerin kıyafetini giymekten rahatsız olur ve korku hisseder (KH1, KH3, KH8, KH9, KH10, KH11, KH15, KH27).

□ Ölen kimsenin kıyafetlerini genel olarak akrabalarından birkaç kadın eliyle yıkar. Makineye atılmaz, yabancı kimselere yikatılmaz (KH2, KH3, KH8, KH10, KH11, KH15, KH19).

c) Değerlendirme:

Dini işlem gibi yapılan ölü eşyalarının dağıtılmasında ölünün tekrar geri geleceği inancına bağlı olarak yapılır.Ölünün giysilerinin giyilmesi onun da çıplak kalmayacağı inancını yaratmaktadır. İki bölgede de ölü eşyaları atılmaz, ölüye olan saygı ve özlem olarak saklanır veya ölünün hayrına fakir kimselere verilerek değerlendirilir.

3.3.4. Devir-İskat

Devir ve Iskat kavramını kısaca açıklayacak olursak ;ölen bir müslümanın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi şeklinde özetlenebilir. "Ölenin yaşından -erkekse on iki, kadınsa dokuz yıl- indirilerek hesaplanan para bir çıkm içinde halka halinde hazır bulunan yoksullardan birine, ölenin mirasçılarında ya da vekillerinden biri eliyle verilir. Yoksul kimse parayı aldıktan sonra "aldım, kabul ettim" diyerek geri verir. Bu işlem ölenin oruç borcu bitinceye kadar sürdürülür. Ardından aynı işlem ölenin namaz borcu ve söz verip de yerine getiremediği yeminler için de -para verilen yoksullar değiştirilerek- yapılır. Türklerin ölümden sonraki hayatla ilgili inanç ve uygulamaları, İslâm dininin ahiret anlayışıyla şekillenmiştir. Ölümden sonraki hayatla ilgili ölü için yapılan son hazırlık, devir ve Iskat diye adlandırılan bir ritüelin ortaya çıkışına sebep olmuştur (Ersoy, 2002: 86-101).

Konya'da ölüm akşamından birkaç gün sonra, cenaze evinde imam başta olmak üzere birkaç kişi gelir ve devir işlemlerini yapar. Devir âdetine "altüst" görme de denilir. Hesaplama işleme şu şekildedir: Ölenin namaz borcu = [{(Ölenin yaşı - 15) x 5} x Bir günlük fidye]'dir. Para veya altın küçük bir bez parçasına konulur, paranın katları hesaplanır ve mecliste bulunan kişilere, hoca: "ölenin borcu karşılığı bunu sana verdim" der, alan kişi de: "geriye hibe ettim" der, bu işlemde tekrarlama borç miktarı kadar olur (Aydın, 2006: 98).

a) Konya İli'nde:

□ İskata, altüstü denilir. Cenaze çıktıktan iki üç gün sonra mahalle imamı gelir, cenaze yakınlarına sorar. Kılamadığı namazlar, tutamadığı oruçlar ölen kimsenin yaşına göre takriben hesap edilir, paraya dönüştürülür. Giydiği kıyafetlerle

birlikte fakir fukaraya dağıtılır. Sonra hatım indirilir, ölen kişi için dualar edilir (KK2, KK3, KK9, KK10, KK12, KK14).

□ Devri hesaplanır buna “Yemin parası” denilir. Cenaze evinin ya da ölen kimsenin maddi durumu göz önünde bulundurularak hesaplanır. Bu para cami, yol, çeşme ya da fakirlere verilir (KK35, KK36).

□ İmamla birlikte birkaç kişi gelir, kapı önünde oturur, dua okunurdu, buna “savun yemin” denilir. Sonra ölen kimsenin tutamadığı oruç, kılamadığı namaz için ölen kimse kadınsa yaşından 9 yaş, erkek ise 13 yaş düşürülür, bütçesine göre hesaplanır (KK6, KK8, KK29).

□ Ölen kimsenin maddi durumuna göre devir yapılır. Devir işlemine katılan kişiler arasında paylaşılır. Arta kalan para ise okula, kuran kursuna hayır için bağışlanır. Dul kadınlara, ibadetini tam yerine getirene, öksüz çocuklara da verildiği olur. Ölen kimse için hayır duası edecek kişilerin artması için yapılır (KK1, KK2, KK3, KK12, KK14, KK16, KK21).

□ Kuran kursundakiler ve parayı alan kişilerce ölen kişi için kuran okunup, ruhuna bağışlanır (KK3, KK5, KK10, KK11, KK12, KK14).

□ Cenazeyi yıkayana, mezar kazana da bu paradan verilir (KK3, KK6, KK8, KK20, KK22).

b) Hoten İli’nde:

Hoten’de her ölüye, onun namaz ve yemin borçlarıyla ilgili "dörus" (iskat-ı salat) işlemi yapılır. Dörusun maksadı, ölen kişiyi günahından kurtarmak, ebedi istirahatgâhında rahat yatmasını sağlamak ve ölen kimsenin hayatta iken kılmadığı namazlarının borcuna kefarete etmektir. Molla, ölünün buluş çağından sonraki yaşını hesaplar. Örneğin altmış yaşında ise bunu 12 yaşını çıkarıp kırk sekiz yaş için dörus yapar. Dörus için para verilir. Dörus, mollaya, ölünün yakın komşusuna, temiz ve beş vakit namaz kılan kişilere verilir. Dörusu alan kimse gönüllü olarak namaz kılar ve dua eder (Rahman, t.y.:134). Böylece ölü günahlarından, cenaze sahibi ise ölüye karşı sorumluluğundan kurtulur.

□ Ölenin yaşına göre lskat parası belirlenir (KH1, KH3, KH4, KH9).

□ Ölen kişinin günahlarının dökülmesi için yapılır (KH1, KH2, KH3, KH4, KH8, KH9, KH13, KH18, KH19).

□ Iskat verilecek kişinin temiz, beş vakit namazını kılan, orucu kaza etmeyen fakir kimseler olmasına dikkat edilir ya da ibadeti yerinde dul bayanlara verilir (KH1, KH2, KH5, KH6, KH7, KH25, KH26).

□ Genelde kaza namazları için buğday hesaplayıp verilir (KH1, KH2, KH3, KH4, KH8, KH9, KH14, KH17, KH21).

□ Ölen kimsenin yaşından, bayan için 9 yaş, erkek için 12 yaş indirilerek hesaplanır (KH1, KH18, KH19).

c) Değerlendirme:

İki bölgede de uzun zamandan beri uygulanmakta olan bu Iskat olayı, ölenin sağlığında yerine getiremediği amelleri, tutulmayan oruçların, kılınmayan namazların ve diğer ibadetlerin zekatı için yapılır. Amaç borçları azaltmaktır. Aslında İslâma göre, oruç için fidye vardır ama namaz için böyle bir fetva yoktur. Bu işlem sadece ölen kişinin geride kalan yakınları, ölenin öteki dünyadaki durumunu kolaylaştırdıklarını ve rahat olmasını sağladıkları inanışları ile yapmaktadır.

3.3.5. Yas Tutma

Sözcük olarak yas “ölüm ya da bir felaketten doğan acı ve bu olayı belirten davranışlar; duyulan acı ve üzüntüyü kimi davranışlarla belli etmek” (TS, 1983: 1287) biçiminde Türkçede kullanılmaktadır.

Çin kaynaklarına göre eski Türklerde yas tutanlar ölüne bulduğu çadırın dışında atları ile dolaşır, bağıra çağıra ağlar, saçlarını dağıtır, ölenin atlarını, kuyruklarını keserek kurban ederlerdi. Bu çeşit âdetlere Manas Destanı’nda da rastlanmaktadır. Kırgız-Kazakların bazı boylarında kadınlar ağıt söyleyip ağlarken ters oturur ve elbiselerini ters giyerler. Bu âdet Anadolu’nun bazı bölgelerinde de görülür (Kocasavaş, 2002: 73).

Ölünün arkasından yas tutulur. Bu süreyi dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenir. Başsağılığına gelindiği sürece

ölünün yakınları eski düzenlerine dönmezler. Bu süre içinde bazı şeylerden kaçınılır. Bunlardan birkaçını şöylece sıralayabiliriz. Renkli süslü giysiler giyilmez, eğlencelere katılılınmaz. Makyaj yapılmaz. Varsa düğün sünnet, nişan ertelenir veya törensiz yapılır. Komşu ve akrabalar da ilişki derecelerine göre, davranışlarına dikkat eder, cenaze ailesinin acısına ortak olmaya çalışırlar (Örnek, 1979: 83). İslâmiyet'e göre ölünün ardından ağlamak ve yas tutmak doğru değildir. Ama bu âdet diğerk Türk boylarında olduğu gibi Anadolu'da da varlığını devam ettirmektedir. Anadolu'da en yaygın yas süresi 3, 7, 40 gün ve en fazla 7-8 seneye kadar uzanır (Altun, 2004: 353).

Orta Asya dilinde “Yuğ törenleri” ile ilgili “yığlamak”, ağlamak ve “yığlagur”, ağlayıcı sözlerinden kaynaklandığı, Türkler arasında birinin yasını tutmanın çok eski bir gelenek olduğu belirtilmektedir. Başka bir kavramsal tanım da şudur: “Yas, toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü, toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir” (Çakır, 1992: 1-13).

Uygur Türkleri'nde mersiye koşuklarını okuma geleneği çok eskilere dayanır. Kaşgarlı Mahmut'un büyük esiri “Divanü Luğatit Türk” te de bin yıl öncesindeki mersiye koşuklarından örnekler verilmiştir:

Alp ertona öldi mu

Eziz ajun kaldi mu

Özlek öcin aldı mu

Endi yürek yırtılır (a.g.e., 1981, c.1, s. 58, Urumçi).

Uygur mersiyelerinin özelliği, kendisine özgü mükemmel ahenge sahip olması ve bir bütün ideolojik muhtevayı açıklamasıdır. Bu mersiyeler, şekil bakımından çok çeşitli ve canlı olmakla birlikte, insanların kalp sedasını yansıtır. Günümüzde de ölü için söylenen matem koşukları, eskisi gibi olmasa da devamlılığını sürdürmektedir (Rahman, 1987: 315-318).

a) Konya İli'nde:

□ Yas tutma sırasında cenaze evinin çevresinde eğlenceler yapılmaz. 40 gün hatta 52 gün dolana kadar sürekli teselli için cenaze evi ziyaret edilir (KK1, KK2,

KK3, KK5, KK9, KK11, KK12, KK14, KK19).

□ Ölünün yakınları misafirlerin ayağı kesilene kadar dışarı çıkmaz, gülmez ve çok konuşmazlar (KK18, KK19, KK20, KK21).

□ Yas süresince yas sahiplerine destek olunur (KK1, KK5, KK16, KK21).

□ Yas bitince ölünün vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Vasiyet yerine getirilmezse günaha girileceğine inanılır (KK5, KK11, KK15, KK19, KK20).

□ Eskiden beri ölen kimsenin akraba ve yakınları ağlarken, ölen kimsenin hayatını da hüznü bir ezgi ile dile getirir idi, yani ağıtları yakılırdı. Mesela ölen kişinin adı Memet ise: Ah memedim, memedim / Gabakları ektin de, yiyemeden gittin memedim / Nerelere gidiyong memedim / Bizleri bırakıp nerelere gidiyong memedim... (KK21, KK25).

□ Cenaze evinde radyo, televizyon gibi herhangi bir neşe aracı olmaz. Neşeli bir ortam olmaz, sürekli bir hüznün hakimdir. Çevredeki yakın kişiler de cenaze evinin yasına ortak olur, dayanışma içinde olurlar (KK1, KK2, KK3, KK9, KK10, KK3, KK14).

□ Cenaze evine ziyaret, yas bitene kadar, cenaze sahibinin acısı dinene kadar yapılır (KK3, KK5, KK7, KK11, KK12).

□ Yas evine ziyaret, en az üç gün içinde yapılmalıdır. Eğer gecikilirse acı tazelenmiş olur ve o kadar sevap alınmaz (KK3, KK4, KK7, KK9).

□ Yasın bittiği ziyaretlerin azalması, cenaze sahiplerinin işlerinin başına geçmesi, günlük hayatın gereklerini yerine getirmeye başlamasıyla anlaşılır (KK3, KK5, KK9, KK11, KK12).

□ Dul kalan kadın genç ise yıl dönümüne hatta daha uzun bir süre bayram ziyaretlerine, düğüne, misafirlğe gitmez (KK20, KK30).

b) Hoten İli'nde:

Hoten, eskiden beri yas tutmaya çok önem verilen bölgelerden biridir, kurallar oldukça katıdır. Yas tutmak, halkın diliyle “Kar tutmak”, yas tutan kimse

için de “Karlık” denilir. Yas tutan bayanlar başına beyaz başörtü takar, kıyafet olarak siyah renk tercih edilir. Keriye, Niye, Lop ilçelerinde yöresel kıyafetlerden Pirce giyerler. Bu yas tutma geleneğinde pek çok kalıplaşmış âdet ve inanmalar vardır:

□ Bütün cenaze evine giren çıkan bayanlar mutlaka beyaz başörtü takmalı, yaşlı bayanlar pirce, genç kızlar ise pardüsü tarzında kıyafetler giymelidir. Ölen kimse erkek ise eşi, kızları ve kız kardeşleri, annesi varsa annesi vb yıl dönümüne kadar beyaz baş örtü takar, uzun renksiz kıyafetler giyer. Bir yıl dolunca küçük bir merasimle yas sonlandırılır, sonlandırmanın nişanı olarak başörtüler değiştirilir. Yaşlılara yine beyaz başörtü değiştirilir, genç bayanlara ise siyah veya diğer koyu renkli örtü değiştirilir. Birden açık parlak renkler takılmaz (KH1, KH2, KH3, KH11, KH12, KH13, KH16, KH17, KH18, KH19, KH20, KH21, KH22, KH26, KH31).

□ Eskiden bayanların cenaze günü taktığı başörtü Yedi’si veya Yirmi’si hatta Kırk’ı dolana kadar değiştirilmezdi, yıkanmazdı. Aynı kıyafet Yedi’sine kadar yıkanmaz ve değiştirilmezdi. Ama günümüzde değiştirilir ve yıkanır. Ama başörtü beyaz olması ve kıyafetlerin bol ve renksiz olmasına özen gösterilir (KH1, KH2, KH3, KH5, KH6, KH7, KH11, KH12, KH13, KH15 , KH17, KH19).

□ Başörtüsü takmayan birisi de cenaze olunca takmak zorundadır, takmazsa toplum sert tepki gösterir, ayıp sayar. Yas dönemi sonlanınca çıkartabilir (KH5, KH6, KH8, KH10).

□ Beyaz renkli başörtü takılır, kıyafet seçiminde beyaz, siyah ve gri renkler ağırlıklı giyilir. Kırmızı, sarı, yeşil gibi açık renkler giyilmez. Renkli kıyafetler cenaze evine saygısızlık, ölümden üzüntü duymamak olarak anlaşılır. (KH1, KH2, KH3, KH4, KH6, KH7, KH11, KH12, KH13, KH16, KH17, KH18, KH19, KH20, KH21, KH22).

□ Erkekler başına yöresel takke veya çeşitli takkeler giyer, giymemesi ayıptır. Üzerine ise mevsime göre yazın pardesü, kışın palto giyer. Ölen kişinin oğlu veya yakın akrabaları Yirmisi’nden Kırkı’na kadar bu şekilde giyinir. Ölen kimsenin oğulları, erkek kardeşleri, babası gibi çok yakın akrabaları 40 gün boyunca traş olmazlar (KH15, KH16, KH17, KH18, KH29, KH30, KH32).

□ Yas tutma sırasında cenaze evinin çevresinde eğlenceler yapılmaz. Kırk'ı dolana kadar dikkat edilir. Televizyon, radyo açılmaz. Müzik kesinlikle açılmaz (KH1, KH2, KH4, KH6, KH7, KH8, KH10, KH11, KH12, KH14, KH15, KH18, KH20).

□ Eskiden erkekler de beline beyaz şal bağlardı, bu yas tuttuğunun en belirgin örneklerinden biridir (KH22, KH23, KH28, KH29).

c) Değerlendirme:

Eski Türklerin yas âdetlerindeki kalıntıların derin izleri iki bölgede de görülmektedir. İki bölgede de cenaze evinde hep hüzünlü bir hava vardır, yas süresinde eğlenceden, bayramlardan uzak durulur, televizyon-radyo açılmaz, düğünler ertelenir. Kadınlar süslenmez, çok renkli kıyafetler giyilmez. Yas süresinde herkes cenaze evine yardımcı olur, acılarını paylaşır. Eskiden olduğu gibi iki bölgede de ağıt yakarlar, bağıra çağıra ağlarlar. İslâmiyet'e uygun olmadığı halde bu gelenekler varlığını sürdürmektedir.

Hoten'de bu yas süresi daha açık ve net şekilde, belirli kurallar çerçevesinde sürdürülmektedir. Yas, ölenin yakınlığına göre belirlenir. En az üç nezirinden başlayıp 7-, 20-, 40- ve yıl dönümüne kadar devam eder. Yakın akrabalarından erkekler kırk nezirine kadar saç-sakal kesmezler, bayanlar beyaz başörtüyü çıkartmazlar, yöresel kıyafetler giyilir. Erkekler üzerine palto, başına Telpek veya takke, bayanların çoğu Pirice giymek zorundadır. Yasın sona ermesi de, ölü ile yakınlık derecesine göre bu özel anma günlerinde töre ile sona ermektedir. Ancak yıl dönümü olduğu zaman herkes için yas sona ermiş olacaktır. Ama Konya'da yas, yas süresi ve bunlarla ilgili herhangi bir kuralın bulunmadığıdır.

3.3.6. Mezar Ziyaretleri

İlkeller de kişinin öldükten sonra da yaşamını farklı bir biçimde sürdürmekte olduğuna inanmaktadır. Ölen kimsenin, hayatta kalanlar ile ilişkilerinin olduğu ve onların hayatını olumlu-olumsuz yönlerden etkileyebilme yeteneğine sahip olduğu düşünülmektedir. Hayatta olanlar ölümlerinin kendilerine zarar vermemesi için ölümlerini giyinme, yeme ve anılma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Ölüye duyulan hem saygı ve sevgi, hem korku gibi iki yanlı duygu, ölü ile olan bütün adetleri doğrudan

etkilemektedir (Örnek, 1995: 93).

Mezarlık kültüründe, mezarlık ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bir bağ vardır. Eski Türk inancında ölümler, taşıdıkları kuvvet ile geride kalıp yaşayanlarına yardımcı olabiliyorlardı. Hayatta kalanlar, ölen yakınlarından güç alabiliyorlardı. Onlarda güçlü bir “ata ruhu” kültü vardı. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu (Artun, 1999: 366-367).

Mezar ziyaretleri, Anadolu halkının yaşattığı önemli dînî fenomenlerden biridir. Mezar kültüne gösterilen bu büyük ilgi bir tek Anadolu’ya özgü değildir, aksine Anadolu’da olduğu gibi tüm İslâm dünyasında ve diğer dinlerde de görülen bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkler, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da Orta Asya’da yerleşmiş kültürlerin bazı unsurlarını yaşatmaktadır. Anadolu’nun en büyük kültür ve medeniyet merkezi olan Konya’da mezar ve türbe ziyaretleri, en yaygın şekilde devam etmektedir. Konya’da peygamber mezarları dahil, üç yüze yakın büyük alim ve şahsiyetin olduğu söylenmektedir. Günümüzde bilinen altmışa yakın ziyaret yeri bulunur. Buralara kimileri ziyaret için, kimileri dilek tutmak ve dua etmek, her türlü sıkıntıdan kurtulmak için gelirler (Aydın, 2006: 113).

Uygur Türkleri eskiden beri devamlı olarak mezar ziyaretinde bulunmayı âdete dönüştürmüşlerdir. Ölünün daha taze olduğu dönemlerde daha yoğun yapılır, ölünün aile efradı üç nezire kadar her gün sabahleyin mezar başına giderek dua eder. Ondan sonra her Perşembe günü ve bayram günlerinde mezara giderler. Kırk güne kadar çam ağacı yakarak ölünün ruhuna medet dilerler. Bazı bölgelerde kabır başında ateş yakarak okurlar. Barat aylarında mezara giderek yağlı kabak yakılır (Rahman, 1987: 314-315).

a) Konya İli’nde:

- Ramazan ve kurban bayramlarının Arefe günü, Cuma günleri yakınlarının mezarlarını ziyaret ederler (KK3, KK4, KK7, KK8, KK9, KK16, KK18).
- Mezarlıkta hoca kuran okur, hep birlikte dua edilir (KK1, KK3, KK13,

KK15, KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Arefe ve kandil akşamları pişi yapılarak komşulara dağıtılır (KK34, KK35).

□ Mezarlığın üzerine basmak günah sayılır. Ölüye acı verileceğine ölünün davacı olacağına inanılır (KK3, KK7, KK8, KK9, KK11, KK12, KK22).

□ Mezarın içine hayvanın girmesine izin verilmez, hayvan otlatılmaz. Genelde mezarın çevresi duvarlarla kapatılmıştır (KK1, KK18, KK19, KK20, KK21, KK22).

□ Mezar ziyaretine giderken, mezar üzerine su dökülür, sulanır. Eskiden mezar başına zambak dikilirdi, günümüzde daha çok gül, sümbül, lale dikilir. İstenirse ağaç da dikebilir (KK1, KK2, KK8, KK23, KK25).

□ İlk bayramda cenaze sahipleri daha hüzünlü olurlar. Ölen kişi hakkında konuşulur. Arefe gününden mezarlık ziyareti yapılır. Mezarının başında dualar okunarak ruhuna bağışlanır (KK3, KK4, KK5, KK10).

b. Hoten İli'nde:

Hoten'de mezarların çoğu yolların kenarlarında yer almaktadır. Yolcular yoldan geçerken mezardaki tüm insanların ruhları için dualar ederler. Mezar ziyaretleri sadece bayramlar için özel değildir, genel olarak sabah namazından çıkan insanların bir kısmı önce mezar başına gider, ölen göçen akrabaları için dualar eder, mezar başında oturur, Yasin okurlar. Perşembe günleri mezar ziyaretçilerle dolar. Özellikle evlatlar anne babalarının mezarını ziyaret ederler.

Hoten'deki mezar ziyaretleri ile ilgili adet ve inanmalar şöyledir:

□ Bayramın ilk günleri ve Perşembe günleri mezar ziyareti yapılır (KH3, KH4, KH5, KH9, KH10, KH11, KH12, KH23, KH28, KH29).

□ Sabah namazından çıkınca cemaat ile birlikte mezar ziyareti yapılır, herkes kendi akraba ve komşuların mezarları ziyaret edilir, dua okunur (KH1, KH2, KH3, KH10, KH11, KH17).

□ Mezar ziyaretine giderken ağlamak günah sayılır, ölen kimseye acı

verileceği, ceza ektirileceğine inanılır (KH1, KH2, KH3, KH8, KH10, KH11, KH12).

□ Kadınların mezar ziyaretine gitmesi hoş karşılanmaz ya da gidilmez. Ama yine de gizlice anne baba mezarına gidenler vardır (KH1, KH9, KH10, KH11, KH13, KH14, KH28, KH30, KH31).

□ Mezar ziyaretine giderken su götürürler, mezar başındaki ağaç ya da bitkiler sulanır. Mezarın üzeri elle süpürölür (KH1, KH2, KH3, KH8, KH10, KH14, KH15).

□ Mezarlara ok sayđı gösterilir, basılmaz, bozulmaz, hayvanların girmesine izin verilmez. Mezar parmaklarla işaret edilmez, gösterilmez, günah sayılır. Eğer bilmeden gösterirse önce kendi parmağını ısırır, sonra ayakları altında basar (KH1, KH2, KH3, KH10, KH11, KH23, KH36).

□ Mezarlıklar eskiden ağıl yapılmış ya da savaş alanı olmuş yerlerde yapılmaz, mezar yeri için çok temiz alanlar seçilir (KH20, KH27, KH30).

b) Değerlendirme:

Eski Türklerden günümüze kadar Türk toplumları için mezarlar ve mezarlıklar kutsal yerler olarak kabul edilmiş, sık sık ziyaret edildiğinde ölülerin mutlu olacağına inanılmıştır. Mezar ziyaretleri iki bölgede de yapılır, öldü gitti değilde, ruhların hayatta olma inancı vardır. Ruhlar için dua edilir, mezar başına çeşitli bitki, ağaç ya da iek dikilir, her giden yanında su da götürür ve mezarı sular.

Mezara sayđı ve hürmet gösterilir. Mezar yerlerinin kutsallık kazanması, sevgi ve sayđı ile anılması, insanlarda kurku yaratması, dualar edilerek medet umulması ve ölülerini sevindirmek amacıyla yapılan çeşitli işlemler Atalar Kültünün bir uzantısı olarak, İslâmiyet içinde de devamlılığını sürdürmektedir.

SONUÇ

Halk kültürü, insan hayatının ilk başlangıcı olan doğumdan başlayıp, bu dünya yaşamının sona ermesi olarak nitelenen ölüme kadar olan bütün kültür öğelerini kapsar. Halk kültürü sayesinde toplumun hayattaki davranış biçimlerini bakışını, algısını, görüşlerini, hem toplumun hem bireyin yaşantısını zenginleştiren, renklendiren geleneksel ve törensel yaşam tarzını görmek mümkün. Halk kültürünün bir başka özelliği ise, kökünün çok eskilere dayanmış olmasıdır.

Türk boyları da uzun bir tarihi süreç içinde birçok din ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Günümüzde varlığını sürdürmekte olan adet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi kabul edilen bu din ve inanç sistemlerinin kalıntısı olarak kabul edilir. Türklerin tarih boyunca kabul ettiği din ve inançlar; başta en ilkel din olarak kabul ettiğimiz Totemizm (Totemcilik)'den başlayıp, Animizm (Ruhçuluk), Şamanizm (Türk Doğacılığı), Budizm, Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve en son olarak İslâmiyet'tir.

İslâm dini Türk toplumunun birçok kesiminde devamlığını sürdürmektedir. Ama sonuçlar şunu gösteriyor ki, İslâmiyet'in X. yüzyılda Türk toplumunda kabul edilmiş ve aradan bin yıl geçmiş olmasına rağmen Türkler, eski alışkanlıklarından ve geleneksel değerlerinden tamamıyla vazgeçememişlerdir.

Tezimizin konusunu oluşturan geçiş dönemleri de bu halk kültürünün önemli bir bölümünü teşkil eder. Bütün bu adet ve inanmalar daha çok doğum, evlenme ve ölüm dönemlerindeki çeşitli pratik ve uygulamalarda kendini göstermektedir.

Konya ve Hoten İllerinde, yaşamın başlangıcı olan doğum dönemi; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üçe ayrılmaktadır. İlk önce gebe kalmak isteyen ama kalamamış olan kadınların hocaya, türbelere gitmesi, muskalar yazdırması, adak adaması, buhara oturması, göbeğini kaldırılması...gibi pek çok halk hekimliği, ebe ve dinsel-büyüsel işlemleri görmesi bakımından benzerlikler göstermektedir.

Her iki ilde de çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için sağlık kurumlarına başvurmakla birlikte eski geleneksel yöntemler de varlığını sürdürmektedir. Nazardan ve kötü büyülerden korunmak için eski giysilerin giyilmesi, muskaların

yazdırılması ve isimlerin çocuk yaşamındaki önemi de çok önemli etkenlerdendir. İki bölgede de değişik telaffuz edilse bile aynı anlama gelen, örneğin “Dursun – Tursun, Durdu - Turdu” şeklindeki adların çocuğu hayatta tutacağı inancı oldukça yaygındır. Çocuğun cinsiyetini öğrenme konusunda köylerde çok benzeyen hususlar ise aşerme dönemindeki yeme-içme, fiziksel görüntüsü ve değişik nesnelere yararlanma olarak görülmektedir.

Aşerme döneminde hamile kadının aşerdiği şeye olan ilgisi de güçlüdür ve bunun çocuğun sağlıklı doğması ile olan ilgisi de oldukça önem taşımaktadır. Yani hamile kadının isteği giderilmez ise çocukta bir sakatlık, özür lülük söz konusu olabileceği düşünülür. Hamile kadın hoş tutulmaya çalışılır, yediği içtiği şeylere dikkat eder, çünkü bazı yiyeceklerin direk çocukta veya annede leke oluşturabileceğine inanılır. Hamile kadının davranış biçimleri de önemli unsurlardan biridir. Özür lü kimseler ile alay etmemeli, çirkin kimselere bakmamalı, yoksa bunlar çocuğa geçeceği inancı kuvvetlidir.

İki bölgede de doğuma iki üç ay kala yoğun bir şekilde hazırlıklar başlar, bebek bezinden başlayıp kiyafetine kadar çoğu zaman el işlemleri ile yapılmaya çalışılır. Doğum, eskiden günümüze dek hep “candan can gelir” şeklinde yorumlanmıştır. Bir çocuğun dünyaya gelmesi mutlu bir olay olarak karşılanmaktadır. Bu bize Türk toplumunun aile, daha açık ifade etmek gerekirse “kan bağı”na çok değer verilen bir toplum olduğunu göstermektedir. Doğum bazı yerlerde hastanede, bazı yerlerde evde yapılmış olsa dahi doğumun hep ebe tarafından yaptırılmış olması bir gerçektir. Basit araç – gereçler kullanarak geleneksel yöntemler ile sağlıklı bir şekilde doğumun gerçekleştirilmesi iki bölgede de köylerde bulunan tecrübeli ebe (doğum annesi)’nin önemini gözler önüne serer.

Çocuğun eşi ve göbeği ile ilgili pek çok büyüsel inanmalar mevcuttur. Çocuğun eşi, çocuğun bir parçası olarak kabul edilir ve ayak değmedik yerlere gömülür. Düşen göbek ise kimi yerlerde çocuk hastalandığı zaman göbeği ovularak ilaç görevi görür, aziz olması için yüksek yerlere gömülür, ya da belli bir meslek sahibi olmasını isteyenler o alanlara gömerek dileklerini tutarlar. Kısaca şunu çocuğun eşi ve göbeğinin pek çok büyüsel yönü halkımız tarafından sürdürülmektedir.

Bebek için “İlk” lerin önemi büyüktür. Örneğin, ilk memenin verilmesinin sarılık olmaması için tedbir olarak görülmesi, çocuğun sonraki sağlık durumu ile olan ilişkisi, çocuğun akıllı ve zeki biri olması açısından temiz verilmesi gibi. Hoten İli’nde ilk kesilen tırnak, cadı gibi kötü varlıkların girmesini engellemek için eşiğin altına gömülür. Konya’da ise bebeğin ilk kakalı bezi beşiğin yanında saklanır ki, dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korunmak mümkün olsun. İlk saç ile ilgili Hoten’de yapılan uygulamalardan biri ise kırk güne kadar kesilmemesi ve kırklama olacağı gün kırklamadan önce kesilmesidir.

Doğumdan sonraki kırk gün, iki bölgede de çok önemli olarak görülür. Bu sıralarda yapılan dinsel ve büyüsel pratikler, Eski Türk inançlarında, efsane ve masallarda sık sık karşımıza çıkan, kutsal sayı olarak kabul edilen “Kırk” etrafında oluşmaktadır.

Doğumla ilgili büyü ve kötü ruh inançları, albasma ve kırk basma üzerinde yoğun bir şekilde kendini gösterir. Buna karşı iki bölgede de lohusa ile bebek hiç yalnız bırakılmaz, eğer yalnız bırakılmak zorunda ise yanına Kuran haricinde soğan, demir parçası ya da bıçak gibi nesnelere bırakılır. Bebeğin muskası da o olur, mezarlıklardan uzak tutulurlar. Hoten’de loğusanın albasana karşı Kartal kullanılması dikkat çekicidir. Albasan veya kırk basan kimseyi tedavi etmek için hocaların çağırılması, dua okunmuş suyun içilmesi vb. dini uygulamalar vardır. Bu kadar dikkat edilmesinin nedeni, bu kırk basma ve albasma dediğimiz olayda lohusa ve bebeğin hastalanarak, ölmesinden korkulmasıdır.

Kırkıncı gün bebek kırklama suyu ile yıkandıktan sonra bütün kötü ruhların etkisinden kurtulur. Kırklama suyu iki bölgede de değişik şekilde hazırlanır ama “kırk” sayısı üzerine odaklanılır. Örneğin, kırk tane taş, kırk kaşık su, kırk yumurta kabuğu su vb. Bütün bu adetlerin gösterdiği üzere modern bir dünyada yaşıyor olmamıza rağmen, eski Türk inançlar hep kendini benimsetmiş ve korumuştur.

Her iki araştıma alanımızda ad verme sırasında uygulanan adet ve inanmalarda paralellik olduğu görülmektedir. İsimlerin sözlük anlamının dinamik gücünden yararlanarak çocuğun hayatındaki önemine dikkat edilir. Çocuğun doğduğu yere, zamanın da ismi verilirken etkisi görülmektedir. Yürümeyen,

konusamayan veya huysuz olarak nitelendirdiğimiz sürekli ağlayan çocuklar için uygulanan yöntemler de ocak, mezar, hekim ve hocalardan medet umulur ve bununla ilgili bir dizi uygulamalar bulunmaktadır.

Erkek çocukların sünneti her iki bölgede de 7-8 yaşa kadar yapılmış olmalıdır, İslâmiyet'in emrettiği bir uygulama olarak yerine getirilmektedir. Geçmişten günümüze dek geleneklere uygun bir şekilde törenler düzenlenmekte ve kutlanmaktadır.

Çocuk ergenlik dönemine gelince geçiş döneminin en önemli aşamalarından biri de evlenmedir. Evlilik dönemi de evlilik öncesi, düğün ve düğün sonrası olarak ayrılmıştır. Evlilik öncesi gelin – güvey seçiminden başlayıp en son duvağa kadar çeşitli gelenek uygulamaları söz konusudur.

Hoten ve Konya İller'inde evlenme biçimi olarak görücü usulü ile evlenmek, kız kaçırmak, anlaşarak evlenmek ve akraba evlilikleri vardır. Evlilik yaşının küçük olmasına dikkat ederler, çok ileri yaşlara kadar evlenmemek dedikodulara sebep olur. Gençler evlenme isteğini törelere göre doğrudan anne babaya söylemez, akraba aracılığı ile ya da farklı hareket, davranışları ile belli ederler.

Evlenecek aday belli olduktan sonra ilk olarak soyu araştırılır. Aile soyunun temiz olması, gelin olacak kızın ise annesinin ahlakının önemine dikkat edilmektedir. Halk içinde yaygın olarak kullanılan örnek verdiğimiz şu ata sözü gibi “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini (al)”. Bu bir yandan Türk toplumunda kadının önemini görülmektedir.

İki bölgedeki kız isteme olayında, Allah'ın emrinin aranması ve peygamberin adının zikredilmesi evliliğin dini kurallar çerçevesinde de onaylandığını ve kutsandığını ortaya koymaktadır. Yöre büyüklerinin önemi, kız ailesinin değerli olması ve kararına saygı gösterilmesi bakımından toplumlarda benzerlikler gösterilmektedir.

Araştırma alanımız olan bu iki bölge birbiri ile bazı benzerlikler göstermektedir. Hoten'de “Gülçay / Gültoy” olarak adlandırılan merasim, Anadolu'nun her yerinde yapılmakta olan nişan töreninin ta kendisidir. Gelin kız için görülen nişan hazırlığı ve takı adeti benzer bir uygulamadır. Nişana önem verilir. Kadın ve erkek aynı

sofrada bulunmaz. Nişan, düğün için bir başlangıç olur. Çok geçmeden uygun bir tarihte düğün yapılır. Nişan töreninde Konya'da eğlence yapılabilirken Hoten'de eğlence yapılmaz.

Bu iki bölgedeki köy düğünleri, gelenek ve görenekleri bakımından hem benzerlikler hem de coğrafi-tarihi nedenlerden dolayı bazı farklılıklar göstermektedir. Düğün yemeğinin yapılabilmesi için kurban kesilmesi, pilav dökülmesi gibi pek çok adet ve görenekler, eski Türk inançlarının izleridir. Düğün sırasında düzenlenmekte olan eğlenceler, yarışmalar köy düğünlerinin önemli bir parçasıdır.

Konya'da düğünün başlaması, bayrak dikimiyle birlikte Cuma namazından çıkan cemaate oğlan evinde öğle yemeğinin verilmesiyle olmaktadır. Oğlan evine dikilen bayrak düğünü ilân etmek, etrafa duyurmak içindir. Eskiden bayrağın ucuna soğan takılırdı. Konya'da, bayrak dikimiyle birlikte düğün başlar ama Hoten'de böyle bir durum yoktur. Düğün yukarıda değindiğimiz gibi sabah namazından çıkan cemaatla başlar. Konya'da düğün üç gün yapılırken, Hoten'de bir gündür.

Köy düğünlerinin önemli bir parçası olan davul-zurna eşliğinde oynanan yöresel halk oyunları geçmişten bugüne varlığını sürdürmektedir. Bu tip oyunlar, eğlenceler ve kutlamalar Türk topluluğunun hayatında çok önemli bir yere sahip olan düğün merasimlerinde olmazsa olmaz unsurlardır. Hoten İli'nin dağ köylerinde hayvancılıkla geçinmekte olan halkın günümüze kadar devam etmekte olan at yarışmaları, atalarımızın hep at sırtında geçmiş tarihini bir kez daha hatırlatmaktadır.

İki bölgede gelin kıza ailesi tarafından verilen çeyizler benzer özellikler gösterirken, bazı farklılıklar da vardır. İki bölgede de çeyiz serme geleneği veya çeyiz çakma adeti eskiden beri varlığını sürdürmektedir. Tabiki bu uygulamalar çeyizin önemini ortaya koymakta, kadın için bir güvence olmaktadır.

Eski geleneklerin yoğun bir şekilde kendini gösterdiği aşamalar ise gelin alma ve gelin indirme uygulamalarıdır. Her iki araştırma alanımızda da gelin alma sırasında kız evinin damat tarafından bahşiş koparmak için uyguladığı adetler bulunmaktadır. Mesela ayakkabısının içine para konulması, kız almaya giderken yolun kapatılarak para istenmesi gibi adetler benzerlik göstermektedir. Bu adetler düğün heyecanını daha da artırmakta ve düğünü daha eğlenceli bir hale dönüştürmektedir. Gelin damat evine getirildiğinde ise testi kırma, üzerine buğday, kuru üzüm ve arpa vs. saçılarak bereket getirmesi ve zarar verici güçlerden

kurtulması istenilir. Üzerine atılan objeler birer “saçı” olma özelliğini göstermektedir. Hoten’de eski Şamanizm itikatlarına bağlı kalarak gelin ateş üzerinden atlatılmaktadır, Konya’da da benzer olarak üzerlik otu yakılarak üzerinden atlatılır veya gelin tütsülenir.

İslâmiyete uygun bir şekilde dini nikah kıyılır. Düğün ertesi günü duvak yapılır. İki bölgede de “yüz açımı” olarak adlandırılan bu törende yapılan adet ve uygulamalar da benzerlikler göstermektedir.

Halk kültüründeki geçiş dönemlerinin biri de ölümdür. Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası uygulanan pek çok adet ve inanışlar vardır. Dini yönü ağır basan bu aşamada da diğer dönemlerde olduğu gibi, hatta daha fazla büyüsel işlemler vardır.

İki bölgede bazı tabiat olayları, rüya ve hastadaki değişiklikler ölümün yakın olduğunun habercisi gibidir. Baykuş ya da karganın ötmesi, köpeğin uluması; gece geç saatte komşunun kapı çalması; gök gürlemesi ve şimşek çakması; Rüyada daha önce ölmüş sevilen bir insanı görülmesi; hastanın veya başkasının evinde ise, kendi memleketine / evine gitmek istemesi, hep ölümden söz etmesi, iştahının kesilmesi ya da birdenbire açılması, uzaktaki akrabalarını görmek istemesi, ellerinin, tırnaklarının ve ayaklarının morarması, ayaklarının şişmesi, burun deliğinde örümcek bağı gibi bir bağ oluşması vb. ölümün çok yakında olacağına işaret eder.

Ölümü uzaklaştırmak için de su ısıtılan kazanın ters çevrilmesi gibi bazı uygulamalar vardır. Sekâret halindeyken Yâsin süresi okunur, ağzına su damlatılır, halkın deyişi ile şeytana su karşılığında imanını vermesin diye. Eğer gözleri açık kalırsa, çok sevdiği birini göremediği düşünülür. Azrail’in iyi insanın canını almaya gelirken hoş kokular ile geldiğine ve o kimsenin canını acıtmadan aldığına, hatta meleklerin o iyi olan kimseye gül verirken o kişinin yüzünde tebessümün olacağına inanılır.

Ölüm gerçekleşikten sonra iki bölgede de öncelikle çenesi ve iki ayağının baş parmakları bağlanır. Komşuluk bağları güçlüdür, ölümü duyan herkes birbirine haber verir ve cenaze evine yardımcı olmaya çalışırlar. Yakın uzak herkese haberler gönderilir, kefenin ölen kimseye göre ölçüsü alınır, mezar kazmaya başlanır, yıkamak için su ısıtılır. Günümüzde Konya’nın pek çok yerinde artık belediye cenaze arabalarında yıkanır ve kefenlenirken, Hoten’de eski geleneklere göre yapılmaktadır.

Kazanlar kurulur, kefenleme, yıkama ve mezar kazma işlerinde tecrübeli kimseler yardımda bulunurlar.

Cenaze evden çıkmadan ya da bekletildiği o gece kadınlar bir arada oturur okurlar, Hoten'de temiz alanlardan toplanmış ve yıkanmış binyüz tane çakal taşı seccadenin ortasına dökülür. Kadın hocanın verdiği vazifelere göre kadın başına bölünür, okunur. Konya'da ise kadınlar cenaze evine gelirken tesbihlerini yanında getirirler ve yetmiş bin kere Kelime-i Tevhid çekilir. Hoten'de okunmuş taşlar, mezarın üstüne dökülür.

Konya'da ölen kimsenin uzakta gelmesi beklenen çok yakın akrabası yok ise, cenaze çok bekletilmez. Ama Hoten'de genel olarak bir gece bekletilir, uzak yakın akraba, komşu herkes gece boyunca başında beklerler. Ağıtlar söylerler, ağlarlar. İki bölgedeki halkın bir ortak özelliği, bu dönemde cenaze evini hiçbir şekilde yalnız bırakmaması, hep bir dayanışma, yardımlaşma içinde bulunmasıdır.

Cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi islâmi usullere göredir. Ancak cenazenin güzel kokması için Hoten'de yıkama suyu reyhan ile birlikte ısıtılır, kefenlerken farklı şeyler konulmaz. Ama Konya'da kefenlerken kefen içine üzerlik otu, gül suyu ve diğer hoş kokular sürülür.

İki bölgede de İslami usullerden ötürü cenazenin tabuta yerleştirilmesi, cenaze namazının kılınması benzerlik taşımaktadır. Ama Konya'da cenazenin cinsiyetini belli etmek için tabutun üzerine bazı örtüler de konulmaktadır ama Hoten'de böyle bir uygulama yoktur.

Araştırma alanlarımızda mezarlıkta gömme işleminde ölü Sapma bölümüne yerleştirilir. Yüzü sağa (Kible'ye) doğru hafif çevrilir bırakılır, çene ve ayak uçlarındaki tüm düğümler çözülür. Cenaze üzerine toprak düşmeyecektir. Gömme sırasında yapılan işlemler inanç gereği benzer özelliktedir. Şamanizmin kalıntılarından olan mezarın baş ve ayakucuna ağaç parçası yerleştirme, her iki yörede ortak bir uygulamadır. Cenaze defnedildikten sonra, cenaze sahiplerine başsağlığı dilenmekte ve kalabalık dağıldıktan sonra imam mezar başında kalmaktadır.

Ölümden sonra ölü yakınları bir dizi uygulamalar yerine getirir. Bunlar yas süresince belirli günlerde yapılan ölü yemeği, mezarlık ziyaretleri, ölüne eşyalarını değerlendirme, lskat (devir) verme gibi adetlerdir.

Hoten’de yas süresine çok önem verirler. Kiyafet olarak da herkesin anlayabileceği bir tarzdadır. Cenazeye katılan bütün kadınlar beyaz baş örtü takarlar, kesinlikle kırmızı, sarı, yeşil gibi açık renkli kiyafetler giyilmez. Cenazenin akrabalarından bayanların akrabalık derecesine göre yas tutma süresi değişir, yani 3'üne, 7'sine, 20'sine, 40'ına ve yıl dönemine kadar devam eder. Hoten’de ilk üç gün içinde yemek pişirilmez. Sonra üçüncü gün, yedinci gün, yirminci gün, kırkıncı gün ve en son yıl döneminde herkese yemek verilir, buna “Nezir” denilir. Konya’da bu kadar açık ve net şekildeki geleneklere pek rastlamadık ama yine de bazı aileler 3'ünde, 7'sinde 40 ve 52. gününde mevlit okuturlar, isteyen yemek de verir. 52. günde ölen kimsenin eti ile kemiğinin ayrıldığına inanırlar ve o gün bol bol dua ederler. Yas süresinde iki bölgede de televizyon izlenmez, müzik dinlenmez, komşuların düğünleri varsa erteler. En az üç gün, ölen kimsenin akrabaları cenaze evinden ayrılmazlar.

Ölen kimsenin hayattayken tutamadığı oruç, kılamadığı namaz karşılığında devir yapılır, fakirlere veya camilere bağışlanır. İslâm’da bir geçerliliği olmamasına rağmen halk tarafından hâlâ yapılmaya devam eden adetlerden biridir.

İki bölgedeki halkın bir ortak özelliği ise Arife günü, Cuma/Perşembe günleri mezarlıkların ziyaret edilmesidir. Mezarlığa ağaç ve çiçekler dikerler, mezarlara saygı gösterilir, mezarların yanından geçerken dua edilir. Bu uygulamalar atalar kültürünün bazı belirgin özelliklerini göstermektedir.

Görüldüğü gibi, Hoten Uygur Türkleri ile Konya’daki Türklerin doğum, evlenme ve ölüm gibi insan hayatındaki önemli geçiş dönemlerinde, çeşitli dinsel – büyüsel işlemler devamlılığını sürdürmektedir.

Her geçiş dönemi kendi yapısı içerisinde birtakım alt bölümlere ayrıldığı gibi bunların etrafında da pek çok inanç, adet, gelenek ve görenek ile dini ve büyüsel içerikler vardır ve bunların alt yapısında onları besleyen eski Türk inançları yatmaktadır. Her birinde uygulanan âdetlerin amacı, bireyi doğaüstü varlıkların tehlikesinden korumaktır.

Tüm insanîyet tarihinde olduğu gibi, Türkler de hep geçmiş ile gelecek arasında bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Türkler tarihten beri pek çok din ve inanışlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Animizm (ruhçuluk) Türk doğacılığı olarak

da adlandırılan Şamanizm, Budizm, Maniheizm inanç sistemlerine dahil olduklı bilinmektedir. Halk kültüründe geçiş dönemleri ile ilgili inanç, adet ve pratiklerin bu eski Türk kültürüyle bağları olduğu halkın örf – âdeti olarak tanımladığımız çeşitli uygulamalarda kendi varlığını göstermektedir.

İki bölgedeki araştırma sonuçları günümüzde pek çok eski Türk inanç ve âdetinin toplumun yaşadığı coğrafi, sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle bazı farklı yöresel özellikler kazandığını göstermiştir. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra bu eski inanışlar İslâmi çerçevede varlığını sürdürmüştür. Teknolojinin ilerlemesi, iletişimin daha kolay ve hızlı olması İslâmi bilgilere kolay ulaşılabilmeyi getirmiş bu eski inanışlar hurâfe ve bid’at olarak nitelenip, terkedilmeye yüz tutmuştur. Derlemeler sırasında çok sık rasladığımız, “eskiden vardı, artık kimse yapmıyor vs.” şeklindeki ifadelerin bu sonuca ulaşmış bulunuyoruz.

Halk kültürünün geçiş dönemleri üzerindeki çalışmamız sonucunda, eski Türk inanç ve geleneklerinin her iki toplumda da aradaki mesafeye rağmen birçok benzerlik göstermekte olduğunu gördük ve bazı önemli bilgileri elde ettiğimizi düşünüyoruz. En son bu çalışmamızın Türk toplumunun ortak değerlerinden biri olan halk kültürünün gelişimine azda olsa katkıda bulanabilsek ne mutlu bize!

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar

<u>Konya Kaynak Kişiler Listesi</u>					
No	Adı-Soyadı	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	İkamet Ettiği İlçe
KK1.	Şerife Ay	1964	Okuma yazması yok	Aşçı	Selçuklu
KK2.	Ayşe Küçükecir	1967	Lise	Aşçı	Selçuklu
KK3.	Hamdiye Poçan	1974	Orta Okul	Aşçı	Selçuklu
KK4.	Nefise Gözet	1977	Orta okul	Ev hanımı	Altınekin
KK5.	Keziben Poçan	1948	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK6.	Fatima Poçan	1975	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK7.	Hadiçe Koç	1950	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK8.	Hadiçe Poçan	1950	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK9.	Sabiha Şen	1968	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK10.	Ümmegülsüm Mavi	1948	Lise	Ev hanımı	Karapınar
KK11.	Rabia Mavi	1974	İlk okul	Ev hanımı	Karapınar
KK12.	Gülsüm Mavi	1988	Orta okul	Ev hanımı	Karapınar

KK13.	Rahime Ünal	1965	İlk okul	Ev hanımı	Karapınar
KK14.	Abdullah Ünal	1960	Orta okul	Çiftçi	Karapınar
KK15.	Nebahat Kuzu	1954	İlk okul	Ev hanımı	Karapınar
KK16.	Osman Kuzu	1950	İlk okul	Ev hanımı	Karapınar
KK17.	Cahide Ünal	1940	Okuma yazması yok	Ev hanımı	Karapınar
KK18.	Rafiye Elmalı	1923	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK19.	Ayşe Ahan	1946	İlk okul	Ev hanımı	Selçuklu
KK20.	Fadimeana Ünal	1971	Lise	Ev hanımı	Karapınar
KK21.	Merve Uygun	1993	Üniversite	Öğrenci	Seydişehir
KK22.	Zahide Uygun	1961	İlk okul	Ev hanımı	Seydişehir
KK23.	Semiha Küçük	1975	Lise	Ev hanımı	Selçuklu
KK24.	Nazlıfe Koçak	1952	İlk okul	Esnaf	Beyşehir
KK25.	Kadir Ahan	1960	Üniversite	Öğretmen	Selçuklu
KK26.	Seval Poçan	1971	Üniversite	Muhendis	Altınekin
KK27.	Pervin Poçan	1950	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin

KK28.	Münevver Poçan	1970	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK29.	Hasan Poçan	1942	İlk okul	Emekli	Altınekin
KK30.	Fadimeana (?)	1976	İlk okul	Ev hanımı	Karapınar
KK31.	Şerife Yılmaz	1933	İlk okul	Ev hanımı	Altınekin
KK32.	Belma Okumuşlar	1950	İlk okul	Ev hanımı	Meram
KK33.	Fatma Erdoğan	1965	Lise	Ev hanımı	Meram
KK34.	Fatma Yetik	1952	İlk okul	Ev hanımı	Selçuklu
KK35.	Hadiçe Koçak	1948	İlk okul	Ev hanımı	Selçuklu
KK36.	Hüseyin Koçak	1945	Okuma yazması yok	Hayvancı	Selçuklu
KK37.	Mustafa Ünal	1960	Üniversite	İmam	Karapınar
KK38.	Şerife Öz	1931	Okuma yazması yok	Ev hanımı	Altınekin
KK39.					Meram
<u>Hoten Kaynak Kişiler Listesi</u>					
KH1.	Tursunxan Mehemmet	1973	İlk okul	Ticaretçi	Kèriye

KH2.	Ayxan İgemberdi	1972	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH3.	Zeynepxan Mehemmet	1977	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH4.	Qemberxan Mettoxti	1971	Orta okul	Ev hanımı	Kèriye
KH5.	Gülnisaxan Abdiraman	1970	Orta okul	Ev hanımı	Kèriye
KH6.	Patemxan Urayim	1958	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH7.	Toxtixan Tursun	1952	Okuma yazması yok	Ev hanımı	Kèriye
KH8.	Xelçemxan Êziz	1979	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH9.	Eyşixan Mettoxti	1978	Üniversite	Öğretmen	Niye
KH10.	Roşengul Beydulla	1969	İlk okul	Ev hanımı	Niye
KH11.	Xeççemxan Turdi	1976	Orta okul	Ev hanımı	Niye
KH12.	Zivarixan Haşim	1954	Okuma yazma yok	Ev hanımı	Niye
KH13.	Altungul Rcep	1974	İlk okul	Ev hanımı	Niye
KH14.	Bamixan Mehemmet	1986	İlk okul	Terzi	Kèriye
KH15.	Sipiremxan Qasim	1957	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH16.	Atikemxan Ruzi	1968	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye
KH17.	Bünyazxan Beydulla	1950	Okuma yazması yok	Ev hanımı	Niye
KH18.	Aynisaxan	1976	Orta okul	Ev hanımı	Niye

	Urayim				
KH19.	Zorixan İğemberdi	1955	Okuma yazma yok	Ev hanımı	Niye
KH20.	Ayxan Yüsüp	1976	İlk okul	Esnaf	Niye
KH21.	Nurimangul Osman	1980	Lise	Muhasebe	Lop
KH22.	Meryemgul Taşpolat	1975	İlk okul	Ev hanımı	Lop
KH23.	Toxtixan Yaqup	1955	Okuma yazma yok	Ev hanımı	Lop
KH24.	Tunisaxan Urayim	1977	Orta okul	Ev hanımı	Lop
KH25.	Zorigul Qeyyum	1968	İlk okul	Ev hanımı	Lop
KH26.	Xeyrulnixan Yasin	1962	İlk okul	Ev hanımı	Lop
KH27.	Metqasim Mehemmet	1967	İlk okul	Şöför	Kèriye
KH28.	İmin Mehemmet	1966	İlk okul	Esnaf	Kèriye
KH29.	Sidiq Toxti	1954	Okuma yazma yok	Çiftçi	Niye
KH30.	Nizamiddin Alavudun	1950	Okuma yazma yok	Çiftçi	Lop
KH31.	Hörül nisahan Mentimin	1965	İlk okul	Ev hanımı	Karakaş
KH32.	Havaxan Metturdi	1965	İlk okul	Ev hanımı	Karakaş
KH33.	Busarem xan Eziz	1968	İlk okul	Ev hanımı	Karakaş
KH34.	Rabiy xan Abduraman	1980	Lise	Ev hanımı	Kèriye

KH35.	Meripetxan Seypulla	1950	Okuma yazması yok	Ev hanımı	Kèriye
KH36.	Seyddinisaxan Ekber	1961	İlk okul	Ev hanımı	Kèriye

Yazılı Kaynaklar

Acıpayamlı, Orhan., **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

Bumeryem Abdulkerim, **Uygur Türklerinin Dini İnanışları** (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi), Ankara-2006, s.19.

Akman, A., “**Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme**”, Türk Halk Kültürü Araştırmalar, Ankara, 1999.

Akpınarlı, F., “**Anadolu’da Nazar ve Nazarlıklar**”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçlar Sempozyumu Bildirileri”, I. Cilt, Ankara, 1994.

Almas, Turgun., **Uygurlar**, Dünya Uygur Kurultay(World Uygur Congress) Yayınları, Almanya, 2010.

Almas, Turgun., **Uygurlar**, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010.

Alptekin, Erkin., **Uygur Türkleri**, Boğaziçi yayınları , İstanbul 1978, s. 22

Altun, Işıl., **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, Kocaeli, 2004.

Artun, Erman., **Tekirdağ Folklor Araştırması**, Tem Ofset, İstanbul, 1978.

Artun, E., “**Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, inanışlar**”, Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri, Ankara, 2001.

Artun, E., **Adana Halk Kültürü**, Adana, 2006.

Artun, E., “**Çukurova Konargöçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk inançlarının İzleri**”, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat

Bilgi şöleni Bildirileri”, Kayseri, 2007.

Artun, E., **Halk kültürü araştırmaları**, İstanbul Kitabevi, 2008.

Artun, E., **Türk Halkbilimi**, 5. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 2009.

Altunel, İ., **”Gevrekli (Seydişehir- Konya) Kasabası Düğünlerinde Gelin ve Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler”**, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya.

Asena, G. Ahmetcan., **İpek Yolu-1: Çin-Doğru Türkistan**, Pan, İstanbul, 2009, s. 68

Asena vd, J.M. De Groot., **Hunlar ve Türkistan (2500 Yıllık Çin İmparatorluk Belgelerinde)**, Pan Yay., s. 257

Aydın, Mehmet., **Dinler Tarihine Giriş**, Din Bilimsel Yayınları, Konya, 2008.

Aydın, M., **”Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”**, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ankara, 1982.

Aydın vd., Atasagun, Aras, Öztürk, Baybal., **Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2006.

Başçetinçelik, Ayşe., **Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum Evlenme ve Ölüm**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1998.

Başçetinçelik, Ayşe., **Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm**, Altın Koza Yayınları, 2009.

Barlas, U., **Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar**, Karabük, 1974.

Beydulla, Mettursun., **Taklamakan ölünün Merkezindeki Bilinmeyen Uygur Köyü: Deryabuyu (Sosyal-Antropolojik Bir Araştırma)**, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2005.

Binler, M. Z., **Türk Dünyasında Evlenme ile İlgili Gelenekler**, Ankara, 1980.

Boratav, P. N., **Türk Folkloru 2**, Gerçek Yayınevi, 1973.

Boratav, P.N., **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, 1984.

Bozyiğit, A. Esat, **”Düğünlerimizde Bayrak Geleneği”**, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, c. IV, (Gelenek Görenek ve İnançlar), KBMFAD Yayınları, Ankara, 1987.

Chavannes, E., **Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri**, Çev. Mustafa Koç, Selenge Yay., İstanbul, 2007, s. 173

Çakır, S., **”Burdur’un Kozluca Kasabasında ‘Yas’ Geleneği”**, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt/Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara, 1992.

Çelik, A., **”Trabzon, Bakü, Merv, Kızıl-Orda, Jambıl, Gagauz Düğünlerinde Gelin- Güvey Motifi”**, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya, 1995.

Çelik, 1, 1974, **”Nazar, Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler”**, Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilimi Yıllığı, İstanbul.

Çin Sincang Milletlerinin Örf – Adetleri (Uygurlar 1) – Şincang Sanat Foto-Süret Yayınları, 2011, s. 10.

Çobanoğlu, Özkul., **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Ebu'l-gazi Bahadır Han, **Türklerin Soy Kötüğü (Şecere-i Terakime)**, Haz. M. Ergin, İstanbul, s. 28-29.

Erkul, Ali., **“Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”**, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Ersoy, R., **Milli Folklor**, S.54: ss. 86-101, 2002.

Gevher Zemin Hoten Yayın Grubu, **Gevher Zemin-Hoten**, Şincang Foto-Resim Yayını, Urumçi, 1995.

Gömeç, Saadettin., **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Berikan Yayınevi.

Gömeç, S., **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Gömeç, S., **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, 2. Baskı, (PDF).

Görkem, L., **“Çukurova’da (Yukarova) Yas Törenleri ve Agit Söyleme Geleneği”**, II. Uluslar arası Karacaoğlan- Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana, 1991.

Gözaydın, N., **“Türkiye Folklorunda Tuz”**, I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Ankara, 1976.

İnan Abdulkadir., **Tarihte ve Bugün şamanizm**, Ankara, 1954.

inan A., **Makaleler ve İncelemeler I**, Türk Tarih Kurumu Yayınlar, Ankara, 1968.

İnan, A., **Tarihte ve Bugün şamanizm**, TTK Yayınlar, 3. Baskı,, Ankara, 1986.

İvgin, Hayrettin., **Türk Halkbilimi ve Halk Edebiyatı’nda Görüşler**, Aker Ofset, Ankara, 1996.

Kalafat vd., Muratoğlu, Türkeroğlu, **Özbek-Anadolu Karşılaştırmalı Türk**

Halk İnançları, İstanbul, 1996.

Kalafat, Yaşar., **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara, 1996.

Kalafat, Y., “**Halk inançlarımızda ‘Göge Kaldırma’ Dini Pratiği**”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya, 1995.

Kalafat, Y., “**Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti**”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, İstanbul, 1998.

Kalafat, Y., “**Alanya Yöresinde, Kilit-Bağ-Kilitlenmek-Bağlanmak**”, Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III, Cilt 13 (Sayı 39), Ankara, 2001.

Kalafat, Y., **Sivas Yöresi Örnekleri ile Türk Halk İnançlarında Aşermek/Yeriklemek**, Türklük Bilimi Araştırmalar, Hakemli dergi, Sayı 10, Sivas, 2001.

Kalafat, Y., “**Türk Halk inançlarında Zamana ve Zemine Bağlı Değişimler**”, Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri”, Kocaeli, 2004.

Kalafat, Y.; Özkan, A., “**Karşılaştırmalı Bulgaristan/Gagauz Türk Halk inançlar**”, II. Uluslar arası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri, Prizren, 2007.

Kara, R., “**Erzincan Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi**”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya, 1995.

Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it Türk** Tercümesi, Çev. B. Atalay, Ankara, 1985.

Kaya, D., “**Düğünlerimizle ilgili Terimler ve Bunların Fonksiyonel Özellikleri**”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya, 1995.

Kocasavaş, Yıldız, **Eski Türklerde Yas ve Ölü GÖmme Ādetleri**, Türkler, c.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Koçer, Nurseher., **İlgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme**, Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

Koşay, Hamit Zübeyr, **“Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzame”**, Maarif Vekilliği Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü, Ankara, 1944.

Memiş, Ekrem., **Türk Kültür Tarihi** (Türk Kültüründen Bazı Kesitler), Çizgi Kitabevi, 5. Baskı, 2008.

Nahya, Zümrüt., **“Kız isteme ve Söz Kesme Gelenekleri Üzerine Bir Atlas Denemesi”**, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Kongresi, c. IV, (Gelenek Görenek ve İnançlar), KBMFAD Yayınları, Ankara, 1987.

Nahya, Zümrüt., **Anadolu’da Gelinin Oğlan Evine Getirildiği Andan İtibaren Yapılan Gelenek ve Pratikler**, Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.

Umay Türkeş-Günay, **Türklerin Tarihi- Geçmişten Geleceğe**, Akçağ Yayınları, 2006.

Önder, Mehmet., **“Selçuklularda ‘Gelin Başı’ Süslemeleri”**, III. Milletlerarası Türk, Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, Konya, 1995.

Önder, Ali Rıza., **“Yağmur Duasından Ana Tanrıçaya”**, Türk Folkloru Araştırmalar 2, Ankara, 1982.

Öger, Adem., **Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma-İnceleme ve Metinler**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 20-23.

Örnek, Sedat Veyis., **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, 1966.

Örnek, S. V., **Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma**, Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilimi, İstanbul, 1975.

Örnek, S. V., **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 218, 2. Baskı, 1979.

Örnek, S. V., **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek** Yayınlar, İstanbul, 1988.

Örnek, S. V., **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Özönder, Cihat., **”Türk ve Kore Halk İnançları Arasındaki Benzerlikler”**, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, c. IV, (Gelenek, Görenek ve İnançlar), KBMFAD Yayınları, Ankara, 1987.

Rahman, Abdulkerim, **Uygur Folkloru**, çev. Soner Yalçın, Erkin EMET, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Rahman, A., **Uygurların Defin Merasimleri**, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, c. IV, (Gelenek, Görenek ve İnançlar), KBMFAD Yayınları, Ankara, 1987.

Roux, J. P., **Eskiçağ ve Orta Çağda Altay Türklerinde Ölüm**, çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

Samancı, Z. Asiye., **Konya/Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Bir Yaklaşım**, Selçuk Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.

Tan, Nail., **Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler**, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1985.

Taşagıl, Ahmet., **Geçmişten Günümüze Hoten**, Doğu Türkistan Sesi Dergisi, Haziran-Eylül, 1992.

Tezcan, M., **Kültürel Antropoloji**, Ankara, 1996.

Yıldırım, Kürşat., **Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri**, Ötüken Neşriyatı, 2013.

Yıldırım, Kürşat., **Türk Tarihi İçin Eski Çince-Türkçe Sözlük**, s. 344

EKLER

Görüşme Kayıtlarından bir Örnek

Adı – Soyadı: KK8 = Hadiçe (Türkan) Poçan	KH1= Tursunhan Mehemmet
Doğum tarihi: 1950	1973
Eğitim durumu: İlk okul	İlk okul
Mesleği: Ev hanımı	Ev hanımı
İlçe ve köyün adı: Altınekin Merkez (Konya)	Kèriye -Aral (Hoten)

Doğumla İlgili Sorular

1. Çocuk sahibi olmak isteyenler kısırlığı gidermek için ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?

KK8: Eskiden ocaklara, Dedeler'e giderlerdi. Muska yazdırırlardı. Yatırıları ziyaret ederler, dua ederlerdi. Ebeye göbeğini kaldırtırlardı. Ebe, kadının göbeğini baş parmağı ile kıvrandıra kıvrandıra kaldırır. Göbeği kaldırılan kadın gece yatarken hiç kullanılmayan banyo sabununu göbek üzerine sarar ve öyle uyur. Günümüzde daha çok doktora giderler.

KH1: Dua eder. Durumu iyi olan aileler bunun için koyun ya da keçi kurban ederler, buna kendi sözleriyle "kan kilmek" derler. "Kan kilar" ve Kur'an okutur, Kur'an okuyan kimseden dua alır. İmam suya veya başka içeceğe okur, kadın bunu abdestli olmak şartıyla her gün az az içer. Kendini sıcak tutar, soğuk suyla çok temas edilmez. Hoca ve büyücülere başvurulup Tuma (muska) yazdırılır. Yeni doğum yapmış kadın çocuğun eşini alır ve üstüne oturur, böylece gebe kalacağına inanılır. Nan (Ekmek)ın kırına ayet yazılıp yenilir. Halk hekimliğin başvurularak çeşitli bitkilerden oluşan ilaçlarla vücut kuvvetini artırmaya çalışılır. Buharda oturtulur.

2. Çocuk sahibi olmak istemeyenler gebelikten korunmak için ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?

KK8: Rahme sabun ufakları konulur, acı bebeği düşürür. Doktora gider. Eskide ebeler bebek düşürmek için ilaç da yaparlardı, ama o ilacı kullanıp ölen kadınlar da olmuştu. Tekrar çocuk sahibi olmayı istemeyenler doğan kız ise Yeter,

Songül. Erkek ise Durdu isimleri verilir. Düşürmek için ağırlık kaldırır, damdan atlar.

KH1: Çocuğu düşürmek için ağırlık kaldırır, yüksek (bir iki metre) yerden atlar. Kendini aşırı derecede yorar. Bol bol çilan yenilir. Hamile kalmış ve çocuğu istemeyen kadın belli bir ağırlıkta tuz taşır, böylece çocuğu düşüreceğine inanılır.

3. Doğacak çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için neler yapılır?

KK8: Çocuğu yaşamayan kadın, doğum yaparken ilk kapıdan geçen kimsenin adını koyarsa çocuk ölmez, yaşayacağına inanılır. Gebe kadın güzel birine bakarsa çocuk güzel olacak, çirkin birine bakarsa çocuk çirkin olacak derler. Özürlü birine bakıp gülerse çocuğun da özürlü olacağına inanılır. Yemek yerken kaşınmaması gerekiyor yoksa kaşındığı yerde yediği şeyin aynısı leke olarak kalır.

KH1: eski giysileri Hocaya hamaylı yazdırılır, muska haline getirilir. Üçgen şeklindedir. Bu uygurca “Tumar” da denilir. İçine kepek altın ya da ayet yazılmış kağıt konulur. Böylece çocuğun çeşitli kazalardan kurtulacağına inanılır giydirilir. Çocuğa ölen kişinin adını koyarsa uğursuzluk getireceğine inanılır. Sık sık çocuğu ölen kadınlar, çocuğuna yaşasın diye erkek çocuklara Turdi/ Tohti (Durdu), Turan (Duran), Tursun (Dursun) gibi isimler koyarlar, kız çocuklara Tursunhan/Tohtihan, Turdihan, Tursunay...gibi adlar konulur. Ağır işler yaptırılmaz, ağır kaldırmaz.

4. Aşerme döneminde neler yapılır? uygulanan adet ve inanmalar nelerdir?

KK8: Hamile kadına bu dönemde canının istediği her şey verilmeye, istekleri görülmeye çalışılır. Ekşiye aşerirse kız çocuk, tatlıya aşerirse erkek çocuğu olur denilir. Aşerme döneminde, hatta doğurana kadar eşikte oturtulmaz, oturursa göbek kordonu bebeğin boğazına dolandır derler. Mezara gidilmez, cenaze evine gidilmez, ölüye bakılmaz. Dolu girersin boş çıkarsın derler.

KH1: Aşerme (Sizik) döneminde canı ne isterse yedirilir, yoksa çocukta bir olumsuzluk olur derler. Bu dönemde hamile kadın cenaze evine gitmez. Aşerme döneminde kelle, paça yenilmez, yenirse doğumun zor olacağına inanılır. Tavşan eti yenilmez, tavşana bakılmaz. Eğer yenilirse yada bakılırsa doğacak

çocuğunun dudaklarının yarık olacağına inanılır.

5. Çocuğun cinsiyeti nasıl öğrenilir?

KK8: Ekşiye aşerirse kız çocuk, tatlıya aşerirse erkek çocuğu olur denilir. Düğün akşamı bir erkek çocuğu yeni gelin damatın yatağı üstünde yuvarlatılır, bu en kısa zamanda erkek çocuğu olsun anlamına gelmektedir. Hamile kadın güzelleşiyorsa erkek çocuk, çirkinleşiyorsa kız çocuk doğuracağına inanılır.

KH1: Hamile anne rüyasında bıçak, kılıç, makas gibi demirden yapılmış malzemeler gördüğü zaman erkek çocuğu olacağına, eğer rüyasında gül veya yüzük görürse kız çocuğunun olacağına inanılır. Çocuk anne karnında erken hareket ederse ve çok hareketli olursa oğlan çocuk derler. Hamile kadının karnı sivri olursa erkek çocuğu olacağına inanılır. Bebek annenin sağ tarafında çabalarsa erkek, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir. Çocuk doğurma zamanı yaklaştığı aylarda gebenin göbek üstündeki çizgisi sağa meyilli ise oğlan, sola meyilli ise kızı olur.

6. Gebe kadının kaçınmaları nelerdir? Sık sık çocuğu düşen kadınlar ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?

KK8: Sakat ya da çirkin birilerine bakmaz. Hayır işleri yapar. Yemesi içmesine dikkat eder. Ölüye bakmaz, mezara gitmez.

KH1: Sağlıklı beslenir. Hayvanlara bakıp gülmez, özürlü kimseler ile alay etmez. Çirkin kimselere bakmaz. Az da olsa kırılmış olan bardakta su içmez, yemek yemez. Bu kurala uymazsa çocuğunun dudağı yırık (kesik) olur derler.

7. Doğacak çocuğun kız olması ya da erkek olması konusunda anne babanın görüşleri nasıldır? Erkek çocuk daha çok istenilir mi? Niçin?

KK8: Erkek çocuk daha çok istenilir. Soyun devam etmesi için önemlidir.

KH1: En az bir erkek çocuğun olmasını istenir, sülaleyi devam ettirmek için. Kız çocuk “Elin kızı” yani evlenince yabancı birine kız olur derler.

8. Doğumdan önce ne gibi hazırlıklar yapılır?

KK8: Beşiği alınır yani işlemeli örtüler kullanılarak beşik hazırlanır. Yatak işlemi, kundak sergisi, uzun ve ufak bezler hazırlanırdı

KH1: Hamile kadın annesi tarafından doğumdan en az bir ay önce kayınanneden istenir ve anne evine götürülür. Doğumun annesi yanında yapılması daha hoş görülür. Annesi hayatta olduğu sürece kayınanne evinde

doğum yapılmaz, ayıp bilinir. Gelin annesi yanındayken kayınanne adet olarak ara sıra hediye olarak gelin veya bebeğe kıyafetler, bunun yanında kebab, etli ekmek (Göşnan), Etli pilav...vb yaparak gelini görmeye gider. Eğer hiç ilgilenmezse iki aile ilişkisini etkiler. Çocuğun giysileri hazırlanır, bayanların çoğu çocuk kıyafetlerini kendi elleriyle hazırlar, diker. Hatta çocuk kıyafeti ve yorgan-örtüler, yastıkları üzerine değişik çiçek, manzara gibi şekilleri renkli iplerle işler.

9. Evde yapılan doğumu kim yaptırır? Doğum sırasında neler yapılır?

KK8: Doğum eski dönemlerde ebe eşliğinde evlerde yaptırılırken şimdilerde hastanelerde yaptırılıyor. Evde yapılan doğumlarda ebe, ebeye doğumda yardımcı olacak, bu işlerde becerikli bir kadın, kızın annesi veya kayınvalidesi bulunur. Ebe doğuma hazırlık için gebe kadının karnını belini ovalar. Eskide doğumu zor olan kimi bayanlar at arabası ile mezara götürülür, mezar dolaştırılırdı, böylece doğumun kolay olacağına inanılırdı. Doğum olayının gerçekleşmesinden hemen sonra göbek kordonu kesilir ve düğümlenir. Eski şartların zor olması, imkanların kısıtlı olması nedeniyle doğum yapan kadın için “kurtuldu” veya “candan can geldi”denir. Doğum ölüm- kalım meselesi gibi görülür. Çocuk müjdecisine hediye verilirdi. Loğusaya soğuk su içirilmez, içirilirse göbeği geç düşecek.

KH1: Evde yapılan doğumu “Tuğut annesi” (Ebe) yaptırır. Lahusanın sağlıklı bir şekilde doğum yapabilmesi için, sancı başladığı dakikadan itibaren “tuğut annesi” (ebe) ve anne/ kız kardeş hariç kimse bilmemeli hatta şüphe bile duyurulmamalıdır. Yoksa doğumun çok zor olacağı hatta lahusa ve çocuğun hayatının tehlikeye uğrayacağına inanılır. Hamile kadını bir yorgana sararak sallarlar. Böylece kolay doğum olacağına inanılır. Çocuk doğduğu an yanında olan kişilerden başka, ilk kez çocuğu ele alacak kimse çok önemlidir. Özel seçilir, karakter ve kişisellik açısından çok iyi birinin olması istenir. Çünkü çocuğun büyüyünce ona benzeyeceğine ve o kimse gibi insan olacağına inanılır. Eğer yanlışlıkla ve tesadüfen kötü niyetli bir insan denk gelirse çocuğun da onun gibi olmasından korkma endişesi olur. Eskide doğumu haber veren kimseye hediye olarak cep bıçağı verilirdi. Lağusa vücudu çok zayıflamışsa, yeni kesilmiş koyun derisine hemen kesildiği an daha sıcakken lağusanın bel ve

aşağısı serilir, yarım saata kadar deri öyle kalır. Bunun lağusanın iyileşmesi için çok iyi çözüm olacağına inanılır.

10. İlk yıkma nasıl olur?

KK8: Çocuk doğar doğmaz teni kokmasın diye tuzlanır ve yıkanır.

KH1: Genel olarak bebek te hemen yıkanılmaz, pamuğu ılık su ile ıslatarak temizlenir, ilk banyosu kırklama suyu ile olur, kırklamasına kadar bebek hep bu şekilde temizlenir.

11. Göbek kodrunun kesilmesiyle ilgili gelenekler nelerdir? Göbek kesme ve çocuğun eşi ile ilgili inançlar ve büyüsel işlemler nelerdir?

KK8: Çocuğun eşi ile göbeği düştükten sonra ayak değmeyen toprağa ya da ağacın altına gömülür.

KH1: Tıbbi imkanların olmadığı dönemlerde doğum evde yapıldığı için, doğumla ilgili bütün işlemler evde yapılırdı. Göbek kordunu da evde kesilirdi. Çocuk eşi ayak basılmayacak kadar yüksek temiz yerlere gömülmeye çalışılır. Göbeği oturduğu evin yukarisından kimsenin göremeyeceği bir yere iyice yerleştirilir. Eski köylerde ve eskide bu adetler daha farklıdır: Erkek çocuğun eşi ocağın sağ tarafına, kız çocuğun eşi ise ocağın sol tarafına derin gömülür. Çocuk eşini gömme konusunda dikkatli davranılır, çünkü çocuğun geleceğini etkileyeceğine inanılır. Ne kadar yukarı gömülürse öyle aziz olacağı söylenir, dolayısıyla salon (misafirhanesinin)un çatısında bir yere yerleştirilir. Bazen Çocuğun midesi hastalandığında duvar ve çatı üzerindeki göbek parçasını ezerek ve su ile karıştırılıp çocuğun midesini ovalarlar. Bunun midesi hastalanan çocuğun iyileştirir. Çocuğun hayatında sağlam, bolluk bereket içinde yaşaması, çoluk çocuk sahibi olması niyetiyle ağacın dibine gömerler.

12. Doğumdan sonra lohusa ziyareti ve bakımı nasıl olur?

KK8: Loğusa korkutulmamalıdır, yalnız bırakılmamalıdır, bir hafta 10 güne kadar yanında annesi veya ablası gibi bir büyüğün kalması iyidir. Tereyağı eritilir. İçine biraz pekmez katılarak kaynatılır, yumurta da kırılır. Doğum yaptıktan sonra yaralar çabuk iyileşsin, ağrılar dindirsin diye lohusaya yedirilir. Salatalık, turşu, lahana, kuru fasulye, patlıcan, nohut yemeği gibi gaz ve sancı yapabilecek gıdalar tüketilmez. Kuru yiyeceklerden de kaçınır. Loğusa için sütü gelsin diye bal, pekmez, ılık su ile şerbet yapıp içirilir. Doğumu hayırlamaya

gelenlere de yemek ikramlarında bulunur. Çocuk görmeye gelen kişiler temiz olmalıdır. Bayan adetli olursa ziyarete gelmesi çocuk için iyi değildir, bebek hastalanır.

KH1: Loğusa yalnız bırakılmamalıdır, genelde yanında hep annesi olur. Lağusa doğumdan hemen sonra hareket ettirilmez, 15-20 güne kadar yatağından kalkmaz. 40 gün süre dolmadıkça hiçbir yere gitmez, bir dakika bile yalnız bırakılmaz. Doğum yaptığı ilk günden itibaren misafirler gelmeye başlar. Kayınvalide de haberi alır almaz kendi akrabalarını toplar, gelin ve bebek için önceden hazırlanmış kıyafetleri alır, çeşitli yemekler yapar, bazı yerli özel gıdalar yani navat(bir çeşit sert şeker), ceviz, kuru üzüm vb ayrı ayrı tabağa sarar, öylesine zengin bir hediyeler oluşturmuş olur. Hazırlıkları hemen bitirince, akrabaları da hediyelerini alır ve yola çıkarlar. Genelde kayınvalide gelin doğum yaptığı o gün geldiği ilk toplu ziyaretinde geline bir yada iki yüzük takar. Loğusa evde yatan 40 gün içinde yanına kendi ailesi hariç diğer insanlar eli boş girilmez. Yoksa lohusanın göğsünün ağrıyacağı söylenilir ve hatta sütü azalır diye bilinir.

13. Çocuğun giydirilmesi ile ilgili gelenekler nelerdir? İlk meme ne zaman verilir? Dikkat edilmesi gereken konular nelerdir?

KK8: İlk süte ağız sütü denilir, ağız sütü emen çocukta sarılık hastalığı olmaz. Temizliğe dikkat eder.

KH1: İlk süt halk dilinde “oğuz sütü” denilir. Anne göğsü yıkanmadan bebek emizdirilmez. Anne sütünün bol olması için süt, ceviz, yumurta sarısı, et gibi gıdaları tüketilir. 1,5 tan 2 yaşına kadar emizdirilir. 2 yaşından fazla emizen çocuğun zekasının iyi olmayacağına inanılır. Anne sütü yetersiz ise Yerli ekmek(nan) çocuk için özel yaptırılır, bu nan kurutulduktan sonra parçalanır, üstüne ceviz, navat(sert şeker) konularak ezilir. Mama şekline geldikten sonra kaynatılan sütle beraber çocuğa yedirilir. Kuran hatım yapılır, lağusa-çocuğun iyi olması, nazardan korunması için dualar okunur.

14. Al basması nedir? Lahusa kadın ve çocuk ile ilgisi nedir? Al basmasına karşı lahusa ve çocuk için ne gibi tedbirler alınır?

KK8: Altınkeinde alkarısı diye duymadım. Ama lohusa ve çocuk bir süre yalnız bırakılmaz, başucuna Kuran-ı Kerim veya bıçak konur.

KH1: Lağusa zayıflanmış veya hastalanmışsa albastığına inanılır ve lağusanın olduğu eve "bürküt" ve karçuğa (kartal) getirilir. Buna "kuş kuyap bermek" derler. Nedeni ise Albastı kartaldan korkar. Çünkü kartal, insanların görmediği albastıyı görür. Bu işlem yapılmadan önce lağusa oturtulur, üzerine kalın halı örtülür ve kuşu haline üzerine koyar, kuş halı üzerinde yürür ve ara sıra gagasıyla halının orası burasına dokundurur. Kartal bakan kimseye "kuşçi" denilir. Bu işlem karşılığında belirli ücret ödenilir. Loğusa ve çocuk bir süre yalnız bırakılmaz, başucuna Kuran-ı Kerim veya bıçak konur. Gecesi bile karanlıkta yatmaz, ışıklar yakılı durur, kırk gün oluncaya kadar hatta bundan daha uzun bir süre ışıklar geceleri söndürülmez.

15. Kırk basması nedir? Çocuk ve lohusaya ne gibi zararlar verir? Kırk bastığı nasıl anlaşılır ve ne yapılır?

KK8: Kırkları çıkmadan iki lohusa kadın bir arada bulunursa kırklar karışır ve kırk basar şeklinde bilinmektedir. Kırkı karışan çocuğun büyümeyip gelişmeyeceğine, zayıf kalacağına ve hasta olacağına inanılır. Kırk basmasın diye lohusa kadın düğüne, cenazeye gitmez. Aybaşı gören bir kadın çocuk ve annesini ziyarete gelmemelidir, gelirse çocuğu kırk basar. Uzaktan misafir gelirse, önce çocuk dışarı çıkartılır, misafir içeri girer oturduktan sonra çocuğu getirir. Kırk basarsa hoca çağırılır, okutulur.

KH1: Kırk basması, al basması ile aynı olması gerekir. Kırklama vardır ama kırk basması denilmez. Kırk gün içinde anne ile çocuk yalnız bırakılmaz.

16. Kırklama nasıl olur ve kırk gün içinde yapılanlar nelerdir? Nazardan korunması için neler yapılır?

KK8: Doğumun kırkıncı günü çocuk ve anne banyo yaparak kırklanır. Yırmıncı günü yapılan banyo ise "yarı kırklama" denilir. Bebeğin kırkında önce çocuk banyosu için su hazırlanır ve besmeleden sonra salavat getirerek kırk kaşık su ayrı bir tasa alınır, çocuk banyosu yapıldıktan sonra özel olarak ayırdığı suyu çocuğun başından aşağı doğru dökerler. İşte bu kırklama oluyor. İsteyen kimse kırkıncı günün akşamı bebek mevlidi okutur. Bebek mevlidi için anne ve çocuk banyo yapar, temiz giysiler giyerek misafirleri karşılarlar. Mevlide gelenler çocuk için birer hediye ile gelirler, buna "kundak götürdük" derler. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra anneannesi çocuk için bir bohça yapar. mevlüt okutulurken

bohçadaki eşyalar evin bir yerine sergilenmek için serilir. Mevlide gelenler bu sergiye bakar. Göğsüne üzerlik otu takılır ya da üzerlik out yakılır, tüstü yapılırken “Gitsin çirkinlik, gelsin güzellik” denilir ve üç ihlas bir fatiha okunur. **KH1:** Kırklama suyuya topraktan yapılmış eski duvarın sırt yüzünden bir parça alıp suya atılır ve bu su biraz ılıtılır, ılık suya birazcık tuz atılır ve bebek bu suyla yıkanılır. Sonra temiz ılık su hazırlanıp içine lağusanın altın yüzük yada küpe gibi cevahirleri çaykılır ve çocuk bu suyla kırklanır. Kırklama suyundan arta kalanı, şeytan basmasın diye ayak basmadık bir yere dökülür. Kırklamaya kadar bebeğin giymiş olduğu kiyafetler temiz yıkanır ve düzenli bir şekilde dolaba yerleştirilir, atılmaz. Lağusa ile bebek kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Kırk gün boyunca çocuğun bezi ve çamaşırları, lohusanın çamaşırları akşam vakti dışarıda bırakılmaz. Gün aşmadan toplanır. Al basacağından endişelenir. Çocuğa 2-3 yaşa gelene kadar çok güzel kiyafetler giydirilmez. Hatta bazı insanlar nazardan korunmak için çocuğun yüzünü çok az yıkarlar.

17. Ad Koyma ile ilgili gelenekler nelerdir? Hangi isimler daha çok tercih edilmektedir?

KK8: Bebeklere konan isimler genellikle ailenin ismidir. Anne ve baba isimleri konur. Kazada veya başka bir şekilde ölmüş bacının veya kardeşin adı da konabilir. Bebeğin ismini hoca veya dindar bir kişi okur. Önce ezan sonra da bebeğin adını koyar. Bebeğin kulağına adını üç kere söyler.

KH1: Baba ilk çocuğu kucağına aldığıında, yönünü kıbleye döner dua okur ve çocuğun kulağına üç defa ezan okuyup üç defa da ismini çağırır. Çocuğa baba tarafın anne-babası isim koyar. Çocuğun ismini çocuğun anne babası seçer, genelde İslami isimleri koyarlar. Mesela: Mehemmet, Memmetcan (Muhammed), Meryemhan (Meryem), Abdulla, Abdurahman, Eli, Muhemmeteli (Muhemmed Eli) gibi. Ölen kimsenin adı verilmez, aksine çocuğa uğursuzluk getireceğine inanılır. Hatta çocuğun erken ölümüne neden olacağı söylenir. Resmi ad koyma merasımı kırklamasından sonra olur, imam öncelikle iki rekat namaz kıldıktan sonra çocuğun kulağına ezan okur ve ismini üç kez kulağına çağırır. İsmi söyleyken bebeğin babasının adı da söylenir, örneğin: “Mehmet ahunun kizining iti Tursunhan bolsun ve mubarek bolsun”

(Mehmet Bey'in kızın adı Tursunhan olsun ve mübarek kutlu olsun). İmama çocuğun babası gönülden ne geldiye onu hediye eder. Çoğu zaman para verilir. Çocuğu yaşamayan aileler çocuğuna erkek ise : Tursun, Mettursun, Tohti; kız ise: Tursunhan, Tohtihan, Tursunay...vs gibi adlar vererek çocuğun yaşamasını ister.

18. Çocuk ve anne ilk gezme veya ilk defa ne zaman sokağa çıkabilir? Uygulanan adetler nelerdir?

KK8: Kırk gün dışarı çıkmayan anne ve çocuk, ilk olarak anne babaları ve yakın akrabalarına gider, gittiği yerde hediyeler verilir. Hatta altın da takarlar. Günümüzde pek kırk günü beklemeden de çıkarlar.

KH1: Hoten'de, İlk Gezme gibi bir ayrı adet yoktur ama Kırklamadan hemen sonra çocuğun ad verme merasımı bitince gelin ve çocuk kayınnesesi tarafından evine götürülür. Kayınanne sanki evine yeni gelin götürmüş gibi hediyeler ve ikramlarla gelinin annesinden gelini eve götürmesini rica eder, anne kabul ederse kızını güzelce giydirir ve yolculuk eder.

19. Yürümeyen veya konuşmayan çocuk için ne gibi işlemler vardır? (aydaş çocuk)

KK8: Dua eder. Doktora götürülür.

KH1: Hocaya götürülür, yada hoca çağırılır. Hoca çocuğun bütün vücudunu ovalarak okur. Hatım indirilir ve sonrası imkanı olan koyun keser, buna "Kan kılmak" denilir. İmkani olmayan tavuk/horoz keserek kan akıtır. Cemaat eve davet edilir ve kesilen koyun ya da horoz ile etli pilav yapılır. Cemaata yemek verilir, ev sahipleri bu yemeği yemezler yoksa dua kabul olmayacak denilir.

20. Huysuzlanan, sürekli ağlayan çocuklar için ne gibi uygulamalar vardır? (Huy kesme)

KK8: Hocaya götürülür.

KH1: Çocuğun üzerine dua okunur.

21. Çocuk ne zaman süttten kesilir? Nasıl yapılır?

KK8: Bir buçuk yaşlarında süttten kesilir. Meme ucuna yanmış odunun karısı sürülür, acı biber sürülür.

KH1: Bir buçuk iki yaşlarında süttten kesilir. İki yaştan fazla emizdirilen çocuğun zekasının iyi olmayacağına inanılır. Eğer lahusanın anne, kayınvalidesi hayatta

değil ise yada bakma durumu(sağlığı) yeterli değilse anne kendisi yapmak zorunda kalır ve buna bağlı bazı yöntemleri kullanmak zorunda kalır, tiksindirmek için farklı usul uygular. Çocuğun neyi sevmediğini keşif ederek, aynı şeyi süttten keserken uygulamaya çalışır.

22. Çocuk için söylenen ninniler nelerdir?

Yok.

23. İlk diş ile ilgili gelenekler nelerdir? Çocuğun ilk dişini gören kimse ne yapar?

İlk saç ve ilk tırnak kesme ile ilgili ne gibi uygulama ve inançlar vardır?

KK8: Çocuk ilk diş çıktığı an bulğur kaynatılır ve komşulara dağıtılır, isteyen kimseler çocuk için bazı ufak hediyeler verir. Eskide çocuğun saçları, ömrü biçilir inancıyla yaşına girmeden önce kestirilmezdi ama şuan böyle bir inanç yok. Tırnak kırklamadan sonra kesilir. Önceden de kesilebilir.

KH1: Kırklamadan önce çocuğun saçı kesilir, buna “kırk saçı” denilir. Usta berber çağırılır, kesilen saç verimli topraklara gömülerek çocuğunda halka yararlı insan olması ümit edilir. İlk dişini gören kimse ufak bir hediye alır. İlk tırnak kırklamadan sonra kesilir.

24. Kız çocukların kulağı ne zaman delinir? Eskide veya günümüzde uygulanan yöntem nelerdir?

KK8: İsteddiği zaman delebilir. Eskide nineler iğne ile delirdi.

KH1: Kız çocuk 5 - 6 yaşında kulağı delinir. Kulak delme ustaları olur, onlara götürülür. Kulak delmeden önce, kulağın delinecek yerindeki sertlik buğdayla ovularak giderilir. Kız çocuklarının kulağı delinirken kanamasın diye önce delinecek yere yanmış odun karası sürülür. Delindikten sonra Kara Çay’ın küçük ağaç parçası batırılır. Kulağı delindikten hemen sonraki birkaç gün içinde merasim düzenlenir, bu merasime “Kulak Teşme” denilir. Bütün akraba, komşu ve tanıdık herkes davet edilir. Kız çocuğun anne babası çocuğu için altın küpe alır, gelen misafirler de güzel hediyeler getirir.

25. Sünnet hazırlıkları nelerdir? Kiyafeti nasıldır? Sünnet nerede yapılır? evde mi hastanede mi? Sünneti kimler yapmaktadır? Halk arasındaki adları nelerdir?

KK8: Önce sünneti yapılacak çocuğun sünnet elbisesi alınır. Beyaz ya da açık mavi renk olur. Etek boyu uzundur, diz kapağının altına kadar uzunluktadır.

Göğsüne işlenmeli Maşallah yazılı bir kuşak asılır. Başına şehzadelerin giydikleri gibi sünnet şafkası giyilir. Sünnetten bir gün önce askerlik kınası gibi çocuğun da kınası yapılır. sünnet olacak gün çocuğun sünnet kıyafetleri giyilir, önce gezdirilir, eğlendirilir. Çocuğa sünnet sevinci yaşatılır, korkusu giderilmeye çalışılır. Evin bir odası sünnet odası olarak renkli kağıtlar, balonlar ile süslenir. Çocuğun yatacağı yatağı hazırlanır. Sonra satraç ustrası ile işlemi yapar, pamukla kanı durdurur. Yara üzerine pensilin tozu dökülür.

KH1: Sünneti sünnetçi yapar, iş bittikten sonra belirli ücret verilir. Çocuğun çabuçak iyileşmesi için bol bol haşlanmış yumurta yedirilir. Birkaç gün yürmez, üşütmemesi için dışarı çıkarılmaz, dinlenir. Bu süreç içinde çocuk ne isterse o alınır. Sünnet yapıldıktan 3-4 gün sonra tören düzenlenir. Akraba, komşu ve tanıdık kimseler davet edilir. Koyun kesilir, tören yemeği olan etli pilav yapılır. Misafirler hediyeler getirirler. Hediye olarak daha çok para ve çocuk kıyafetleri getirilir.

Evlenme ile İlgili Sorular

1. Evlendirme biçimleri nelerdir?

KK8: Eskide görücü usulü ile evlenenler büyük bir kısmı teşkil ederdi, günümüzde de görücü usulü ile evlenenler de vardır ama gençler daha çok kendi tercihlerini yaparlar, severek evlenirler. Kız kaçırmak var ama pek hoş karşılanmaz. Anne baba kızı ile bir süre konuşmaz, daha sonra sözü dinlenen büyüklerden bir ikisi araya girerek çiftlerin aileleri ile barıştıır. Sonra isteme, nişan ve düğünleri de geleneklere göre yapılır.

KK1: Eskiden beri daha çok görücü usulü ile evlenir. Akraba evliliği yaygındır, ama akraba evliliğinden sakınanlar da vardır, eğer çiftler iyi geçinemez ise ailelerin akrabalık bağının kopacağından endişe ederler. Kız kaçıırma olayı evlenmemiş kız erkeklerde yoktur, çok ayıptır, dul çiftler de çoktur.

2. Yörede ortalım evlilik yaşı kaçır? Gençler evlenme isteğini nasıl belli eder?

KK8: Bazı erkekler evlenme isteğini yemek yerken pilavın ortasına kaşık saplar,

bunu gören anne baba oğlunun niyetini anlar.

KH1: Kızların evlilik yaşına ulaştığını halk deyiminde “İğde koklamış” olarak ifade edilir. Erkeklerin bıyıklarının çıkmış olması evlilik çağına gelmiş olmasının bir belirtisidir. Yüksek okula giden kız erkekler hariç başka kız erkeklerin erken yaşta evlenmesi daha hoşgörü ile karşılanır.

3. Evlenecek kız ve erkekte aranan özellikler nelerdir? Gelin-güvey seçimi nasıl olur?

KK8: Kızlarda, ahlakına, becerikli olup olmamasına, güzelliğine, aile bağlarının iyi oluşuna, soyuna yakışır bir ailenin çocuğu olması göre belirlenir. Erkekten Büyüklere saygı gösteren, davranışları uyumlu ve cana yakın birinin olması, aklı selim, işine gücüne sahip olmasına dikkat edilir.

KH1: Gelin olacak kızın, soyuna yakışır bir ailenin kızı olması, yöre halkının deyimine göre “tigi bar” aile aranır ve iyi ahlaklı insan olması gerekir, çünkü kız çocuğun tüm yönüyle annesiye benzeyeceğine inanırlar. Ailesinin misafirseven olmasını ister. Erkekten iyi soylu bir ailenin çocuğu olması, Kızı rahat ettirecek bir ekonomiye sahip olması, Dine bağlı olması, ahlaklı olarak yetişmiş olması, büyüklere saygı gösteren biri olması istenir.

4. Kız arama nasıl yapılmaktadır? Kızın beğenilmesi halinde kız isteme nasıl olmaktadır ve Söz kesimi nasıl yapılmaktadır?

KK8: Çocuğu evlendireceği zaman aile büyüklerinin izni alınır. Sonra kızın çevresi araştırılır, yakın komşularından sorulur, bilgi alınır, bir süre gözlem edilir. Kız evine bir aracı gönderilerek dünürcü gelineceği bildirilir. Aracı tarafından kızın ağzı yoklanır, gönlünün olup olmadığı sorulur. Kız evi “Naz evi” dir. Hemen karar vermez, “bir dünürde sıcak ekmek mi vereceğiz” derler. Kız taraf erkek tarafın isteği üzerine düşünüp karar almak için zaman ister. Kız evi olumlu bir yanıt verirse tekrar ziyarete gidilir ve kız Allah’ın emriyle istenir. Söz kesme, kız verildikten sonra belirlenen tarihte aile yakınları, yakın akrabalar ve komşular davet edilir, kız evinde söz yüzükleri takılır, dua edilir, gelin ve damat misafirlerin ellerini öper. Sonra davetlilere isteğe göre pasta, kuruyemiş, lokum, bisküvi, meyve suyu ikram edilir.

KH1: Kızın çevresi araştırılır, yakın komşularından sorulur, bilgi alınır, bir süre

gözlem edinilir. Kız istemeye giderken, oğlanın anne babasıyla birlikte yöre Ak Sakalları ve onların eşleri olmak üzere 5-6 kişi gider. Oğlanın annesi kız için eşarp gibi hediyelikler alır, kız evine ise ekmeğ arasına tandır kebab, kurabiye, şeker vs gibi yiyecekleri götürür. Eğer gelen misafirler kızını görmek ve tanımak istediğinde, kızın annesi yemekten önce veya sonra misafirlerin el yıkaması için su vermeye kızını çıkarır. Kız eline havlu, ibrik ve tas alarak misafirlerin önüne geçerek teker teker su verir. Kızın eğilerek, yavaşça, sıçratmadan adapla su vermesi önemlidir. Misafirler de buna göre saygı gösterir ve teşekkür eder. Kız evi hemen karar vermez, birkaç kere gidilir. Kız taraf kabul edince Barıkalla'sı (söz kesimi) yapılır. Gültoy'un (Nişan) tarihi belirlenir. Gültoy kız evinde yapılır. Kız ailesi sofranın hazırlığı için meşgul olurlar. Erkek taraf ise hediyelikler peşinde olur.

5. Kız kaçırma var mı? Bu olay nasıl çözümlenmektedir?

KK8: Var ama pek hoş karşılanmayan durum değildir. Anne baba kızını affederse, oğlan ailesinin istemesi takdirinde nişan ve düğünü yapılabilir.

KH1: Evlenmemiş kızların böyle birşey yapmaz. Ancak genç dul kalmış bayanlarda oluyor. Bu durumda sadece düğün yapılır.

6. Beşik kertmesi var mı? varsa nasıl?

KK8: Çok eskilerde varmış ama günümüzde böyle birşey yok.

KH1: Hiç duymadım.

7. Nişan hazırlıkları nasıl yapılır? Nişan gelenekleri nelerdir? Nişanda hangi eğlenceler vardır? Nişandan sonra ne gibi adetler vardır?

KK8: Nişan töreni kız evinde ya da onların belirlediği yerde yapılır. Aile yakınları, akrabalar, eş, dost davet edilir. Gelin ve damadın anne babaları davetlileri karşılar. Davetlilere şeker ve kolonya dağıtılır. Nişan merasimine geçilir, yüzükler takılır. Yüzüğü aile büyüklerinden birisi ya da köyün imamı takar. Yüzük takıldıktan sonra dua yapılır. Sonra gelin ve damat büyüklerin ellerini öper. Takı töreni yapılır. Sona erer. Nişan merasiminden sonra, oğlan evi, gelin evini ziyaret ederek, "gelin görme ve el öptürme"ye gider. Gelin evini ziyaret genellikle toplu olarak yapılır. Gelin ziyarete gelenlerin elini öper. Yine damat tarafı çeşitli hediyeler takdim eder.

KH1: Eskiden beri gültoy kız evinde yapılmasını sürdürmektedir. Nişanın "Gültoy ya da Gülçay" olarak adlandırılmasıyla nedeniyle nişanı yapılan kıza "gülü konuldu"

veya “gülü var” denilir. Nişana düğün kadar kalıbalık olmaz, sadece iki tarafın akraba ve yakın komşularından oluşur. Nişan günü kız ayrı bir odada yakın birkaç arkadaşıyla beraber oturur, ortalıkta görünmez. Nişan töreninde düğün tarihi de belirlenir. Genelde nişandan birkaç ay geçmeden düğün yapılması istenilir. Damat taraftan gelenler – Tömürni qızıqıda soqqan yaxşı – (“Demir tavında dövülür/Geciken işe sinek konur”) gibi ata sözleri kullanarak düğünün erkenden yapılmasının daha hayırlı ve güzel olacağını söyler, düğün tarihini erken almaya kız tarafını ikna etmeye çalışırlar. Kız evi “naz evidir”.

8. Nişandan sonra nişanlıların birbirilerini görmeleri, konuşmaları nasıl olur?

KK8: Kız tarafı, nişan takılana kadar, kız ile oğlanın görüşmesine genellikle izin vermez, hoş karşılanmaz. Nişan takıldıktan sonra nişanlıların birbirine alışması ve ısınması için çiftin yanına küçüklerden birinin bulunması şartıyla konuşmaları sağlanabilir

KH1: Gelenğe bağlı ailelerde, nişandan düğüne kadar olan süreç içinde kız ile erkek çok görüşmez, ancak evlilik cüzdanı almaya ve düğün hazırlıklarında alış veriş yaparken görüşürler. Bu görüşmede de yanında birkaç yakın kimseleri bulunur. Yalnız görüşmeleri ahlak dışı olarak bilinir

9. Geline ailesi tarafından ne gibi çeyiz verilir? Çeyiz asma, serme, gösterme gelenği var mı? varsa nasıl ve ne zaman yapılır?

KK8: “kız kucakta, çeyiz bucakta” derler. Eskide kızlar ondört, onbeş yaşından itibaren çeyiz hazırlığına başlatılırdı. Anası, önceleri kızın eline iğne, tığ ve iplik parça vererek dikmesini veya örmesini öğretirdi. Evlenip düğüne kadar çorap örülmesi, yatak örtüsü ve seccade işlemleri gibi sandık içi denilen çeyizleri hazırlanırdı. Artık meraklı olan kimseler yapar, çoğu zaman hazır şeyleri almayı tercih ederler. Gelin ailesi zenginse kız için çeyiz olarak ocak, mutfak gereçleri, ütü, yazma sandığı, yatak ve perdeler verilir.

KH1: Geleneksel düğünlerde çeyiz sandığı yapılır, Kız malı olan sandık gelin kızın yeni giyecekleriyle doldurulur. Kızın annesi kızın çeyizi olarak, iki yorgan, el işlemleri olan iki nevresim takımı, iki yastık öncelik olarak hazırlar. Bunların yanı

sıra kız evi kızını için ev eşyaları da hazırlar, mesela: dolap, mutfak eşyaları ve bazı elektronik eşyalar gibi. Çeyiz, düğün günü ya da ertesi günü damat tarafa teslim edilir, kız taraftan kızın annesi ile beraber akraba ve komşudan oluşan 7-8 bayan güzelce hazırlanır, yemekler yapar, sofralara sarar ve kızını görmeye gider. Bu gelenek, “kız yoklaş (kız ziyareti)” olarak adlandırılır. Bu gelenekle birlikte bir başka gelenek de uygulanabilir. Kız taraf giderken kızını için hazırlanmış çeyizleri yanına alır. Hatta buna “Bileklik” te denilir, yanı kızın yeni evine gerekli olan bazı dolap, çamaşır makinesi, halı gibi eşyaları da götürürler. Yakın akrabalar da düğün dışında bu merasim için de ayrı hediyeleri verirler. Daha çok ev eşyaları hediye ederler. Bu adet istediği zaman yapılır. bazen düğünden hemen sonra, bazen bir kaç yıl sonra yapılır.

10. Düğüne davet nasıl yapılır? okuntu geleneği var mı? varsa nasıldır?

KK8: Okuntu yok. Davetiye dağıtırız.

KH1: Davetiye dağıtılır. Sözlü de davet edilebilir.

11. Düğün için ne gibi hazırlıklar yapılır? Düğün gelenekleri nelerdir? (Kaç gün olur, ne zaman başlar ne zaman biter?)

KK8: Düğüne yakın elbise görme işi başlar. Köyde oturuyorlarsa ilçe merkezine ya da Konya şehir içine gelir, düğün alış verişleri yapar. “Mehir kesimi”nde kararlaştırılan ve alınması gereken eşyalar alınır. Kız taraf ta güveyin giyeceği kıyafetleri alır. Düğün üç gün sürer. Cuma günü başlayıp Pazar günü biter. Eskide düğün olacak evde yemekleri kendileri hazırlar, yemekler evde yenilirdi. Günümüzde aşçı gelir, bahçelere çadırlar kurulur, masalar dizilir, daha modern düğün gerçekleşmektedir.

KH1: Düğün genelde bir gün olur, günlerden daha çok Cumartesi ve Pazar tercih edilir. Erkekler düğünden bir gün önce büyük bir kazanı avlunun bir köşesine koyar, bayanlar ise havuçları temizleyip keserler. Pilav sabah namazından önce yapılmaya başlandığı için hazırlık herşey yapılacaktır. Düğün yemeğinin yapılması için evin avlusuna büyük kazanlar kurulur. Düğün boyunca Cuma gününden Pazar gününe kadar düğün evinde kazanlar kaynar, düğün evine gelenlere yemek verilir.

12. Gelin alma nasıl yapılır? Bununla ilgili ne gibi adetler vardır?

KK8: Pazar günü oğlan evinde yemek yenir, buna düğün yemeği de denir. Yemeğin bitiminde sonra, gelin alma zamanı gelir. Eskide eğerli at ile kızını almaya gidilmiş,

“gelin atta, kısmeti yatta”da ordan gelir. Günümüzde köylerde de artık araba ile gelin evine gidilir. Gelin almaya gelenler gelinin bulunduğu eve geldiğinde gelin odası arkasından kapanır. Kız tarafı kayınbabadan bahşiş almadıkça kapıyı açmazlar. Sonra babası kızını dışarı çıkarır, gelinin beline kırmızı kurdele bağlar ve dua’lar ile yolcu eder, kapıda uğurlarken salavat ta getirilir, sonra hep beraber Allah’a ısmarladır denilir.

KH1: Hoten’de gelin alma, düğün olduğu gün öğle vaktidir. Gelin ve damatın olduğu iki aile de kendi evlerinde, sabah namazından çıkan cemaatla beraber düğüne başlar. Yemekler verilir. Bütün akraba, komşu, tanıdık kimseler ailece gelirler, yemeğini yer hediyelerini verdikten sonar çoğu döner. Öğle vakti tekrar yeni gelecekler kalmayınca, damat taraf 50-60 misafirler birlikte gelin evine kız almaya yürürler. Damat kızı almaya girmeden önce dini nikah yapılır, imam girmeden kızın yüzü örtülür. Damat ve arkadaşları kapıda bekler, imam nikah işlemleri bitirince küçük bir ekmeğin parçasının iki tarafını da tuzlu suya batırır, önce damata bir tarafı yedirilir, öbür kalmış küçük parça kıza yedirilir. Ekmeğin tuza batırılarak damat geline yedirilmesi sadece mutlu günlerde değil, zor günlerde de birlikte olma dileğini ifade etmektedir. Kayınvalidesinin getirdiği gelin kızı hediyeleri halk önünde teker teker tepsilere serdikten sonra, eşarpı, takım kıyafeti, pardüsesi kıza giydirilir. Ancak kız ayakkabı ile çorabı hemen giymez. Kayınvalidesinden içine para konulması istenilir. Para konulduktan ve gelin kız memnun olduktan sonra giyer. Gelin baba evinden çıkarken gelinin ayakkabısının içine para konulur.

13. Gelin indirme nasıl olur? Gelin güveyin evine girerken neler yapılır? anlamları nelerdir?

KK8: Gelin eve girerken önüne içine nohut, buğday, mercimek ve bulğur doldurulmuş test atılır. Test kırılır. Gelini korkutmak için yapılır. Kayınannesine saygılı olsun derler. Evlenen çiftin çocuğunun erkek olması için yatağında erkek çocuk yuvarlanır ve ya gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur.

KH1: Aşağı yukarı 10 yıl öncesine kadar gelin indirilirken, yere bastırılmazdı. Dört ya da altı erkek gelini arabadan direk halı üzerine alırdı. Gelini halı üzerine oturtturarak eve götürürdü. Eve girmeden önce yakılmış ateş üstünden halı ile geçirilirdi, bu uygulanması gereken önemli geleneklerden biridi. Gelin ev bahçesine girerken

üzerine kuru üzüm, buğday, şeker, pirinç ve arpa gibi çeyler atılır. Bolluk ve bereket gelsin denilir.

14. Düğünde ne gibi eğlenceler yapılmaktadır? Oynanan oyunlar, söylenen türküler nelerdir?

KK8: Kaşık oyunu oynanır. (Türkü tez içinde verildi)

KH1: Gelin ve damat ayrı ayrı odalarda kendi arkadaşları ile eğlenirler. Kimisi halk sanatçıları davet eder, onların şarkıları eşliğinde dans ederler.

15. Düğünde yiyecek ve içecek olarak neler ikram edilir? Kimler hazırlar? Kısaca yemek tarifi?

KK8:

KH1: Etlı havuçlu pilav, et çorbası, sebze kavurması vs.

16. Düğünde gelin ve damata verilen hediyeler nelerdir?

KK8: Cumhuriyet altını, para takarlar.

KH1: Çoğu zaman para konulur, para dışında kumaş, kıyafet gibi hediyeler de verilir.

17. Resmi nikah, imam nikahı nasıl yapılmaktadır? Ne zaman?

KK8: İsteğe bağlıdır, kimi nişanda kıyar, kimi düğünden hemen önce kıyar.

KH1: Düğün günü kız almaya gelirken kıyılır.

18. Gerdek öncesi ve sonrası gelenekleri nelerdir?

KK8: Gerdeğe girmeden önce dini nikah kıyılmış olur. Gelin oğlan evine indirildikten sonra, yatsı namazına giden damat ile sağdıç namazdan sonra imamla birlikte eve gelir. Dua edilir. Sofra açılır, hocaya kahve, çay ikram edilir. Gerdeğe girmeden önce damat arkadaşları tarafından yumruklanır. Resmi nikah düğünden önce yapılır, bazen düğünün son günü yani Pazar günü de yapılır. Gençlerin ya da ailelerin isteğine bağlıdır. Resmi nikahtan son takılar takılır. Önceleri damat duvak açmadan önce geline “yüz görümlüğü” olarak altın takardı. Gelin ve damat güveye kapanmadan önce, gelin duvağını açmaz. Damat bunun için geline yüz görümlüğü verir. Yüz görümlüğü olarak geline altın takar ve duvağı açar.

KH1: Dini nikah düğünün olduğu gün öğleden sonra, damat taraf kız almaya

gelirken yapılır. Önce yemekler yenilir sonra hediyeleri ikram eder. Nikah bu işlemlerden sonra olur. Dini nikah yapıldıktan hemen sonra tuza batırılmış bir parça ekmek öncelikle oğlan tarafından ısırılır, sonra kıza ısırılır, tuzun damat ve gelinin ömür boyu beraber olmasını, iyi günde kötü günde birlikte olmasını temsil eder. Nikah kıyıldıktan sonra gelin ağlar, ağlamazsa ayıp sayılır.

19. Düğünün ertesi günü neler yapılır? Duvak açma töreni var mı? nasıldır?

KK8: Ertesi günü, gelin “yüz açımı” yapılır. Gelinin getirdiği pişmiş tavuk ve helva, çerez, meyve yenilir. Sonra damat ve gelin hısım akrabalara el öpmeye çıkarlar, gittiği yerde hediyeler alır. Gelin kız kendi bekâretini kanıtlayan çarşafı ve çarşafı birlikten içinden ne geldiye para ya da başka hediyesini, akrabalardan bir bayana verir, bayan hediye kendisi alır, çarşafı kayınvalidesine “Gözünüz aydın” diye götürür.

KH1: Düğünün ertesi gün sabah kız ailesinden kahvaltılık getirilir. Annesi ile akrabalardan birkaç bayan birlikte gelir. Damat evinde güzelce karşılar, birbirinden düğün yorgunluğunun geçip geçmediğini, düğünde bir eksiklik olup olmadığını sorar. Getirdikleri yemekleri ikram ettikten sonra kızı ile vedalaşır. Gelin ile birlikte gelen yenge de artık kızın annesi ile birlikte döner, çünkü yenge görevini tamamlamış olur

Ölüm ile İlgili Sorular:

1. Ölümü düşündüren ön belirtiler nelerdir? (Hayvanlarla, eşyalarla, rüyalarla ilgili v.b.)

KK8: Ölümü önceden haber verdiği inanan belli hayvanlar vardır: Baykuş öterse, köpek uluduğu zaman ölümün habercisi olarak bilinir. Bunun haricinde karakarga ve karakedi de uğursuzluk getirir denilir. Geceleyin beklenmedik bir vakit komşu ya da akrabanın kapıyı çalışı bir ölün haberinin gelmiş olması düşüncesine vardır. Rüyasında dişlerin dökülmesi ölümün belirtisidir.

KH1: Hem yaşlı hem hastalanınca, “bir bacağım artık kabire indi” deyimi ile ifade eder. Karganın örtmesi ölüm haberi getirdiğine inanılır. Bunu duyan kimse kendi ailesi veya yakın akrabalarından birinin vefat etmiş endişesine düşer. O yüzden karga örttüğü an taş gibi şeyler atılırken “ağzına taş” diye de beddua edilir. Hasta kişi,

rahmetli olmuş akraba, dost veya komşusunu rüyasında gördüğü an ölümün çok yaklaştığına inanır. Çünkü o ölen kimse hasta kişini yanına çağırılmış olur. Eğer aynı rüyayı sağlam biri görürse, ölen kimsenin onun dua'sına ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. Gece, akşam vakti tırnak kesmenin de uğursuzluk getireceğine inanılır. Akşam namazına yakın ve namaz vakti hasta kimse de yatmaz, yatağında oturtulur, o vakit yatarsa hem günah olacağına hem hastalığının daha da ağırlaşacağına inanılır.

2. Ölecek kişi hasta ise ölüm belirtileri nelerdir?

KK8: Hasta yatağındaiken rüyasında ölmüş bir yakını, sevdiği bir insanı görmüş olması, düşü göreni yanına çağırması ve elinden tutup bir yere götürmesi, hastanın ölüm anının yaklaştığını ifade eder. Ölüme yakın hasta kimsenin ayakları şişer Sekarât halindeki bir kişi sorulara cevap veremez, konuşamaz, bedeni ayaklarından başlayarak soğumaya başlar, elleri, ayakları ve tırnakları beyazlaşır, güçlkle nefes alıp verir, burun deliklerinde örümcek ağı gibi ağ oluşur. Ağır hasta biran iştahı açılır, iyileşmiş gibi olur ama çok geçmeden dünyadan göç edip gider.

KH1: Hasta kişi, rahmetli olmuş akraba, dost veya komşusunu rüyasında gördüğü an ölümün çok yaklaştığına inanır. Hasta kimsenin burun üstü sararmışsa ölüm saatının yaklaştığı düşünülür.

3. Ölümü uzaklaştırmak için halkın aldığı tedbirler, uyguladığı pratikler nelerdir?

KK8: Dua edilir. Horoz erken öterse, gece öterse iyi sayılmaz, erken öten horoz kesilir

KH1: Düğme giysi üzerindeyken dikilmez. Hasta kimsenin, yastığını basmanın hastanın hastalığını daha ağırlaştıracağına inanılır, yastığı basılmaz. Akşam namazına yakın ve namaz vakti hasta kimse de yatmaz, yatağında oturtulur, o vakit yatarsa hastalığının daha da ağırlaşacağına inanılır.

4. Bir hastanın öleceğine kanaat getirilirse ne yapılır?

KK8: Eş-dost, akrabalara haber gönderilir. Şehadet getirmesi istenilir.

KH1: Yakın akrabalara haber gönderilir. Şehadet getirilmesi istenir. Yasîn okunur.

5. Ölümün gerçekleştiği sırada yapılan işler nelerdir?

KK8: Bir kişi ölüırken ağzı kurumasin, susuz ölmesin diye ağzına su damlatılır, bazı evlerde özellikle zezem bulundurulur. Sekarat hâlindeki kimseye şeytan “ben sana

su vereyim, sen bana imanını ver” dermiş. Ölünün gözleri açık kalırsa sevdiği birini görememiş, dünyaya hasret kalmış denilir. İlk önce gözleri kapatılır ve çenesi düşmesin diye bağlanır, ayaklarının baş parmakları bağlanır. Bu işlemler vücudun düzgün bir şekilde kalmasını sağlamak amacıyla yapılır. Ardından mezar kazma hazırlıkları da hemen başlanır. Aile içinden birisi hastanın ölçülerini alıp kefeni hazırlar.

KH1: Yanında oturanlar da ayetler okur, nefesten kalana kadar ellerini bacaklarını ovular. Bir kişi ölüm döşeğinde yattığında imanlı gitsin diye ağzına yasın suresi okunmuş suyu damlatılır. Ölümünden önce çok zorlanan kimse için dua edilerek kolaylık dilenir, canının acıtmadan alınması aruz edilir. Nefes kesilince hemen çenesi bağlanır, yoksa çene ayrılır. Çene bağlandıktan sonra bacaklarının iki baş parmağı da bağlanır.

Ölüm olayından sonra yapılan işlemler nelerdir? Ölüyü bekletmeden gömmek gerekir. Cenazenin acele ettiğine, yerini istediğine inanılır.

KH8: Ölünün üzerine karnı şişmesin diye demir ya da bıçak konur. Kefen hazırlığı yapılır. Ölünün ölçüsü alındıktan sonra kefen biçilir.

KK1: Ölünün üzerine bir örtü örtülür. Çenesi bağlanıp, gözleri kapatılır. Üzerindeki elbiseler çıkartılır. Avdet yeri kapatılır, elleri kadınsa göğsünde, erkekse göbeğinde birleştirilir.

6. Ölü bekletilir mi? neden? Ölü bir gün bekletilecek olursa nasıl bekletilir?

KH8: Uzaktan yakın bir akraba gelecekse bekletilir, yoksa çok bekletilmez. Ölüyü bekletmeden gömmek gerekir. Cenazenin acele ettiğine, yerini istediğine inanılır

KK1: Genel olarak bir gece bekletilir. Cenaze namazı genel olarak sabah namazından sonra kılınır.

7. Ölü gömülmeye nasıl hazırlanır? Yıkama, kefenleme işleriyle ilgili gelenekler nelerdir, neler yapılır? bu işlemleri kimler yapar?

KK8: Ölen kadınsa kadınlar tarafından yıkanır. Erkekse erkek yıkar. Yıkamayı cenaze yakını yapar ya da yıkayıcılar tutulur. Yıkama işlemini yapan kişiye para verilir. Yıkayıcıya, mezar kazana parası hemen verilir, bekletilirse günah olacağına inanılır. Kadın kefeni beş parçadan oluşur: yakasız bütün gömlek, göğsünden dizine kadar bir parça, başörtü, göbeğinden başlayan avret kapatmak için kullanılan bir

parça, en son önce sol tarafı sonra sağ tarafı kapatılan büyük kefen bezi. Büyük kefen bezinin bir baş bir ayağ ucu bağlanır, mezara koyulurken bütün bağlar çözülür.

KH1: Yıkama 2-3 saat sürer, çok temiz olmasına özen gösterilir. 2-3 sabun kullanılır. Reyhan adlı çiçek/bitki kaynatılır, sabunlandıktan sonra ılman hale gelmiş bu su bir kaç kez ölü üzerine dökülür. Böylece ölen kişinin güzel hoş kokmasını sağlamış olur. Aynı şekilde cenazeyi yıkayan kişi aynı zamanda kefenleme işlemini de yapar. Kadın için mahrem yerini kapatmak için yedi kat sıtır bezi konur. Kefenden bir başörtüsü yapılıp kollarının altından çapraz bağlanır. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Çenesi bağlanır.

8. Ölünün yıkama suyundan artanı ne yapılır? ne gibi inançlar vardır?

KK8: Mezara götürülür, cenaze gömüldükten sonra üzerine dökülür.

KH1: Artırılmaz. Cenaze yıkarken aşağıda biriken su da gömülür.

9. Tabut nasıl yapılır? üzerine neler örtülür? Cinsiyet ve yaş farkına göre bir farklılık gösterir mi? Örtü nasıldır?

KK8: Camide bulunur, özel yaptırılmaz. Üzerine Üzerine yeşil ve ayetler olan seccade örtülür. Yeni gelin öldüyse gelinliği tabut üzerine tülbent yerine konulur.

KH1: Tabutun üzerine Kabe resimli olan namazlıklar örtmeyi daha çok tercih edilir. Cinsiyet ve yaş farkını göstermeye özen gösterilmez.

10. Cenaze namazı nasıl kılınır? Bu namaza kimler katılır?

KK8: Mezarlıkta bulunan musalla taşı üzerine konulur, orda kılınır. Kadınlar katılmaz.

KH1: Cami'de kılınır. Kadınlar katılmaz.

11. Ölü mezarlığa nasıl taşınır?

KK1: Tekbir getirilerek erkekler tabutu omzuna alır. Tabut taşıyanlar önden tutularak yavaş yavaş arkaya doğru çekilirler, böylece mezara gidene kadar birçok kişi tabutu taşımış olur.

KH8: Cenaze namazından sonra aynı şekilde Tekbir getirilerek erkekler tabutu omzuna alır ve mezara doğru yürürler. Genelde her köyde mezarlar bulunduğu için yürüyerek gidilir.

12. Mezar kazmayla ilgili gelenekler nelerdir? Mezarın yapısı nasıldır?

KK8: Eskide balta ve kürek ile kazılırken günümüzde kepçe ile kazılır. Mezar

kazıldıktan sonra Kibleye doğru sapma kazılır, ölü sapma içine konulur, sapma tahta ile kapatılır, mezar gömüldükten sonra, ölen kişi kalkarken başı tahtaya çarpar, “eyvah ben ölmüşüm” dermiş.

KH1: Mezar kazanlar gönüllü olarak yaparlar, birşey istemezler, verildiği takdirde de kabul etmezler. Hem sevap kazanmak için hem cenaze evine yardım ederek acısını dindirmek amacıyla yaparlar. Mezar iç ve dış mezar kazılır, cenaze iç mezara koyulur.

13. Ölü yemeği veriliyorsa özellikleri nelerdir?

KK8: Anma günleri olarak ilk gün hariç 3., 7., 40., 52. Günleri vardır. Üçü ve yedisinde hatim indirilerek yemek verilir. 40’ında yatsı namazından sonra Cami’de mevlit okunur. mevlüt şekeri dağıtılır. Yıl dönümünde isteyen kimseler ölen kimsenin ruhuna bağışlamak üzere hâtim indirir, yemek te verir.

KH1: Cenaze namazı okunan ilk gün, namaz günü olarak adlandırılır. Normal hayatta namaza gittik demek, erkekler için cenazenin namazına katıldığını, bayanlar için ise cenaze evine gittiğini ifade eder. İlk gün, Namaz Günü’dür. Cenaze namazı okunduğu günden itibaren üçüncü günü (Para’sı), yedinci günü (Yetti’si), yirminci günü (Yigirmi’si), kırkıncı günü (Kırk’ı) ve yılı olarak nezir, sadaka dua ve anma günüdür. Bu anma günler Cezane günü (Namaz’ı) hariç diğer günlerin hepisinde bir önceki gün bir kaç camiye haber verilir. Anma günü sabah namazından sonra cemaat toplu toplu cenaze evine gelir, yemek yenilir, dua edilir. Sonra akraba, komşu ve tanıdık bütün insanlar gelir. Aynı şekilde yemekler yenilir ve dua edilir. Toplumun çoğu kadındır. Ancak sabah namazına gidemeyen kimi erkekler bu saatte gelir ama ayrı odalarda misafir edilir.

14. Ağıt yakma geleneği var mı? varsa neler söylenir? (Ağıtçı var mı?)

KK8: Eski insanlar ağıtlar söyleyerek ağlar. (Söylediği ağıt tez içinde verildi)

KH1: Koşuklar (Ağıt) söyleyerek ağlayanlar var.

15. Yas tutma geleneği var mı? varsa nasıl uygulanmaktadır? Yas ne zaman kalkmaktadır? Yasın kalktığı nasıl belli edilmektedir?

KK8: Bizde yas yoktur, ama cenaze evinde eğlence hiç olmaz. Televizyon açılmaz, düğünler ertelenir. Üç güne kadar ölünün akrabaları gitmez.

KH1: Bütün cenaze evine giren çıkan bayanlar mutlaka beyaz başörtü takmalı, yaşlı bayanlar pirce, genç kızlar ise pardüsü tarzında kiyafetler giymelidir. Ölen kimse erkek ise eşi, kızları ve kız kardeşleri, annesi varsa annesi vb bir yıl olana kadar beyaz baş örtü takar, uzun renksiz kiyafetler giyer. Bir yıl anma gününde küçük merasımla yası sonlandırılır, sonlandırmanın nişanı olarak başörtüler değiştirilir. Yaşlılara yine beyaz başörtü değiştirilir, genç bayanlara ise siyah veya diğer kuyu renkli örtü değiştirilir. Biranda açık parlak renkler takılmaz. Yas tutmak, ölen kimse için duyulan saygıdır.

16. Ölünün giysileri ve eşyaları ne yapılır? Ölünün eşyaları ile ilgili ne gibi inançlar vardır?

KK8: Ölünün giysilerinin evde kalması iyi olmaz, ruhu gelir dolaşır denilir, o yüzden ölünün tüm eşyaları fakir kimselere dağıtılır.

KH1: Ölen kimsenin kiyafetlerinden yeni ve sağlam olanlar seçilir, yıkandıktan sonra fakir kimselere verilir. Bazı insanlar vermez, kiyafetleri yıkar, hatıra olarak sandıkta saklar veya kendileri giyer. Başkaların temiz tutmamasından veya giymeden atacağından endişe eder. Çünkü insanların çoğu ölülerin kiyafetini giymeden rahatsızlanır ve korku hisseder

17. Ölünün yaşarken kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri karşılığında neler yapılır?

KK8: İmamla birlikte bir kaç kişi gelir, kapı önünde oturur, dua okunurdu, buna “savun yemin” denilir. Sonra ölen kimsenin tutamadığı oruç, kılamadığı namaz için ölen kimse kadınsa yaşından 9 yaş, erkek ise 13 yaş düşürülür, bütçesine göre hesaplanırmış.

KH1: Genelde kaza namazları için buğday hesaplap verilir. Ölen kimsenin yaşından, bayan için 9 yaş, erkek için 12 yaş indirilerek hesaplanır.

18. Mezar ne zaman ziyaret edilmektedir? Mezar ziyaretlerinde neler yapılmaktadır?

KK8: Ramazan ve kurban bayramlarının Arefe günü, Cuma günleri yakınlarının mezarlarını ziyaret ederler. Mezar ziyaretine giderken, mezar üzerine su dökülür, sulanır. Eskide mezar başına zambak dikilirdi, günümüzde daha çok gül, sümbül, lale dikilir. İsterse ağaç ta dikebilir.

KH1: Sabah namazından çıkınca cemaat ile birlikte mezar ziyareti yapılır, herkes kendi akraba, komşuların mezar başlarına giderek dua ederler. Ama bayramın ilk günleri ve Perşembe günleri mezar ziyareti yoğun olarak yapılır.

19. Ölüni ruhu hakkındaki inançlar nelerdir?

KK8: Ruh ölmez.

KH1: Ruhların hayatta olduğu ve ailedekilerin ne yaptıkları görürür.

20. Vasiyetlerle ilgili gelenekler nelerdir?

KK8: Vasiyetleri yerine getirilir.

KH1: Ruh u huzur içinde olsun diye vasiyetleri yerine getirilir. Üstelikle babaların vasiyetine çok önem verilir, çünkü “Ata razi, Hudâ razi”.

21. Mezarlıkta aynı ailelerin fertleri yanyana mı gömülmektedir? Karı koca mezarları nasıl olmaktadır?

KK8: Aile mezarlığı varsa yan yana gömülür, yoksa ayrı yerlere gömülür.

KH1: Aile için yer özellikle ayrılmışsa yanyana gömülür, yoksa aynı mezarlık içinde farklı yerlere gömülür.

22. Mezarın iki ucuna neler dikilmektedir? Anlamları nelerdir? Mezarın herhangi bir yerine ağaç veya çiçek dikilir mi? dikilirse sebebi?

KK8: Baş ve ayak ucu belli olsun diye ağaç dikilir. İsteyen kimse çiçekler de eker.

KH1: Baş ve ayak ucu belli olsun diye köksüz ağaç dikilir. Toprak yüzü çok kuru olduğundan çiçekler pek yetişmez.

23. Mezarlıklarla ilgili inanmalar nelerdir?

KK8: Mezarın içine hayvanın girmesine izin verilmez, hayvan otlatılmaz. Genelde mezarın çevresi duvarlar ile çevrili olur. Saygı ve sevgi gösterilir.

KH1: Mezar ziyaretine giderken su götürürler, mezar başındaki ağaç ya da bitkiler sulanır. Mezar üzeri elleriyle söpürülür. Mezarlara çok saygı gösterilir, basılmaz, bozulmaz, hayvanların girmesine izin verilmez. Mezar parmaklarla işaret edilmez, gösterilmez, günah sayılır. Eğer bilmeden gösterirse önce kendi parmağını ısırır, sonra ayakları altında basar.

24. Ölülerin adları geçtiğinde neler söylenmektedir?

KK8: Rahmetli, denir.

KH1: “Rehmetli & merhum” denilir.

25. Mezar taşlarına neler yazılmaktadır?

KK8: 1. Ah dünya / Emretti Hüda / Eyledi ferman / Erişti ecel / Vermedi aman / Murada ermedim / Dünyada heman / Cennette vere muradım hallâki cihan.

(Ahmet Oğlu Bekir Koç D. 1928 Ö 23.1.1965)

2. Ya Rabbena hoş eyle / İmanı yoldaş eyle / Muhammede eş eyle / Kabire vardığım gece. (İsimsiz bir mezar taşı)

3. Biz de gezerdik sizin gibi / Siz de gelirsiniz bizim gibi

(Mevlüt eşi Ümmügülsüm Küçükpara R. FATİHA. D. 1920 Ö. 11.7. 1950)

4. Yolcu gel birkaç dakika yolundan / Kal bir fatiha olsun büyük sevap / Al herbir işinde namusu / Andım alın teriyle hayat kazandım / Korkma senin eğer açıksa alnın toprağın altından üstünden aydın.

(İbrahim Poçan).

5. Yol uzaktır eli boş gidilmez / Ama ben boş geldim / Günahım çok YaRap / Huzuruna iki büklüm güç geldim. R. FATİHA

(Kamil Yaralı).

KH1: Mezar taşı yoktur. Ancak çok az sayıdaki bazı insanlar tahtaya adı-soyadı ve doğum-ölüm yıl tarihini yazar. Başka farklı şeyler yazılmaz.

Konya Fotoğrafları

Meram Bağları'ndan Konya görüntüleri

Karapınar'daki Taşa Dönüsmüş Kadın Efsanesindeki Taşkadın ve İki Çocuğu:

Kaynak Kişilerimiz ile Hatıra Fotoğraflarımız:

Konya'dan bazı özel görüntüler:

Konya lezzetleri:

Harabeye dönüşmüş bir ev:

Cenaze taşıma aracı:

Eskide gelini alırken gelin kızın tizerine giydiği yöresel bir çeşit kiyafet:

Mezar ziyaretinden bir görüntü (Türkan teyze rahmetli eşi için dua ederken).

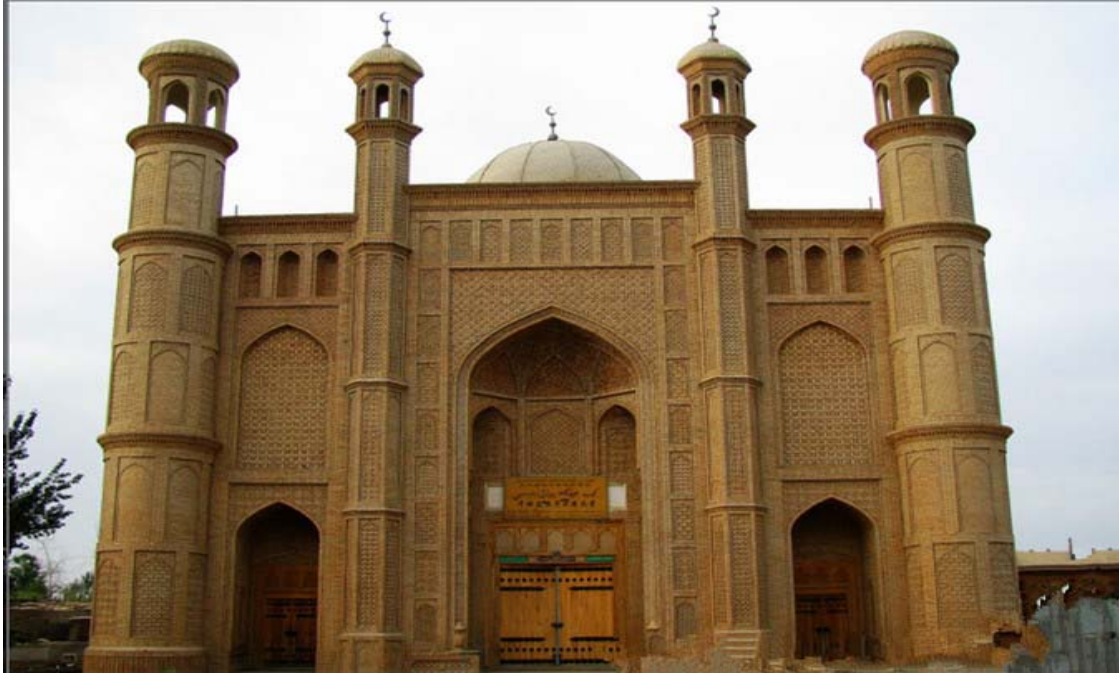
Mezar taşlarına yazılan yazılardan birkaç örnek:

Hoten Fotoğrafları

Hoten şehir merkezindeki çarşıdan bir görüntü

Hoten Keriye Camisi'nden bir görüntü

Köydeki çocuklar

Hoten'in meşhur halk hekimliğinde kullanılan ilaçlı bitkiler, çaylar ve baharatlar

Yeni evlenen çiftler

Hoten'in yöresel merasım kıyafetleri

Kaynak kişilerden bazıları

Düğüne gelen misafirler

Düğün evine gelen damat arkadaşları

Köy ekmeği yaparken.

Sofralardan bir görüntü

Köy yolları

Köy sosyete pazarından bir görüntü

Çalışmamızdan bir hatıra fotoğraf